הספריה הלאומית
S 22 A 6909
חכמת יהושע בן סירא /
C.3
1923242-30
W-X

תרומה לתרבות ישראל

Jewish
Cultural Reconstruction

חכמת

יהושע

בן סירא

נעתק בלשון

עברי ואשכנזי ותרגום ארמית

עם

באור הענין והערות במסר

העתיקו

יהודא ליב בן זאב׃

גדפס שלישית

בתוספת תקון הלשון והמליצות מאת המעתיק׃

BENSIRA.

וויןֿ

געדרוקט בייא אנטאן שמיד ק׳ ק׳ פריווילעגירטעם בוכדרוקר׃

WIEN, gedruckt bey ANTON SCHMID, k. k. priv. und N. Ö. Landschafts-deutsch und orientalischem Buchdrucker. 1814.

21/25 נדה ט׳ ב׳ [illegible]

בר״ר פ׳ [illegible] 34,6,7

[illegible] 10.28

[illegible] 28,11

תנחומא [illegible]

[illegible] 18,15

[illegible] עד לא חשבינן ליה

38,1 ירושלמי תענית פ״ב [illegible]

חנינא [illegible]

[illegible]

10,20

התנחומא ס״פ [illegible] תנחומא [illegible]

[illegible]

[illegible] ?

S 22V
6909
3/6

229.4

הצעה

השאלה הראשונה, אשר יפול לב הקורא המשכיל עליה בקראו שם הספר בן סירא, מפיסקא בתלמוד, אמר רב יוסף אף בספר בן סירא אסור למיקרי (סנהדרין דף ק): — ואנכי טרם אענה לכוין דעת רב יוסף על מי ועל מה אמר? אביא מערכת התנאים והאמוראים, העומדים לימין לצדקת הספר, והמיקרים דבריו כדברי ספר מוסר יקר כאשר הוא באמת; ולזה אציג לעיני הקורא כל המקומות בתלמוד, המביא דבריו, לשם ולתהלה ללמוד ממנו חכמה ומוסר:

(א) איתא בברכות (דף מח) * ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא, לא הוו להו איניש לברוכא כו' אמרה ליה: דביתהו, אשתבע לי, דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה, כו' אייתה ליה לר"ש בן שטח, אותביה בין דידיה לדידה. א"ל חזי כמה יקרא עבדינא לך, א"ל לאו את קא מוקרית לי אלא אוריתא הוא דקא מוקרית לי. שנא' °סלסליה ותרוממך ובין נגידים תושיבך (בן סירא ו) [ואף שמפירש"י נשמע שהביא קרא (דמשלי ד) אך תוס' דסוף פ' החובל ודעירובין (דף סד) מייתא, שהוא מס' ב"ס ע"ש. והיה אפשר כעין דמיון בלבד, אך יש לי ראי' חזקה כי ר"ש ב"ש כיון אל קרא דבן סירא, נוסף דבמדרש רבה פ' מקץ סי' צ"א, מביא האי מעשה גופא דינאי המלך בשנוי לשון קצת, וז"ל * א"ל ולמה יתבא לך בין מלכא למלכתא? א"ל בס' בן סירא כתיב °סלסלה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך ע"כ. הרי לך שאמר בהדיא קרא דב"ס. ומהתמה כי נעלמו מעיני רש"י ז"ל דברי מדרש הנ"ל וגם בתלמוד ירושלמי נזיר פ' ב"ש מביא בהדיא שהוא מס' ב"ס]:

(ב) ובעירובין (דף סד) * אמר רב חייא ב"א אמר רב, כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל, שנאמר °בצר אל יורה (בן סירא ז) (וע"ש בתוס'):

(ג) בגמ' הנ"ל (דף נ"ד) א"ל רב לרב המנונא °בני אם יש לך היטיב לך: כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה: ואם תאמר אניח לבני ולבנותי חק בשאול מי יגיד לך: בני אדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצים והללו נובלין ע"כ (והם מדברי ב"ס פרשה יד, ואף שלא הזכירה בשמו): כי הספר הזה שגור היה בפי רב, כנראה:

(ד) חגיגה (דף יג) * ואמר רב אחא בר יעקב, עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות כו'. עד כאן יש לך רשות לדבר. מכאן ואילך אין לך רשות לדבר. שכן כתוב בס' בן סירא °במפלא ממך אל תדרוש ובמכסה ממך אל תחקור במה שהרשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות (בן סירא ג) [ובמדרש רבה (פ"ח דף י) * ר' אליעזר אומר בשם בן סירא °בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך אל תחקור, במפלא ממך אל תדע ובמכסה ממך אל תשאל במה שהרשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות (פי' רש"י) ד' מדות יש כאן, לומר שאל תחקור מה למעלה ומה למטה ומה לפנים ומה לאחור]:

(ה) ביבמות (דף סג ע"ב) * אמר רבא לרבה בר מרי כו' כתיב בס' בן סירא °אשה טובה מתנה טובה כו' (בן סירא כו) העלם עינך מאשת חן כו' (שם ט) אל תהי צר צרת מחר כו' (שם לא):

(ו) כתובות (דף קי) * כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף בלילות °בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו כו' (בן סירא לב) והמאמר הזה שנוי בבבא בתרא (דף קמ"ו) ומשולש בסנהדרין (דף ק):

(ז) בבא קמא (דף צב) * אמר רבא לרבה בר מרי, מנא הא מלתא, דאמרי אנשא, מטייל ואזיל דיקלא בישא לגבי קניא דשדכי? א"ל ד"ז כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה °וילך עשו אצל ישמעאל (בר' כח) שנוי בנביאים דכתיב °ויתלקטו אליו אנשים פוחזים (שופטי' יא). ומשלש בכתובים שנא' °כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו (בן סירא יג):

(ח) בבא בתרא (דף צח) * הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסבים, וקל מסבים חתן הדר בבית חמיו,

חמיו, וקל מחתן אורח מכניס אורח· וקל מאורח משיב דבר בטרם ישמע (בן סירא לא):

(ט) סנהדרין (דף ק) אמר רב יוסף מלי מעליותא דאית בהו דרשינן להו °אשה טובה מתנה טובה, כו' כדאיתא בגמרא דיבמות שהבאתי (סי' ד):

(י) נדה (דף יז) ור"י האי קרא מאי דריש ביה? מבעי' לי' לדכתיב בס' בן סירא שלשה שנאתי וארבע לא אהבתי· שר הנרגל בבית המשתאות ואמרי לה שר הנרגן, ואמרי לה שר הנרגז והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין והנכנס לבית חברו פתאום:

ואחרי הדברים והאמת האלה, שגדולי התנאים והאמוראים מביאים דבריו, בלי חשש ומיחוש היותו ספר חיצון, ואין אחד מהם גולה את אזנם לאמר, איככה הבאת את דבריו הלא ספר חיצון הוא ואסור למיקרי ביה? — ולא זו בלבד אלא אדרבא היה הספר ההוא יקר בעיניהם והיו דורשים ופותחי' מדרשם עליו כבעל אחד מכתבי הקדש כנראה מלשון רב שהבאתי (ערובין דף סה) שהביאו כמקרא ידוע שנאמר, ומדברי ר"ש בן שטח (ברכות דף מח)· ורבה בר מרי אמר בהדיא ,,ומשולש בכתובים" (ב"ק דף צב) וא"כ משמע מדבריו שהיו מונים אותו בין כ"ד כתבי הקדש, ואיך א"כ יעלה על הדעת, שהאחד מונה הספר בין כתבי הקדש, והאחר יאסר למקרי בו? ובודאי מה שכיון זה לא כיון זה ומה שכיון זה לא כיון זה, כאשר אבאר· וכל הגדולים והשלמים המה לי בעוזרי, כי לא לבד מותר לקרות בספר הזה, אך ראוי ונכון לקרות בו, ללמוד ממנו יראה חכמה ומוסר· ופקח נא עיניך וראה מה שכתב הריטב"א (ב"ב דף צח ע"ב) וז"ל *כתוב בספר בן סירא· אעפ"י שקראוהו בסנהדרין ספרים חיצונים? שמעינן שלא אסרו שם אלא לעשות ממנו קבע, אבל מ"מ ראוי להגות בו ללמוד ממנו חכמה ומוסר עכ"ל· ומי הגיד לו לריטב"א? ומנא לו החלוק הזה, אם לא שהיה קורא בו, וראה דבריו טובי' ונכוחי', והיה נפלא בעיניו, איכה יאסר שלם האומה למקרי בספר מלא יראה ומוסר? ע"כ דחק עצמו ליישב, כי האזהרה לא ללהג יצאה אלא להלך יצאה· לאסור עיון קבע ולהתיר עיון עראי· ואם כדבריו כן הוא, הנה המשפט הזה לא לבד על ספר בן סירא נאמר כי אם על כל מקראי הקדש כדאיתא בברכות (דף כח) דאמר ר' אלעזר לתלמידיו מנעו בניכם מן ההגיון (פירש"י לא תרגילום במקרא יותר מדאי)· אך לענ"ד, דברי התלמוד צדקו גם יחד, ר' יוסף לדעתו צדק כי אסר למקרי בס' בן סירא לגמרי, ואנחנו נלך בטח בעקבות שאר חכמי תלמוד כי נקרא בספר הזה, הא כדאיתא והא כדאיתא:

ולזה נביא דברי ר"י והסוגיא בלשונו והשקלי' וטריא בגמרא, דסנהדרין (דף ק), כהויתו וז"ל *תנא רב יוסף אף בס' ב"ס אסור למיקרי, א"ל אביי מ"ט? אי לימא משום דכתיב ביה לא תנטוש גילדנא מאדניה דלא ליזל משכא לחבלה. אי מפשטא באוריתא נמי כתיב לא תשחית עצו כו'. ואלא משום דכתיב בה בת לאביה מטמון שוא כו'? הא רבנן נמי אמרוה כו'. ואלא משום דכתיב ביה, לא תיעול דויא בלבך דגברא גיברין קטל? הא שלמה נמי אמרוה. ואלא משום דכתיב ביה מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך? הא רבנן נמי אמרוה. ואלא משום דכתיב ביה זלדקן קורטמן עבדקן סכסן. דנפה בבסא לא צחי, אמר במאי ניכול להמא? סב לחמא מינה, מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה כ"ע לא יכיל ליה. (ופי' רש"י וכל אלה דברי רוח הן לכן אין קורין כו') ע"כ ׃ ועתה הקורא הנעים כאשר תשים נא עיניך ולבך בספר הזה אשר הוא עתה בידינו, ולא תמצא בהם מדברי' האלה שמביא בעל התלמוד משמו, אשר על אודותם אסר למקרי בו, זולתי פסוקי בת לאביה, מנע רבים מתוך ביתך ׃ ושאר המאמרים שמביא אין מהם לא רמז ורמיזה בו, וא"כ אינם מספר בן סירא הזה ׃ והראיה המחזקת אשר לי על זה, כי אותן הפסוקים שנמצאים בו, מביא בעל התלמוד בלשון עברי, צח ונקי, הלשון שדבר הנחבר, ואותן הפסוקים שאינם נמצאים בספרים אשר בידינו, מביא בעל התלמוד בלעגי שפת בבלית ארמית ׃ ומי לא יראה ויבין כי מליצת זלדקן קורטמן עבדקן סכסן הוא גוף מליצה בלשון, ההוא לשון כע"ל, ולא העתקה מעברית, ואלו היה מספר בן סירא שלנו המחובר בלשון עברי היה בעל התלמוד מביא נ"ע כפסוק מנע רבים מתוך ביתך, וכפסוק בת לאביה ׃ אלא שאינם מדברי ב"ס כאשר אבאר ׃ ואחר שמסקנת התלמוד, באסור קריאת ב"ס משום איזה פסוקים הנזכרים לעיל, ועליהם באו ראיות ברורות ועדות נוכיחות, כי אינם מספר ב"ס שלנו, א"כ בנפול הסבה בטל המסובב, ולא חל המאמר אסור למקרא על הספר הזה, ואין כאן חשש אסור כלל:

ולא נשאר לי מעתה אלא לגלות, איך יתכן שיחסו בעלי התלמוד דברים לספר ההוא מה שלא אמר המחבר ולא עלו על לבו? אולם גם זה נקל לישב, כי אחרי העיון בכל המקומות שמביא התלמוד דברי הספר, אף שהם לקוחים ממנו, הם משתנים מאד בנוסח הלשון, ובסדור הפסוקים, אשר מזה נראה להוכיח, שלא היה ספר בן סירא שלם ומסודר על סדר הראוי בידי בעלי התלמוד, בכתב ספר מחובר, כאשר הוא עתה בידינו, אך היו מאמריו ומליצותיו שגורות להם ע"פ במסורת איש מפי איש, והיו משתמשים במשליו גם ההמון, כמנהג האומה עד היום בספר משלי, ועל דברים מסורי' ע"פ מה נקל להשתנות

נוסח

נוסח מאומר אחד בתוספתא ובגרעון, (כאשר תראה החלף בנוסח פסוק במשלי ממך בל תדרוש כו' לפי מה שהובא בגמ' חגיגה (דף יג) כנגד מה שהובא במדרש רבה (פ' ח דף י) הנזכר למעלה)· ולפי שהיה ישוע בן סירך, בימים ההם מפורסם באומה לאיש גדול בתורה ובחכמה, וידוע לאיש מושל משלים מליצה וחידה לו, ע"כ כל משל ומליצה השגור בפי האומה אז, ולא היה נודע מי אביהו ומי אמרו, היה אומרים בסתם בן סירא אומר· כאשר עד היום מיחסים דברים ללא אמרם לאומר דברי' דומה להם· ועל אופן הזה נקל היה ליחס מליצות הבל ודברי תועה לבן סירא, ולכוונה הזאת צדקו דברי ר"י אסור למקרי בו· אבל על האופן אשר הספר בידינו, ועינינו לנכח יביטו, כי הוא ברור ונקי מסיגי משלי תועה ודברי רוח, רק כלם יראת יי חכמה ומוסר, המעיר לב בני אדם לטוב ומרחיק מרשע, לכוונה הזאת גם רב יוסף יתן עידין ויצדיק הספר, באמרו **מילי מעליותא דאית בהו דרשינן להו** (סנהדרין ק), ומשפטי החכמים אמת צדקו יחדיו:

ולא עוד, ומה אם ספר קהלת אמרו (בשבת דף ל) בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת, מפני שדבריו סותרים זה את זה, ומפני מה לא גנזוהו, מפני שתחלתו ד"ת וסופו ד"ת· ומה אם ספר משלי בקשו לגנוז (שם) ולא גנזוהו כי עיינו בי' ואשכחו טעמא, אף כי הספר הזה, אשר כלו מלא חכמה ומוסר ויראת יי' כי ראוי הוא לאשרו ולקיימו· הן אלה אשר העליתי בדרישה ובחקירה, יגעתי ומצאתי בראיות ברורות ועדי' נאמנים, העומדים לימין צדקת הספר, והוצאתי המחבר היקר מתלונת פי השוערים בעם, המעלימים עיניהם ומושכים ידיהם מספר בן סירא, והשענים על מאמר ר"י הנ"ל מבלי דעת הסבה על מה ולמה? כאשר הוכחתי· וזכות המחבר וספרו יגן עלי ועל כל חושבי אמת בלבבם· והקורא אשר ישים עינו ולבו אל דברי הספר יקרא ואז יגזור משפטו ויראה היש אמת בדברי אם לא:

עוד אחת למודעה אני צריך, כי ספר אחד קטן מתגולל בידינו, שמו בן סירא בן ירמיה הנביא, נדפס היום מאה שנה (שנת תכ"ז) בעיר לא נודע שמה· וכתב שם בהקדמת הספר, וז"ל, כתיב עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר· בא וראה כמה גדולים מעשיו של הקב"ה כו' פירז"ל עושה גדולות עד אין חקר, כנגד כל יצירה, ונפלאות עד אין מספר כנגד שלשה שנולדו בלא שכיבת הורתן עם אדם, ואלו הן בן סירא, רב פפא, ורב זירא, כו'· ומביא שם המעשה, כי בתו של ירמיה נתעברה באמבטי במרחץ שנכנס זרע בקובתה, ממה שכבשו רשעי הדור את ירמיהו הנביא להוציא ז"ל במרחץ, ע"ש ואין קץ לדברי רוח הבלים ודברי שטות שמביא שם בהקדמה: ובראשונה האמנתי, כי אולי הוא איזה אגדה בתלמוד או במדרש, ואם קבלה היא נקבל, אבל אין הדברים כן, כי שאל שאלתי, את פי אדוננו מורנו ורבנו הגאון מ' ישע"י ברלין זצ"ל, כי הוא היה בקי בתלמוד במדרש בספרי ספרא ותוספתא, וכל דבר מדברי החכמים לא נעלם ממנו, ופה הקדוש אמר, לא מיני' ולא מקצתה נמצא בדברי החכמים, ואח"כ מצאתי בצמח דוד ח"א ב"א תמ"ח,

תנ"ך, אמר ג"כ כי לא מצא דבר זה בתלמוד או במדרש, אך הוא מלקוטי מהרי"ל, ואמר שלפי דעתו הוא גוזמא בעלמא. וכמוהו אמר בעל סדר הדורות (דף לד). גם לפי מה שאבאר בהקדמה, לא היה אפשר שהיה בן ירמיה, לפי שהוא מהלל בסוף ספרו פרשה נ', את שמעון בן חוניו הנקרא שמעון הצדיק, והוא היה יותר ממאה שנה אחר מיתת ירמי'. וגם המשלים והמליצות שהביא שם ע"פ א"ב נראים כי הם בדוים מאחד מקטני הדעת, אשר אסף ולקט המאמרים המוזכרים בתלמוד, ומדרש ע"פ א"ב, בדרך שאלה ותשובה רב ותלמיד, ככל העולה על רוח המלקט, ולא ידע דרך החכמה ואיה מקום התבונה. ושאר המשלים אשר הביא עוד שם בשמו בלשון ארמית הן מעטין מאד ונער יכתבם. ואלו הן:

כלתא עלתה לגננא ולא ידעא מא מטי לה: לחכימא ברמיזא לשטיא בברמיזא: מוקיר מבסרוהי דומיא לחמרא: נור דליק מוקיד גדישין סגיאין: סבא בביתא סמנא טבא בביתא: ערבא טבא מאה צפרין ובישא אלף אלפין: פתור פתורא פריש מחלוקת: צריך את למסב ולמתן ויהא חולקך עם בר מזלא: קריבא סחורתא אכלתידה מריה ורחיקא אכיל למריה: רחימא קדמאה לית את כפרי ביה: שתין מלוכין יהון לך ומליכות נפשך לא תשבוק: תתיהב לך יד כי הות שביעא ולא דהות כפנא: זהו ענין כל הספר הקטן הזה אם ראוי לקרוא ספר. ואם על הספר ההוא כיון רב יוסף מה לדקו דבריו, כי מלא הבל הוא ודברי תועה לא חכמה ולא מוסר. אך ברור אצלי כי הספר הזה בדוי מלב אחד האחרונים, אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, כי הוא שם בפי בן סירא מעשה דר"י בן לוי אשר חטף חרב מלאך המות וקפץ לג"ע, ע"כ ראיתי להעיר לב הקורא על זה שידע להבדיל בין אמת לשקר, ולא יחליף חכמה בסכלות, ולא ימיר דברי מוסר בדברי הבל, ומה לתבן את הבר, והבל את נכר. ואתה הקורא המשכיל שים לבך לספר הזה כי בו תמצא חפץ ודבר דבר: רפאות יהיה לשריך ודעת דבריו לנפשך ינעם:

הקדמה

הספר הזה, גם הוא אחד מסגלות יקרות, הנשאר לנו מאבותינו, לזכר תפארת ישראל, בהיותם בגוים ושקטים על אדמתם בארץ הנבחרת, והיא אחד מהמונה ספרים הנוספים על כ״ד כתבי הקדש, ואינם נמנים עמהם, הנקראים בלשון העמים (אַפּאָקריפֿאַ)· הכי נכבד הוא מהם, בערך ויקר עד נמרצה, אם מצד איכותו, כי הוא כולל ענינים יותר יקרי הערך מכל שארי הספרים הנוספים, ואם מצד מחברו, כי נודע בדור מי ומי אשר חברו, והיה הספר ההוא רם באומה בימי' ההם, ונשא בפי חכמי התלמוד (עיין הגהה)· וגבה מאד בעיני העמים והשרים, כי ראו את יפיו, וחברוהו אל הביבליאה שלהם, וקראוהו בשם (עקלעזיאסטיקוס, פֿאָלקס = זיטטען = בוך)· לפי שהוא ספר מוסר לכל כתות בני אדם; כולל משלים ומליצות בדרכי המוסר והמדות כספר **משלי שלמה.** התבוננות והשקפה בדרכי העולם ובעסקי בני אדם כספר **קהלת.** וחקירות בפליאות היצורים, כספר **איוב.** ואם היות הספר גלוי לכל העמים, והוא לא מקרב אבותם היה, עם זה נסתרה דרכו עתה מעם י״י אלה, אשר מאחד העם מקרב אבותינו יצא, כמוס היה באוצרות לשונות זרות, ובלשון הקדש לא נראה ולא נמצא, כי אבד מאתנו, והיה כל מבקש חזון בדבריו (לשמע שמעו) אל לשונות הגוים ידרוש, לכן קמתי עתה להשיבו אל נוהו הראשון, ולהלבישהו באדר יקר תפארת לשוננו, להפיץ מעינותיו גם בקרב בני עמינו, וראו גם המה יקרו וישרים יאשרוהו, יאכלו מפרי דבריו, ויהללו בשערים חכמתו:

מחבר הספר הזה· **יהושע בן סירא** מתושבי ירושלים [כן חתם הוא שמו בסוף פרשה נד, ובראש התרגום הארמית חתום שמו **יהושע בן שמעון בן סירא**, ובעל שבט יהודה (הביאו צמח דוד ח״א, ג״א תנ״א, ובסדר הדורות דף לח) כתב עליו, שהיה בן בנו

של

הקדמה

של יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול הנזכר בעזרא ג']. והוא היה חכם גדול ומכובד בעם, כאשר כתב עליו יוסיפון (ס' ג' פע"ו) בימים ההם היה יהושע בן סירך שר וגדול על היהודים ע"כ. והוא בן סירא היה כמו מאה שנה ויותר אחר בנין בית שני: וזה נודע מצד מה שמהלל בסוף ספרו (פרשה נא) את שמעון בן חוניו כהן הגדול, שהגביה כתלי בה"מ, כאלו ראהו בעיניו, והוא שמעון בן חוניו בן שמעון בן חוניו בן עדו הנקרא שמעון הצדיק, היה בימי (בטאלמיוס פילאמעטאר) כמבואר ביוחסין (דפוס א"ד דף קג קד) כתב שם וז"ל: בטאלמיוס פילידעלפוס מלך שנת תמ"ט (דהיינו ס' שנים אחר בנין הבית) ואז חוניו בן ידוע (או עדו) אביו של שמעון הצדיק, ותכף שמעון בנו אשר יצא לאלכסנדר כו'. ואחריו חוניו בן שמעון כו' ואחריו שמעון בן חוניו כהן גדול, והגביה כותלי בה"מ כו' (שנת ג"א תק"לט) ובסוף זמן הזה היה ר' יהושע בן סירא שחבר ב' ספרים, והם מחוברים עם הכ"ד לרומיים עכ"ל. וא"כ נראה מדבריו שהיה בימי שמעון בן חוניו השני, שלא כדעת החכם אייכ- הארן במבוא לספרים הנוספים (איינלייטונג אין דיא אפאקריפישען ביכער). ואף שיש לעיין עוד בהצטדקות החשבון הזה, אך אין רצוני להאריך בדבר אשר אין הכרח ולא תועלת גדול בידיעתו, אשר אחר כל הפלפול והטענה והמענה והברור, לא יצא מכלל ספק:

החכם בן סירא הנזכר, חבר ספרו בלשון עברי צח ונקי, כנראה מהמאמרים שמזכיר התלמוד מדבריו. וכאשר נתבונן מספרו, נשכיל כי החכם לקח לו לדוגמא ספר **משלי**, והנך בעקבותיו, לחבר משלים ומליצות במאמרים קצרים מעטי הכמות ורבי האיכות, אשר כל פסוק ענין לעצמו, והוא מחובר לרוב משני צלעות, הצלע האחת משל והצלע השנית הנמשל. ע"כ אין לבקש בו סדר והמשך וחבור בין פסוק לפסוק, כמו שלא ימצא הסדור הזה והחבור הזה בספר **משלי**, כי המאמרים והמשלים כאלה יסודרו מיד הכותב כפי אשר תעלינה על מצודת רעיוניו, וכפי השקפתו בדברים, זולתי במקצת המקומות, ובפרט מפרשה ה' עד פרשה כ"ו ועל המעט בפרשיות שאחריו, יש לספר הזה יתרון בענין הזה על ספר משלי, שימצאו בדבריו חבור והמשך בין הפסוקים והתלות ענין בענין, מה שלא ימצא במשלי, אבל זולת זה, חבר הספר בכל וכל דוגמת ספר **משלי**, ובעבור זה קרה לו ג"כ מקרה מחבר **משלי**, שהשנה וישלש מליצה אחת, ומשל אחד, ומאמר אחד, במקומות מתחלפות, אם בלשון ההיא בעצמו, או בשנוי הלשון קצת, או בהרחבת הבאור, ותוספת החזוק, וביתרון שמוסף כמנהג ממשלי משלים קצרים כאלה. גם ימצאו בו למעט פסוקים קצרי הבנה, כמו שימצאו ג"כ בספר **משלי**, וזה לפי שמביאים לפעמים איזה מליצה, אשר היתה כונתה ידועה לכל מצד פרסום המליצה בפי כל המון, ועתה נעדרה ממנו הכונה

(עיין

הקדמה

(עיין פרשה ו פסוק ג. ד.)· עוד הבדל אחד התבוננתי, בין ספר משלי לספר הזה, בענין איכות המליצות· והוא, כי מחבר ספר משלי להיותו מלך וראש האומה במעלת האנשים הגדולים במדרגה, ע"כ רוב משליו ומליצותיו, להורות דרכי מוסר והנהגה לשרים שופטים ומנהיגים ונכבדי ארץ, ועל המעט שיופיע אורו על ההמון, במדותיו ומוסריו, אבל החכם הזה, לפי שהיה איש פשוט, מערך ההמון, ע"כ רוב מליצותיו ומוסריו לתועלת המוניי, ואדרבה מרחיק את האדם הבינוני, מהתקרב אל הגדולים הרמים והנכבדים, ומשתדל לרוב עם האנשים אשר במדרגת המון· והם מועילים מאד לכל אדם כערכו, ועם זה הוא מעריך לקחו לכל כתות בני אדם, ומורה דרך מוסר והנהגה איש איש לפי מדרגתו ודרכו, ולפי מדת ימיו, הצעיר כצעירתו והבחור כבחרותו הקטן לפי קטנו והזקן כזקנותו, לקנין כדל, לתושב ככנר, והיה משקיף על מדות בני האדם והפעליותיהם, חפצם, עסקם ועניינם, טובם ורעתם תומתם וערמתם, אם מצד הנסיון ומצד הבחינה, או מצד הידיעה והפרסום· וידבר על כל המדות, הטובות והרעות, המהוללות והמגונות, ומעיר על המדות הטובות, כרחמים, וענוה, בשת, והסבלנות, ספוק וכלכול אמונה, וחברות ורעות, וכדומה להם; ומרחיק ממדות הרעות, ככעס, ורגז, קנאה, שנאה, מדון, מריבה ורכילות, לשון הרע, והדאגה, והחמדה, ובקשת התענוגים והמותרות, והערמה ומרמה ובכל הנכללים בהם, ועם זה מהלל החכמה, ומצוה על יראת ה' ושמירת התורה· ועל אלה, על אל אלים כפלאות ידבר, מגד הפליאו יצוריו, והודות ליי' על טובו וחסדו, ולשבח נורא עלילותיו: וגם מזה לא תנח ידו לספר גדולים אנשי השם מעשי אבותינו הקדושים אשר בארץ איש איש בדורו בחתימת ספרו· זהו כלל ענין הספר, אשר על זה ראוי להקרא בשם היקר אשר נתן לו **חכמת יהושע בן סירא** [לפי מה שמצאתי השם בפתיחת תרגום הארמי' **כתבא דישוע בר שמעון אסירא, דמתקרי הא כתבא חכמתא דבר אסירא**].

ויהי אחרי מות החכם הנזכר, קם נכדו הנקרא ג"כ בן סירא, והעתיק את הספר ההוא ללשון יון בהיותו במצרים, בימי (בטאלמיוס עווערגעטיס) כאשר הזכיר הוא בעצמו בהקדמתו אשר הציע לפני העתקתו (ואנכי אזכירנה אח"כ)· ועשה זה לפי שקרוב בימים שלפניו נעתק כל התורה אל לשון יונית במצות (בטאלמיוס פילאדעלפוס) ע"י ע"ב זקנים, כנזכר בתלמוד (מגלה דף ט) ובכל כותבי הדורות (ובפרט בספר מאור עינים שמספר כל המעשה בפרוטרוט בחלק הנקרא הדרת זקנים)· וראה הוא להעתיק גם ספר היקר הזה ליונית, אם במצו' המלך מצד פרסום יקרו אז לספר מפואר, או לכבוד אבותיו, להראו' העמים והשרים את יפי הספר· ומן ההעתקה ההיא נעתק במעט אל כל·

הקדמה

כל לשונות הגוים המזרחיות והמערביות בלשון ארמי (זיריש) וערבי, ורומי, ואשכנזי, (וזאת לא ידעתי אם גם הארמית נעתק מיוני או מגוף העברי כאשר אדבר עוד· אך זאת ברור, כי העתקת הרומי והאשכנזי הם מלשון יונית)· ומאז ועד עתה, לא נשאר בידינו שאר וזכר מגוף הספר בלשון עברי כי נאבד מאתנו על אופן אשר לא ידענו סבתו· (כאבדן שאר ספרים יקרים משכיות חמדת אבותינו, ואבל על דאבדן) וכל ההעתקות מספר הזה המתגוללות בעמים בלשונות הנזכרות, הן כלם מהעתקה היונית שזכרתי, וגוף העברי עיניהם לא ראו, כאשר יתנו עידיהם ויצדיקו·

ואני בבואי להעתיק הספר הזה ללשון עברי (זה ימים רבים) ולא ידעתי אז לקרוא מקרא אחר להעתיק ממנו, זולתי העתקה האשכנזית המחובר בספרי הביבליאה, וראיתי הספר בהעתקה הזאת, והשיבותי את ידי, ולא מלאני לבי לקרבה אל מלאכת ההעתקה ממנו משתי טעמים, האחד מי יבטיח לי בהעתקה הזאת (המורקת מכלי אל כלי זה כמה פעמים מעברי ליוני ומיוני לאשכנזי ומי יודע עוד) אם כיון המעתיק, אל הכונה האמתית מגוף הנעתק? אם לא שגה וטעה בהבנת הענין, ונהפך אל הפך? אם לא הוסיף או גרע כפי העולה על רוחו, עקב רוח אחרת היתה עמו? — והשני, להעתיק ספר יקר כזה במליצה נאה, מלשון אל לשון, אשר שתי הלשונות הן מתחלפות ומרחקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב, ואין להם שווי ודמיון בשום צד, בדרכי הדבור ובכבוד המלות, הוא ענין קשה מאד, כאשר יבין זה כל איש יודע ומבין משפט ההעתקה וכבד ענינה, והייתי א"כ מוציא מתחת ידי ספר שאינו מתוקן, משחת המראה לא תאר ולא הדר לו, ע"כ נאלמתי דומיה זה ימים רבים, החשיתי מטוב וכאבי נעכר·

אך זה ימים מקרוב חפץ ה' בידי הצליח, כי אנה לידי ספר התנ"ך הגדול עם העתקת ארבע לשונות המפוארות והם ארמית בכתב ולשון אשורית (זיריש) ערבי (אראביש) יונית (גריכיש) ורומית (לאטיין) ונקרא (פאָליגלאָטע) הנדפס בלונדון קרוב מאתים שנה ובתוכם מצאתי גם ספר בן סירא בלשון ארמית בכתב אשורית, הנקרא בפי המוננו לשון תרגום, ששתי עליו כמוצא חפץ, ומהר חשתי ולא התמהמהתי, לגשת אל מלאכת ההעתקה, כי בו הויתי להנצל משתי סבות הנזכרות אשר מנעוני ממלאת חפצי; האחד יען כי העתקה הארמית קדומה ונראה להיות מגוף הספר הכתוב בעברי היא נצלת יותר מסיגי הערוב והשנוי והחלוף בכונה ובנוסח· והשני לפי שיש ללשון ארמית קרבות גדולה עם לשון עברי, כשתי אחיות, ומנגד זה יקל לי גם מלאכת ההעתקה ולשער יותר נוסח גוף לשון המחבר; ואף אם לא אשיב נחות המליצה ממש אל נוהו הראשון מ"מ יהיה קרוב לה:

והיה

הקדמה

והיה עם לבבי בראשונה להעתיק רק מהעתקה הארמית מלה במלה · אך המחשבה הזאת לא עלתה בידי, כי לא הספיק לי ל' הארמית לבדו לבאר כל כונתו, כי באו בו מאמרים סתומים · והו' מצד העדר שלמותו וחסרון וטעות אשר נמצאו בו, אם מצד חלוף ידי המעתיקים, או מצד טעות הדפוס ומצד הדמיון באותיות, כמו א' ת' ב' וכ' ל' וע', ולפעמים חסרים מקראות רבות (כאשר רמזתים בבאורי), לזה ראיתי לפשר בין ב' ההעתקות, הארמית והיונית · ושתי ההעתקות שקלתי במאזני הבחינה והטובה מהן בחרתי להעתק' העברית · ולכן חברתי העתקה הארמית מול העברית זה לעומת זה, למען יפלס המבין מעגל העתקתי *) וגם הרחבת לשון הארמית מועיל מאד לדלות בהן הרבה מלות סתומות בתלמוד · והמקרא הנוסף בעברי מנוסח היונית ואיננה בארמית הצבתי כוכב אצל מספר המקרא כזה (א *) · והוספתי על ההעתקה באור. אם לבאר פרש מלה בל' עברי בהראות מקומו בספרי תלמוד לישון עברי. או לבאר מלות הזרות בל' הארמית, ע"י המתורגמן, הערוך ומעריך המערכת, או הוספתי הערות מוסר מתישבו' מאד לענין המקרא, ועל כלם הנה, חברתי אליהם העתקה בלשון אשכנז קלה ופשוטה, למען תמלא כל עם הארץ דעה את הספר, כי הוא מועיל, משכיל ומורה מאלף ומיסר, מיעץ ומזהיר, לכל איש ואיש למקטן ועד גדול · (ועד כמה הגיעה מלאכת העתקתי, המשפט לקורא) · והיה אם ימצא הספר הזה חן בעיני הקוראים האהובים, הרימותי ידי גם אל יתר ספרים המיוחסים אלינו ואינם בידינו, כי עוד לאלוה מלים יקרים בספרים ההם, נאותים לגלותם לאחינו בית ישראל, והם נמצאים בלשון הארמית;

כספר

---

*) ועשיתי זאת עוד לכונה אחרת, אחרי ראותי כי אבדה האמונה למחברים, מיום אשר קם איש, בודה ספרים מלבו ומיחסם אותם לגדולים אשר בארץ המה, וקרא שמותם עלי אדמות כספר אסף, חדשים מקרוב יצאו ג"ח, אשר לא שערום אבותינו, וכבר חכמים הגידו ולא כחדו מעבות לו כחשו בפניו, ואנכי חסתי על כבוד הזקן מהזכיר שמו: אך לא נכון הוא לעשות כן, ליחס דברים ללא אומרם, ותועבה היא לנו, ע"כ להוציא נפשי מחשד הזה, חברתי העתקה הארמית אל העברית למען הראות כי לא מלבי הוצאתי מלים, ולא תהי' האמת נעדרת:

הקדמה

כספר ברוך בן נריה. יהודית *). שושנה. דברי הימים לבני חשמונאים (מאכאבעער) עד שהעתקתי הספר הזה בתרגום ובבאור ובלשון אשכנז. והפעם אודה ה', כי נפתולי אלקים נפתלתי עם לחץ עתי וגם יכלתי בעזרתו להוציא גם הספר הזה, והוא יזכני להוציא גם שאר חבורי לאור כי בו בטחתי:

פה ברעסלויא ר"ח אדר תקס"ח

יהודא ליב בן זאב.

---

*) נדפס פה ווין בשנת תקנט עברית ואשכנזית ובאור קצר בדפוס ה' אנטאן שמיד.

הקדמה

לצאת הספר הזה שנית לבית הדפוס.

הן בהוציאי לאור הספר היקר הזה בראשונה, ראות נשוא לו פנים באומה לא פללתי, ועתה הנה הראה אותי אלקים גם הוצאת שניה ממנו. ואשר נשאתי אימת אפונה עליו, לא מפני רוע ענינו (זאת ידעתי, כי כל הקרב אליו לקרא בו שתים ושלש דלתות, יענדנו עטרות לראשו וענקים לגרגרתיו) אך מפני שמו כי נחת הוא, העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן הספר הזה. וייראו מגשת אליו מהביט אל פניו פן תכהינה עיניהם מראות. כי כן משפט המון מעולם, והבוערים זה דרכם כסל למו גם היום, לא למראה עיניהם ישפטו אך למשמע אזנם. ואף כי בחוות דעת משפט ספר. אם יש מלאך אכזרי אחד מני אלף להגיד עליו רעה, אחד ירדף אלף מליצי טוב כאשר באמת ראיתי איזה אנשים המתחכמים ולא בחכמה המתחסדים ולא ביראת אלקים, אשר יראו לקרא בגרון בקול גדול, כי הימים הראשנים יפלו להכות ארץ חרם בחצוצרות וקול שופר, אך בסתר אהלם ירגנו מתחת זקנם על שם הספר, כי הספר לא קראו.

ויהי מה הנה שככה תלונת המתאוננים, והספר הזה מצא חן בעיני כל רואיו, וכל שומע שמעו יבקשנו ואיננו, כי בקרב ששת שנים. כלו וגם אפסו מספר הספרי' היצאו בדפוס הראשון, ועתה נדרשתי על אודותיו האשוב להדפיסו שנית, ואמרתי נכון הדבר, אפס לא יודפס עד אשר אם אוסיף שנית עבור על כל מליצותיו ואשוב מצרף

ומטהר

ומטהר כל אמריו. כי ככסף סיגים כל אשר יוסיף לבוא בכור האש, יזקק יותר מסיגיו, כן דברי מליצה המורקים משפה לשפה, כל אשר יוסיפו עה״ר תחת שבט הסופר יתבררו ויתלבנו אמריו יותר. ואף כ מליצות הספר הזה. אודה ולא אבוש, כי מצאתי בו הנר נה העתקות מאמרי׳ אשר לא נעמו לי, כי בחפזון כתבו : אז. ע״כ שמתי עיני ולבי עליו שנית וברותי ממנו כל הלשונות הרחוקות מן הכונה וזריתי והברותי כל סיג ממנו. והקורא המשכיל כאשר ישים פני ההוצאה השנית לנכח הראשונה יראה את אשר הטיבותי באחרונה מן הראשונה. אפס כי לא תהיה תפארתי בו לאמר כליתי ענינו עד תכליתו, כי לא מחכמה אדבר זאת. גם אפס הפנאי לשום מגמת פני רק על הספר הזה, כי אין עלי הזמן במלאכתי הגדולה ורבה היא עלי, בהשלמת חבור אוצר השרשים אשר החלותי לכתוב זה יותר משנ׳ תמימה, ועוד ידי נטויה עלי׳ להשלימה, כי יקר היא בעיני מכל אשר חברתי עד כה. ואף תועלתה עולה על כלנה. כי הוא כתובה פנים ואחור עברית ואשכנזי׳ אשכנזית ועברית. אשר כמוה לא נהיתה עוד בקרב עם ה׳ אלה מאז היתה לגוי עד היום הזה. ויהי רצון מלפני בוחן עשתונות שיכונו דברי בעיני קוראיהם. ומי יתן והית׳ פעולתי רצויה כאשר כונתי רצויה.

פה ווין ר״ח תמוז תקסד לפק

המחבר.

חכמת
יהושע
בן סירא

מחבר

בעברית ובארמית ובלשון אשכנזית

עם

הערות מוסר והרחבת הענין ובאור מלות הארמית

בן סירא א

(א) החכמה מאת יי אלהים ומעולם ועד עולם אתו היא:
(ב) מי מנה חול ים ומי ספר אגלי מטר ומי
שם צבא לימי עולם: (ג) מי תכן גבהי שמים ומי מדד אפסי
ארץ ומי כל תהום לעמק: (ד) והחכמה רבה מכל־אלה
ואין חקר לתבונתה: (ה) מי גלה מאז מקור החכמה
ותעלומות שכל מי ידע: (ו) אחד הוא אל יחיד נורא ואדיר
תקיף ושליט על כל אוצרותיה: (ז) הוא בחנה הכינה וגם
חקרה ופלג אותה בכל יצוריו: (ח) הוא שפך חכמתו על
כל בשר והרבה מדע ליראיו: (ט) יראת יי הדר ויקר כבוד
וכליל תפארת: (י) יראת יי שמחת־לב חדוה וגילה וחיי
עולם: (יא) ירא יי ייטב אחריתו ולקץ ימיו יברך: (יב)
ראשית חכמה יראת יי ועם אמונים מבטן אמם נוצרה:
(יג) באנשי אמת תכון לעד ולבניהם תשמור אמונתה:
(יד) ראשית חכמה יראת יי תרבה שלום וחיי מרפא:

תמלא

(א) אללע ווייזהייט איזט פאן גאטט, עוויג איזט זיא בייא איהם:
(ב) ווער קאן דען זאנד דער מעערע אונד דיא טראפפען
דעס רעגענס, ווער קאן דיא טאגע דער וועלט צעהלן? (ג) ווער וויל דיא
העהע דעס היממעלס, דיא ברייטע דער ערדע, אונד דיא טיפע דעס מעערס
אויסמעססען: (ד) דיזע אללע איבערטריפט דיא ווייזהייט, אונד איהרע איינ-
זיכטען זינד אונערגרינדליך: (ה) ווער האט דער ווייזהייטס קוועללע ענט-
דעקט? ווער איזט איהר אורשפרונג קונד געטהאן ווארדען?: (ו) איינער
איזט, דער האך-הייליגער אונד עהרפורכטספאללער גאטט, דער איבר
איהרע שעטצע וואלטעט: (ז) דיזער האטטע זיא אונטערזוכט, בטראכטעט
אונד געצעהלט, אונד האטטע זיא איינגעטהיילט אין אלל זיינע ווערקע:
(ח) ער גאס אויך ווייזהייט אויף יעדען קרעאטור נאך זיינער איינזיכט,
רייכערעס מאאס אבער אויף דיא, דיא איהם פירכטען: (ט) דיא פורכט
גאטטעס איזט עהרע אונד רוהם, וואננע אונד איינע פעסטליכע קראנע:
(י) דיא פערעהרונג גאטטעס ערפרייעט דאס הערץ, שענקט הייטערקייט
אונד פערגניגען אונד לאנגעס לעבן: (יא) דעם פראממען געהט עס דאך
אם ענדע וואהל, אונד נאך איהם טאדע ווירד ער גנאדע פינדן: (יב) דער
ווייזהייט אנפאנג איזט גאטטעספורכט, זיא ווירד איהם אויטערלייבע מיט
דען גאטטעספערעהרערן געשאפפען: (יג) בייא דען וואהרהייט-ליבענדן
האט זיא איין עוויגע וואהנונג אויפגעשלאגען, אונד פאנד בייא איהרען נאכ-

קאמ׳

(א) כל חכמא מן קדם מריא והי עמה מן עלמין: (ב) חלא דימא ונוטפתא דמטרא ויומתא דעלמא מנו משכח למנינא: (ג) רומא דשמיא ופתיא דארעא ותהומא רבא מנו נמשוח: (ד) מן כלהין הלין סגית חכמתא ועשנת הימנותא: (ה) מן לקודמין שרשי חכמתא למן אתגלון וטמרי סכולתנותה מנו ידע: (ו) חד הו דחיל בלחודוהי אלהא דהויו שליט על כל אוצריה: (ז) בדקה וחזא ומנו ויהב ופלגה לכל עבדוהי: (ח) עם כל בסר איך צבינה יהבה ואסגיה לכל דחלוהי: (ט) דחלתא דמריא הדרא ואיקרא ורבותא וכלילא דתשבוחתא: (י) דחלתא דמריא מחדיא לבה וחדותא ודיצא וחיא דלעלם: (יא) דדחל אלהא תטאב חרתה ובאחרית יומתא נתברך: (יב) ריש חכמתא דחלתא דמריא ועם מהימנא מן כרסא דאמהון אתברית: (יג) עם אנשא דקושטא והי מן עלמא אתתקנית ועם זרעהון אתקים חסדא: (יד) ריש חכמתא דחלתא דמריא ומסגיא שלמא וחיא ואסיותא:

כל

א (א) החכמה פתח דברי החכם יאיר בתהלות החכמה, וכן דרך מושלי משלי החכמה לתאר אותה כאלו נמצא עומד בעצמו. וכן שלמה המע"ה שם דברים בפי החכמה ובלשונה היא מדברת אלא שהחכמה תקרא: (ב) מי מנה וגו'. סדר הדברים אשר לא יעצור לב אנוש להגדיל אותה לגודל כמותה: (ג) ומי כלי. ענינו החזקת מדה לדעת שעורו בכמות. ע"ד וכל בשליש עפר הארץ (ישעי' מ): (ז) והלג אותה. ר"ל חלק בחכמתו בערך וסדר כל יצוריו אשר בכל דבר ודבר תמנה נגלה בו חכמת יוצרו: (יב) ועם מהימנא כו'. אין הכוונה בזה כי יש יתרון לאיש תמים מלידה ומבטן, בענין השגת החכמ' כי כל אדם שוין בעת לדתם, אך ליראי ה' תתקיים החכמה להם מיום לדתם מצד השתדלותם בה תמיד: (טו) והימתה כמו ואשמיו בל' עברי' וכמטמונים תחפשנה (משלי ב') ואיך היתה: מן עללתה, תבואתה, ומכל תבואתך (הם) תרג' ומן כל עללתיך: (טז) מן סוגאת. מרוב: (יז) מוטרא הי דתיקפא. מוטר ומטה חזק היא, והואך לנשענים בה: (יח) עקרית חיי עולם בתור הנא. וענפיה ארך ימים. ארך אפים תרג' נגיד רוחא: (יט) דבה נרנא. בה יהגה. ובתורתו יהגה (תהל' א) מתרג' ובאורייתה מרנין. וכל ל' הגיון בתהל' מתרגם בל' רנון: (כ) כלילא דלעלם תשימיה. כלילת עולם תשים לו, ומלת תשימיה כמו תשימנו בל' עברי: בית קדישא. כמו בין קדושים: (כא) נחדא בה ונחדי בה, לפי הענין הכוונה נאחז בה ונאחז בה ולא תעזבנה לעולם: ומפסוק הזה עד פסוק: (כט) לא נמצא בהעתקה היונית רק בארמית. ומה שהעתקתי בעברי הוא מנוסח הסורית. והנני מבאר ראשונה נוסח הארמית, ואח"כ אוסיף שמת ידי לבאר היונית: (כב) מלאכי אלהים ישמחו בו ויספרו כל תהלות ה': (כג) הספר הזה כלה מלא מלי חיים, אשרי אנוש שומע לו ויעשה דבריו: (כד) מתעוני יראי יי והקשיבו השגוננו במלי:

מי

(טו) תמלא אוצריו חכמה ואסמיו תבואתה: (טז) ראשית
חכמה יראת יי תשקהו מטובה ומרוב פריה: (יז) מטה חזק
ומשען עז לתומכיה תהלה ויקר למתהלכים בארחותיה:
(יח) שרשיה חיי־עד ועניפיה ארך ימים: (יט) אשרי אנוש
מחזיק בה יקרה היא מכל מטמונים: (כ) אשרי איש
הוגה בה וכל מצותיה יעשה: (כא) עטרת עולם תתן לראשו
וצדקתו תכון לעד בין קדושים: (כב) מחזיק בה
תחזיקנו ולא תעזבנו לנצח: (כג) יראת יי תציל מרשע
ומתהלך־בה יכפה אף: (כד) בעל־אף לא ינקה כי על קצר
אפו ידחה ברעה: (כה) וארך רוח יצפון אמריו לעת נכון
וליום מועד תנחמנו: (כו) ישא עשק ימים רבים עד בא
ארוכתו ובפי ישרים יהלל: (כז) יראת יי חכמה ומוסר אמונה
וענוה רצונו: (*) באוצר החכמה משלי תבונה ותועבת
רשעים מישרים: (כח) יסלף בוגד דבר יי כי מטמון החכמה
נסתר

קאמאן גווינן: (יד) גאטטעספורכט זעטיגעט איט וויזהייט, זיא טרענקט
דיא מענשן איט איהרעם גוועכס: (טו) זיא פילעט איהר הויז איט קענטניס,
אונד אללע שעטצע איט איהרן פריכטען: (טז) דיא קראנע דער וייזהייט
איזט גאטטעספורכט, זיא ברינגעט פרידען אונד דויערנדע געזונדהייט:
(יז) זיא איזט איינע פעסטע שטיצע, דענן דיא זיך אן איהר האלטען, אונד
ווער זיא בעזיצט דעם רוהם ווירד דורך זיא ערהעהט: (יח) דיא ווארצעל
דער וויזהייט איזט עוויגע גליקזעליגקייט, אונד איהרע צווייגען לאנגעס לעבן:
(יט) הייל דעם מאננע! דער אן איהר נאכדענקט, זיא איזט איהם וועהרטער
אלס אללע שעטצע: (כ) הייל דעם מאננע דער זיך צו איהר העלט, אונד
נאך איהרער פארשריפט האנדעלט: (כא) זיא פערהערליכט איהן אין
עוויגקייט, אונד זיין אנדענקן בלייבט מיאאר אונטער דען הייליגען: (כב) דער
זיא האלט דען העלט זיא אויך, אונד פערלאסט איהן ניא: (כג) דיא גאטטעס-
פורכט וועהרט דיא זינדע, איהר בייטשטאנד ווענדט דען צארן אב: (כד) איין
יעהצארניגער קאן ניכט אונגעשטראפט בלייבן, דענן זיין שנעללער וואוהט
שטירצט איהן אין אונגליק: (כה) דער לאנגמיטיגע אבער דולדעט איינע
צייטלאנג, אין דער פאלגע בעלאהנט איהן פריידע: (כו) ער פערבירגט
איינע צייטלאנג זיינע ווארטע, דיא טוגענדהאפטען לאבען זיינע קלוגהייט:
(כז) אויס דעם שאטצע דער וויזהייט קאממען טרעפפענדע לעהרן; דעם
זינדער איזט גאטטעספורכט פערהאסט: (כח) ווינשעסט דו וויזהייט, זא
האל-

(טו) כל אוצריה תמלא חכמה וסימתה מן עללתה: (טז) ריש
חכמתא דחלתא דמריא וטובא מרויא מן סוגאת עללתה:
(יז) חוטרא הי דתוקפא ובית מיסמך תשבוחתא ואיקרא
דלעלם לכל מן דאזל בתרה: (יח) עקריה חיא דלעלם ועופית
נוגדא דיומתא: (יט) טובוהי לבר אנשא דבה נרגא והי טבא
לה מן כל סימתא: (כ) טובוהי לבר אנשא דנתקרב לותה
ובפוקדנה נשתמש: (כא) כלילא דלעלם תסימוהי וזכותא
דלעלמין בית קדישא: (כב) נחדיא בה ותחדי בה ולא
תרמיזוהי לעלם עלמין: (כג) מלאכוהי דאלהא נאחדא בה
ונמנון כל תשבחתה דמריא: (כד) הנא כתבא כלה מלא
חיא טובוהי לבר אנשא דנשמע ונעבדיוהי: (כה) שמעוני
דחלוהי דאלהא וצותו ואתבונו במלי: מנו דצבא דנארת
היא יורתנא דלעולם וחדותא רבתא: (כו) כל מלי שמע ועבד
ותתכתב בספרא דחיא: (כז) רחם דחלתה דמריא ואשר
בה לבך ולא תדחל: (כח) קרוב ולא תתמתן ותשכח היא
לחדא

(כה) מי זה מכין לרשת חיים ירושת עולם וחדוה רבה? : (כו) הוא ישמע כל
דברי ויעשה אותם ויכתב בספר החיים: (כז) אהוב יראת יי והחזק בה לבך ולא
תירא: (כח) קרוב ולא תאחר, ותמצא חיים לרוחך, וכאשר תקרב אליה תהיה
כגבור וכאיש חיל: [ולפי נוסח היונית: (כב) יראת ה' תציל מרשע, כי לא יאתה
לצדיק און, והמהלך בה ישכך אף, כי דרך הצדיק לעבור על מדותיו, ונוח לרצות
בהכעיסו אדם: (כג) כי זעף אף לא יאשר. איש ממהר לכעוס על כל דבר לא
יישר דרכו, כי בחמת אפו ימהר לעשות נקם, והכועס עושה בחמתו רעות רבות
ובסוף חמתו יתחרט ואין להשיב. ע"כ איש חימה מהר יכשל ויפול ברעה: (כה) וארך
רוח, קשה לכעוס לא ימהר בכדי בזיון וקצף. אך ישא ויסבול עתו ותנחמנו צדקתו:
(כו) גם כי ילחץ ויסבול עשק ועול ימים רבים לא יתמרמר, הוא יצפה לתשועתו
וימצא תרופה למכתו, ועל הבנו יהללנו רבים:] (כט) ברי לא תכבד. לא תכזב
ביראת ה' כדרך המתקדשים והמטהרים לעיני בני אדם, נלוים טוב ותוכם מלא
ערמה ומרמה. וזה שאמר ולא תקרב אליו בתרין לבין, בלי כונה שלימה: (ל) לא
תתיקר בה. ר"ל שלא תהיה חסידותך רק למראה עין ולהתפארת בני אדם. ושמור
פיך מהתרוממות: ובשפותך כמו ובשפתיך בל' עברי: הוית זהיר לחדא. היה זהיר
מאד: (לא) לא תסגא, לא תשגב (דבר' י) ולא תסור ממנו, פן תרבה לנפשך
קללה ועונש: ולפי נוסח היונית: (לב) אל תתרומם במהלל פיך, אזהרה מהתפאר
האדם את עצמו, פן תפול מגבהך ותהיה לחרפה בעיני כל אדם כי אין בזיון כבזת
גבה לב: (לג) פן ירבה יי' אסוריך ובתוך קהל ועדה יורידך תרוממותך: (לד) יען
לא נאמנת רוחך ביראת ה' ותוך לבך מלאה תוככים מחשבות בזיות ורעות:

נסתר מנגד עיניו: (כט) בני ביראת יי לא תכזב ולא תקרב
אליו בלב ולב: (ל) לא תתהדר בה לעיני בני אדם והשמר
מאד בשפתיך: (לא) אל תתרומם במהלל פיך פן תפול
ולעיני כל תתגלע: (לב) פן יגלה יי מזמת אונך וחרפתך
תגלה בקהל: (לג) יען לא נאמנה רוחך ביראת יי ולבך מלאה
תוככים:

ב (א) בני בגשתך לעבודת יי הכן נפשך למסות: (ב) החזק
בו ולא תרפינו למען תחכם בארחותיך: (ג) כלכל לבך
בכל אשר יעבור עליך ונצור רוחך ברעה וביגון: (ד) האמן
ביי והוא יעזרך בטח בו והוא יישר ארחותיך: (ה) כי זהב
באש יבחן ובן־אדם בכור עני: (ו) יראי יי חכו לתשועתו
ולא תמהרו פן־תפלו: (ז) יראי יי האמינו־בו כי לא יעשק
פעלתכם

האלטע דיא בעפעהלע גאטטעס, אונד ער ווירד זיא דיר געבן: (*) דיא פורכט גאטטעס איזט ווייזהייט אונד געשיקליכקייט, אונד זיין וואהלגעפאללען איזט רעכטשאפפענהייט אונד זאנפטמוטה: (כט) מיין זאהן ווערדע דער פערעהרונג גאטטעס ניכט אונטרייא, אונד האנגע איהם ניכט מיט גע־טהיילטעם הערצן אן: (ל) זוכע קיין רוהם בייא דען לייטען דורך הייכלייא, אונד האבע אכט אויף דיינע ליפפען: (לא) ערהעבע דיך ניכט זעלבסט, דאס דוא ניכט פאללענסט, אונד צו שאנדן ווערדעסט: (לב) דען גאטט ווירד דיינע טיקקען אפפענבארען, אונד דיך איטטן דער פערזאממלונג צו שאנדען מאכען: (לג) וויל דוא ניכט אין גאטטעספורכט אויפריכטיג געוואנדעלט האסט, אונד דיין הערץ וואר פאללער גלייסנרייא:

ב (א) מיין זאהן! ווילסט דוא גאטטעס דיענר זיין, זא בערייטע דיך צום ליידען פאר: (שיקקע דיך צור אנפעכטונג): (ב) האנגע איהם אונוואנדעלבאר אן, זא ווירסט דוא אין דער פאלגע גליקליך זיין: (ג) אללעס וואס דיר ווידערפעהרט דאס דולדע, אונד בייא דען ערניידרונגן דעס אונגליקס זייא שטאנדהאפט: (ד) פערטרויע אויף גאטט זא ווירד ער דיר אויס־העלפן, האפפע צו איהם, זא ווירד ער דיינען וואנדל ריכטען: (ה) דען וויא דאס גאלד דורכ'ם פייער, זא ווערדן גאטט'ס ליבלינגע דורך ליידן בע־וועהרט: (ו) איהר פערעהרר גאטט'ס האררט אויף זיינע גנאדע, אונד וואנקט ניא דמאיט איהר ניכט פאללעט: (ז) איהר פערעהרר גאטט'ס טרוי־

לרוחך וכד תהוא קרב איך גנברא ואיך חילתנא: (כט) ברי לא תכדב בדחלתה דמריא ולא תקרוב עליה בתרין לבין: (ל) ולא תתיקר בה לעין בני אנשא ובספותך הוית זהיר לחדא: (לא) לא תסנא מאמרה ולא תזוע ולא תסגא לנפשך קללא: (לב) דלמא נסנא מריא אסוריך ובגו כנושתא נרמיך: (לג) מטל דאשתמהירת בדחלתא דאלהא וגוה דלבך מלא נקלה:

ב (א) ברי אן קרבת לדחלתא דאלהא אשלמת נפשך לכל נסיונין: (ב) אתדבק בה ולא תרפיה מטל דתתחכם באורחתך: (ג) כל דאתא עליך קבל ובמרעא ובמכסנותא אגר רוחך: (ד) הימן באלהא והו נהוא לך עדורא סבר בה והו נתרוץ אורחתך: (ה) מטל דבנורא מתבקא דהבא וגבר אנשא בכורא דמסכנותא: (ו) דחלוהי דמריא סברו לטובה ולא תשתוהרון דלמא תפלון: (ז) דחלוהי דמריא הימנו בה דעקתא·

ב (א) למסות· לנסיונות; ולפי שהקדים החכם בפרשה הראשונה להבטיח כל טוב ליראי ה' ולחוסי שמו, בא להורות בפרשה שאחריה· כי יתכן שירע ג"כ לצדיק ע"ל הבחינה והנסיון· ע"ד כי את אשר יאהב ה' יוכיח· וה' צדיק יבחן ולז"א הכן למוסר נפשך· כי המכין עצמו לדבר טרם בואו לא יחרד בבואו ולא יתרעש· ובת"א השלם· ג"כ לשון הכנה וזמון לקבל באהבה: (ג) כלכל לבך· כמו וכלכל לא אוכל· והוא ל' סבל· ובארמית· קבל· (פֿערליבנעהמען) (ובמרעא· וברעה: ולמכסנותא· לתוכחה· תשובו לתוכחתי (משלי א) ת' תתפנון למכסנותי): ובגזור רוחך· מלת תפלה על היסורין: [(ד) עדורא· עזר: סבר· תקוה: נתרוץ אורחתך· הוא תר' של ייסר ארחתיך (משלי ג): (ה) כי זהב באש יבחן· פי' יתחזק ויתאמץ· ותפס זהב, כי כל מתכות נגרע מערכן יותר בצרפת אש מזהב, וכן הצדיק יתחזק ויתאמץ לבו בכור עוני· ולא יגרע מערכו· ומלת יבחן כולל הצרוף והחזוק· (מתבקא· נבדק ונבחן): (ו) ולא תמהרו· לא תהיו נמהרים לבקש העזר טרם בואה, ובארמית לא תשתוחרון· והוא מענין השקידה והקדמה: [(ז) מדית אגריכון לא יעסוק שכרכם]: (י) מי האמין· ע"ד מי נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו: (או מנו אתתכל· לשון בטחון· ובוטח בלבו· תרג' דתכל בלבה): (יב) לב נמס כו'· רומז לאדם בלתי בוטח בה' באמת אך הוא מסופק, פעם מתעבר ומתקדם לחנוף יולדו לתקות הטוב ממנו, ופעם יעשה נכלי און להשיג טוב מבני אדם· ולזה הוא פוסח על שתי הסעיפים: ואיש כזה הוא רך לבב ורפה ידים· וכל מעביו במבוכה ובספק: (יג) אוי לו לאיש אשר לא נכון לבו בטוח בה' באמת· כי לא יקום: (טז) יראי ה' יבקשו רצון· פי' רצויים ותפלים באשר יגזור עליהם ולא יתרעמו· וכמוהו בארמית נתרעון בדינה· רוצים בחפצו: (יח) נכון לבו· כתרגומו נתקן לבים וחזק ואמין בלי

מורא

פְּעֻלַּתְכֶם: (ח) יִרְאֵי יְיָ הוֹחִילוּ לִתְשׁוּעָתוֹ לְחֶדְוַת עוֹלָמִים
וּלְחַסְדּוֹ: (ט) זִכְרוּ נָא לְיָמִים הָרִאשׁוֹנִים הִתְבּוֹנְנוּ לְמִימֵי קֶדֶם
וּרְאוּ: (י) מִי הֶאֱמִין בַּיְיָ וְנֶעֱזָב אוֹ מִי בָטַח בּוֹ וַיֵּבוֹשׁ וּמִי קָרָא
אֵלָיו וְלֹא עָנָהוּ: (יא) כִּי חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ עוֹנֶה וּמַצִּיל בְּכָל צָרָה
וְשׁוֹמֵעַ בְּקוֹל עוֹשֵׂי דְבָרוֹ: (יב) לֵב נָמֵס וְיָדַיִם רָפוֹת אָדָם
פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי סְעִפִּים: (יג) אֵי לוֹ אִישׁ לֹא נָכוֹן לִבּוֹ בַּיְיָ וְאַף
הוּא לֹא יָקוּם: (יד) אֵי לוֹ אִישׁ רָפְתָה רוּחוֹ וּמַה יַּעֲשֶׂה לְיוֹם
פְּקֻדַּת יְיָ: (טו) יִרְאֵי יְיָ לֹא יָפוּנוּ בְּפִקּוּדָיו וְאוֹהֲבָיו נוֹצְרֵי עֵדוֹתָיו:
(טז) יִרְאֵי יְיָ יְבַקְשׁוּ רְצוֹנוֹ וְאוֹהֲבָיו יְאַלְּפוּ חֻקּוֹתָיו: (יז) יְרֵא
יְיָ יִרְבֶּה הוֹנוֹ וְזַרְעוֹ אַחֲרָיו לִבְרָכָה: (יח) יְרֵא יְיָ נָכוֹן לִבּוֹ וְעוֹזְבוֹ
רוּחוֹ נְכֵאָה: (*) יִרְאֵי יְיָ יָכִינוּ לְבָבָם לְפָנָיו וְיַכְנִיעוּ רוּחָם:
(*) לֵאמֹר טוֹב לִנְפּוֹל בְּיַד יְיָ מִנְּפוֹל בְּיַד אָדָם: (יט) כִּי רַחֲמָיו
כְּרֹב גָּדְלוֹ וּכְשְׁמוֹ כֵּן עֲלִילוֹתָיו:

ג (א) שִׁמְעוּ בָנִים לְדִבְרֵי אֲבִיכֶם וַעֲשׂוּ לְמַעַן יִיטַב לָכֶם:
(ב) כִּי יְיָ הֵשַׂר אָב עַל בָּנָיו וְאֵם עַל יְלָדֶיהָ: (ג) מְכַבֵּד
אביו

טרויעט איהם, אייער לאָהן קאן אייך ניכט ענטגעהן: (ח) איהר פֿער-
עהרער גאטט'ס האָפֿפֿעט גוטעס, האָפֿפֿט עוויגע פֿריידע אונד הייל:
(ט) זעהעט אויף דיא פֿאָריגען מענשענגעשלעכטער, בעטראכטעט אונד מערקט
וואָהל: (י) וועססען פֿערטרויען אויף גאטט וואר וואָהל פֿערגעבליך? ווער
פֿערעהרטע גאטט שטאנדהאפֿט, אונד ווארד פֿערלאססען? ווער רופֿטע
איהן אן, אונד ווארד אבגעוויזען? (יא) גאטט איזט גנעדיג אונד בארמהערציג,
ערלאָססט דיא זינדשולד, אונד ערעטטעט אויס דער נאָהט, אונד דיא זיינער
שטיממע געהאָרזאם זינד, דעססען פֿלעהן ערהערט ער: (יב) פֿערצאגטע
הערצען אונד קראפֿטלאָזע האנדע זינד דיא, וועלכע אויף צוויערליי פֿפֿאַדען
וואנדעלן: (צווישען פֿערטרויען אונד מיסטרויען, דער דאהער באלד דורך
געבעט ביי גאטט, אונד באלד דורך בעטרוג ביי מענשען הילפֿע זוכט):
(יג) וועה דעם הערצען דאס קיין צוטרויען האט, דארום ווירד עס אויך
ניכט בעשטעהן קאננען: (יד) וועה דעם, דער דיא געדולד פֿערליהרט, וויא
ווירד עס איהם געהן, ווען איהם גאטט ליידען צושיקקען זאללטע?: (טו) דיא
פֿערעהרער גאטטעס מיסטרויען זיינען פֿערהייסונגען ניכט; דיא איהן ליבען האלטען
זיינע בעפֿעהלע: (טז) דיא גאטט פֿערעהרן, שטרעבן נאך זיינעם וואָהל-
געפֿאללען, אונד דיא איהן ליבען לערנען דאס געזעץ: (יז) דיא גאטטעס-
פֿער-

זהו לא מבירת אגרכון: (ח) דחלוהי דמרי סברו לטובה
לחדותא דלעלם ולפורקנה: (ט) אסתכלו למדם דמן לקודמין
הוא ולדמן דרי עלמא אתבינו וחזו: (י) מנו הימן בה ושבקיה
או מנו אתתכל עלוהי וארמיה או מנו קריה ולא ענייהי:
(יא) מטל דחננא הו ורחמתנא מריא ושמע ופרק בכל עדן
דעקתא ושמע בקלא דעבדי צבינה: (יב) לבא מסיא ואידא
מרפיתא בר אנש דפסע על שבילין סגיאין: (יג) וי לה ללבא
דלא מהימן ואף הו לא נתקים: (יד) וי למן גנברי תוכלנא
מנא תעבדון כד נרון מריא: (טו) דחלוהי דמריא לא נסנון
מאמרה ואילין דרחמין לה נטרון אורחתה: (טז) דחלוהי
דמריא נתרעון צבינה ורחמוהי נאלפון נמוסה: (יז) דדחיל
אלהא נסגא קנינה וזרעה נתברך מן בתריה: (יח) דדחיל
אלהא נתקן לבה ודשבק לה מובד רוחה: (יט) מטל דאיך
רבותה הכנא רחמוהי ואיך שמה הכנא עבדוהי:

ג (א) ברי דין לאבהא שמעו ועבדו מטל דתחון חיא
דלעולם: (ב) מריא גיר שבח לאבא על בניא ודינא
דאמא על ילדיה שרר: (ג) דמיקר לאבוהי משתבקין חובוהי
וסאם

פערעהרער ערוואָרבן רייכליכעס פערמעגן, אונד איהרע קינדער בלייבען
געזעגנעט: (יח) דיא גאָטטספערעהרר זינד אוהטפאַלל, דיא אבער פאָן
איהם אבפאַללען זינד אוהטואָ: (*) יענע טיקען איהר הערץ איט דעאיהטי=
גונג פאָר גאָטט: אונד טפרעכן: (*) וויר וואָללען ליבר אין דיא הענדע
גאָטט'ס אלס דער מענטן פאַללען: (יט) דען ער איזט עבן זאָ ערבאַר=
מונגספאַלל אלס מענטינג:

ג (א) הערט איך קינדר, איירן פאָטר, אונד פאָלגט, דאַמיט עס אייך
וואָהל געהע: (ב) דען גאָטט גאַב דעם פאָטר הערטשאַפט איבער
קינדר, אונד דער מוטטער מאַכט איבער איהרע זעהנע; (ג) ווער זיינען
פאַ=

מורא ופחד ועוזבו לבד רומז שהוא איש מורך ורפה רוח: (*) יראי ה׳ כו׳ עד לנפל כו׳ ג׳ פסוקים האלה נעתקים מנוסח יוונית ובארמית אינם:
ג (ב) כי ה׳ הדר׳ לשון הדר׳ ומהלל׳ ואשר׳ וחזק וקים׳ (ובארמית׳ מריא גיר׳ מלת גיר כמו׳ כי׳ הנה׳ אפוא בלשון עברי: הדר׳ קים וחזק):
(ג) ואלה סימנא׳ כאשר פירשתי שהוא נ׳ הון ואולר כלות׳ אוסף הון): (ה) ורמא
תוצאה

אביו נשוא פשע ומוקיר אמו יאסף הון: (ד) מכבד אביו
יכבד מבניו יקרא ויי׳ יענה: (ה) מכבד אביו יאריך ימים
ומוקיר אמו יפיק רצון מיי׳: (ו) בני כבד הוריך בפה ויד למען
תברך מברכתם: (ז) ברכת אב בנתה בית בנים וקללת אם
תהרסהו: (ח) אל תבוז לקחת אביך כי לא לכבוד הוא לך:
(ט) כי כבוד אב כבוד בנים וקלון אם קלון בר בטנה: (י) בני
כלכל שיבת אביך ולא יהיה עמלו עליך לטרה: (יא) שאהו
כי פג טעמו ואל תבז כלחו בכח בחוריך: (יב) צדקת אב
לא תשכח מגן היא בעד חטאים: (יג) בימי רעה תזכר לך
כקרח בשמש ימסו עוניך: (יד) בז לאב חרף עושהו ועוכר
אמו זעום יי׳: (טו) בני ברוב עשרך הצנע לכת והרב תפארתך
מאיש מתן: (טז) ברבות שיאך הכנע רוחך ומצאת חן בעיני

״

מוטער עהרט, דעססן זינדען פערצייהט גאטט, אונד ווער זיינע אוטטער
האכאכטעט, דער זאמעלט שעטצע ביי: (ד) ווער זיינען פאטער עהרט,
ווירד פאן זיינען קינדערן פערעהרט ווערדן, אונד ווען ער בעטעט ערהע=
רונג פינדן: (ה) ווער זיינען פאטער האכאכטעט, ווירד לאנג לעבן, אונד
ווער זיינע אוטטער האכהעלט, פינדעט גנאדע ביי גאטט: (ו) איין זאהן!
עהרע דיינע עלטערן אכטונג דורך ווארטע אונד טאהטן, דאמיט דוא איה=
רען זעגן ערלאנגסט: (ז) דער זעגן דעס פאטערס גרינדעט דער קינדער
הייזער, דער אוטטער פלוך טטירצט זיא אום: (ח) שפאטטע דיינס פא=
טערס געברעכן ניכט, (זיינעס אלטערס אעננג) דען עס ברינגע דיר קיינע
עהרע: (ט) אויס דעם אנזעהן דעס פאטערס ערוואכסט דען קינדערן
עהרע, דער איבלע רוף דער אוטטער ווירד דען קינדערן צום פארוואורף:
(י) איין זאהן! פפלעגע דיין פאטער אים אלטער, אונד לאס דיר זיינע אונ=
בעקוועמליכקייטן ניכט בעטשווערליך פאללען: (יא) האלט איהם זיינע פער=
שטאנדסשוועכע צו גוט, אונד פעראכטע איהן ניכט וועגן דיינר פאללען יוגענד
קראפט: (יב) עלטערן וואהלטוהן ווירד ניא פערגעסן, אונד טילגט פאר
זינדע: (יג) צור צייט דער נאהט ווירד זיא דיר גדאכט ווערדן, וויא איי=
פאר דער זאננע ווערדן דיינע זינדען גטילגט: (יד) ווער זיינען פאטער
פעראכטעט איזט איין גאטטעסלעסטרר, אונד ווער זיינע אוטטר ערביטטערט,
איזט וויא איין פאן גאטט פערפלוכטר: (טו) איין זאהן! ווען דוא נאך זא
רייך ביזט האנדלע בעשיידען, זא ווירסט דוא בעליבטער זיין, אלס איינער
דער געשענקע אויסטהיילט: (טז) יע גרעסר דוא ביזט יע העראבלאססענדר

ייא

וסאם סימתא מן דמיקר לאמה : (ד) דמיקר לאבוהי נחדא
מן ברה וכד מצלא נשתמע ונתענה : (ה) דמיקר לאבוהי
יסגון יומתה ורמא חובלא טבא על אלהא מן דמיקר לאמה :
(ו) ברי בעבדא ובמלתא יקר לאבוך מטל דיאתין עליך כלהון
בורכתה : (ז) בורכתא דאבא תקים מדורא ולוטה דאמא
תעקורי עקרא : (ח) לא תתיקר בצערא דאבוך מטול דלא
הוא איקרא הוא לך : (ט) איקרה גיר דגברא איקרה הו
דאבוהי וחובא רורבא מן דמצער לאמה : (י) ברי אתעשן
באיקרה דאבוך ולא תשבוק איקרה כל יומי הייך : (יא) אפן
בטל מדעה שבוק לה ולא תבהתיוהי כל יומי חיוהי :
(יב) זדקתא דאבא לא מתטעיא וחלף חובא הי מתנצבא :
(יג) ביומא דעקתא הי תתדכר לך איך חומא אל גלידא
למבטלו חטהא : (יד) מטול דמגדף מן דשאט לאבוהי
וליט קדם מריא מן דמצער לאמה : (טו) ברי בעותרך
במכיכותא הלך ומן גברא דיהב מוהבתא ירחמונך : (טז) בכל
דאנת רב בעלמא אוער נפשך וקדם אלהא תשכח רחמא :
מטל

מוגלא טבא · פי׳ סריס והפיל משכון טוב והוא מנהג לשון ארמית כלומר · לנפות
על תשלום גמול · לא תסימון עליו נסך · תר׳ חבוליא : (ו) ברי באמר ובסעל
תכבד הוריך · והוא ע״ד שחלקו רז״ל בין כבוד למורא · אי זה מורא לא ישב במקומו
ולא יסתור את דבריו · והכבוד הוא מאכילהו מלבישהו ומשקהו כו׳ והיינו בדבור
ופעולה : (ח) לא תבוז ליקהת אביך · פי׳ לא תלעג על זקנת אביך · כי ליקהת
אם תר׳ לקשישותא דאמא · כי דרך פתאי המון · ללעוג ולשחוק על אבותם בזקנותם,
כי טרפה דעתם ונטלה טעמם ועושים מעשי נערות : ולפי נוסח הארמית לא נעתיקו
בלערא דאבוך · לא תתכבד בקלונו · כי קלון בל׳ ארמי לערא · ולפי שאין זה רגיל
כ״כ שמבזה אבותיו זקנים לכן בחרתי במלת ליקהת בהעתקתי : חובא רורבא · כמו
רברבא · פי׳ עונש גדול ישיג לועג לאמו : (י) ברי אתעשן · התאמץ · ולפי שהוא
טרח גדול לכלכל שיבת אבותיו כי טרחם ומשאם בזקנותם כבד על האדם, לכן אמר
האמץ ונשא, ולכוונה הזאת העתקתי ולא יהיה עמלו עליך לטרח : (יא) גם כי
סר טעמו · ע״ד לא נסבא טעמא · וטעם זקנים יקח · וכמוהו בארמית · אף אן בטל
מדעה, כדרך הזקן בעלו חושיו והשגותיו ושכלו : ולא תבהתיוהי · לא תבייש אותו,
בן מביש תרג׳ בר מבהתנא :. ולא תתגדל עליו בכח בחורים · לפי שאתה בחור ורך
וחיל בך לרוץ ולהשיג כאחד הצבאים, והוא מט והוא חלש ורפה, ינוד כנוד הקנה,
לא תבייש אותו בזה (ובארמית חסר סוף המקרא · רק בנ״י נמצא) : (יב) מתטעיא ·
ברית אלהים שכחה ת׳ טעת : מתנצבא · מגן : (יג) גלידא · מים שנקרשו מחמת
הקור ערכין פ״א : (טו) ברי בעשרך הלנע לכת · בענוה וברוח נמוכה · ותרג
תפארתך מאיש נותן מתנות · העתקתי לפי נוסח הארמית · כי לפי נוסח יונית
ותיקר בעיני כל אדם : (טז) כל אשר תרב גדולתך כן תשפיל נפשך ותמצא חן
בעיני

יְיָ: (יז) כִּי רָם יְיָ וְנִשְׂגָּב וְאֶת עֲנָוִים סוֹדוֹ: (יח) בְּמֻפְלָא מִמְּךָ
בַּל־תִּדְרוֹשׁ וּבִמְכֻסֶּה מִמְּךָ בַּל תַּחְקוֹר בַּמֶּה שֶׁהָרְשֵׁיתָ הִתְבּוֹנֵן:
(יט) חֲדַל לִבְּךָ מִנִּסְתָּרוֹת וּבְתַעֲלוּמוֹת הַמַּעֲשִׂים וּמִסִּבּוֹתָם
לֹא תְחַפֵּשׂ כִּי רַב מִמְּךָ הָרְאָה לָךְ: (כ) כִּי רַבּוֹת מַהֲשָׁבוֹת
מְבוּכַת בְּנֵי אָדָם וּדְמוּת כָּזָב תַּתְעֵמוֹ: (כא) חֲסַר־בַּת־עַיִן יִבָּצֵר
מֵרְאוֹת וְנִבְעַר מִדַּעַת חֲדַל עֵצָה וְתוּשִׁיָּה: (*) כִּי בְגוֹבַהּ אֶפֶס
רַבִּים כָּשְׁלוּ וּגְדוֹלֵי לֶכֶת יִפְּלוּ בְּמוֹרָד: (*) מִתְהַלֵּךְ בְּמַהֲמֹרָה
בָּהּ יֵחָבֵל וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו יִכָּשֵׁל: (כב) קָשֶׁה לֵב מְעֻוָּתָיו רַבּוֹת
וְאוֹהֵב טוֹב יְיַשֵּׁר לָכֶת: (כג) קְשֵׁה לֵב רַבִּים מַכְאוֹבָיו וְרַהַב
יַשְׁפּוּת אָוֶן עַל אָוֶן: (כד) לְמַחַץ יָהִיר אֵין מָזוֹר כִּי שֹׁרֶשׁ רֶשַׁע
שָׁרְשׁוֹ: (כה) לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל בְּמִשְׁלֵי חֲכָמִים וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת
תשמח

זייא, דא ווירד דער העררי דיר האָלד זיין: (יז) גראָס איזט דיא אמיע=
טטעט גאָטטעס, אונד איט דעאיהטיגען פפלעגט ער ראָהט: (יח) פערלאנגע
ניכט וואס דיר צו שוועהר איזט, אונד וואס דיר צו שטארק איזט פארשע ניכט
נאך (דרינגע ניכט נאך העהערן שטאנדע, אונד דענקע ניכט איבר דיין פר=
אגען) · וואס דיר בעפאהלן איזט דאסזעלבע בעטראכטע: (יט) וואס דיינעס
אמטעס ניכט איזט · לאס דיינען פאָרוויטץ · אונד דרינגע ניכט איין אין דיא
געהייאניסע דער דינגע, עס איזט דיר שאן פאָרהין אעהר געלייגט ווארדן
אלס דער אעגעלייכע פערשטאנד פאססען קאן: (כ) פילע פערפיהרט איהר
אונטערנעהאונגסגייסט, אונד פאלסע דינקל ברינגט זיא אום דען פערשטאנד:
(כא) פעהלן דיר דיא אויגן זא קאנסט דוא ניכט זעהן; איזט דיר ניכט
פעהיגקייט צו טהייל ווארדן, זא פערראהטע דיך ניכט: (דרענגע דיך ניכט
צו איינם שטאנדע אדר געשעפטן צו דערן ערפיללונג עס דיר ענטוועדר אן
לייבליכן אדר גייסטיגן קרעפטן פעהלט): (*) פילע האט איהר פערמעס=
סענהייט געשטירצט, אונד דיא גראָס טהון זינקען אם אייטסטן: (*) ווער
זיך אין געפאהרן בעגיבט פרדירבט דארין, אונד ווער אויף קרומע וועגע
געהט שטרויכלט: (כב) איין פערוועגנער אעגט ליהט זיך זעלבסט פיל
עלענד צו, דער אבר גראדע געהט שטאָלפערט ניכט: (כג) איין שטארר=
זינניגער ריכטעט פיל עלענד אן, אונד דער האכאיהטיגע הייפט אונגליק איבר
אונגליק: (כד) דאס איבל דעס איבראיהטיגן איזט אונהיילבאר, דער קיים
דער באָזהייט האט אין איהם געווארצלט: (כה) דער פרינפטיגע דענקט
טפריכע נאך, אונד איין אויפמערקזאמס אָהר ווינשט אונטר וייזען צו זיין:
וואסר

(יז) מטל דסגיאין אנון רחמוהי דאלהא ולמכיכא רזוא מתגלין: (יח) דקשין מנך לא תבעא ודתקיפין מנך לא תעקב במה דאשלטוך אסתכל: (יט) ולית לך תוכלנא אל כסיתא ובשדכא דעבדוהי לא תתעסק מטל דסגי מנך אתחוי לך: (כ) מטל דסגיאין אנון רעיניהון דבני נשא ודמותא בישתא מטעין: (כא) מן דלית ליה בבתא דעינא חסיר נוהרא ומא דגהר אנת מן ידעתא לא תהוא מלך למפסו: (כב) לבא קשיא תבאשי חרתה ודרחם טבתא בהון נדרוך: (כג) לבא קשיא נסגון כאבוהי ודמרח נוסף חטהא על חטהא: (כד) למחותה דממיקנא לית אסיותא מטל דמן נצבתא בשתא נצבתה: (כה) לבא חכימא נסתכל במתלא דחכימא ואדנא

בעיני ה': (יז) כי רם ה' ונשא ועם ענוים הודו. כן הוא נ"י ועיין בת"א:
(יח) במופלא ממך בל תדרוש כו'. העתקתי המקרא הזה כאשר הובא בגמ' חגיגה פ' א"ד. אמר ר' אחא ב"י עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות כו' עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר, שכן כתוב בס' בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. במה שהרשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות. ולפי לשון הארמי יהיה ההעתקה. הקשה ממך לא תבקש. והחזק ממך לא תחקור. וכולל המקרא ב' ענינים. הראשון לא תבקש עשר וכבוד וחמודות הקניינים למעלה מכדי יכלתך ומעמדך. והשני בחלק העיוני לא תדרוש ותחקור דברים עמוקי העיון ולמעלה מכדי השגתך: במה שהרשית התבונן בין בקניינים ובין במושכלות: (יט) ואין לך עסק בנסתרות. וזהו ולית לך תוכלנא מל' יכולת ועסק על כסיתא. ובשדכא דעבדוהי במשפט המעשים ובהנהגת הדברים לא תתעסק לחפש אותם. (ומלת שדכא עיין להלן פ' י"א ח) ואולי רומז על חקירת ההשגחה. כי כבר רב ממך הראה לך יותר ממה שיש בכח שכלך להשיג: (כ) כי רבות מחשבות תבוכת בני אדם. מי שמעמיס על נפשו ענינים רבים ועשתונות שונות הוא נבוך ומבולבל בהם. ודמות כזב תתעם. מדמים דמיונות כוזבות ויסבלו ישתגעו ויתהוללו מרוב עסקים. לכן בכל עסק ובכל חפץ אשר יפנה האדם אליו, יבחון תחלה אם הוא ראוי לכך ואם אין ידו משגת יעזבנו ולא ילבש מדה יארך ממדתו: (כא) חסר בת עין יבחר מראות וכן חסר דעת לא יהיה יועץ לפתות בני אדם. ותרגומו לא תהוא מלך למפסו. להבחין בה חסרונך. וכן משמעות נוסחא היונית. ומלת מפסו הבחנה הוא. והערוך מפ' עוד מפיק מפתה בני אדם להטעותם ע"ש: (כב) קשה לב רעה אחריתו וע"ד ומקשה לבו יפול ברעה. קשה לב, הוא עומד על דעתו, ולא ישמע לאזהרה: (כג) קשה לב. הוא איש המוסר נפשו לסכנה: ירבו מכאובין. ורהב הוא איש גאון אשר מלך גאותו לא יסור מדבר גם כי יראה אחריתו לא טוב, כי חרפה הוא לו, איש כזה ירבה רעה על רעה. ותרגומו ודמרח. הוג לב ת' דמריח לבה. פי' לבו מלא הוני אולת: (כד) למחץ יהיר אין מזור. כי הוא לא יקבל מוסר. ולפי תרגומו. למחותא דממקנא. והוא לץ. ולגלים הוא ילין ת' ולמתקני. והיינו הך כי זד יהיר לץ שמו (משלי כא) תר' ממקנא מריחא: מטל דמן נצבתא נטע שעשועים. ת' נצבתא דמזותא:

תִּשְׂמַח בִּנְבוֹנִים: (כו) מַיִם מְכַבִּים אֵשׁ וּצְדָקָה תְּמַח חֲטָאת:
(כז) גּוֹמֵל טוֹב הוֹלֵךְ בֶּטַח וּלְעֵת יִמּוֹט יִמְצָא מִסְעָד:

ד (א) בְּנִי נֶפֶשׁ מִסְכֵּן בַּל תִּמְאָס וְלֹא תְּמֵק עֵין אִישׁ מַחְסוֹר:
(ב) נְכֵה רוּחַ לֹא תוֹנֶה וְאַל תַּחְשֹׂךְ עֵזֶר מֵאֶבְיוֹן: (ג) לֹא
תָבוּז לְעָנִי בְּעָנְיוֹ וְאַל פִּיד־לֵב בַּל תַּרְבֶּה יָגוֹן: (*) אַל תַּקְשִׁית
לִבְּךָ לְשַׁוְעַת דָּל וְאַל תַּעְלִים עֵינֶיךָ מֵאֶבְיוֹן: (*) לֹא תָשִׁיב
פְּנֵי דַל רֵיקָם וְאַל תִּתֶּן־לוֹ יָד לְקַלְלֶךָ: (ה) כִּי קִלְלַת רָשׁ
בְּמַר נַפְשׁוֹ וּבְקוֹל צַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע עוֹשֵׂהוּ: (ו) הַרְחֵם נַפְשְׁךָ
בִּקְהַל עָם וּמִפְּנֵי שַׁלִּיט הַשַּׁח רֹאשֶׁךָ: (ז) הַט אָזְנְךָ לְדָל
וַעֲנֵהוּ שָׁלוֹם בְּנָחַת: (ח) הַצֵּל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשְׁקוֹ וְלֹא תִּבָּהֵל
בְּשָׁפְטְךָ מֵישָׁרִים: (ט) הֱיֵה אָב לִיתוֹמִים וְחֵלֶף בַּעַל לְאַלְמָנָה
וְהָיִיתָ יְדִיד יְיָ וּמְאַהֶבֶת אֵם יֶאֱהָבְךָ: (י) הַחָכְמָה תְּאַלֵּף בָּנֶיהָ
וְתַזְהִיר לְכָל מַשְׂכִּילֶיהָ: (יא) אוֹהֲבֶיהָ אָהֲבוּ חַיִּים וּמְבַקְשֶׁיהָ
יפיקו

(כו) וואַסר לעשט דיא פֿלאַממע, זאָ פערטילגט דיא בּאַרמהערציגקייט דיא
זינדע: (כז) דער וואָהלטאַהטען איבט, וואַנדעלט אויף זיכרן פּפֿאַד, אין
דער נאָהט פֿינדט ער אונטערשטיצונג:

ד (א) מיין זאָהן! פֿעראַכטע דען נאָהטליידענדן ניכט, אונד לאַס דאַס
זעהנענדע אויג ניכט שמאַכטן: (ב) קרענקע ניכט דען בעדרענגטן,
אונד לעגרע דיא הילפֿע דעם דירפֿטיגן ניכט: (ג) בעטריבע דען אַרמען
ניכט אין זיינער אַרמוהט, אונד קרענקע דען אונגליקליכן ניכט נאָך מעהר:
(*) שלאַגע דעם פֿלעהענדן אַרמען ניכט זיינע ביטטע אַב, אונד וועגדע דיין
געזיכט ניכט פֿאָן דעם דירפֿטיגן: (ד) לאַס דען אַרמען ניכט הילפֿלאָז פֿאָן
דיר, אונד גיב איהם ניכט געלעגענהייט דיר בעזעס צו ווינשען: (ה) דען
ווען ער דיר אין דער ערביטטערונג פֿלוכט, זאָ קאַן זיין שעפֿפֿער דיזען וואונש
ערהערן: [(ו) געגן דיא פֿערזאַמלונג בעצייגע דיך העפֿליך, אונד נייגע
דיין הויפט פֿאַר דעם געוואַלטיגן]: (ז) הערע דען אַרמען גערן, אונד אַנט־
וואָרטע איהם זאַנפֿט אונד ליבּרייך: (ח) רעטטע דען אונטערדריקטען, אויס
דער געוואַלט דעם אונטערדריקערס, אונד זייא אונערשראָקן ווען דוא ריכ־
טעסט: (ט) זייא דער וואייזען פֿאַטער, אונד איהרר מוטטר מאַן: (זאָ ווירסט
דוא גאָטטעס ליבלינג זיין, מיט מעהר אַלס מוטטרליבע פֿאָן איהם געליבט
ווערדן): (י) דיא וויזהייט אונטערריכטעט איהרע קינדר, אונד ערלייכטעט
דענן דיא אויגן, דיא אין איהר נאַכדענקן: (יא) ווער זיא ליבעט, ליבט
גליק:

וארנא דשמעא תחדא בחכימא: (כו) נורא דיקדא נדעכון מיא הבנא וזדקתא שבקא חטהא: (כז) דעבד דשפיר עתיד באורחה ובעדנא דנפל משכח לה סמכא:

ד (א) ברי לא תמיק בחיוהי דמסכנא ולא תטרף למסכנא השיבא: (ב) נפשא דחסיר לה לא תכאיב רוחה ולא תטעא רוחה דאנשא דתבירא: (ג) מעוהי דאנשא מסכנא לא תכאב ולא תכל מוהבתא מן צריכא: (ד) בעותה דמסכנא לא תשבוק ולא תתל לה אתרא דנלוטך: (ה) לאטהו גיר מריר חנכא מן כלה נפשה ובקלא דגעתה שמע בריה: (ו) ארחם נפשך לכנושתא ולשליטנא דמדינתא אמך רישך: (ז) ארכן למסכנא אדנך ועניוהי שלמא בממיכותא: (ח) פרוק אליצון מן אלוצוהי ולא תתכרא רוחך בדינא תריצא: (ט) הוי איך אבא ליתמא וחלף בעל לארמלתא ותהוי לאלהיא איך ברא ונרחם עליך: (י) חכמתא בניה אלפרת ותנהר לכל דמסתכלין בה: (יא) רחמוה אילין דרחמין חיא

ודבעין

ד (א) לא תמק. מל׳ וימקו בעונס. ל׳ מאוס ותעוב. ולא תטרוף. לא תיבזוב. מסכנא חשיכא. מדוע אתה ככה דל. ת׳ חשיך: (ו) הרחם. עשה שתהיה אהוב ומקבל אצל המון עם. ומלת הרחם כמו ארחמך יי׳ (תהל׳ יח). אך לפני שליט ומושל השח השפל נפשך ולא תתגאה. כי הגדולים ישנאו איש מתגדל בפניהם זולתם: (ז) ועניהו שלום בנחת. בענות רוח אם יברכך: (ח) ולא תתכרא. לא תבהל. כמו אתכרית רוחי אנא (דניאל ז): (יג) נדון סררא. ישפיט בקיים ונלדק. ולפי נוסח היונית. ידין לאמים. וכמוש העתקתי בעברי׳: (טו) אז נאימן בי. אם באמונה ילך עמי וירשני, ויורני. ע״ד יורו משפטיך ליעקב: (טז) מטול דאסכלית אהלך. כלומר אף כי בראשית דרכי אהלך עמו בדרך הפוך. וטרם סודיי אליו אבחננו ואבקרנו: (יז) אימה ופחד אפיל עליו. וכוונת המקראות האלה בכלל, להראות כובד השגת החכמה, כי א״א לו לאדם שישתלם בה, כי אם בזכוך נפשו מן המדות הפחותות והגרועות. ובנקות גופו מן חמודות המדומות. ובעזיבת התפנוקים ותענוגי העולם, והרגלה בהסתפקות במעוט ע״ד פת במלח תאכל כו׳. וכן מגדרים שלא יהרוס האדם לעלות פתאום לראש מרום הרי החכמה, ולא יעיין שלא כראוי ויוליד דעות כוזבות ונפסדות. ולא ישיג גבול השגתו. כמוזכר בתורה א״ג פל״א. והן שאה נסיונות החכמה. ולזה אמר עד אשר נאמנה רוחו לי. פי׳ שישתלם במעלות המדות ובדרכים הנזכרים. ואם הוא בעל מוסר וענוה ומיושב בדעתו: (יח) אז תהפך אליו ותשלם עינו ותגלה לו סודותיה: (יט) ואם לא נאמנה רוחו. שלא הקדים ההכנות והקניינים הנזכרים, אז שיקשה עליו עמלה ויגיעתה לחסרת בעיון ובהקידה, גם היא תהפוך לו ערפה ותעזבנו בידי אולתו לכלה ולאבדן: ומלת אירהו, הוא אקל תפרש ירה ביס לאון השלכה: (כ) נלור העת. שלא תוציא דגע ומנהו לריק ולבטלה, כי אין חפץ יקר לאדם כזמן, והיא אבידה שאינה חוזרת.

ומסניף

יפיקו רצון מיי: (יב) מחזיקיה ישיגו כבוד ומשכנם מקום
ברך יי: (יג) משרתיה משרתי קדש ובירת מכונה אוהב
אלהים: (יד) שומע לי ישפוט לאמים ומקשיב לדברי ישכון
לבטח: (טו) נאמן לי יירשני ויורני לכל באי עולם: (טז) ואם
איפוא נהפך לבתי עמו וטרם הודעי אחקרנו: (יז) פחד ואימה
עליו אפילה ואנסנו במסה עד אשר יאמן לבו לי: (יח) אז
אשלם לו אדריכהו בנתיבתי אחדה פניו בשמחה ואחשוף
לו כל מצפוני: (יט) ואם לא נאמנה רוחו בי אירהו ואמוגגנו
ביד אולתו לכלותו: (כ) נצור עתך וגור מאון ומפניך אל
תבוש: (כא) כי יש בוש ונחטא ויש בוש ליקר וכבוד:
(כב) אל תשא לך פנים ולא תבוש להתודות עונך: (כג) אל
תעצור במלים בעתם ואת חכמתך בל תסתיר: (כד) כי
במלל תגלה חכמה ושכל במענה הלשון: (כה) דברי אמת
בל

גליקזעליגקייט, דיא עאזיג נאך איהר טראכטען, דען ווירד פיל פריידע:
(יב) ווער זיא בעזיצט ערלאנגט עהרע, אונד וואָ ער וואהנט, זעגנט איהן
דער עוויגע: (יג) איהרע דיהנר זינד דיהנר דעם אללערהייליגסטען, אונד
איהרע רוהעשטעטע ליבעט דער העררר: (היר שטעללט דיא ווייזהייט איינע
רעדענדע פערזאן פאר): (יד) ווער איר פאלגט קאן נאַציאָנען רעגירן, ווער
צו איר איינגעהט, ווירד זיכר וואָהנן: (טו) ווער'ט איט איר. אויפריכטיג
איינט, בעזיצט איך, אונד לעהרט איך דער וועלט: (טז) אב איך איך
צוואר אנפאנגס אנדרס געגן איהם שטעללטע, איך אונטרזוכע איהן ערשט:
(יז) זעלע איהן אין פורכט אונד שרעקן, אונד ברינגע איהן אין פערזוכונגן
ביז איך איט איהם גאנץ פערטרויט בין: (יח) דאן ווענדע איך איך איט
פרידפערטיגקייט צו איהם, לייטע איהן אין איינע וועגע, ערפרייע איהן,
אונד פערטרויע איהם איינע געהייאניססע: (יט) טויגט ער אבר איינען
אירווועג אין, זא פערלאס איך איהן, אונד לאס איהן דורך זיינע טהאָר־
הייט אין אונגליק געראהטען: (כ) בעוועגע דיא צייט; היטע דיך פאר אונ־
רעכט, אונד שאָהאַמע דיך פאר דיר זעלבסט ניכט (דיינע פעהלר צו גע־
שטעהן): (כא) דען עס גיבט איינע שטראפבארע, אבער אויך איינע
ריהאליכע אונד בעלאָהנענדע שאַאם: (כב) האבע קיינע נאכזיכט איט דיר
זעלבסט, אונד שאָהאַמע דיך ניכט דיינע פעהלר צו געשטעהן: (כג) האלטע
דיינע ווארטע ניכט אין צור צייט (דער רעטטונג) אונד פערבירגע דיינע
ווייזהייט ניכט (אוס איינעס פארטהייאס וויללען): (כד) דען דורך רעדן
צייגט זיך דיא ווייזהייט, אונד דער פערשטאנד דורך דיא צונגע: (כה) ווידר־
שפריך

דבעין לה נקבלון צבינא מן מריא : (יב) ורמתדבקין בה
איקרא מן קדם אלהא נשכחון ואתרה דברך מריא בית
משרהון : (יג) משמשניה משמשני קודשא ובית משריה
רחם אלהא : (יד) דשמע לי נרון שרא ודצאית לי נשרא
לגומני : (טו) אן נהימן בי נארתני ונקבלני לכלהון דרא
דעלמא : (טז) מטול דהפכאית אהלך עמה וקדמי אבקיוהי :
(יז) דחלתא וזועתא ארמא עלוהי ואבדקיוהי בנסיונין עד
דנתמלא לביה בי : (יח) אהפוך אתקן עמה ואגלא לה כלהון
כסיתי : (יט) אן נהפוך מן בתרי ארמיוהי ואשלימוהי בידי
הטופא : (כ) טר עדנא ודהל מן בישא ומן נפשך לא תבהת :
(כא) מטול דאית בהתתא דבריא חטהא ואית בהתתא
דאיקרא טיבותא : (כב) לא תסב באפי נפשך ולא תבהת
למוריי בתוקלתך : (כג) לא תכלא פתגמא בעדנה ולא
תטשא חכמתך : (כד) מטל דבמאמרה הו מתידע חככתא
וסוכלא בענינה דלישנא : (כה) לא תסרוב על קושתא ומן
סכלותך

ותפניך אל תבוש · להודות את הגית: (כב) לא תשא פניך · לא תחוס על עצמך
להעלים דבר העוית: (כג) לא תחשוך פיך בעתה · בעת שנצרכים אם להצדיק נקי
או לעזור אדם בדברי תפלתך ובהשתדלותך: ולא תטמון חכמתך · אם תוכל להועיל
בה · ותרגומו לא תטשא כי טומן עצל, ת' עצלא מטשא : (כה) לא תסרוב על
קושטא · לא תסתיר ותתנגד על האמת · ומן סכלותך אתכלי · מנע ועזוב את הגית
באולת: ולא תבוש אם יחרפוך עליה: (כו) לא תבוש להודות חטאיך ולא תעצור
זרם בהשטפו · כי המקשה ערפו לכזב חטאיו לפני השופט, והם גלוים וידועים,
דומה לעוצר את מים כבירים השוטפים בזעף · ותרגום ארמית · לא תקום לפני
שבלת הנהר: (כז) אל תכנע לפני סכל, להקטין עצמך ולהכניעך לפניו, לבקש
ממנו דבר · ולפי הארמית לא תרכן להטיא נפשך · ר"ל לא תחטא ולא תקטיב לו
לקיימהו באולתו · ולא תשא פני שליט · להטות אמת ודין · ולפי הארמית לא
תתחרא לוקבל שליטא · נראה שלא יתגרה ברעה עם איש תקיף : ולפי"ז יהי'
העתקתו אל תשען לאויל באולתו ואל תתגרה במושל: (כט) אל תהי נחפז ·
נמהר ובהיל בלשונך להבטיח רב · ורפה ועצל וטומן יד מלעשות · ולפי תרגום ארמית
לא תהוא שבהרן, מתהלל · כל לשון התפארות והתהללות מתורג' שבהרן · כלומר אל
תהי מתהלל מבטח שפתים כביר ופועל ידיהם אפע : (ל) לא תהיה לביא וליש בביתך ·
כלומר לא תטיל אימה בביתך ויירא ממך כמפני חיתו טרף · ולא זעף ואיום לבני
משרתיך · לגוות הכל בדברי קנטורין בזעקה ובאיום · והוא מוסר נאה בהנהגת הבית ·
כי כמה וכמה מכשולות יבואו אם ידבר האיש אדוני הבית קשות עם בני ביתו, כנוהג
קצת אנשים ירעשו ויתגעשו בבואם לבית, וכל דבריהם בכעס ובקצף · אשתו תבהל,
בניו יחרדו, משרתיו יבולו ויהרגו · ומרוב אימה ירעו וישחיתו בכל גבולו ויכחשו
לו · והוא אמרם ז"ל אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו:

בַּל תְּסָרֵב וּמִן מִשְׁגְּךָ חֲדָל׃ (*) לֹא תֵבוֹשׁ לְהַכִּיר כִּי הָעֱוֵיתָ
וְחֶרְפַּת מְחָרֶפְךָ בַּל תָּגוּר׃ (כו) אֱמֶת אֱמֶת תִּרְדֹּף וְלֹא תִשְׁחֶה
לְעֻמַּת הַשִּׁבֹּלֶת׃ (כז) אַל תִּכָּנַע לִפְנֵי סָכָל וְלֹא תִשָּׂא פְּנֵי
שַׁלִּיט׃ (כח) בְּכָל־כֹּחֲךָ הִלָּחֵם בְּעַד הָאֱמֶת וַיְיָ יִלָּחֵם בַּעַדְךָ׃
(כט) אַל תְּהִי נִמְהָר בִּלְשׁוֹנְךָ וּמְרֻפֶּה בְּמַעֲשֶׂיךָ׃ (ל) אַל
תְּהִי כְּלָבִיא בִּמְעוֹנְךָ וּמַר נֶפֶשׁ לְאַנְשֵׁי בָיִת׃ (לא) אַל תְּהִיֶה
יָדְךָ פְּשׁוּטָה לָקַחַת וּקְפוּצָה מֵהָשִׁיב׃

ה (א) אַל תִּבְטַח עַל הוֹנֶךָ וְלֹא תֹאמַר לֹא יְבוֹאֵנִי כָּל
מַחְסוֹר׃ (ב) אַל תִּבְטַח עַל חֵילְךָ לָלֶכֶת בִּשְׁרִירוּת לִבֶּךָ׃
(ג) אַל תֹּאמַר מִי יִפְקוֹד עָלַי דְּרָכַי כִּי יְיָ יִפְקוֹד עַל מֶרְיֶךָ׃
(ד) אַל תֹּאמַר הֵן חָטָאתִי וְלֹא עָבַר עָלַי מָה כִּי יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם׃
(ה) אַל תֹּאמַר אֵל רַחוּם יְיָ וְעַל הֲמוֹן פְּשָׁעַי יִסְלַח לִי׃ (ו) אַל
תִּבְטַח נַפְשְׁךָ בִּסְלִיחָתוֹ פֶּן תּוֹסִיף חֵטְא עַל פָּשַׁע׃ (ז) כִּי
רַחֲמִים וְרֹגֶז עִמּוֹ וְעַל רְשָׁעִים יָנוּחַ רִגְזוֹ׃ (ח) אַל תִּתְמַהְמַהּ
לשוב

טפריך דער וואהרהייט ניכט, אונד לאס דאס אונרעכט פאהרן: (*) טשאמע
דיך ניכט דיינע פעהלר צו געשטעהן, ווען דוא אויך דאריבר פרהאנט ווערדן
זאלטעסט: (כו) דיא ריינע וואהרהייט זאלסט דוא איממער פאלגן, אונד
שטרעבע ניכט ווידר דען שטראם · (איין הארטנעקיגעס לייגנען איינעס
פעהלערס, בעזאנדערס פאר דעם ריכטער, איזט זא אונזיניג, אלס דען
שטראם אויפהאלטען וואללען) · (ד"ה· פערטיידיגע ניכט וואס ניכט צו פערֿ
טיידיגען איזט): (כז) אונטערווערפע דיך דעם טאהרן ניכט, אונד זיהע
ניכט אויף דאס אנזעהן דעס מעכטיגרן · (נ. א. הפאאע דען אונבעזאננענן
ניכט אין זיינן לויף · אונטערווערפע דיך דעם טאהרן ניכט · אונד האנדלע דעם
מעכטיגרן ניכט צו ווידר): (כח) שטרייטע פיר דיא וואהרהייט ביז אין דען
טאדט, זא ווירד גאטט פיר דיך שטרייטן: (כט) זייא ניכט פאראייליג אין
דיינר צונגע, אונד נאכלעסיג אונד לאנגזאם אין דיינן האנדלונגן: (ל) זייא
קיין לעווע אין דיינעם הויזע, אונד קיין וויטעריך געגן דיינע הויזגענאססען
(דאס הייסט, ברויזענד, אויפפאהרענד, אונד ארגוועהניש): (לא) דיא
האנד זייא ניכט אופגעטהאן צום עמפפאנגן, אונד צוריקגעצאגן צום וויֿ
דער געבן:

סכלותך אתכלי : (כו) לא תבהת למודי בחטהאך ולא תקום
לוקבל סובלא : (כז) לא תרכן לשטיא נפשך ולא תתחרא
לוקבל שליטא : (כח) עדמא למותא אתכתש על קושטא
ומריא נתכתש חלפיך : (כט) לא תהוא שבהרן בלשנך
ורפא ונשיש בעבידתך : (ל) לא תהוא כלב בביתך וזעיף
ורחיל בעבדיך : (לא) לא תהוא פשיטא אידך למסב ותהוא
קפיסא למתל :

ה (א) לא תתכל על נכסיך ותאמר דסגי אית לך : (ב) לא
תתכל על חילך למאזל בצביני דלבך : (ג) לא תאמר
דמנא מצא חולי מטול דמריא תבועא הו דכלהון עלובא :
(ד) לא תאמר דחטית ולא הוא לי מדם מטול דאלהא נגיד
רוחא הו : (ה) לא תאמר דמרחמנא הו מריא ולסוגאא דחובא
הו שביק לי : (ו) לא תתכל על שובקנא דלא חטאה על חטהא
תוסף : (ז) מטל דרחמא ורוגזא עמה ועל רשיעא נתנניח
רוגזא : (ח) לא תשתוחר דתהוב קדמוהי ולא תתעבר מן יום ל
יום

ה (א) פערטרויע ניכט אויף דיינע שאטצע, אונד שפריך ניכט איך קאן
עס ניכט פעהלן : (ב) פאלגע ניע דיינען נייגונגן אונד קרעפטן, צור
בעפרידיגונג דיינר לוסטע : (ג) דענק ניכט : ווער וויל איר בעפעהלען?
(ד) דענקע ניכט, איך האבע שאן געזינדיגט אונד וואס איזט איר ווידרפאהרן ? גאטט איזט לאנגמיהטיג :
(ה) דענקע ניכט, גאטט איזט יא בארמהערציג, זא ווירד ער איר איינר
אמענגע זינדען פערצייהן : (ו) פראמט דיך ניכט זא רוהיג אויף דיא פרזעה=
נונג, דאס דוא זינדע אויף זינדע בעגעהסט : (ז) דען בייא איהם איזט
בארמהערציקייט, אבר אויך צארן · אונד אויף דען זינדערן רוהט זיין צארן :
(ח) צאגרע ניכט מיט דיינר בוסע, אונד שיבע עס ניכט פאן איינם טאגע
צום

ה (א) אל תבטח על הונך · לעשות מה שלבך חפץ ולתקן הכל בכספך : (ב) לא
תבטח על חילך · כי יש בך חיל וכח ללכת אחר תשוקת לבך : (ה) לא תאמר
חטאתי ולא נעשה לי מאומה · כמאמר קהלת · אשר אין פתגם מעשה רע נעשה
מהרה על כן מלא לב בני אדם לעשות רעה (ח) : (ו) אל תבטח כו' · כאמרם
ז"ל האומר אחטא ויוה"כ מכפר אין יום כפורים מכפר לו : (ח) ולא תעביר מיום
ליום · כאמרז"ל שוב יום אחד לפני מותך · ולפי שאינך יודע מתי ימיך מה היא,
ע"כ

לָשׁוּב וְלֹא תַעֲבִיר מִיּוֹם אֶל יוֹם׃ (ט) כִּי פִתְאוֹם יָעִיר חֲמָתוֹ
וּבְיוֹם נָקָם תִּסָּפֶה׃ (י) אַל תִּבְטַח עַל בֶּצַע עֹשֶׁק כִּי לֹא
לְהוֹעִיל בְּיוֹם עֶבְרָה׃ (יא) אַל תְּהִי סָר אֶל כָּל־רוּחַ וּפוֹנֶה
אֶל כָּל נְתִיבָה׃ (יב) הִסָּמֵךְ בִּתְעוּדָתֶךָ וְיִכּוֹנוּ דְבָרֶיךָ׃ (יג) מַהֵר
לִשְׁמוֹעַ וּמְאַחֵר בְּמַעֲנֶה׃ (יד) אִם יֵשׁ דָּבָר בְּפִיךָ עֲנֵה וְאִם
אַיִן שִׂים יַד לַפֶּה׃ (טו) כִּי כָבוֹד וְקָלוֹן בְּיַד הַדִּבּוּר וֶאֱוִיל
בִּלְשׁוֹנוֹ יִלָּבֵט׃ (טז) אַל תְּהִי שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת וּבִלְשׁוֹנְךָ אַל
תְּרַגֵּל׃ (יז) כִּי אִם בּוּז יָבוּזוּ לַגַּנָּב וְשִׂפְתֵי חֲלָקוֹת מֵרִים קָלוֹן׃
(יח) תַּחַת אֹהֵב לֹא תֵהָפֵךְ לְאוֹיֵב פֶּן תְּהַלֵּל שִׁמְךָ קָלוֹן
וּמְאֵרָה עַל לְשׁוֹן תַּהְפּוּכוֹת׃

ו (א) אַל תְּהִי בָז לְכָל דָּבָר אִם רַב וְאִם מִצְעָר׃ (ב) אַל
יֵקַל הַמְעַט בְּעֵינֶיךָ כִּי שָׁאט לַמִּצְעָר בַּל תַּשִּׂיג יָדוֹ הָרָב׃
(ג) אַל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר פֶּן תְּבַקֵּשׁ כַּשּׁוֹר כֹּחֶךָ׃ (ד) אִם תִּטְרוֹף
עָלֶיךָ

צום אנדערן אויף: (ט) דען זיין צארן בריכט פלעצליך אויס, אונד פערניכטעט
דיך צור צייט דער ראכע: (י) פערלאס דיך ניכט אויף אונרעכט גוט, דען
אים אונגליק ווירד עס דיר ניכטס ניטצען: (יא) לאס דיך ניכט פאן יעדעם
ווינדע פיהרן, אונד בעגיב דיך ניכט אויף יעדען פוסשטייג: (ניכט דיא
גונסט אונד דאס געפאללען בייא אנדערן זייא דיין ריכטשנור אין דיינען האנד־
לונגען, זאנדערן דיא ניא וואנקענדען געזעטצע דער טרייע אונד רעכטשאפפענ־
הייט מיסען דיך איממער לייטען): (יב) זייא אין דיינער איבערצייגונג
שטאנדהאפט, אונד בלייבע בייא איינערלייא רעדע: (יג) זייא שנעלל אים
הערן, אבער לאנגזאם אים אנטווארטען: (יד) האסט דוא איינזיכטען, זא
ראטהע דיינעם נעכסטען, ווא ניכט, זא האלטע דיינען מונד צו: (טו) רעדען
ברינגט עהרע אונד אונעהרע, אונד דיא צונגע איזט דעם מענשען אונגליק:
(טז) זייא קיין פערלייאדער, אונד רעדע ניאמאנד הייםליך נאך: (יז) דען
דיעב ערווארטעט שאנדע, דער דאפפעלצינגיגע ווירד פעראכטעט אונד פער־
דאממט: (יח) ווערדע ניכט אויס איינעם פריינד איין פיינד, דוא שענ־
דעסט דיינען נאמען: פלוך אונד שאנדע איינעם פערלייאדער:

ו (א) אכטע ניכטס געריינגע, עס זייא קליין אדער גראס: (ב) פער־
אכטע דאס ווענינגע ניכט, דען ווער דאס קליינע פעראכטעט ערלאנגט
דאס גראסע ניכט: (ג) לאס דיך ניכט צו קלוג דינקען (יעדערמאן צו טאדלען)
ד. ה. זייא ניכט שטאלץ אויף דיינע געשיקליכקייט, דאס ער דיך ניכט וויא
איין שטיר בעטריבע (דער שטאלץ נעהמליך): (ד) פפליקסט דוא דיינע בלעט־

טער

יום: (ט) מטול דמן שליא נפק רוגזא ולעדן פורענא אבדנא: (י) לא תתכל על נכסא דעולא מטול דלא נעדרונך ביומא דעקתא: (יא) לא תהוא רדא לכל רוח ומתפנא לכל שביל: (יב) הוית סמיך על טעמך ומלתך חדא תהוא: (יג) הוית מסרהב למשמע ובמתיונתא הוית יהב פתגמא: (יד) אין אית לך מלתא פנא לחברך ואין לא אידך סים על פומך: (טו) איקרא וקללא ביד מן דממלל ולשנהון דבני אנשא רמא להון: (טז) לא תתקרא מהלך בתרתין ובלשנך לא תתקל: (יז) מטל דעל גנבא אתברית בהתתא וצערא בישא על מן דמהלך בתרתין: (יח) והלף רחמא לא תהוא סנאא דלא שמא בישא תארת והסדא והובא על מן דמהלך בתרין לשנין:

ו (א) לא תסרוח כל מלתא אין סגי ואין זעור: (ב) לא תזל לזעירא מטל דשאט לזעירא לא תכטא אידה לסני: (ג) לא תשתלך אידא דנפשך דלא תבעא איך תורא חילך: (ד) טרפיך תתר ואבך תפול ותשבקך איך אילנא יבישא:

פומא

ע"כ טוב בכל יום: (ט) דמן שליא· פתאום בלא ראות: (י) רדא· פונה וסובב לכל רוח· כלומר משנה ומהפך טעמו ודבורו בכל עת לפי תועלתו והשגת חפצו, אם כה, יאמר כה, ואם הפכו יאמר הפכו, כאדם הפונה וסובב אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת פנים ואחור· וזהו ג"כ ומתפנה לכל שביל, אלא: (יא) מתעשת ברעיונך· היה חזק ואמיץ תמיד בדעה אחת אשר נועדת בשכלך לראוי ונכון, בין לטוב ובין לרע· ובדרכיך יהיו אחדים· ולא תכזב על אמתת להחניף רעיך להפיק הפלך ממנו: (יג) הוית מסרהב לשמוע· מהר לשמוע השאלה או כל דבר אשר יגידו לך· ובמתינות תענה התשובה· ולא תהיה נמהר להשיב· כדי שלא תשיב שלא כהוגן· כמו משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו אך השב בנחת כדי שתשיב כהלכה: (יז) לא תקרא מהלך בתרתין· הרכיל הולך בשתי לשונות לזה אומר כך ולאחר אומר אחרת· ופיו ולבו אינם שוים· מזייף גלויו ובתוכו ארבו: (יח) כי אם בזה יבוזו לגנב· ההולך רכיל יש לו דמיון עם לגנב· זה גונב כסף וזה גונב דעת הבריות· זה אורב בסתר וזה אורב בסתר· אך ענשם אינו שוה, כי הגנב מבוזה בעיני אדם· אבל הרכיל ישנא ויאורר ויקולל יותר מגנב· ומגנב יודעים להשמר בדלתים ובריח, ומי יכול להזהר ממלשני בסתר:

ו (א) לא תסרוח· לא תבזה: כי אין לך דבר קטן בעולם שלא יהיה בו תועלת מה, ואין אבק פורח למותר בילורים: (ב) אל יקל מיעט בעיניך כי אתה לאחת למצוא חשבון· ושבחה פרוטה לא יבזה דינר: (ג) לא תשתלך אידא דנפשך· לא תתגדל בעלוך להתנשאות על חכמתך, לבזות כל אדם בעיניך דלא תבעא כתורא חילך· הכוונה סתומה· וגם מעתיקי היונית חלוקים בדעותם, ולפיהם הכוונה,

לא

עָלֶיךָ פִּרְיְךָ יְקוֹסֵס וְנִשְׁאַרְתָּ כְּעֵץ יָבֵשׁ׃ (ה) פֶּה נֶעֱמָה תַּרְבֶּה
רֵעִים וְשִׂפְתֵי יָשָׁר יֵדְעוּ רָצוֹן׃ (ו) נֶפֶשׁ בְּלִיַּעַל תְּדִיחַ בְּעָלֶיהָ
וּמִשְׂחַק לְעָרָיו תְּשִׂימֶנּוּ׃ (ז) זְבוּבִים אֶל מְקוֹם צָרַעַת נֶאֱסָפִים
וְדוֹרְשֵׁי רָעָה אַחַר מוּמִין לְבַקֵּר׃ (ח) וְדָן רֵעֵהוּ לְטוֹבָה אוֹהֲבָיו
רַבִּים וְדוֹבֵר טוֹב בַּעֲמִיתוֹ גַּם בּוֹ טוֹב יְדֻבַּר׃ (ט) רַבִּים יִהְיוּ
דוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ גַּלֵּה סוֹדְךָ לְאֶחָד מֵאָלֶף׃ (י) גַּם מִשּׁוֹכֶבֶת
חֵיקֶךָ שְׁמוֹר פִּתְחֵי פִיךָ׃ (יא) קְנוֹת רֵעַ בְּנִסָּיוֹן תִּקְנֶנּוּ וְלֹא
תְּמַהֵר לִבְטוֹחַ בּוֹ טֶרֶם תִּבְחָנֶנּוּ בְּיוֹם רָע׃ (יב) יֵשׁ רֵעַ בְּעוֹדְךָ
תִּסְכּוֹן לוֹ וְלֹא יָקוּם בְּעֵת צָרָה׃ (יג) בְּטוֹב לְךָ דָבֵק מֵאָח
וּבְצָרָתְךָ יִרְחַק מִמֶּךָּ׃ (יד) אִם תִּפּוֹל יֵהָפֵךְ לְךָ וְיִסָּתֵר מִמֶּךָּ׃
(טו)

טער אב, זא פערדירבט דיא פרוכט, אונד אלס איין דירר בוים בלייבסט
דוא צוריק: (ה) זאנפטע ווארטע ערווערבן פילע פריינדע, אונד דיא ליפפן
דעס רעדליכן וויססן זיך גונסט צו ערווערבן (ניכט נור דען איינהאלט, זאנדרן
אויך דער ארט נאך, פערשאפט דער פריינדליכע דורך זיין געשפרעך דעם
צוהערר וואהלבעהאגן): (ו) ווער איין לאסטערהאפטעס הערץ האט, דען
מאכט'ס אונגליקליך, מאכט איהן צום העהנגעלעכטר זיינר פיינדע: (ז) זא
וויא דיא פליגן זיך נור אויף אויסזעציגען שטעללען האלטען, אלזא דיא
איבעלגעזינטען זיך נור נאך אנדרר פעהלר ערקונדיגן: (ח) ווער אבר פאן זיי-
נעם נעכסטען גוטע מיינונג העגט, דעם זינד פילע גינסטיג, אונד דער פאן
איינעם אנדרן פארטהייהאפט שפריכט, פאן דעם ווירד אויך גוטס גע-
שפראכן: (ט) האלטע מיט יעדערמאן פריינדליך, אבער דיין פערטרויטער
זייא קוים פאן טויזענד איינר: (י) זאגאר פאר דיינעם בוזענווייבע נים
דיינע ווארטע אין אכט: (יא) ווירבסט דוא איין פריינד, זא ערווירב
איהן פריפענד, שענקע איהם אבער ניכט גלייך דיין פערטרויען, דוא
האטטעסט איהן ערסט אין דער נאהט ערקאנט: (יב) דען מאנכר איזט איין
פריינד זא לאנג עס איהם ניצט, אבער אין דער טריבזאל בלייבט ער ניכט
טרייא: (יג) אין דיינעם גליק איזט ער דיר טרייער אלס איין ברודער,
אין דער נאהט אבער פערלעסט ער דיך: [° איין אנדרר איזט איין טאפעל-
פריינד, וויל עס גוט געהט איזט ער דיין הויזגענאס, טאויזט אונד לאכט
מיט דיר אין דיא וועטטע, אונד לעבט אין דיינעם הויזע אלס געהערט ער
מיט היניין] (יד) געהט עס דיר אבער איבל, זא איזט ער ווידער דיך,
רעדעט דיר אללעס בעזע נאך, אונד ווען דוא איהן נעהטיג האסט, לעסט

(ה) פומא בסימא נסגון רחמוהי וספותהון דכאנא שאלתא דשלמא: (ו) נפשא קשיתא תחבלי מרה וחדותא לסנאוהי תעבדיוהי: (ז) איך דבובי לאתר דמכתשא מתכנשין הכנא תבעי בישתא על מומי דאנשא נברקון: (ח) ודראין עבדי דחברוהי לזכותא מפסי רחמוהי ודממלל טבא מן חברוהי מנה טבא נשתעון: (ט) שאלי שלמך יהוון סניאין ובעל ראזך חד מן אלף: (י) מאנתת קינך טר מלי פומך: (יא) קנא אנת רחמא בנסינא קניוהי ולא תסתרהב למתתכל עלוהי: (יב) אית רחמא באפי שעתא ולא קאם בעדנא דאולצנא: (יג) בטובתך הוא אבותך ובקשיתך מתרחק מנך: (יד) אין תפיל

לא תתגדל ותתרומם בעיני נפשך לאיות כל איש בזוי בעיניך, והבז לכל אדם שנוא בעיני כל, ולזה אמר פן תבקש לך כח שור · להלחם עם כל הקמים עליך · כי תצטרך להלחם תמיד בשונאים רבים: (ד) אם תטרוף עליך · המשיל ההתנהגות לעץ עליו גוהרים ופירותיו כמוסים · והוא נמשל כעץ יבש · ואם לדרשה נדרוש ממנו · כמו שהעלים קודמים לפרי והם שומרים אותם, ואם הם יבולו גם הפרי תכלה והעץ ייבש · כן מדות המוסרים וההנהגות הישרות קודמים לפרי החכמה ושומרים אותה · ואם ישחית האדם מדות המוסריות ברוע ההנהגה גם חכמתו תפחת · וע"ד אמרם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת · ואלה תטרוף · מל' עלה זית טרף · ואלת יקוסס ל' כמיסה (ביחזקאל יז): (ה) ושפתי ישר ידעון רצון · החכם ישכיל בפיו לדבר דברים רכים במתק שפתיו, לא לבד בתכונת דבריו, כי גם רכי דבריו נעימים לשומע, אם ידבר באיש, יתן מקום גם לשומע לדבר, ואם ייסר דבריו יודנו, ואם יטעה, ישיבו בנחת אולי כן כוונתך ויצדיק דבריו לבלתי יכלם · ובחברת הריעים יעש תמיד הדבור בענין שחבריו יודעים בו: (ו) כמו שהזבובים רק למקום מכות השחין יפרחו, כן דורשי רעה יבקרו רק מומי זולתם לספר בגנותם ומעלתם לא ידעו: (ט) רבים יהיו דורשי שלומך ר"ל עם כל אדם שמור שלום ואמת ואוהב לאם אך אחד מני אלף תגלה לו סודותיך כי אדם אחד מאלף אוהב נאמן · והפסוק הזה הובא ביבמות (דף סג) ובסנהדרין (דף ק') ומוסיף עליו משוכבת חיקך שמור פתחי פיך; והוא פסוק במיכה ז' אל תאמן ברע ואל תבטח באלוף משוכבת כו': (יג) קנה אנת רחמא · אם תרצה לקנות אוהב קנהו ע"י נסיון בעת הצורך, אם יעמוד לך · ולא תמהר לבטוח בו עד אשר בחנתו ביום רעה: (יד) אית רחמא באפי שעתא · בשעה מצלחת, והיינו בעידך תסכון לו ותועילו · כמו מה יסכן לאל עם גבר, תועלת: (טו) בטוב לך הוא אוהבך · ר"ל ישוה לך בכל, יאכל וישתה עמך ולפי נוסח השונית · והוא בן ביתך ימשול וילוה בביתך כאלו הוא אדוני הבית: (טז) ואם תפול יהפך לך לאויב ויגנה אותך לעיני כל וילך מפניך ויסתר לעת ערכך אליו: (יז) משונאך הפרד · ואולם גם מאוהבך הזהר שלא תגלה לו כל לבך, כי יש באיונה את רעהו מגלה לו כל לבו, פתאום יתקוטטו ויגיד עליו כל מסתריו · וקרוב לזה אמר חכם אחד (פיטאקים) בקשו חברת רעים והיו בם אשר יוכלו להיות גם שונאיכם · וחכם אחר אמר (ביאם) אהבו את אוהביכם וזכרו כי אפשר שיהפכו לשונאיכם · וחכם אחר אמר, שהאהבה והשנאה אינם קיימים לעולם, אהבו באופן שתתעתדו לשנוא, ושנאו באופן שתתעתדו לאהוב

(טו) הַפְרֵד מִשֹּׂנְאֶךָ וּמֵאוֹהֵב הִזָּהֵר׃ (טז) אוֹהֵב נֶאֱמָן מִגְדַּל
עֹז מְצָאוֹ מָצָא חֹסֶן׃ (יז) אוֹהֵב נֶאֱמָן אֵין דּוֹמֶה לוֹ לֹא יְסֻלֶּה
בַּפָּז׃ (יח) אוֹהֵב נֶאֱמָן סַם חַיִּים יִרְאֵי יְיָ יַשִּׂיגֻנוּ׃ (יט) יְרֵא יְיָ
אוֹהֲבָיו נֶאֱמָנִים כִּי אוֹהֲבָיו כָּמוֹהוּ׃ (כ) בְּנִי שָׂא לֶקַח בִּנְעֻרֶיךָ
וְתִמְצָא חָכְמָה בִּימֵי הַשֵּׂיבָה׃ (כב) שִׂיתָה לְךָ כְּזוֹרֵעַ וְקוֹצֵר
וְרַב תְּבוּאוֹת תֶּאֱסוֹף׃ (כב) אִם עָמַלְתָּ בָּהּ מְעַט רַב פְּרִי
תְּעוֹלֵל׃ (כג) יֶקֶשׁ לֶאֱוִיל חָכְמָה וַחֲסַר־לֵב לֹא יַחְפּוֹץ בָּהּ׃
(כד) תִּכְבַּד עָלָיו כְּאֶבֶן מַעֲמָסָה וַיַּשְׁלִיכֶנָּה אַחֲרֵי גֵוֹ׃ (כח) בְּפִיו
יְהַלֵּל חָכְמָה וְלִבּוֹ בַּל יָדַע מָה׃ (כו) שְׁמַע בְּנִי וְהַקְשִׁיבָה
לְקָחִי וְאַל תָּקוּץ בְּמוּסָרִי הָבֵא בְּמַאֲסָרָהּ רַגְלֶיךָ וְצַוָּארְךָ בְּעֻלָּהּ׃
(כז) הַט שִׁכְמְךָ לְסַבְּלָהּ וְלֹא תָעִיק תַּחְתֶּיהָ מַשָּׂאָהּ׃ (כח) קָרַב
אליה

ער זיך נירגענד פינדען: (טו) טרעננע דיך פאָן דיינן פיינדן, אונד געגען
פריינדע זייא אויף דיינער הוטה, (דיא ניכט דיינע פערטרויטן זינד׳ אויך
דיא פערטרויליכקייט האט איהרע גרענצע; דעליקאטעססע, אונד גוויססע
צוריקהאלטונג בלייבען איממער נאָך פפליכט): (טז) איין טרייער פריינד
איזט איין שטאַרקע שוטצוועהר; ווער איינן זאָלכען פריינד געפונדען האט,
האט איינן גראָססן שאַטץ: (יז) איין טרייער פריינד לעסט זיך מיט ניכטס
ערקויפען, זיין ווערט דורך איין געוויכט בעסטיממן: (יח) איין טרייער
פריינד איזט באַלזאַם דעם לעבענס; דיא גאָטטעס פערעהרר פינדן איהן:
(יט) איין פראָממער מאַן האט אויך טרייע פריינדע, וויל זיינע פריינדע
זאָ זינד וויא ער: (כ) איין זאָהן! נים לעהרע אָן אין דיינער יוגענד, זאָ
ווירסט דוא ביז אינ׳ס אַלטער ווייזהייט פינדן: (כא) שטעללע דיך צו איהר
וויא איינער, דער דא אַקערט אונד זאָעט, אונד ערוואַרטע טאָגע פריכטע
פאָן איהר: (כב) איהרע בעאַרבייטונג ווירד דיר עטוואַס מיהע קאָסטען,
אַבער באַלד ווירסט דוא איהרע פריכטע עססן: (כג) וויא זאָ הארט איזט
זיא דען אונגעצאָגן, דער פערשטאנדלאָזע קאן בייא איהר ניכט אויסהאלטן:
(כד) זיא איזט איהם וויא איין שווערר פראָבעשטיין, אונפערציגליך ווירפט
ער זיא פאָן זיך: (כה) דער טהאָר ריהמט דיא ווייזהייט איהרן נאמען
נאָך, וויים אבר ניכט׳ס פאָן איהר: (כו) איין זאָהן! געהאָרכע איינער
אַנווייזונג, אונד פעראַכטע ניכט איינן ראַהט; רייכע דיינע פיססע איהרן
פעססעלן, אונד דיינן האלז איהרם יאָכע: (כז) אונטערציהע דיינע שולטער
אונד טראָגע זיא, לאס דיר איהר לאסט ניכט צו שווער זיין: (כח) הענגע
דיך איהר מיט גאנצר זעעלע אן, אונד בלייבע מיט אללען קרעפטען אויף איהרען
וועגע:

תפול נהפוך בך ומן קדמך נאזל ונתטשא: (טו) מן שנאך
אתרחק ומן רחמך הוית זהיר: (טז) והמא דשררא רחמא
הו דתוקפא ומשכחנוהי משכחין סימתא: (יז) לרחם
הימנותא לית לה דמיא ולית מתקלא לטיבותה: (יח) רחם
הימנותא סמא הו דחיא ואינש דדחיל לאלהא הויו: (יט) דחלוהי
דאלהא נשרון רחמותהון מטל דאכותה הכנא רחמוהי:
(כ) ברי מן טליותך קבל יולפנא ועדמא לסיבותך תשכח
חכמתא: (כא) איך זרעא ואיך חצודא קרוב וסוגאא דעללתא
תחמול: (כב) אין עמלא זעורא תעמל ובעגל אבה תאכל:
(כג) במה קשיא אל סכלא חכמתא ולא נסיברונה חסירי
לבא: (כד) איך כאפא הי יקירתא עלוהי דלא נחור ונשדיה:
(כה) שמה איך יולפנה ולסכלא לא מתבחרה: (כו) שמע
ברי וקבל יולפני ולא תבטל מרדותי אעל רגליך במצידתה
ובטענה אעל צורך: (כז) קרב כתפיך ושקוליה ולא תתעיק
בשקולתה: (כח) בכל לבך קרוב אליה ובכלה חילך טר
ארחתה:

לאסוף: (כב) בני מן ילדותך קבל למוד ותמצא חכמה בימי שיבתך: (כג) איך זרועא ואיך חצודא, זרע וקציר · תר' זרעא וחצדא (בר' ח): וסוגאא דעללתא תחמול · רוב תבואות תאסוף · והוא הערה למבקשי חכמה שלא ימהרו לקוות פרי עמלם, אך כעובד וחורש בזעת אפו פולח ובוקע בארץ ישדד אדמתו, הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע, ובעת הקציר ברנה נושא אלומותיו, כן יעמול אדם בתורה ובחכמה, וסוף הכבוד לבא: (כה) יקה לאויל חכמה · כבר אמרתי בספרי תלמוד לשון עברי (§ שלז) בהקדים הפעל לשם אינו שומר לא המין ולא המספר · ואמר האויל אינגו מאריך רוחו לחכמה וקשה בעיניו בתחלת הלמוד וישליכנה מעליו: (כו) כאבן מעמסה · ראיתי לחכם אחד שכתב כי מנהג היה בארצות הקדם להניח אבנים גדולות בעירות ובכפרים ובהם היו מנסים איש גבורתו, כמה משא יכול לשאת · ואבן נקרא אבן מעמסה (זכריה יב ג) וע"ש ברד"ק: ובתרגום דלא נחור ונשדיה, שלא יקוב חור בשכמו וישליכנה, ע"ד האמור בזכרי' כל עומסיה שרוט ישרטו: (כז) בפיו יהלל אויל חכמה ולבו בל ידע מה · גם האויל אוהב חכמה הוא ויהלל אותה אך עמלה קשה עליו וידיו מאנו לעשות · ואמר החכם מהלל חכמה ולא ידענה ככנור מנעים זמר ובל ידע מה · ולפי נוסח הארמית שמה איך יולפנה, כשמה כן לקחה, וסכל לא יבחר בה, ולפי שהוא קשה הבנה בחרתי בנוסח היונית בהעתקה העברית: (כט) ולא תעיק · לא תציק ותכביד עליך משאה · וכן בארמי' לא תתעיק בשקלותה, לא תציק לך כובד משקלה כמו הנני מעיק תחתיכם מיכה ז': (ל) צדק · אקוד · בלי · יפורש לפי ענינו דרשה, ובעי · חפש: (לא) מותבא עסיקא · מושב אמיץ וחזק: (לב) סלסליה ותרוממך · ריסא דקרא במשלי ד' · והיפה הוא מאודם מדברי החכם הזה, והמקרא הזה נדרש בברכות (דף מח) ינאי מלכא ומלכתא כרכו ריפתא בו' מאן יהב לן גברא דמברך לן כו' איתיה לר"ש בן שטח, אותביה בין דידיה לדידה,

ע"ל

אֵלֶיהָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל חֵילְךָ נְצוֹר אָרְחֹתֶיהָ: (כט) חֲקוֹר בַּקֵּשׁ
וְחַפְּשֶׂנָּה אָז תִּמְצָאֶנָּה הִתְאַמֵּץ בָּהּ וְלֹא תַרְפֶּנָּה: (ל) וּבְאַחֲרִיתְךָ
תִּמְצָא עֹנֶג וְתִשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: (לא) וּתְהִי לְךָ מְנוּסָה
וּמְצוּדָה מִבְטַח עֹז וּמִשְׁעַן חָזָק: (לב) סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ וּבֵין
נְגִידִים תּוֹשִׁיבֶךָּ: (לג) לְבוּשֵׁי יְקָר תַּעֲטֶךָּ וּכְלִיל תִּפְאֶרֶת
תַּעַנְדֶךָּ: (לד) אִם תֹּאבֶה בְּנִי תֶּחְכָּם וְאִם תָּשִׂים אֶל לִבְּךָ
תַּשְׂכִּיל: (לה) אִם תֹּאבֶה וְשָׁמַעְתָּ תֶּאֱלַף וְאִם תַּטֶּה אָזְנְךָ
תִּתְחַכָּם: (לו) בִּקְהַל זְקֵנִים תָּקוּם וְחָזִית חָכָם הִדָּבֵק בּוֹ:
(לז) קוֹל שִׂיחָתוֹ הַאֲזִינָה וּמִשְׁלֵי נָבוֹן לֹא יָלוּזוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:
(לח) רָאִיתָ חָכָם בַּקְּשֵׁהוּ וְעַל סַף בֵּיתוֹ תִּשְׁקוֹד: (לט) הִתְבּוֹנֵן
בְּיִרְאַת יְיָ וּבְפִקּוּדָיו תֶּהְגֶּה יוֹם יוֹם וְהוּא אָרְחוֹתֶךָ יָבִין וַאֲשֶׁר
תְּבַקֵּשׁ יְאַלְּפֶךָּ:

ז (א) אִם אַתָּה לֹא תַעֲשֶׂה הָרָעָה לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה:
(ב) הַרְחֵק מֵרָשָׁע וְיִרְחַק הוּא מִמֶּךָּ: (ג) לֹא תִזְרַע עַל
תלמי

וועגע: (כט) טפעהע זיא אויף, פארשע אונד זוכע זיא, זא ווירסט דוא
זיא פינדען; האסט דוא זיא ערלאנגט, זא פערלאסט זיא ניכט: (ל) ענדליך
ווירסט דוא איהרע אנאוהעט טאעקן, אונד זיא ווירד דיר פריידע ווערדען:
(לא) איהרע פעסטען ווערדן דיר איינע שטארקע ברוסטוועהר, אונד איהרע
האלזבאנדע איין פרעכטיגר טאוק זיין: (לב) שעטצע זיא האך, זיא ווירד
דיך ערהעבן, אונד צווישן עהרווירדיגע אעננער זעצען: (לג) דוא ווירסט
זיא אלס איינן פרעכטיגן אבר-אמטל אנליהן, אונד אלס איינע פעסטליכע
קראנע אויפזעטצן: (לד) איין זאהן! ווען דוא ווילסט, קאנסט דוא גבילדעט
ווערדן, אונד אכטעסט דוא אויף זיא, זא ווירסט דוא וויזע: (לה) איזט'ס
דיר איין פערגניגען זיא צו הערען, זא ווירסט דוא זיא ערגרייפען,
ניינסט דוא איהר דיין אָהר זא ווירסט דוא וויזע ווערדן: (לו) זייא
גערן אין דער געזעלשאפט דער גרייזע, אונד איזט איין וויזער דא, זא
האלטע דיך צו איהם: (לז) זייא אויפמערקזאם אויף איהרע וויזע זיטטען-
שפריכע: (לח) לערנסט דוא איין פערשטענדיגן מאן קעננען, זא גיב דיר
אללע איהע אום איהן· אונד דיין פוס בעטרעטע אפט דיא שוועללע זיינער
טיהרע: (לט) בעטראכטע שטעטס גאטט'ס געבאט, אונד דענקע אן זיינע
בעפעהלע· ער ווירד דיך פערפאָלקאָמנן, אונד דיר נאך פערלאנגן וויזהייט געבן:

ז (א) טוהסט דוא ניכט'ס בעזעס, זא קאן דיר קיין בעזעס בעגעגנען:
(ב) ענטפערנע דיך פאם אונגערעכטן, זא ווירד ער דיך איידן: (ג) זאֶע
ניכט

ארחתה: (כט) בדק בצי ובעי ותשכח אתעשן בה ולא
תרפיה: (ל) ובחרתא תשכח ניחא ותפניקי ותחדא באחריתך:
(לא) ונהוין לך מצידתא מותבא עשינא: (לב) חבביה
ותרוממונך ובינת שליטנא תותביונך: (לג) ולבושא דאיקרא
תלבשך וכלילא דתשבוחתא תקטרך: (לד) אין תצבא ברי
תתחכם ואין תסים ללבך תהוא ערים: (לה) אין תצבא
למשמע תאלף ואן תרכן אדנך תתחכם: (לו) בכנושתא
דסבא הוית קאם וחזי מנו חכים ותדבק לה: (לז) כל שועיתא
הוית צבא למשמע ומתלא דחכימא לא נפלטונך: (לח) חזי
מנו חכים ובעיוהי ותדושי אסכופתה רגלך: (לט) אסתכל
בדחלתא דאלהא ובפוקדנוהי הוית רנא בכל יום והוא יתקן
אורחתך ומן מא דאתרגרגת נלפך:

ז (א) לא תעבד דביש ולא ישכחך בישא: (ב) ארחק מן
בישא ונתרחק מנך: (ג) לא תזרוע אל כרבא דחטיתא
דלא

א"ל חזי כמה יקרא עבידנא לך · א"ל לאו את קא מקורית לי אלא אורייתא הוא
דמוקרית לי, דכתיב סלסלה ותרוממך וכו' נגידים תושיבך ע"כ · ועיין תוס' ערובין
(דף סה): (לג) במותבא דסבא הוית קאם · כי בישישים חכמה וזקנים תתבונן ·
כל שועיתא · אפי' שיחת חולין שלהם: (לו) אסכופתה · כמו אסקופה והוא סף
הבית · לשקוד על דלתותי (משלי ח) ת' נשקוד על אסקופתי: (מ) רנא · כבר פירשתי
שהוא לשון הגיון · ומן מא דאתגרגרת · ל' חמדה ותשוקה:

ז (א) אם אתה לא תעשה רעה, ותרחיק נפשך מעסק גזל ומרד ואון במדינה ·
לא תירא רעת הענש, ואם בעיני ה' לא תעשה רעה לא יענישך חנם: (ג) כרבא
דחטיתא · בברית ארץ, תר' כרב ארעא · דלא חד בשבעה · כי עושה עשר ולא במשפט
יענש שבעתים: (ד) לא תבקש שלטן מלפני ה' · כי מושל ומנהיג צריך להיות לו
בינה יתירה, ומה רע מקרה מושל חסר לב, כאשר שמענו כן חזינו בימינו: וכן
לא תבקש גדולה והדרות מלפני מלך: (ה) לא תדמה נפשך זכה לפני אלהים ·
כמאמר איוב הן שמים לא זכו בעיניו, אף כי נתעב ונאלח שותה כמים עולה: וכן
לא תדמה נפשך חכם לפני מלך להתך עליון על עמו, להמנות או ליועץ, כי מנהיג
עם, קנאיו רבים · ושונאיו עצומים · כי כל איש יש לו תרעומות עליו שאינו עושה
לו לפי חפצו, ואם היה איש אינו ראוי להנהגה מהר יפול ושונאיו יכלוהו: (ו) אל
תאשם נפשך בקהל עם הארץ · לא תעשה דבר נגד נמוסי המדיניי (שטאאטס=געזעטצע)·
להשחית חברת המדינה, ולהפר מנוחת הרעות אם במרד ואם במעל, ולא תדיח
יושבי הארץ למרוד באדוניהם: ובהתעסקם אל תתערב · לא תפיל נפשך בדיני האספסוף
במריבתם ולעקתם ובסכסוכיהם: כי אין נגרע ושפל מאספסוף אשר בעם הארץ, ישחקו
ויבכו, יהללו וילעגו, ירוממו וישפילו, ירינו ויכלימו, הכל בלי טעם ובלי סבה,
ופגיעתם רעה וערבונם קשה, ואם הסיר הרסן מפיהם והתיר מלחייהם, זאבי
ערב שיות נגדם ואיתו טרף שפנים בערבה, ונגד זעמם מי יעמוד, חרב הרג שריפה
בזה שני מלקות כאש בוער בלבם ומתם כנחל שוטף ואין מעצור למו · ואנשי אוצר
אשר

תַּלְמֵי אָוֶן פֶּן תִּקְצוֹר תְּבוּאָתָהּ שִׁבְעָתָיִם׃ (ד) לֹא תְּבַקֵּשׁ
שִׁלְטוֹן מִלִּפְנֵי יְיָ וִיקָר וּגְדֻלָּה מִלִּפְנֵי מֶלֶךְ׃ (ה) אַל תִּצְטַדֵּק
לִפְנֵי אֱלֹהִים וְלִפְנֵי מֶלֶךְ אַל תִּתְחַכֵּם׃ (ו) אַל תִּתְנַשֵּׂא לִשְׁפֹּט
בְּאֵין לְאֵל יָדְךָ לַעֲצוֹר בְּעָוֶל פֶּן תֶּחְדַּר פְּנֵי גָדוֹל וְשִׁחַתָּ יָשְׁרֶךָ׃
(ז) אַל תְּהִי עָרִיץ בְּמוֹשַׁב זְקֵנִים וּבְמֶרֶד עָם אַל תִּתְעָרֵב׃
(ח) אַל תְּאַשֵּׁם נַפְשְׁךָ כִּפְלַיִם כִּי בְּאַחַת לֹא נְקִיתָ׃
(ט) אַל תֹּאמַר בְּרֹב עוֹלָה אֱרָצֶנּוּ וְעַל פְּשָׁעַי יָרַח מִנְחָה׃
(י) בְּעָרוֹךְ שׁוּעַ אַל יֵצַר רוּחֲךָ וּמִצְּדָקָה לֹא תְאַחֵר וּפְקוּדָתְךָ
לֹא תִתְמַהְמֵהַּ לְמַלְאֹת׃ (יא) אֶל מַר נֶפֶשׁ אַל תִּלְעַג כִּי יֵשׁ
מַשְׁפִּיל וּמֵרִים׃ (יב) אַל תַּחֲרֹשׁ רָעָה עַל אָחִיךָ עַל אוֹהַבְךָ
וְעַל עֲמִיתֶךָ׃ (יג) אַל תְּכַזֵּב כָּל כָּזָב כִּי פְּרִי כָּל כַּחַשׁ רָע׃
(יד) בְּמוֹשַׁב גְּדוֹלִים אַל תַּרְבֶּה שִׂיחַ וְלֹא תִשְׁנֶה הַדְּבָרִים
בִּתְפִלָּה׃ (*) טוֹב מְעַט דְּבָרִים בְּלֵב נָכוֹן מֵהַפְצַר שִׂיחַ בְּלֹא
דעת׃

ניכט אויף דען אקקער דער אונגערעכטיגקייט, זא ווירסט דוא זיא
ניכט זיבענפֿעלטיג ערנדטען: (ד) פֿאן גאטט ערפֿלעהע ניכט גראסע מאַכט,
נאך פֿאם קעניגע אנזעהן אונד געוואלט: (ה) גיב דיך ניכט פֿיר גערעכט
אויס ביי גאטט, נאך פֿיר ווייזע ביים קעניג: (ו) שטרעבע ניכט ריכטער
צו זיין, דו מעכטעסט ניכט פֿערמעגענד זיין דיא אונגערעכטיגקייט אויסצוראטטען,
(אדער אויס פֿורכט פֿאר דעם מעכטיגערן דיינע רעכטשאפֿענהייט אין געפֿאהר
זעטצען): (ז) ציהע דיר קיין שטאאטס=פֿערברעכען צו· אונד מענגע דיך ניכט
אונטער דען אויפֿרירישען פֿעבעל· (פֿערזינדיגע דיך ניכט ווידער דורך טיראנייא
געגען דאס פֿאלק, נאך דורך עמפּערונג געגען דיא אבריגקייט): (ח) מאכע
דיך איינר זינדע ניכט דאפפעלט שולדיג, דען שאן דיא ערשטע ווירד ניכט
אונגעשטראפֿט הין געהן: (ט) דענקע ניכט, גאטט ווירד מיינע אפּפֿער
אנזעהן, אונד וועגן איינר זינדע וויל איך איהם געשענקע ברינגען: (י) זייא
ניכט קליינמיהטיג אין דיינעם בעטען, אונטערלאססע ניכט אלמאָזען צו שפענדען,
אונד פֿעראבזיימע ניכט דיינע פֿפֿליכטען צו ערפֿיללען: (יא) שפאטטע דעם
בעטריבטען ניכט, דען עס איזט איינער דער ערנידריגען אונד ערהעהען קאן:
(יב) העגע ניכט איבלע געדאנקען איבער דיינען ברודער, נאך איבער דיינען פֿריינד
אונד נעבען=מענשען: (יג) ערלויבע דיר ניכט דיא גערינגסטע ליגע, דען
פֿאן קיינער ליגע קאן גוטעס ענטשטעהן: (יד) זייא אין דער געזעללשאפֿט
עהרווירדיגער גרייזען ניכט שוואצהאפֿט; אונד ווידערהאָלע ניכט דיא ווארטע
אים בעטען: (*) בעססער וועניג געבעטע מיט אנדאכט, אלס פֿיל אונזינניגעס
גע=

דלא וזר בשבעא תתצדיוהי: (ד) לא תבעא מן קדם אלהא
שולטנא ומן מלכא מוהבתא דאיקרא: (ה) לא תזכא נפשך
קדם אלהא וקדם מלכא לא תהוא סכלא: (ו) לא תבעא
למהוא דינא אלא אן אית בך חילא למבטלו עולא, דלמא
תדחל מן קדם עתירא ותעבד מומא בדחלתך: (ז) לא תחיב
נפשך בכנושתא דמדינתא ולא תרמא נפשך בדינה: (ח) ולא
תתנא למחטא מטל דבקדמיא לא זכית: (ט) לא תאמר
דחאר בסוגאא דקורבני, וכד מקרב אנא למריּמא קורבני
מקבל: (י) לא תתעיק במלי צלותך, ומן זדקתא לא תשתוחר
לא תשתוחר למעבד פוקדנא: (יא) לא תגחך אל אנשא
דמרירן חנכוהי מטל דאית דמרים ומשפיל: (יב) לא תתרעא
בישתא אל אחוך הכנא ואף אל רחמא ואף אל חברא כחדא:
(יג) לא תצבא למכדבו כל כדבותא מטל דהרהתה לא הות
טבא: (יד) לא תסתר נפשך בכנושתא דשלימנא ולא תשחלף
מלי

אבל אין הכסה לערותם בראש המורדים · וידם היתה ראשונה במרד ובמעל, ולזה אמרו חז"ל שוי מתפלל כו': (ח) לא תתנא · לא תשנה · ולא ידעתי לפרש המקרא הזה זולת ע"ד אמרם ז"ל שבת (דף לא) דרש רב עולא מ"ד אל תרשע הרבה וגו' הרבה הוא דלא לרשע הא מעט ירשע? אלא מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר ויהי' ריחו נודף! (פי' אם רשעת אל תאמר הואיל וריחי נודף אחטא עוד · כי אין דומה חטא א' לכפלו): (י) לא תתעיק במלי צלותך · לא תאר בתפלתך · כלומר בעת שתתפלל תהיה דעתך צלולה ולא תהיה בוער, ולפי הכונה הזאת העתקתי בעברי בצר לא תערוך שועך · ע"ד היערוך שועך לא בצר (איוב ט) · ועל הכונה הזאת נדרש המקרא הזה בערובין (דף סה) אף בשנוי נוסח המקרא קצת · וז"ל אמר ר"ח ב"א אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל, שנאמר בצר אל יורה (יודה) וכתב רש"י אין זה מקרא בכל התורה ושמא הוא בספר בן סירא וע"ש בתוספ' ד"ה בצר · והיינו המקרא הזה · וע"ש אמר ר"א הבא בדרך אל יתפלל ג' ימים · ופי' רש"י שאין דעתו מיושבת עליו · ודוקא בדורות הראשונים שהיה לבם נכון, אבל עכשיו בין כך ובין כך אין מתכונים, מוטב שלא תתבטל התפלה ע"כ · ומעתיקי נוסח היונית העתיקו לא תספק בעת תפלתך · וגם זה נכון · כי המסופק אם תפלתו הועילנו לא עלתה, ואיננה רצויה: ומן זדקתא לא תשתוחר, תרמז למאמר חז"ל שיתן אדם צדקה קודם שיתפלל (ברכות): (יג) אל תאות · כמו בזאת יאותו לנו האנשים · אל תרצה ותאבה כל דבר כזב ושקר בין לדבר ובין לשמוע כי כל שקר ואם הוא מה לא טוב הוא: (יד) אל תסתר נפשך בכנושתא · פי' לא תפרוץ ותהרוס מעמדך בחברת גדולים בין בהנהגה ובין בדבור · ויהי' לפי"ז העתק בעברית אל תשח נפשך במקום גדולים · אך הלכתי בזה בעקבת מעתיקי נוסח היונית, לא תרבה שיחה במקום גדולים · ולא תכפיל מלי תפלתך · כי מלת תשחלף · כמו תחליף ותכפיל · ולא כהמון בוערים בעת התפללם המהגים המון תפלות תחנות בקשות פיוטים ותזמורים לאין מספר בשפתים נעות ובלב רחוק · וימאנו כי המון מלים ירצו להש"י,
ונהג

רָעַת: (טו) אַל תִּתְכּוֹסֵס בַּהֲמוֹן מְרֵעִים וּזְכוֹר כִּי יְיָ יִפְקוֹד
עַל עֲוֹנֶךָ: (*) בְּעָמָל יְגִיעֲךָ אַל תָּקוּץ נִיר נִירְךָ בְּעִצָּבוֹן וְלֹא
תִגְעַל כִּי אֱלֹהִים עָשָׂהוּ: (טז) מְאֹד מְאֹד הַשְׁפֵּל רוּחֲךָ כִּי
אַחֲרִית כָּל אֱנוֹשׁ רִמָּה: (יז) לֹא תַחֲלִיף אָחִיךָ בַּכֶּסֶף וְרֵעֲךָ
בִּזְהַב אוֹפִיר: (יח) אֵשֶׁת חֵן וְטוֹבַת לֵב בַּל תָּמִיר בִּפְנִינִים:
(יט) עֶבֶד נֶאֱמָן לֹא תִלְחָץ וְלֹא תוֹנֶה שָׂכִיר בְּעָמָל נַפְשׁוֹ:
(כ) עֶבֶד מַשְׂכִּיל אֱהוֹב כְּנַפְשֶׁךָ וְלֹא תִמְנָעֶנּוּ מִצֵּאת לַחָפְשִׁי:
(כא) אִם מִקְנֶה לְךָ שָׁמְרֵהוּ וְאִם יִסְכּוֹן לְךָ חוּס עָלָיו:
(כב) בָּנִים יֶשׁ־לְךָ יַסֵּר אוֹתָם וְהַשִּׂיא לָהֶם נָשִׁים בִּנְעוּרֵיהֶם:
(כג) בָּנוֹת יֶשׁ־לְךָ נְצוֹר בְּשָׂרָן וְלֹא תֵיטִיב לָהֶן פָּנֶיךָ: (כד) הוֹצֵא
בַּת וְיֵצֵא עֵשֶׁק וּלְאִישׁ יָשָׁר תַּשִּׂיאֶהָ: (כה) אִשָּׁה אוֹהֶבֶת
לְךָ לֹא תַעֲזוֹב וְאִם רָעָה הִיא אַל תַּאֲמִין בָּהּ: (כו) כַּבֵּד
אָבִיךָ בְּכָל לִבֶּךָ וְאֵם יוֹלַדְתְּךָ לֹא תִשְׁכַּח: (כז) זְכוֹר כִּי בִלְעֲדֵיהֶם
לא

געטוועז: (טו) רעכנע דיך ניכט מונטר דיא מענגע דער זינדר (ענטוו־
ריגע דיינע פעהלער ניכט, דאס עס פילע בעגעהן) ' דענקע דאס דיא
שטראפע ניכט זאגרט: (*) לאס דיא בעשווערליכע ארבייט דיך ניכט פער־
דריסען, בויע דיין פעלד איהואס, דען גאטט האט'ס זא פעארדנעט:
(טז) דעמיהטיגע דיך זעהר, דען דאס ענד דעס מענשן איזט ווירמער:
(יז) ניכט פיר אללעס געלדע פערטויטע דען ברודער, נאך דיינן פריינד
פיר דאס בעסטע גאלד: (יח) איינע רעכטשאפנע פרויא פערטויטע ניכט
אום אללע שעטצע: (יט) איין רעדליכן קנעכט בעהאנדלע ניכט איבל; אונד
קרענקע דען איהזעליגן טאגעלאהנר ניכט: (כ) ליבע דען פערשטענדיגען
קנעכט, אונד בעטריבע איהן זיינע פרייהייט ניכט: (כא) האלטסט דו פיה,
זא פערזארגע עס, ברינגעט עס דיר נוטצן זא בעהאלטע עס: (כב) האסט
דו זאהנע, זא גיב איהנן איינע גוטע ערציהונג, אונד פערהייראהטע זיא
צייטליך: (כג) האסט דו טאכטער, זא בעוואהרע איהרן קערפער, אונד
לאס ניא אונבעדאכטזאמע פריידע איבר זיא בליקקען: (כד) פערהייראהטע
דיינע טאכטער, זא האסט דו איינע גראסע פפליכט געטהאן, טענקע זיא
איינעם פערנינפטיגן מאן: (כה) האסט דו איין וויב נאך דיינעם וואונשע,
זא פערלאס זיא ניא; איזט זיא דיר אבר ווידריג, זא ערגיב דיך ניכט אן
זיא: (כו) עהרע דיינן פאטר פאן גאנצעם הערצן, אונד פערגיס ניכט וויא
זויער דיינע געבורט דער מוטטער ווארד: (כז) דענקע דאס דו פאן איהנן
געבאהרן ביזט, אונד איט וואס ווילסטע דו פערגעלטן דיא איהע דיא זיא
זייט

מלי צלותך: (טו) לא תרחם נפשך מן אנשא דעמך, אתדכר
דרוגזא לא עבר: (טז) טב טב אמך נפשך מטל דחרתא
דכלהון בני אנשא לרמתא הויא: (יז) לא תחלף רחמא
בממונא ואחא דאית לך בדהבא דאופיר: (יח) לא תחלף
אנתתא טבתא ושפירא חזוא במרגניתא: (יט) לא תטרף
לעבדא דפלח בקושתא ואף לא לאגירא דמעמל נפשה:
(כ) עבדא חכימא אהביוהי כנפשך ולא תכלא מנה חארותה:
(כא) בעירא אית לך בקיה ואן שרירא הו קניה: (כב) בניא
אית לך רדי אנהון וסב להון נשא בטליותהון: (כג) בנתא
אית לך טר בסרהון ולא תנהיר להון אפיך: (כד) אפק ברתא
ונפק עשוקיא ולגברא דין חכימא הביה: (כה) אנתתא אית
לך לא תשבקיה ואן עולא הי לא תהימן בה: (כו) בכלה
לבך יקר לאבוך, ולאמך דילדתך תטעא: (כז) אתדכר דאלו
הנון

ואם הרבה ייטב בעיניו · בדברים אשר לא ידעו ולא יבינו רק כגולם מדבר, ולזה אמר (*) טוב מעט בתום לבב מהפלא המון בית בלא דעת · כי אחר כונת הלב הם הדברים וכן אמר קהלת על כן יהיו דבריך מעטים, וכן הוא בא"ח בסי' א' טוב מעט בכונה מהרבות בלא כונה · הרי ג' מטיבי לכת הוסיפו בזה והענין לא סר מאולתו: (טו) אל תתבוסס בהמון מרעים · מלת תתבוסס הוא מגזרת בסס · והוא ההתפעל מן תבוסו על הסה · פי' לא תתחשב בין רבים מרשיעים · כלומר הואיל ורבים עושים העול הזה אעשה כן גם אני · כי לא יצדק העול במאת עושהו והעתקה הזאת לפי נוסח היונית: אך לפי לשון הארמית לא תרחם נפשך מן אנשא דעמך · לא ידעתי לכוין סיפא דקרא לראשיתו: כי לפי כונתו לא תאהב נפשך מאיש עמיתך · ע"ד ואהבת לרעך כמוך · ומה ענין ואתדכר כו': (יט) בעבד יגיעך אל תקין · כל מלאכה וכל עבודה אשר הכינות לך להתפרנס בה, עשה באמונה, ואף אם היא מלאכה קשה לא תגעל בה, כי כל מלאכה אשר נעשה בשמחה קל על עושיה · ולפי שעבודת השדה קשה מכל, לכן אמר ניר נירך בעלבון · כי ה' אמר בזעת אפך תאכל לחם · והמקרא הזה חסר בארמית: (כג) ולא תיטיב להן פניך · כלומר לא תאיר להן רצון הפנים יותר מדאי כי נשים דעתן קלות, ובנקל יסטה לבן · לכן צריכות שמירה יתירה: (כד) הוצא בת ויצא עסק · מכשול מציתך: (כו) לא תשה · לא תשכח, כמו נשיתי טובה: (לב) ולא תשתוחר מן בית בכא · לא תמנע מהלוך בית אבל, בעברית לא תעזוב דמעות אונן · האבל ביום הראשון נקרא אונן: (לג) לא תמאן לך למסער מרעא · לפקוד חולי ולבקרו · פוקד עון אבות · תרג' למסער חובי (שמות כ) · והנה הורה החכם, בפרשה הזאת הנהגת האדם עם אל ועם חבריו עם אשתו בניו ובנותיו ובני ביתו ושורו וחמורו וכל אשר לו, והנהגתו ברעים בקרובים בעניים ובחולים ובאבלים, ואחר כל אלה סיים הפרשה: (לד) בכל אשר תעשה זכור אחריתו ולא תחטא לעולם וזה כלל גדול בהנהגת האדם, אם יתבונן האדם בכל מעשה אשר יתחיל לעשות תכלית אשר יהיה ממעשהו · בוודאי יהיו מעשיו טובים ונכוחים ולא יעשה דבר לריק · ואמר החכם (פיטטאקוס) אין טוב כי אם לחשוב ולהשכיל על
דבר

לא היית וכמרה תגמול על אשר טפחוך ורבוך: (כח) ירא
יי בכל לבך וכבד כהניו יקר אל זה בראך ולא תעזוב משרתיו:
(כט) הודה לו וכבד כהניו והב למו מנתם כאשר צוית
לחם קרבנך וראשית ידך: (ל) ואף לעני תפרוש כפיך
למען תברך בכל משלח ידך: (לא) הפק רצונך לכל־חי
ואף למתים תעשה חסד: (לב) אל תנח דמעות אונן באין
מנחם ועם אבלים תתאבל: (לג) לא תכלא רגלך מפקד
דוה על ערשו כי בגלל הדבר הזה תמצא חסד: (לד) בכל
מעשך זכור אחריתו ולא תחטא לעולם:

ח (א) חדל ריב עם איש תקיף פן תפול בידו: (ב) אל
תדין עם איש בצע פן יכריעך משקלו: (ג) כי הכסף
יסית רבים גם לב מלך יטה: (ד) אל תתגר באיש מדון
פן תרבה עצים לגחלתו: (ה) אל תשחק באיש נקלה
פן יבזוך אנשי יקר: (ו) שב מחטאיו אל תזכיר עונו זכור
כי

מיט דיר געהאבט האבן: (כח) פערעהרע גאטט פאן גאנצעם הערצען,
אונד ערווייזע דען פריסטערן אכטונג; ליבע דיינן שעפפער אונד ענטציהע דיך
זיינען דיענערן ניכט: (כט) דאנקע גאטט אונד עהרע דען פריסטער, געבע
איהנן איהרע פעראָרדנעטע געשענקע, דיא דיר אנגעוויזן זינד, העבאָפפער
אונד ערסטלינגע: (ל) אויך דעם ארמען רייכע דיינע האנד, זא ווירד דיין
בראָכֿן געזעגנעט ווערדן: (לא) זייא געגן אללע מענשן געפעלליג, אונד זעלבסט
דעם פערשטארבנן ערצייגע גיטע: (לב) לאס דען וויינענדען ניכט אהנע
טראָסט, אונד קלאגע מיט דען קלאגענדען: (לג) זייא ניכט פערדריסליך
קראנקע צו בעזוכֿן · דען דיס געווינט דיר ליבע: (לד) אין אללעם וואס דו
טוהסט, געדענקע אנס ענדע, זא ווירסט דו נימערמעהר איבלעס טוהן:
ח (א) מיידע שטרייטיגקייטן מיט דעם מעכטיגערן, דאס דו ניכט
אין זיינע געוואלט געראטהעסט: (ב) שטרייטע ניכט מיט איינעם
רייכן, דאס ער דיך ניכט איבערוויגע: (ג) דען פילע בעשטיכט דאס
געלד, עס מאכט דער קעניגע הערצען וואנקענד: (ד) צאנקע ניכט מיט
איינעם צאנקזיכטיגן, דו טרעגסט האָלץ צום פייער צוזאמען: (ה) שערצע
ניכט מיט איינעם זיטטענלאָזען, דאס דו ניכט פאן עהרווירדיגער פער-
זאָנן פעראכטעט ווירסט: (נ. א. דאס דיינע פארפאהרן ניכט בעשימפפט
ווערדען): (ו) ריקקע דעם ניכט זיינע זינדע פאָר, דער זיך בעסערט,
בע-

הנון לא איתך ומנא תפרוע אינון דרביוך : (כח) בכלה לבך
דחל מן אלהא ולכהנוהי יקר, בכלה לבך יקר בריך ומשמשנוהי
לא תשבוק : (כט) שבחוהי לה ויקר אף לכהנוהי והב להון
זדקהון איך מא דאתפקרא לחמא דקורבנא ורישיתא דאידרא :
(ל) ואף למסכנא אושיט אידך מטול דנשתלמון בורכתך :
(לא) חסדא הי גיר מוהבתא בעינא כל בריתא ואף מן מיתא
לא תכלא טיבותא : (לב) ולא תשתוהר מן בית בכא ועם
כל אבילא הוית מתאבל : (לג) לא תמאן לך למסער מרעא
דמטל הלין אנת תתרחם : (לד) בכל עובדיך הוית דכיר
חרתא ולעלם לא תחטא :

ח (א) לא תענא עם גברא דקשה מנך דלמא תפול באידוהי :
(ב) לא תענא עם מרא דהבה דלמא יתקול מתקלך :
(ג) מטל דלסגיאא אובד דהבה ואף לבא דמלכא הי משטא :
(ד) לא תצא עם גברא פכנא ולא תסים אל נורה קיסא : (ה) לא
תצא עם זלילא דלא נצערונך יקירא : (ו) לא תחסד לאנשא
דתאב

דבר טרם העשותו, ואחרי השכילו לאחר להוציא הפעל אל מעשהו · ואמר עוד אין
טוב מפועל דבר אשר יש לאל ידו בהשכל וביושר :

ח (א) לא תענה עם איש תקיף ממך · העברית קרוב לארמית, ומלת תענה מל'
ענין כולל עסק מו"מ דין ודברי', והוא מאמר קהלת אין אדם יכול לדין עם מי שתקיף
ממנו : (ב) לא תענה עם בעל הון · פן יכריעך · יעשה כף משקלו על משקלך כי הכסף
יכביד משקלו על משקלך : (ג) כי הכסף ישית וידיח רבים לטעות משפט : (ד) באיש
גרגן · בעל דבה ולשון רכיל · לא תגרה מדון, כי הוא מקום לריב ומחלוקת, כדי שיהיה
לו דברים לגלות קלון מריבו ברבים, והמריבה לו כעצים לאש להעלות הלהב : ובארמית
לא תצא · וירב העם ע' ונצא עמא : (ה) באיש נקלה · איש בזוי ונבזה, כתרגומו עם
זלילא : פן יבזוך אנשי יקר, כי השם ידו עם נבזה לחברים עמו בדין ודברים, נבזה הוא
בעיני המכובדים : ולפי נוסח היונית אל תשחק עם איש בער פן יחרף אבותיך · כי הוא
בבזיונו לא יחוס על כל · ואם לא ידע לתת מום בחבירו יגנה שוכני קבר ולאבותיו אשר
בארץ המה : (ו) לא תחסד · לא תחרף ותגנה את השב מחטאיו להזכיר לו עונות
הראשונים : (י) אל יקל בעיניך כל שיחתם · אפי' שיחת חולין של חכמים צריכה למוד :
כי בשיחתם יקנה אדם מוסר והנהגה ודרך ארץ · איך יתנהג בשבתו בין גדולים : (יא)
לא תתעיק · לא תבזה ותקל בדברי זקנים כי המה מרוב ימים ידברו וגם המה מאבותיהם
קבלו : (יב) בזבנא דמתבעא לתפניו פתגמא · בזמן שצריך להשיב תשובה · כלומר תדע
מתי תדבר, ומה תשיב תשובה כהלכה לשואל כענין : (יג) לא תהוא שותפא לרשע גמור ·
פן תוקד בתוך לבת אשו · ולפי שאין לו כוונה ידועה, בחרתי בנוסח יונית, לא תתגר
ותתקוטט עם בעל אף מהסר לכעוס, כי איש חמה על כל דבור קל תבער חמת אפו כאש
אוכלת לבלע ולהשחית : (יד) לא תקום מן קדם עולא · נר' זה הכוונה לא תתנגד לעצת
בליעל, שלא תעשה דבר להכעיסו, ויותר נכון לפי נוסח היונית, לא תתחרה מאיש

כי כלנו חטאים: (ז) על זקן בל תלעג זכור כי גם אתה תזקן:
(ח) על מות אדם בל יגל לבך זכור כי כלנו מתים: (ט) לא
תעזוב דברי חכמים כי מהם תאלף חכמה: (י) אל יקל
בעיניך כל שיחתם כי בם תהיה דעת להתיצב עם גדולים:
(יא) אל תבוז לדברי זקנים אשר שמעו מאבותם: (יב) כי מהם
תשא לקח להית מענה דעת בעתו: (יג) אל תגרה עם בעל אף
פן תכוה בחמת אפו: (יד) אל תתחרה באיש מתעלל כי
צודה הוא לדברי פיך: (טו) באיש תקיף ממך לא תשה כסף
ואם נשית בו יהי אובד בעיניך: (טז) בעד איש תקיף ממך לא
תערוב ואם ערבת שלם תשלם: (יז) עם שופט אל תדין כי
בידו המשפט אל אשר יחפוץ יטנו: (יח) עם פריץ אל תלך
פן יקרך אסון כי ברוח לבו הולך הוא ואתה באולתו תאבד:
(יט) באיש חמה בל תריב ובמקום ציה לא תלוה לו: (כ) כי
בשט בנפש דמך בעיניו ובאשר אין מושיע יקטלך: (כא) עם
פתי אל תמתיק סוד כי לא ידע לכסותו: (כב) לא תגלה לבך
לכל אדם פן יטיל עליך תגמולו:

אל

בעדענקע, דאס וויר אללע שטראפבאר זינד; (ז) פערשפאטע דאס אלטער ניכט,
דען וויר געדענקען אויך אלט צו ווערדן; (ח) פרייע דיך ניכט איבר דען טאדטען,
דען וויר שטערבען אללע: (ט) זייא ניכט אונאויפמערקזאם אויף דיא רעדע דער
וויזען, דען פאן איהנן לערנסט דוא זיטטן: (י) האלט איהר געשפרעך ניכט פיר
אונבעדייטענד, דען דורך זיא לערנסט דוא בשיידנהייט אונד קלוגעס בעטראגען
געגן דיא פארנעהמן: (יא) ווייכע ניכט פאן דען ערצאהלונגן דער אלטן, דען
זיא האבן געלערנט פאן איהרן פאטערן: (יב) דא קאנסט פאן איהנן קלוגהייט לערנן,
אונד אין פערלעגנהייט אנטווארטן: (יג) ענטצינדע ניכט דאס פייער דעם בעליידי־
גערס, דאמיט דוא ניכט פאן זיינער גלוהט פערברענסט: (יד) לאס דיך פאם
שמעהער ניכט אויפברינגן דאס ער אן דיינע צונגע ניכט איינע פאללע שטעללע:
(טו) לייהע ניכט איינעם מעכטיגערן, טוהסט דוא עס, זא האלטע פיר פער־
לאהרן: (טז) בירגע ניכט פיר איינן מעכטיגערן (ג. א. איבר דיין פערמעגן),
טוהסט דוא עס, זא דענקע דאראויף, עס צו בצאהלן: (יז) פיהרע קיינן רעכטס־
האנדל מיט איינעם ריכטער, דען ער קאן דאס אורטהייל לענקן נאך זיינעם בעליבן,
(ג. א. דען נאך זיינעם אנזעהן שפריכט מאן איהם דאס אורטהייל): (יח) רייזע
ניכט מיט איינעם פערוועגנן, דאס ער דיר ניכט אונגליק פערורזאכט, דען ער
האנדעלט

דתאב מן חטאוהי אתדכר דכלן חטיין: (ז) לא תנחך אל
אנשא דסאב אתדכר דמנן סאבין: (ח) לא תהדא על אנשא
דמאת אתדכר דכלן מיתין: (ט) לא תשבוק שועיתא דחכימא
ובמתליתון הוית דריש: (י) אף שועיתא חולא די להון לא
תסרוח מטל דמנהון תקבל ילפנא בערנא דתקום קדם
שליטנא: (יא) לא תתעיק בשועיתא דסבא דשמעו מן
אבתיהון: (יב) מטל דמנהון תקבל יולפנא בזבנא דמתבעא
למפניו פתגמא: (יג) לא תהוא שותפא לרשיעא גמירא דלא
תאקר בגו זלתא דנורה: (יד) לא תקום מן קדם עולא דלא
נהוא כמאנא קדמיך: (טו) לא תוזף למן דעשין מנך ואן אוזפת
הוי איך מובד: (טז) לא תערוב למן דעשין מנך ואן ערבת הוי
איך פרע: (יז) לא תתב עם דינא עולא בדינא דלא איך צבינה
תדון עמה: (יח) עם גברא קשיא לא תאזל באורחא דלמא
נקשא בישתך מטל דהו לוקבל אפוהי אזל ואנת בסכלותה
תובד: (יט) עם עולא לא תצא מצותא ולא תצא עמה באתרא
חורבא: (כ) מטל דשיט הו דמך בעינוהי ואן לא נהוי לך
מפצינא נקטלך: (כא) עם סכלא לא תקטור ראזא מטל דלא
משכח למכסיותא: (כב) לא לכל בר אנש תגלא מן דבלבך
דלא נחיבך טיבותא:

לא

המנדעלט טמוזקיהן, מונד ברינגט דיך דורך זיינער פרוועגהייט מינס פרדערי
בען: (יט) היטע דיך פמר מטרייט איט מיינעם נמרגינן, טרויע דיך ויט
מיהם ניכט מן מיינן מיינזמאמען מרט: (כ) דען ער מכטעט בלוטפרגיסן ווימ
ניכטס, מונד ווא ער דיך הילפלמז זיהט ערווירגט ער דיך: (כא) ויט דען
טמהרן בערמהטע דיך ניכט, דען ער קמן ניכטס פרטוויינן: (כב) ענטדעקקע
דיינע געזינונגען ניכט מיינעם יעדן, ומנסט ביזט דומ מיאאר פרגעלטונג טורינ:
זיינ

מתעלל' כי יש מוליא דבה ובעל לשון הרע, מעריס להכעים חבירו, ומסית אותו
בדברים לקלוף על אדם ומתוך כעס יהדוף דבר מפיו שלא היה לו לדבר, והוא אורב עליהם
להעליל עליו עלילות ברשע ולגוד אותו בדבריו כה וכה דברת על פלוני, וזה פי' של תתחר
תאים דבה אל תתפתה תאים דבה שתכעוס על אשר יגיד לך· ולזה נכון דלא נסוא כמאנא
קדמיך· פי' אורב· כי יש לך אורב (סופ'ה) ת' כמאנא: ואלא מתעלל מל' התעללתי
בס (סמו'י) ואל' עלילות דברים (מיין קרקעלער) שותה במריבת חנם לגוד רעהו בדבריו
להלינו לתספם: (יז) לא תתב עם דינא עולא· כן הוא בארמית· ולפי נוסח היונית· א!
אדין עם דיין· כאשר העתקתי בעברי: (יח) עם אדם פרא. ר"ל שמסתכן עצמו

ט (א) אַל תְּקַנֵּא אֶת אִשְׁתְּךָ פֶּן תְּאַלֵּף עָלֶיךָ עָרְמָה: (ב)
אַל תְּמַגֵּן לְאִשָּׁה נַפְשֶׁךָ פֶּן תָּשׁוּב אַלּוּף לְרֹאשֶׁךָ: (ג) אַל
תִּתְגּוֹרֵר עִם זוֹנָה פֶּן תִּלָּכֵד בִּמְצוּדָתָהּ: (ד) אַל תֵּט אֶל מְזַמֶּרֶת
פֶּן תְּדִיחֲךָ בִּנְעִימַת קוֹלָהּ: (ה) אַל תִּתְבּוֹנֵן אֶל בְּתוּלָה פֶּן
תָּחוּב בִּכְלָיִם מֹהַר: (ו) אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים נַפְשֶׁךָ פֶּן תְּאַבֵּד
יְרוּשַּׁת נְכָסֶיךָ: (ז) וְיֵצַר לְךָ בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר כִּי רַבִּים נוֹשֶׁיךָ: (*)
אַל תְּשׁוֹטֵט בְּחוּצוֹת הָעִיר וְלֹא תֶּאֱרוֹב אֵצֶל כָּל פִּנָּה: (ח) לֹא
תַּעֲרוֹךְ יְצוּעֲךָ אֵצֶל בַּעֲלַת בַּיִת וְלֹא תִמְסוֹךְ עִמָּהּ יַיִן וְשֵׁכָר: (ט)
פֶּן יֵשְׁטְ לִבְּךָ אַחֲרֶיהָ וּבְדָמְךָ תֵּרֵד שְׁאוֹל: (י) הַעְלֵם עֵינֶיךָ
מֵאֵשֶׁת חֵן וְאַל תַּבִּיט אֶל יְפַת מַרְאָה: (יא) כִּי בְתֹאַר אִשָּׁה יָפָה
רַבִּים הָשְׁחָתוּ וְאַהֲבַת אִשָּׁה כְּאֵשׁ יוֹקֶדֶת: (יב) לֹ תַּרְבֶּה שִׂיחָה
עִם אֵשֶׁת אִישׁ וְלֹא תְחַבֵּק חֵיק נָכְרִיָּה פֶּן יֵט אַחֲרֶיהָ לִבְּךָ
וְהוֹרַדְתָּ נַפְשְׁךָ בְּדָם שְׁאוֹל: (*) כְּנִצּוֹץ מַבְעִיר גַּחֶלֶת וּתְשׁוּקַת
אשה

ט (א) זייא געגן דיינע פרויא ניכט אייפֿרזיכטיג, לעהרע זיא ניכט געגן דיך רענקע ברויכן; (ב) איברלאס דיך ניכט דעם ווייבע, דאס זיא ניכט דיין הערר ווערדע: (ג) געהע דעם בוהלעגרן ווייבע אויס דעם וועגע, דאס דוא ניכט אין איהרע שלינגן פֿאללעסט: (ד) האלטע דיך ניכט צו פֿאסט בייא דען זענגרין אויף, דאס דיך איהרע קינסטע ניכט בשטריקקען: (ה) העפֿטע דיין אויגע אויף דיא יונגפֿרויא ניכט, דאס דוא ניכט דאפפעלטע אויסשטאטטונג געבן מוסט: (ו) גיב דיין הערץ ניכט אויף הורען, דאס דוא ניכט אום דיין פֿראעגן קאמסט: (ז) דאן ווירסט דוא דיך שטהאן פֿרייא אויף דער שטראסע צו געהן, מאר פֿילע שולדן: (*) גאפפע ניכט אויף דער שטראסע אומהער, אונ׳ שלייכע ניכט אויף דען איינזאמן פלאצען דער שטאדט: (ח) שלאגע דיינע לאגערשטעטע ניכט בייא איינר גאסטווירטהין אויף, (ד. א. איידע געאיינשאפטליכן אויפֿענטהאלט איט איינעם פֿרהיירטהעטען ווייבע) טרינקע איט איהר קיין וויין, ציהע זיא ניכט צו לוסטבארקייטן: (טו) דאס דיך דיין הערץ ניכט צו איהר הינאיבר נייגע, אונד דוא אונאבזעהליך עלענד ווערדסט: (י) ווענדע דאס אויגע פֿאם וואהלגעשטאלטען ווייבע, אונד בליקקע ניכט נאך פֿרעאדר שאנהייט: (ט) דען דורך דיא שאנהייט איינעס ווייבעס ווארדן פֿילע בעריקקט, אונד פֿרויען-ליבע ענטפֿלאמט וויא פֿייער: (יב) אאכע ניכט פֿילע וואָרטע איט איינר עהע-גאטטין, אונד ליבקאזע ניכט איינע בוהלרין דאס דוא ניכט דאדורך פֿרפֿיהרט ווערדעסט, אונד דיך אינס עלענד שטירצען: (*) ווען אאן איין פֿינקליין אונטרבלעזט ענטשטעהט איין פֿייערס-גלוהט, ווער דיא בגירדע איין ווייניג רייצט, ענטפֿלאמט

דיא

ט (א) לא תטן באנתתך דלא תאלף עליך חכמא בישא: (ב) לא תהל לאנתתא נפשך למשלטותא על כל מן דאית לך: (ג) לא תענא עם זניתא דלא תפול במצידתה: (ד) עם זמרתא לא תסתוד דלמא תובדך בשועיתה: (ה) בבתולתא לא תתבקא דלמא תתחיב בפרניסה אעפא: (ו) לא תהל לזניתא נפשך, דלא תובד יורתנא דנכסיך: (ז) ותצטער בשוקי דמדינתא ותתכתב בגורא דהובא: (ח) עם מרת ביתא לא תסמוך יצילך ולא תמזוג עמה חמרא עתיקא: (ט) דלמא יסטא לבך בתרה וחיב מותא תהות לשיול: (י) אפיך באנתתא שפירא לא נחורן ולא תתבקא בשופרא דלא דילך: (יא) בשופרא גיר דאנתתא סגיאא אבדן ורחמתה איך נורא יקדא: (יב) עם אנתת גברא לא תסנא ממללא ולא תגר עמה שועיתך דלמא יסטא בתרה לבך וברמא היבא תהות לשיול: (יג)
לא

בדרכים מסכנים ולא יחוס: (כ) מפלינא· מליל, כמו הפולה את דוד: (כב) דלא נחייבך טיבותא· לדעתי הכוונה, פסוא יחייב עליך טובה תחת הסתירו סודך· ולפיהו העתקתי בעברי פן יטיל עליך תגמולו, בכל עת תהי׳ חייב לו גמול על שתיקתו· ובנוסח היונית תוסף עוד· לפני זר לא תעשה דבר סתר כי לא ידעת את אשר בלבבו:

ט (א) לא תטן· לא תקנא· פי׳ לא תהיה אשתך חשודה בעיניך כי שמירה היתירה, והחשד אשר יחשוד אדם את אשתו על כל פסיעה ופסיעה ועל כל תנועת עפעף, לא להועיל רק להרבות איבה בינו לבינה, והיא תבקש כל ערמה וכל תחבולה להלאותו ולעקבו· ע"כ קנאת איש באשתו או שהיא למותר או שלא תועיל, אם רואה נאמנה קנאתו עול, ואם רואה רמיה לוסניה לפן רוח: (ב) לא תהל, לא תתן נפשך לאשה, לא תתמגן אותך ביד אשה ללכת אחר כל חפצה ועצתה, ולהשליטה על כל אשר לך· כארז"ל מנוח ע"ה הי׳ שהלך אחר עצת אשתו: (ו) דלמא תחוב בפרניסה אעפא, מהר ומתן מאשה נקרא פרנסה, ומלת אעפא· כפל· כפול יחסי׳ תר׳ עיף, וכן פירז"ל מגלה עפה (זכרי׳ ה) כפולה· ולפי"ז העתקתי בעברי· פן תחוב כפלים מהר· ואולי כונתו בזה, כי המפתה נותן שלשה בשת פגם וקנס· ולזה אמר כפלים: (ז) בגורא דהובא· בספר החובות· בעברי העתקתי, ויצר לך ברחובות העיר· הוא דרך העברה וגוזמא יצר לעדו מרוב בעלי חובות· וכבר ידוע כי רועה זונות יאבד הון: (*) אל תשוטט· כדרך רוב זונות שוטטים ברחובות הנה והנה ואל כל פנה יארובו לבקש אשה זונה, והוא מהעתקה יונית ובארמית חסר: (ח) עם מרת ביתא לא תסמיך יצילך· לא מצאתי בכל התרגומין, ונ"ל להגיה יליעך, כי עי"ן ולמ"ד בכתב הארמית קרובין במכתב ZZ הראשון עי"ן והשנית למ"ד, ומרת בית, העתקתי בעלת בית, פי׳ בעלת פונדקית לא תדור אתה בבית ועיין להלן· ובנוסח היונית כתוב המקרא הזה ע"ד אחר, כאשר העתקתים בל׳ אשכנזי, והמקראות האלה הובאו בגמרא (יבמות דף ס׳ ע"ב, ובסנהדרין דף ק) ג"כ על נוסח אחרת· העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה: אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר: כי בתאר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה: רבים היו פצעי רוכל (פירש"י מוכר תכשיטי נשים) המרגילים לדבר עבירה (כי קשוט מביא לידי זנות)· ע"ש:
כגון

אִשָּׁה כְּאֵשׁ יוֹקֶדֶת׃ (*) כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶן מָלֵא
מִרְמָה׃ (יג) אַל תַּעֲזוֹב אוֹהֵב יָשָׁן כִּי הֶחָדָשׁ לֹא יַעַרְכֶנּוּ׃ (יד)
רֵיעַ מִקָּרוֹב יַיִן מִגִּתּוֹ כִּי יוֹשֵׁן יִנְעַם טַעְמוֹ׃ (טו) אַל תְּקַנֵּא בְּעָוֶל
כִּי לֹא יָדַעְתָּ מַה אַחֲרִיתוֹ׃ (טז) אַל תִּתְחַר בְּאִישׁ מְזִמּוֹת כִּי
עַד יוֹם מוֹתוֹ לֹא יִנָּקֶה׃ (יז) לֵךְ מִנֶּגֶד לְשַׁלִּיט בְּנַפְשֶׁךָ וְלֹא
תָגוּר מְגוֹרַת מָוֶת׃ (יח) וְאִם תֵּרָאֶה לְפָנָיו הִשָּׁמֵר פֶּן תֶּאְשַׁם
וְאָסַפְתָּ נַפְשֶׁךָ׃ (יט) וְדַע כִּי בֵּין פַּחִים תִּתְהַלֵּךְ וְעַל צְנִינִים
תִּצְעָד׃ (כ) לְפִי הֵילְךָ קְנֵה רֵעִים וְעִם חָכָם תִּוָּעֵץ וְאֶת יִרְאֵי
יְיָ תָּשִׁית וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בְּיִרְאַת יְיָ׃ (כא) שִׂים יְשָׁרִים מֵאוֹכְלֵי
שֻׁלְחָנְךָ וּבְיִרְאַת יְיָ תִּהְיֶה תִּפְאַרְתֶּךָ׃

י (א) לְפִי מַעֲשֵׂהוּ יְהֻלַּל חָרָשׁ וּמוֹשֵׁל לְפִי מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ (ב)
בְּחָכְמַת יוֹעֲצִים תִּכּוֹן אֶרֶץ וּמוֹשֵׁל מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי עַמּוֹ׃ (ג)
מְחַבֵּל אֶרֶץ אִישׁ דִּבָּה וְהוֹלֵךְ רָכִיל יְשַׁנֵּא׃ (ד) יוֹעֵץ מַשְׂכִּיל
יַחְכִּים עָם וְשַׁלִּיט נָבוֹן כּוֹנֵן עִיר׃ (ה) כְּמוֹשֵׁל כֵּן מְשַׁנֵּהוּ וּכְרָאשֵׁי
עִיר

דיא ליידנשאפֿט וויא ברעננענד פֿייער: (*) וויא איין פֿאָגל-בויער פֿאָלער לאָק-
פֿאָגל איזט, זאָ זינד איהרע הייזער פֿאָלער טיקקע: (יג) פֿרלאס איינען אלטן
פֿריינד ניכט, דען דער נייער קאָמט איהם ניכט גלייך: (יד) איין נייער פֿריינד
איזט איין נייער וויין, לאס איהן אלט ווערדן, זאָ ווירד ער דיר שמעקקן: (טו)
בניידע ניכט דען זינדר, דען דוא ווייסט ניכט וואס עס פֿיר איין ענדע איט איהם
נימט: (טז) בענײדע ניכט דען גליקליכן זוסטאנד דעס געטלאָזען, ביז אנס
גראב געהעט איהם ניכט וואָהל; (יז) ענטפֿערנע דיך פֿאָם מאננע דער איבר
טאָדט אונד לעבן געביעטעט, זא לעבסט דוא ניכט אין טאָדעס-פֿורכט: (יח)
מוזט דוא אויך פֿאָר איהם ערשיינן, זא פֿרגעהע דיך ניכט דאס דוא ניכט דיין
לעבן פֿרווירקסט: (יט) וויססע, דאס דוא איבר שלינגן וואנדלסט, אונד אויף
מיטן האהע שפּיצען איינהער געהסט: (כ) ברייטע דיר פֿריינדע נאך דיינם
פֿראָמגן, אונד בעראטהע דיך מיט וויזן לייטן; אונטררעדע דיך מיט פֿר שטענ-
דיגן, אונד אללע דיינע האנדלונגן זייא מין גאָטטעס-פֿורכט: (כא) לאס רעכט-
שאפֿנע לייטע דיינע טיש-גענאססן זיין, אונד גאָטטעס פֿורכט זייא דיין רוהם:

י (א) דאס ווערק לאָבט דען מייסטר, אונד איין וויזן פֿירשטען זיינע רעגי-
רונג: (ב) וויזע רעטהע שאפֿפֿן דיא בעסטע אָרדנונג אים שטאאט, אונד
איין וויזער רעגענט בעגליקט זיינע נאציאָן: (ג) איין שוואָצער איזט געפֿאהרליך
אים שטאאט, אונד איין פֿרלייאדר ווירד פֿרהאסט: (ד) וויזע רעטהע בלעהרן
דיא

לא תשבוק רחמא עתיקא מטל דחדתא לא מטא ליה: (יד) רחמא חדתא איך חמרא חדתא דכד נעתק תשתיוהי: (טו) לא תטן באנשא רשיעא מטל דלא תדע מנא הויא חרתה: (טז) לא תטן בעולא דמצלח ותדכר דעדמא למותא אנש לא זכא: (יז) ארחק מן אנשא דשליט למקטל ולא תדחל דחלתא דמותא: (יח) ואן קרב אנת ליה לא תחיב נשמתך: (יט) ודע דבית פחא אנת פתע, ועל נשבא אנת מהלך: (כ) איך חילך עני חברך, ועם חכימא הוית קטר ראזא, עם מן דדחל אלהא נהוון הושבניך, וכלהון אורחתך בדחלתא דמריא: (כא) אנשא כאנא נהוון אכלי פתורך, ובדחלתא דאלהא תהוא תשבוהתך:

י (א) איך עבדוהי תשבוחתא דאומנא ושליט בעמה איך שליטנוהי: (ב) בחכמתא דדינא תתקני מדינתא ושליט בעמה חכים וסכולתן: (ג) דחיל בקריתא גברא פכנא ודנסב על פומיה מסתנא: (ד) דינא חכימא נלף עמה, ושליט חכימא נותב קריתא: (ה) איך דינא דעמא הכנא משמשנוהי ואיך רישא

(*) כנצוץ מבעיר גחלת · כמו נצוץ קטן מעלה אש מתלקחת בשלהבת בו, כן אהבת נשים · אם יתעורר אדם תשוקתו מעט, אחר ילהטו גחלי אשק בכל גופו כאש יוקדת · והרהור עבירה קשה מעבירה ע"כ צריך האדם שישיר לבו ודעתו ממחשבות זרות, כי הרהור הזמה מזיק יותר משאר הרהורים: (*) ככלוב מלא עוף כן בתיהן (של זונות) מלאים מרמה · ושני המקראות האלה לקוחים מגמרא הנ"ל, והבאתים הנה · לפי שבעלי התלמוד היה להם גוף הספר בל' עברי, כאשר הוכחתי בהקדמה · והמקרא השני הוא מקרא מלא בירמיה (ה כז) ומתישב גם הנה: (יג) לא יערכנו · לא יהיה כערכו · ובארמית לא מטא לה · לא יגיע אליו בערך: כי (יד) אוהב אדם כיין חדש, ימתק לחיך ויכאיב למעים, כן אוהב אדם שפתותיו נוטפות מור, אבל מי יודע את תכונתו? ע"כ צריך שעמדה זמן רב לדעת מדותיו ותכונתו אז ינעם לרעו גם לזקנתו עומדת לעד: (יז) שליט בנפשך · בארמי' כתוב, בגברא דשליט למקטל · והיינו מושל בידו להמית ולהחיות, וכל הקרובים למושל עדין יושבים תחת חודה של חרב, ועל מטה קל יסיר ראשם ע"כ: (יח) ואם תראה לפניו · שצריך אתה להיות אצלו שמור נפשך מפגע בו: (יט) דבית פחא כו' ועל נשבא · צנים ופחים (משלי כב) תר' נשבא ופחא · כלומר כל פסיעותיך בחזקת סכנה הם אצלו: (כ) איך חילך עני חברך · שהמשמעות לפי שכלו יענה את רעהו · ומעתיקי נוסח היוני י"א לפי יכלתך תקוה רעיה · וי"מ לפי יכלתך תנסה ותבחון רעיך הילך בדרך טוב אם אין, ואם אמון הוא לך:

י (ג) מחבל ארץ איש בזה, מוציא דבת העם רעה אל מושליו, ומשלח מדנים ביניהם, ומחליק לשון, הוא ג"כ הולך רכיל, ותרגומו ודנסיב על פומה לוקח שוחד על מלשינותו, וחורש רעה ומשיא עליה רעה לנסיכי ארץ לעשוק את העם: (ה) כמושל כן משרתיו, שהמשנים השרים והיועצים מתנהגים ע"פ מדת המלך, ועם הארץ ע"פ מדות מנהגיהם

עִיר כֵּן יוֹשְׁבֶיהָ׃ (ו) מֶלֶךְ עָרִיץ עֹבֵר עַמּוֹ וְשַׁלִּיט נָבוֹן יָאַשֵּׁר
קִרְיָה׃ (ז) בִּידֵי אֵל שִׁלְטוֹן חֶלֶד וּבְכִשְׁרוֹן אֶרֶץ מוֹשְׁלָה יָשָׁר׃
(ח) כל הַמִּשְׂרָה בְּיַד יְיָ וְלִירֵאָיו יָחֹן יְקָר׃ (ט) לֹא תָקוּם כָּל עָוֶל
וּבְאֹרַח גֵּאִים לֹא תְאַשֵּׁר׃ (י) זֵד וְכֹזֵב הַרְחֵק מִמֶּךָּ וּבְרוּם עֵינַיִם
בַּל תְּהַלֵּךְ׃ (יא) רַהַב שָׂנוּא בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם כִּי עַל שְׁנֵיהֶם
יְעַוֵּל׃ (יב) עֹשֶׁק בֶּצַע וְגָאוֹן הֵסַבּוּ מֶמְשָׁלָה מֵעַם לָעָם׃ (יג)
מַה יִתְגָּאֶה עָפָר וָאֵפֶר בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו רִמָּה בְּקִרְבּוֹ׃ (יד) בְּקִרְבָּיו
חֳלוֹ יְרֵי רוֹפֵא רֶגַע חַי מְשַׁנֵּהוּ מֵת׃ (טו) בְּמוֹת אָדָם רִמָּה מְנָתוֹ
וְקִרְבָּיו יִירַשׁ תּוֹלַעַת׃ (טז) רֵאשִׁית חַטַּאת גָּאוֹן כִּסַּח לֵב
וּמְכַבֵּל דָּעַת׃ (יז) מְקוֹר חַטָּאת גָּאוֹן וְאַחֲרִיתוֹ לְבַלַּע וּלְהַשְׁחִית׃
(יח) עַל כֵּן הִפְלִיא יְיָ מַכּוֹתָם וּמָחָה אוֹתָם עַד לְכַלֵּה׃ (יט) כֵּס
גֵּאִים יִסְחַף יְיָ וַיּוֹשֵׁב עֲנָוִים תַּחְתָּם׃ (כ) הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ גֵּאִים
וַיִּטַּע עֲנָוִים מְקוֹמָם׃ (כא) עֵקֶב גֵּאִים עָקַר אֱלֹהִים וְהִכְרִית
זכרם

דיא נאציאן, דעם פֿרשטאנדיגן הערשאפֿט מיט וואהל געארדנעט׃ (ה) דיא
איניטער ריכטען זיך נאך דאס לעבן איהרס פֿירשטען, אלע איינוואהנר דער
שטאדט נאך איהרען בפֿעהלס־האבערן׃ (ו) איין טיראנניטער קעניג אאכט זיין
פֿאלק אונגליקליך, אבר קלוגע ראהטע ברינגענדען שטאאט אין פֿלאר; (ז) דיא רע־
גירונג אויף ערדן שטעהט אין גאטטס הענדן, ער שענקט דער נאציאן איהרען
בגליקער נור רעכטן צייט׃ (ח) אללע מאכט שטעהן אין גאטטעס געוואלט, דער
איהן פֿירכטט דען בפֿארדרט ער נור עהרנשטעללע׃ (ט) ראכע ניכט יעדע
בליידיגונג, אונד לייגע דיך ניכט איבר איהטיג׃ (י) פֿאן זינדר אונד בטריגר
ענטפֿערנע דיך, אונד געהע ניכט שטאלץ איינהער׃ (יא) שטאלץ איזט פֿאן גאט
אונד מענשן פֿרהאסט, דען געגן ביידען האנדלט ער אונרעכט׃ (יב) אונגרעכ־
טיגקייט, שטאלץ, אונד ערפרעסונגסזוכט ברינגט דיא הערשאפֿט פֿאן איינעם
פֿאלקע אויף דאס אנדרע׃ (יג) וואס ערהעבט זיך ערד אונד שטויב? נאך ביים
לעבן קריכען ווירמר אים לייבע׃ (יד) אן זיינע איינגעווייידע אום דער ארצט
פֿליקען, דען אויגענבליק לעבן אין דען אנדרן טאדט׃ (טו) דאן ווירד ער ווירמר
צום טהייל, אונגציפֿר ערבן איהן׃ (טז) דאס הויפט אללער זינדען איזט האכ־
אוהט, פֿרריקט דאס הערץ אונד בטאהרט דען פֿרשטאנד׃ (יז) יא דער שטאלץ
פֿרלייטט צו אלען זינדן, אונד ברינגט איהן אינ'ס פֿר דערבן׃ (יח) דאהער האט
גאט אללע שטאלצע אויסגעהאנד געשטראפֿט, אונד זיא גענדליך פֿרטילגט׃ (יט)
גאט שטירצט דען טיראנגען טראהן; אונד זעצט אילדרע רעגענטען אן איהרע
שטעללע׃ (כ) מיט דער ווארצל ראטטעטע ער דיא שטאלצע אויס, אונד
פֿפֿלאנצטע דעהמיטיגע אן איהרר שטעללע׃ (כא) ער צרריטטעט, צרשטעהרט
אונד

רישא דמדינתא הכנא עמודיה: (ז) מלכא עולא נובד עמה ומתיתבא קריתא בהכמתא דשליטניה: (ז) באידוהי דמריא שולטנא דוחאביל ודכשר לעדנה נקים עליה: (ח) באידוהי דמריא שולטנא דכל ולדחלוהי נתל איקרה: (ט) בכל סורחניך לא תטלום רחמך ולא תהלך באורחא דגאותנא: (י) מן כל חטהא וכדבותא ארחק ולא תהלך ברוחא רמתא: (יא) מטל דסניא הו קדם אלהא וקדם בני אנשא גאיותא ועל תריהון חטופיא ומלומיא: (יב) מלכותא מן עמא משתחלפיא מטל חטהא גאיותא ומזמונא: (יג) מנא נתגיאא עפרא וקטמא דבהיוהי חולעא רחשין גבוהי: (יד) ומעוהי אסיא נצרן יומנא מהלך ומיזר מאת: (טו) במותא דבר אנשא רמתא מנתה ותולעא קדמוהי רחשיהון: (טז) ריש חוביהון דבני אנשא גאיותהון ועבדיהון משטין לבהון מטל דמבועא דחטיתא גאיותא וזניתא מבוע דתרתיהון: (יח) מטל הנא פרש אלהא מכתשיהון ומחא אנון מהותא גמירתא: (יט) כרסיא דגאיותנא סחף מריא ואותב מכיכא חלפיהון: (כ) עקרא דגאיותנא עקר מריא ונצב מכיכא חלפיהון: (כא) עקבתא דגאיותנא

תנהיגיהם ורשעיהם: (ז) מושל עריץ משחית עמו, אמנם המאמר הזה שמענו גם ראינו בימינו, במדינת צרפת קם מעשה הזה, ומרדו במלכם ויסירוהו מכסאו, ויתנו המלך להרג ואת המלכה לחרב, ויקראו דרור לכל יושבי הארץ, והיה כעם ככהן, כעבד כאדוניו, ומיום נפלם ועד עתה, היה בתוכם הרג וחרב ושבי, וכמעט נהרס מנהג המדיני המסחר בטל· והארץ תמה, גבורים במלחמה, ויעברו עוד עדן עדנים עד אשר תשקוט הארץ ושבו יושביה לגבולם: (ח) ולירחיו יחן יקר· איש הישר בעיני ה׳ יעשה אותו מושל ומנהיג במדינה או בעיר: (ט) בכל סורחנך לא תטלום רחמך· לא ידעתי לפרש המלות האלה אם לא נאמר, כי מלת סורחנך לרבוי ויתרון, כלומר כל אשר תגדל ותרבה בגדולה ובשררה לא תעשוק ותנקום ברעך על כל דבר קל, ויהיה קרוב לנוסח היונית לא תנקום על חטא קל מרעך, וכל הפרשה נדרשה על המושלים, הואיל ובידם ליסר ולענוש· לא ינקמו על כל דבר קל: ולא תהלך באורחא דגאותנא· ולפי נוסח היונית לא תעביר כל חמתך לעת משפט (קיהלע דיין איהטזיין ניכט ווענדוא שטראפן זאלסט) והוא מוסר נאה ליסר במשפט ולא בנקמת חמס· וחכם אחד אשר הכעיסו עבדו, ואמר אליו, לולי עלתה חמתי באפי כי עתה יסרתיך: (יד) אסיא נצרן· מקרא קצר הוא, והכוונה כמה אנשים אלו יחיו רבים במחלת גופם, ולשוא עמלו ידי הרופאים לרפאותו· והגוף הלוך וכלה הלוך וחסר עד אשר לא נשאר בו רק עצמותיו: (טז) ומשטין לבו· מעקר ומעתיק· מפרש נסח· כמו בית גאים יסח ה׳ (משלי ד) ואחר יסכל דעתו, ובארמית ומשטין לבה, ע״ד כל גאה שוטה: (יט) יסחף· מלת סחף בעברי ובארמית ענינם אחד הריסה והדיפה ושבירה, נסחפו אביריך (ירמי׳ מו) יהדוף (משלי יד) ת׳ נסחוף: (כב) אבד אותם והרס אותם ועקר אותם, ג׳ לשונות הללו שהזכיר בג׳ פסוקים כוללם יחד בפסוק אחד· והכפל

זכרם מן הארץ: (כב) הרס עקר ואבד ומחה שמם מבני אדם:
(כג) כי לא חלק גאון לבן־אנוש ורום לבב לילוד אשה: (כד)
זרע יקר זרע אנשים זרע יקר ירא יי זרע יקר נוצר עדותיו: (כה)
זרע בזוי זרע אנשים זרע בזוי עוזב פקדיו: (כו) נכבד באחים
הבכור ויירא יי נכבד ממנו: (כז) בגר כתושב כרש כעשיר אך
ביראת יי תהלתם: (כח) לא תבוז דל וצדיק ועשיר כרשיע
בל תכבד: (כט) רב שליט ומלך נכבדים ויותר מהם ירא יי:
(ל) עבד משכיל בן חורים יעבדנו וגבר מבין יוסר ולא ילון:
(לא) לא תתרפה לעת כלאכתך ולא תתכבד לעת מחסור:
(לב) טוב חרוץ יגע ומותר לו ממתכבד וחסר לחם: (לג) בני
גם בעניך הכבד ושים יקרך כערכך: (לד) מאשים נפשו מי
יצדיק אותו ובוזה נפשו מי יכבדנו: (לה) הרש יכבד בחכמתו
והעשיר

אונד פֿערניכטעט זיא, ביז זיא קיין געדענק דער מענשען מעהר זינד: (כג) דעם
מענשען איזט קיין שטאָלץ בשידען, נאָך האָכמוהט דעם ווייבעס קינד: (כד) איין
קאָסטבאַרר זאַאַמע איזט דאַס מענשענגעשלעכט, גאָטטעס פֿערעהרר קיימט
אויס איהם: (כה) אויך איין שלעכטער זאַאַמע זינד מענשען, אויס דעם גאָטטעס
פֿעראַכטער ענטשפּרינגט: (כו) אונטער ברידערן ווירד דער אַעלטעסטע געעהרט,
איין גאָטטעס פֿירכטיגער אַבער איזט נאָך עהרנווירדיגער אַלס ער: (כז) פֿרעמדר
זאָ וואָהל אַלס איינהיימישר, אַרמר אַלס רייכר, ווערדן נור דורך פֿראָמיגקייט
געריהמט: (כח) אונגערעכט איזט'ס איינען פֿערשטענדיגען אַרמען פֿעראַכטען,
אונד אונערלויבט דען לאַסטערהאַפֿטען פֿאָרנעהמען עהרן: (כט) העררן,
פֿירסטען אונד רעגענטען ווערדן געעהרט, קיינר אַבער פֿאָן איהנען איזט גראָסער אַלס
דער פֿערעהרער גאָטט'ס: (ל) איינעם ווייזען קנעכט מיססען דיא פֿרייאַגבאָהרע־
נען דיהנען; איין פֿערנינפֿטיגער הערר מורעט ניכט דאַריבער: (לא) זייא ניכט
פֿויל בייא דער אַרבייט, אונד טוהע ניכט פֿאָרנעהם נור נייט דעם מאַנגעלס:
(לב) בעססער פֿלייסיג אַרבייטן אונד איבערפֿלוס האַבען, אַלס פֿאָרנעהם טוהן
אונד דאַרבען מיססען: (לג) מיין זאָהן! אויך אין אַרמוהט האַלטע דיך אין עהרן
אונד גיב דיר איין אַנזעהן דער זיך דיר שיקט: (נ"א דענקע בשיידען פֿאָן דיר,
אונ' עהרע דיך נאָך דיינען פֿערדיהנסטען): (לד) ווער קאָן דען רעכט שפּרעכן
דער זיך זעלבסט בשולדיגט? ווער קאָן דען עהרן דער זיך זעלבסט בשימפֿפֿט?:
(לה) מאַן שעצט דען אַרמען זיינעס פֿערשטאַנד'ס וועגן, אונד דען רייכען וועגן
זיינער גיטער: (לו) איזט זאָלכייא דער אַרמוהט געעהרט, וויא פֿיל מעהר בייא
דעם

דגאיותנא עקר מריא ואובד מן ארעא דוכרניהון: (כב) ואובד אנון ועקר אנון וסחף אנון וגמר מן בני נשא דוכרניהון: (כג) מטל דלא אתפלגת גאיותא לבני אנשא ורמותא דלבא לילדי אנתתא: (כד) זרעא יקירא מא דזריעא לאנשא זרעא יקירא מן דדחל אלהא זרעא יקירא מן דנטר פוקדנא: (כה) זרעא זלילא מא דזריעא לאנשא זלילא מן דלא עבד פוקדנא: (כו) בית אחא קשישא מיקר ודדחל אלהא מיקר הו מנה: (כז) תותבא נוכריא דמסכין ועייקא לה תשבוחתה בדחלתא דאלהא: (כח) לית למצערו למסכנא זדיקא ואף לא למיקרו לעתירא עולא: (כח) רבא ושליטא ודינא יקר ולית דרב מן מן דמיקר למן דדחל אלהא: (ל) לעבדא חכימא חארא נפלחוניוהי וגברא סכולתנא כד מתרדא לא נתרעם: (לא) לא תתחבנן למעבד עבדך ולא תתיקר בעדנא דצריכותך: (לב) טב הי גברא ויפלח ויתיר ממונא מן מן דמתיקר וחסר מזונא: (לג) ברי בעניותא יקר נפשך והב לה טעמא איך מא דמתבעא לה: (לד) ברי מן דמחיב נפשה מנו נזכיוהי או מנו מיקר למאן דמזל נפשה: (לה) אית מסכנא דמתיקר מטל חכמתה

והכפל לחזק הענין: (לא) לא תתחבנן · פי' המעריך אדם עצל ובטל · כלומר כי לעת ומלא חפנך במלאכה לא תלך בעצלו׳ כי אם בזריזות ולא תבקש טיול ודשטים: ולא תתיקר בעדנא דצריכותך, לעת מחסור לא תהיה מתגאה · ולומר מלאכה הזאת בזויה עלי, ואינה לפי כבודי, אך פשוט נבלה בשוק ולא תצטרך לבריות · ואיש רשע ורעבו ואנשי חרון לא יחסרו כל טוב: (לב) טב הי גברא דפלח׳ עובד מלאכתו, ומותר לו, והוא מאמר שלמה טוב נקלה ועבד לו ממתכבד וחסר לחם (משלי יב): (לג) ברי בעניותא יקר נפשך · מעתיקי נוסח היונית השבו הכונה · שייקר אדם נפשו בענוה · כלומר לעת שתתפאר לא תתפאר בגאוה והתהללות, כי אם בענוה (ריהמע דיך; אבר מיט דעהמוטה: גיב דיר דיא עהרע, דיא דיר געביהרט): כלומר בכל מנוי וממשל׳ אשר הפקד עליו האדם, יחזיק עצמו במדרגה הראוי לענין · ולדעתי הוא נמשך לאשר שלפניו ומתחבר לאשר שלאחריו, כלומר אף שאמרתי לך, שלא יבזה בעיניך לעשות כל מלאכה שתתפרנס בה · אבל לענין הנהגה צריך שתיקר נפשך ותנהג אותך גם בעניותך במדרגה לפי כבודך, ולא תשליך כבודך אחרי גויך, להסיר מסוה הבושה מעל פניך, ליבזות מהגיס פחותים ונבזים להיות בזוי ונמאס בעיני כל, אבל הב לך טעם ונמוס כאשר הראוי ונכון לך לפי ערכך וכבודך ולזה אמר: (לד) איש מתאשם, שמחייב נפשו מי יצדיקנו, כן שמבזה ומשפיל נפשו מי יכבדהו, ומי יחוס לו, אבל המתנהג עצמו במדרגה ובכבוד, ואם הוא עני בכל זאת יכובד והוסיף כי: (לו) יש מסכן מכובד בחכמתו, ויש עשיר לא יכובד רק בעד עשרו: (לה) ודזליל במסכנותיה · נ״ל ודזליל בעותרא במסכנותא על אחת כמה וכמה:

וְהֶעָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: (לו) מִכֻּבָּד בְּעָנְיוֹ אַף כִּי בְעֹשֶׁר נִבְזֶה בְּעָשְׁרוֹ
אַף כִּי בְעָנְיוֹ:

יא (א) חָכְמַת מִסְכֵּן תָּרִים רֹאשׁוֹ וּבֵין נְגִידִים תּוֹשִׁיבֶנּוּ: (ב)
אַל תְּהַלֵּל אִישׁ בְּתֹאַר פָּנָיו וְלֹא תָבוּז אָדָם כִּי מָשְׁחַת
מַרְאֵהוּ: (ג) כִּי מָה שָׁאט בָּעוֹף הַדְּבוֹרָה וּמַה מָּתוֹק פִּרְיָהּ:
(ד) עַל קְרוּעֵי בְגָדִים בַּל תִּלְעַג וְשָׁאט נַפְשְׁךָ עַל מַר נָפֶשׁ: (*)
עַל מַעֲטֵה הָדָר בַּל תִּתְנַשֵּׂא וְאִם יָקַרְתָּ בַּל תִּתְרוֹמֵם: (ה) כִּי
נִפְלָאָה עֲצַת יְיָ וּצְפוּנוֹת מִבְּנֵי אָדָם עֲלִילוֹתָיו: (ו) נִבְזִים וּשְׁפָלִים
יוֹשִׁיב לַכִּסֵּא וַאֲשֶׁר לֹא עָלוּ עַל לֵב לָבְשׁוּ בִּגְדֵי הֹפֶשׁ: (ז) וְרוֹזְנִים
בּוֹשׁוּ חָפְרוּ יַחְדָּיו וּנְגִידִים מִגְּאוֹנָם הוּרָדוּ: (ח) טֶרֶם תִּבְחַן אַל
תַּאֲשִׁים דְּרֹשׁ וַחֲקֹר וְאַחַר תִּשְׁפֹּט: (ט) אַל תָּשִׁיב דָּבָר בְּטֶרֶם
תִּשְׁמָע וְאַל תָּפֵר אִישׁ בְּדַבְּרוֹ: (י) בְּרִיב אַחֵר לֹא תִתְעָרֵב וְעִם
שִׂפְתֵי חָמָס אַל תָּשִׁית יָדֶךָ: (יא) בְּנִי אַל תָּשִׁית יָדְךָ בַּהֲמוֹן
עֲשָׁקִים כִּי מַרְבֶּה מַעֲנֵהוּ לֹא יִצְלַח בְּאַחַת וְאֵין לְהַעֲשִׁיר לֹא
יִבְצַע

דעם רייכטוהם? איזט איינער בייא דעם רייכטוהם אונווירדיג, וויא פיעל מעהר
בייא דער ארמוהט?:

יא (א) דיא ווייזהייט דעס דעהמיטיגען העבט איהן אויס דעם שטויבע, אונד
זעצט איהן אונטער דיא פירסטען: (ב) לאבע ניעמאנד אום דער שאנהייט, אונד
פעראכטע קיינען אום זיינער געשטאלט ווילען: (ג) וויא פעראכטעט איזט דיא
בינע אונטער דען געפליגען, וויא זיס אבער איהרע פרוכט: (ד) העהנע ניעמאנד
אום זיינען שלעכטען אנצוג, אונד שפאטטע דער בטריבטען זעעלע ניכט: (*) זייא
ניכט אויף דיינער הילע שטאלץ, אונד ערהעבע דיך ניכט ווען דוא געעהרט
ווירסט: (*) דען גאטט'ס ווערקע זינד וואונדרבאר, אונד זיינע טאהטען פאר דען
מענשען פרבארגען: (ו) פעראכטעטע אונד נידריגע זעצט ער אויף דען טראהן; אונד
פאן דעם מאן עס ניכט דאכטע, דער טרוג דאס דיאדעם: (ז) מעכטיגע
ווערדען בשימפפט, אונד רעגענטען שטירצט ער צו באדען: (ח) פאר דער
פריפונג האלטע עס מיט ניעמאנד, אונטערזוכע ערשט, דאן שטראפע:
(ט) עהע דוא הערסט אנטווארטע ניכט; אונד אונטערבריך ניעמאנד אין דער
רעדע: (י) מענגע דיך ניכט אין פרעמדע הענדל, אם געריכט דער זינדער נים
ניכט טהייל: (יא) מיין זאהן לאס דיך ניכט אין פיעלע געשעפטע איין, דען ווא
דוא דיר אמנכרלייא פארניאמסט געלינגע דיר קיינס; אונד ווער נאך רייכטוהם
דינגט, ברינגט'ס קיין פארטייהל, (דורך ליפען ערלאנגט מאן ניכט מיאאר):
איין

חכמתה ואית עתירא דמתיקר מטל עתרה: (לו) דמתיקר במסכנותא בעותרא חד כמא ודזליל במסכנותה בעותרה חד כמא:

יא (א) חכמתא דמסכנא תרים רישה ובינת שליטנא תותביוהי: (ב) לא תשבח לבר אנשא דשפיר בחזוה ולא תגנא לבר אנשא דסנא בחזוה: (ג) מטל דשיטא הי בעופא דבוריתא וריש טובא דכלהין עללתא אבה: (ד) במן דלביש רוקעא לא תגחך ולא תשיט לבר אנשא דמרירן חנכוהי: (ה) מטל דפרישין אנון דאזוהי דאלהא ומטשין מן בני אנשא עבדוהי: (ו) סגיאא שיטא דיתבו על כורסיא דמלכותא ודלא סלקין הוו על לבא לבשו לבושא דאיקרא: (ז) סגיאא מלכא דאצטערן אכחדא ודמיקרין דאתבצרו מן איקריתון: (ח) עד לא תבקא לא תשתותף, עקב לוקדם והי דין עבד שדכא: (ט) עד לא תשמע לא תתל פתגמא ובגו שועיתא לא תמלל: (י) אן אית בך חילא לא תתחרא ובגו עולא לא תסגא טלומיך: (יא) ברי (לא תסגי עסקך) דלמא תסגי

יא (ה) מטול דפריסין· נפלאים, עושה פלא (שמות טו) תר׳ עובד פריסין· ומטשין, נפונים ונעלמים מבני אדם מעשיו, כי לו נתכנו עלילות, והוא מהפך מסבות לשים שפלים למרום וגבוהים עליהם ירדו מטה: (ט) ואל תפר איש בדברו, לא תכנס לתוך דברי חבירך, כי הוא מסבע מדות הגולם: (י) לא תתעסק· מלת עסק כולל ענין ומענה דין ודברים ריב ומשפט· ועם בוגדים אל תשת ידך· בכל ענין· ונוסח הארמית· אין אית בך חילא לא תתחרא· הכוונה עלומה, ואולי כוונתו אם איש חיל אתה ובעל נפש ומושל ברוחך, לא תתחרא ותקצוף על כל דבר לנקום עליו· ובגו עולא לא תסגא טלומיך· עסק ואון: (יא) לא תרבה תעניך· ענינים ועסקים, מזהיר שלא ירבה האדם בעסקים רבים· כי אין כשרון לאדם כי ישית ידו בענינים רבים, כי אין ביכלתו להשגיח על כלם ונבל יבול בהם· ומלת מענה כולל עסק וענין (געשעפטע) כמו לענות בו (קהלת יג)· ומזה כל פעל ה׳ למענהו, לעסקו ולחפצו: ואך להעשיר, על ידי עסקים רבים לא יזכה· לא יקנה בהם להשיג חפצו, כי רוב ההשתדלות לרדוף אחר בצע לא ישיגנו אם המזל אינגו רצוי לו כל עמלו לשוא· ובת״א· ברי דלמא תסגי ביסתך בהכרח חסר בו איזה מלות, ולזה הוספתי, (לא תסגי עסקך) דלמא תסגי ביסתך כמבואר· ודרהט לתסגיותא לא זכא, כמו לא זכה בגמ׳, לא קנה: (יב) בני אם לא תרון לא תשיג· גם את זה לעומת זה אמר החכם, כמו שרבוי הזריזות וההשתדלות לא טוב, כן היושב בטל ואינו עוסק כלום ג״כ לא יגיע למחוז חפץ, כי לא יעשה ארובות בשמים להמטיר עליו אוצרות זהב וכסף· ואחז״ל כי יברכך ה׳ יכול אפי׳ יושב בטל, ת״ל בכל אשר תעשה: (יג) ובכל זאת הוא מתאחר· מהפיג הדבר אשר רץ אחריו, ושיא הצלחה כי ההשתדלות והזריזות לבדנה ג״כ לא יועילו אם אין חפץ ה׳ אתו: כי אל ההשתדלות צריך שיתלוה אליו מזל והצלחה בדרכות ה׳, ולזה אמר כי יש ברוב זריזותו הוא מתאחר ולא

ישיג

יבצע: (יב) בני אם לא תרוץ לא תשיג ואם לא תבקש לא
תמצא: (יג) יש רץ לאה ועמל ובכל־זאת הוא מתאחר: (יד)
ויש מתנהל לאטו רפה כח וחסר כל ורב עוני: (טו) חפץ
יי עליו ייטב ופצהו מעפר ומאשפה: (טז) הקים ראשו ונשאהו
עליו רבים יתמהו: (יז) טוב ורע חיים ומות עשר ועני מיד יי:
(יח) חכמה מדע ותבונה מתות אלהים צדק ורשע ביד אדם:
(יט) בלהות ואפילה לרשע הוכנו ואשר גדלו ברשע הרשע
יזקן עמהם: (כ) מקוה ישרים מתת אלהים וחפצם יתן
לעולם: (כא) יש מקמץ ומחסר ואסף הון ולא יסכון לו
עשרו: (כב) כי לעת יאמר עתה ינוח לי אראה טוב בעמלי:
(כג) והוא לא ידע כי קרב קצו ועזב לאחרים חילו: (כד) בני
אמץ לבך בדרכיך אשר בדרך אחד בלי מסח: (כה) בטוב
רשע אל תקנא קוה אל יי ואמץ לבך: (כו) מה נקל ביד יי
להעשיר דל: (כז) רצון יי גמול יראיו ופרים יבוא מהר: (כח)
אל

(יב) מיין זאהן! ווען דוא ניכט לויפסט ערריי כסט דוא ניכטס, אונד ווען דוא
ניכט זוכסט פינדעסט דוא ניכטס: (יג) מאנכער אבר, ארבייטעט, רינגט
אונד שטרעבט, אונד קאמט דעסטא מעהר צוריק; (יד) איין אנדרר איזט
לאנגזאם, בעדארף הילפע, פיהלט מאנגל אן קרעפטע, אונד איבערפלוס אן נאהט:
(טו) גאט וויל איהם גליק, אונד ריכטעט איהן אויס דעם שטויבע אויף: (טז)
ערהעבט איהן צור אלגאיינן פערוואונדרונג: (יז) גליק אונד אונגליק, לעבן אונד
טאדט, ארמוטה אונד רייכטוהם קאמט פאן גאט: (יח) ווייזהייט, פערשטאנד
אונד קענטניס אים געזעצע זינד געטליכע גאבען, פרעפל אונד רעכטשאפנהייט
אבר שטעהן דען מענשן אנהיים: (יט) אירטוהם אונד פינסטרניס זינד דעם
זינדר צום טהייל ווארדן, אונד דיא אין פרעוועל גראס ווארדן, אלטרט עס אויך
מיט איהנן: (כ) דער רעדליכן וואונש איזט דיא גאבע גאטטעס, איהר פערלאנגען
געהט איהנן פאן שטאטטען: (כא) מאנכער ווירד דורך קארגן אונד שפארען
רייך, אונד גענישט זיינען רייכטוהם ניכט: (כב) אינדעם ער שפריכט: נון
האב איך רוה, איך וויל מיינע ארבייט גענישען: (כג) ער ווייס אבר ניכט
וויא נאהע זיין ענדע איזט, אונד דאס זיינע ארבייט אנדרן הינטרלאססען: (כד)
מיין זאהן בלייבע שטאנדהאפט אין דיינער אויפפיהרונג; וואנדלע אין איינרליי
לעבנסארט אונד בהארע אין דיינען בערוף: (כה) בניידע ניכט דאס גליק
דעם זינדערס, פערטרויע גאט אונד בלייבע שטאנדהאפט: (כו) וויא לייכט
איזט עס גאט, דען ארמען רייך צו מאכען! ; (כז) וואהלגעפאללען גאטטעס
איזט

תסגי בישתך ודרהט למסגיותא לא זכא: (יב) ברי אן לא
תרהוט לא תדרוך ואן לא תבעא לא תשכח: (יג)
אית דרהט ולאא ועמל ובכלהין הו משתוהר: (יד) אית דלאא
ועמל וחסיר פגרה וחסיר כל יתיר מסכנותא: (טו) מאמרה
דמריא עלוהי נטאב ונפציוהי מן עפרא ומן קטמא: (טז) ארים
רישה ודמרמה ונתמהון עלוהי סגיאא: (יז) טבתא ובישא חיא
ומותא עתירא ומסכנא קדם אלהא שוין אנון: (יח) חכמתא
ונקפותא וידיעתא דנמוסא מן לות מריא הי, חובא ואורחתא
דעבדא טבא מן לותה אינון: (יט) טעיותא וחשוכא לחטהא
אתבריה ועם אילין דמתרבין בבישתא עמהון סבא:
(כ) מוהבת דמריא מקויא לדהלוהי וצבינה לעלם נתקן: (כא)
אית דעתר מן מסכנותה ואית דלא לוא לה עותרה: (כב)
ובעדנא דאמר אשכחת ליניחא הא מכיל אכול מן טבתי: (כג)
ולא ידע מנא הויא חרתה דשביק להון לאחרנין ומאת: (כד)
ברי קום על אורחך ועליה אסתמך ובעבדיה זל ואעתק: (כה)
ולא תתדמר בעבדא דעולא אלא סבא למריא וקוה בנוהרה:
(כו) מטל דקרב הי קדם מריא למעתרו למסכנא מנשיל: (כז)
באשתה דיומא תשכח טבתא וחרתה דבר אנשיא תהוי
עלוהי

ישיג: (יד) ויש מתנהל לאטו ולא ירבה תחבולות כראשון, וגם אין כחו כראשון, ומחסר כל טוב ורב מחסור לו: (טו) אך חפץ ה' עליו ייעצ׳ ה' ירצה להצליח דרכו, ובמעוט ההשתדלות מראשון השיג יותר, הרימו מעפר ומאשפה הקימהו, וזה אות על ההשגחה הפרטית: כי עזר האלהי צריך שיתלוה אל החריצות אז יצליח האדם, וכן אמר שלמה לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה: (יח) רשע ואורחות יושר ממנו יהיו, כלומ' מהאדם, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: (יט) ואשר גדלו ברשע הרשע יזקן עמהם, כיון שדם האדם בעבירה קשה לו לפרוש ממנה · כן הבינותי מלשון ארמית · ואילין דמתרבין בביסתא · וי"א מתרבין מלשון גאות שמתגאים ברעתם ומתפארים בה: (כ) תקוה ליסרים כו' · מתת אלהים אשר יתן ליסרים קים להם לעד לתקוה טובה: כן משמעות נוסחה היונית: (כא) יש מתעשר ממסכנותו · כלומר לוחם ועמל ויחיה חיי צער כמסכן להרבות הונו ומשם נתעשר, ובכל זאת לא יועיל לו עשרו: (כד) בני קום על ארחך, מזהיר על הבטחון והאמונה, שלא תפול רוח אדם כאשר יארע לו לפעמים, אך יקום על ארחו כעמוד ברזל ולא ימוט, וישען בבטחונו ובאמונתו · ויאשר בה עד זקנה ושיבה: (כה) אל תקנא בחטאים און, כי תראה שלום רשעים עתקו גם גברו חיל, ואתה ערום ועריה: אך קוה אל ה' · ובת"א לא תתדמר · לא תזכיר במעללי רשע: סכא · בטח וקוה · כמו אבד סברן ובעל סבוין (סוכה פ"ד): כי קרוב קל הוא בעיני ה' · (כז) מכאן עד פסיק ל"ג, הוא מנוסח היונית · חפץ אלהים גמול יראיו · הצדיק לא יבקש רק לעשות חפץ אלהים וזה תגמולו, או חפץ אלהים לגמול טוב על יראיו, והאדם ישאו פרי עמלם: (כח) מה נוע באשר יבוא · ברע לאדם לא יותר גם יועיל אם תצליח בעתיד
ועתה

אַל תֹּאמַר מַה בֶּצַע בַּאֲשֶׁר יָבוֹא אִם אֵין לִי עָתָּה: (כט) אַל תֹּאמַר
הֵן כַּבִּיר מָצְאָה יָדִי וְאֵיכָה יֶחְסַר לִי: (ל) בְּטוֹב לְךָ רְאֵה בְּיוֹם
רָע וּבְיוֹם רָע הוֹחֵל לַטּוֹב: (לא) כִּי בְּיַד יְיָ לְהָרַע וּלְהֵיטִיב
וְלִגְמוֹל אִישׁ וְאִישׁ כִּפְרִי מַעֲלָלָיו: (לב) רַע רֶגַע מַשְׁחִית עֹנֶג רָב
וּבְמוֹת אֱנוֹשׁ נוֹדַע חַיֵּיהוּ: (לג) עַד לֹא מֵת אִישׁ בַּל תְּאַשְּׁרֶנּוּ
אַךְ בְּקִצּוֹ יִוָּדַע בֶּן־אָדָם: (לד) מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתֶךָ כִּי אַנְשֵׁי
מִרְמָה רָב: (לה) כְּרֶשֶׁת לַצִּפּוֹר לֵב מִרְמָה וְכַצּוֹפֶה שׁוֹמֵר
הוּא עֲלֵי צָלַע: (לו) כֶּלֶב בְּכָל בַּיִת יָבֹא יַחְטֹף בְּלִיַּעַל בְּכָל בַּיִת
יָבוֹא יְגָרֶה מָדוֹן: (לז) הוֹפֵךְ טוֹב לָרָע וּבִכְלֵי חֶמְדָּה יָשִׂים
כִּשָּׁלוֹן: (לח) נִיצוֹץ קַל מַעֲלֶה לֶהָבָה וְאִישׁ דָּמִים לָצוּד נָפֶשׁ:
(לט) גּוּר מֵרָע כִּי לְרַע נָכוֹן וּתְהִי לְדֵרָאוֹן עוֹלָם: (מ) אַל תִּתְרַע
אֶל בְּלִיַּעַל פֶּן יַשְׁחִית אָרְחֶךָ וְיֶהְדָּפְךָ מִמַּעֲמָדֶךָ: (מא) אַל
תַּשְׁכֵּן זָר בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ פֶּן יַפְרִיעַ שַׁלְוָתְךָ וִיטָרֶדְךָ מִנְּוֵךָ:

אם

(*כח) איזט דער פראמען לאהן, וועלכעס אונפערגליך פריכטע טרעגט:
דענקע ניכט! וואס הילפט איר דאס צוקינפטיגע, וואס האבע איך יעצט פיר
פארטהייל דאפאן?; (*כט) דענקע אבער אויך ניכט: דא איך יעצט זא פיל
האבע, וויא קאן עס איר יעמאהלס אמנגלען?; (*ל) אים גליק פערגיס דאס
אונגליק ניכט; אונד אים אונגליק האפפע דאס דוא אויך גליקליך ווערדן קאנסט:
(*לא) דען גאט קאן גליק אונד אונגליק געבן, אונד איינעם יעדען נאך זיינעם
פערדיהנסט פערגעלטן: (*לב) איינע באזע שטונדע בעטריבט איינע גאנצע פער=
גניגען. אים טאדע לייגט עס זיך וויא דער מענש געלעבט האט: (לג) פאר דעם
טאדע פרייזע ניעמאנד גליקליך, דען דורך זיין ענדע ווירד דער מאן ערקאנט:
(לד) לאס ניכט יעדן אין דיין הויז געהן, דען בטריגר גיבט'ס פילע: (לה)
וויא דער ליסטיגע יעגער שלינגען לעגט, זא לויערט דאס הערץ דעם באזהאפטן,
אונד לויסט וויא איין וואכטער אויף דען פאלל: (לו) וויא איין באזר הונד וואס ער היין
קאמט, בעללט אונד ראפט, זא דער רוכלאזע וואס ער היין קאמט שטיפטעט ער
אונאייניגקייט אונד צאנק: (לז) הנטערליסטיג קעהרט ער דאס גוטע צום בעזן
אונד טאדעלט דיא פארטרעפליכסטע דינגע: (לח) איין פייערפונקע גיסט צו
לאהע אויף, אונד איין לאסטערהאפטער מענש שטעללט ביז אויף דעם טאדע נאך;
(לט) היטע דיך פאר דעם גאטלאזען, דען ער האט באזע אנשלעגע, דאס ער
דיך ניכט אויף איממער בעשימפפע: (מ) געזעללע דיך צו דען גאטלאזען ניכט,
דען ער פערדירבט דיינע זיטטן, אונד שטירצט דיך פאן דיינעם שטאנדארטע:
(מא) נים קיינען פרעמדען אין דיין הויז, דען ער מאכט דיר פיל אונרוהע, אונד
בריננגט דיך הערנאך גאר פאן דיינעם אייגנטוהם:

עלוהי [°חסר איזה פסוקים]: (לג) עד לא תבקא לאנש לא
תשבחיוהי מטל דבאחריתא הי משתכח בר אנשא: (לד) לא
לכל בר אנש למעלו לביתך כמאנוהי גיר דנכלותא סגיאון אנון:
(לה) איך חגלא צירא בקלוביא (בכלוביא) לבה דגאיא ואיך
דוקא דתאר למפולתא מא סגיאון חוביהון דעולא: (לו) איך
כלבא דלכל בי עאל והטף הכנא עולא לכל בי עאל ושגש:
(לז) וטבתא לבישא הפך ובמאני רגתא יהב תוקלתא: (לח)
מן קליל סרכתא יקרא נורא הכנא בר אנשא עולא אשד דמא
איך מיא: (לט) דחל מן בישא מטל דלביש ברא דלכא מומא
דעלמא תסב: (מ) לא תתדבק לעולא דלמא נקלקל אורחך
ונהפכך מן קימך: (מא) לא תשרי נוכריא גו ביתך דלא נבטליך
מן שלותיך ונפטרך מן דירתך:

אן

ועתה הנני בחוסר כל: (*כט) וכן להיפך, בהצלחת האדם לא ירום לבבו ולא יבעט, לבטחונו בעשרו וידמה כי א"א שיסור ממנו: (*ל) בטוב לך כו'· אם יזכור בהצלחתו כי אפשר שתסור ממנו לא יבעט ולא ירום לבבו, ואם יזכור ביום רעה כי עוד יש תקוה, ימלא נוחה לנפשו, ויעזוב יגון ואנחה: (*לב) רע רגע אחד· אולי היא רגע המות: גגלה במותו. כי במות האדם יודע איכה תי, אז כלם ישימו בו, לשבח או לגנות פיות תגדנה, כי אין לו משא פנים אז, והאמת תגלה: (לג) לא תאשר איש כמרז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך: כי באחרית כו'· דומה למקרא שלפניו· אך שאז מדבר בענין צדיק ורשע, וזה מדבר בענין הצלחת הקניינים, לא נודע הצלחת האדם בעשר ובקניינים עד אשר נרא' מה יהיה אחריתו, כי יש מתהלל בעשר ומת הנה אין כל, ולהפך· ולפי נוסח יונית סוגר המקרא, כי בבנין יככר האב· פי' בהצלחת הבנים נודע הצלחת אב:
(לד) מנע רגליך כו'· הובא בגמ' יבמות (דף סג) סנהדרין (דף ק)· וסוגר המקרא ביבמות, ולא רוכל תביא בית· ובסנהדרין, ולא הכל תביא ביתך· ואנכי העתקתי לפי נוסח הארמית שלפני· לא למעלו כו', לא תביא כל איש אל ביתך· כמאנושי, אורבים ועודים במרמה לרמות הן רבים עתה על פני האדמה: (לח) מן קליל סרכתא· גלון קל כו' כן הנבל על תגרה קלה ישטוס ויארוב לשפוך דם: (*) אל תשכן כו'· כן דרך קלת גרים· בתחלה הוא אורח· ואח"כ תושב, ואח"כ תגר, ואח"כ אדון· וז"ש פן יפריעך ממנוחה ואח"כ יגרש אותך ויסי' יליבא בארעא וגיורא בשמי שמיא· והוא סיום לאמרו מנע רגליך כו' שלא להאמין כל אדם לקרבו אל ביתו עד לא הכיר תחלת טבעו ומהותו:

יב (א) אם הטבת לנבל· ואינו מכיר טובה: (ב) גמול על יסר· אלא גמול מורה שתחלת מעשה לעשות לרעה: אם לטוב ואם לרעה, ובמעשה הרעה יבוא תמיד מחובר לרעה· כי רעה גמלניך· ובמעשה הטוב יבוא בקשה כי גמל עלי, גומל נפשו· ועיין בחבורי תלמוד לשון עברי (§ ישב) (ו) שטיבה לטובים· וכוונת המקראות האלה, ללמד דרך ישר למטיב, כי אין זה לבד מחובת המטיב לחלק מתנותיו ובלי השגחה, אבל צריך שיתבונן בחלוקת מתנותיו למי, ולמה ועל איזה אופן ועל איזה שעור יעשה, כי המטיב לעול ובעל מתרפה במלאכתו, טובתו רעה היא באמת, כי ע"ז תרבה העצלות והבטלה והשעמום בתקבל, ואם יגיעהו תלאבה, או מסחר להשתכר בו זה טובה באמת

יב (א) אם היטבת לנבל כלא היטבת גמול על טובתך אין:
(ב) גמול על ישר כי יש שכר אם לא ממנו מיד עושהו:
(ג) חן רשע לא טוב ומחונן צדיק לא אבד: (ד) כפלים רעה
גמול טובה ישיבך רשע ביום אידך: (ה) כלי זינך לא תתן־לו
כי בו ילחם עמך: (ו) היטיבה לטובים וחדל מרשעים הב למך
ומנע מיהיר: (ז) ואף יי שונא יהיר ועל זד ישים אף: (ח) לא
נכר אוהב ביום טובה וביום רעה גם שונא לא יתנכר: (ט)
בטובה יקצוף שונא וברעה יפרד אוהב: (י) לא תאמין בשונא
עוד כל ימיך: (יא) כברזל לא יסור זהמו משטמת אויב לא
תחדל: (יב) אף כי ירכה ישוח לפניך תנה לבך עליו: (יג)
מראה לטושה תהי נגרו כל כתמיו יבעו לך: (יד) לא תעמידהו
לצדך פן ידחך ממקומך: (טו) לא תושיבנו לימינך פן יבקש
כסאך ובאחריתך תזכור בדברי ונהמת: (טז) מי ירחם איפוא
על חבר חבר נשכו נחש או על קרב לחית טרף כי תרמסנו:
(יז) כן מתחבר אל בליעל לא ישוב עד אשר תאכלהו אשו
בראשיתו

יב (א) טוהסט דוא איינעם רוכלאזען גוטעס, מייסטס אלס הטטעסט דוא
ניכטס געטהאן; דוא האסט קיינען דאנק דאפיר: (ב) טוהע דעם רעכט=
שאפפענען וואהל, זא ווירד עס דיר פערגאלטען, וועןן ניכט פאן איהם, דאך פאם
אללערהעכסטען: (ג) דער אונדאנקבארע פרדיהנט קיינע וואהלטאהטען, דער דעם
פראממען גוטעס ערצייגט פעהלט ניכט: (ד) יענר פרגילט דיר דאס גוטע מיט
דאפפעלט זא פיל באזעם אין דיינען אונפאלל: (ה) טרויע איהם קיין פרדערב=
ליכעס ווערקצייג, דען ער געברויכט עס ווידר דיך: (ו) שטעהע דעם פראממען
ביא אונד לאס דען זינדר פאהרען; גיב דעם דעהמיטיגען, אונד פרזאג דעם רוכ=
לאזען: (ז) גאטט זעלבסט האסט דען האכמיהטיגען, אונד שטראפט דען לאסטר=
האפטען: (ח) אים גליק ערקעננט מאן דען פריינד ניכט, אבר אים אונגליק קאן
אויך דער פיינד ניכט פרשטעקט בלייבען: (ט) געהטס איינעם וואהל ארגרן
זיך דיא פיינדע; טריפט איהן אונגליק — טרעננט זיך אויך דער פריינד: (י)
טרויע דיינעם פיינדע ניאמאר: (יא) דען וויא אייזען דען ראסט ניכט לעסט, זא
איינגווארצעלטער גראלל לעסט דען האס ניכט: (יב) וועןן ער זיך אויך טייגט
אונד ביגט, זייא דאך אויף דיינר הוט: (יג) זייא איהם איין פאלירטער שפיגל,
אין דען זיך אללע פלעקן צייגן: (יד) לאס איהן דיר ניכט צו נאהע קאממען, דאמיט
ער דיך ניכט פאן דיינער שטעללע שטאסט: (טו) ער העבע איהן ניכט, דאמיט
ער

יב (א) אן תטאב אנת לבישא לא הוא מדם עבד אנת ואף לא
אית טיבו לטיבותך: (ב) אטאב לזדיקא ותשכח פורענא
אן לא מנה מן קדם מרה: (ג) לית טיבותא למן דמיקר לבי[...]
ומן דעבד לזדיקא לא מובד: (ד) חד תרין בישא משכח לך
בערנא דצריכותך: (ה) מאני זינך לא תתל לה דלמא בה[...]
נתכתש עמך: (ו) ואף אלהא סנא לבישא ועל עולא מיתי
פורענא: (ז) אטאב לטבא וכלי מן בישא הב למכיכא וכלי מן
מרחא: (ח) לא תתחכם בטבתא רחמא ולא נתטשא בבישתא
סנאא: (ט) בטבאתה גיר דגברא בעל דבבוהי בבריותא הוין
ובבישתא מתפרש רחמא: (י) לא תהימן בסנאה לעלם: (יא)
מטל דאיך נחשא הו דמטנף חברה: (יב) אף אן משתמע לך
ומהלך קדמיך כפיף הב לבך למדחל מנה: (יג) הוי לה איך
גלא ראזא ולא נשכח למחבלותך ותדע חרתא דקנאתה: (יד)
לא תקימיוהי לותך דלא נתהפך נקום בדוכתך: (טו) לא
תותביוהי מן ימינך דלמא נבעא כורסיך ובחרתא תדע מלי
במאמרי תתדמר: (טז) מנו גיר נרחם על אשופא דנכת לה
חויא הכ[...]א אף כל מן דקרב לחיות שנא: (יז) הכנא כל מן
דמשתותף לגבר עולא לא נעבר עד מא דתאקדי בה נורא:
כמא

ער ניכט נאך דיינעם פאסטן שטרעבע, אונד דאז ענדליך אן איינע ווארנונג איט
טאטרלן דאריבר גדענקסט: (טז) וועד האט איט איינעם לויברר איטליידען,
ווען איהן דיא שלאנגע בייטט, אדר איט אללען, דיא זיך גיפטיגען טיהרן נאהן:
(יז) זא אויך (ניאאנד איט דעם) דער איט שלעכטן אענסן אומגעהט (אונד זיך אין
איהרע

ומתמדת · וכן האדם אשר הופך טובת רעהו על פניו, וכסוי טובה ואינה מכירה, גם הוא אינו מוכשר להטבה · והחכם הזהיר מהטיב לאיש, אשר ידוע למיטיב · כי כוונתו להזיקו לו גם ברבות טובותיו אליו, באמרו כלי זינך לא תתן לו · ואולי כוונתו שלא יחזק ידיו ע"י טובותיו ויוסיף אמץ להרע לו, ונדמה הוא כאלו נתן כלי מפן בידו להשחיתו; אבל זולת זה ראוי להיטיב לכל אדם אם אוהב ואם שונא: (ח) לא נכר אוהב ביום טובה · כי אוהבי עשיר רבים, ורבים מחלים פני נדיב · ואף השונא מתראה לפעמים אוהב אם תלד הייתול או מלך הרהות · וביום רעה גם שונא לא יסתר · פי' האוהב יככר בו, אך גם השונא אינו נסתר, כי לא יוכל לעצור בעצמו להראות נקמתו, ויבקש להרע לו ולהפילו יותר, וא"כ שניהם נכרים ביום רעה: (יא) הם נאלה הברזל · ברזל אשר העלה חלודה בהיותו במקום לח או באורן · עוד לא יסיר זוהמתו והחלודה, כי החלודה הולך ואוכלה, כן זהטעאת האויב תגדל ותרבה בו ולא תסור: (יג) מראה לטובה כו' פי' כמו מראה לטובה

ותרוטה

(יח) בראשיתו יתראה לך אמון ונפלת בל תמצא ידו: (יט)
בשפתיו יניד עליך ובלבו מחשיך עצה עמוקה: (כ) דמעות
תרדנה עיניו ואם השיגה ידו לא ישבע מדמך: (כא) אם תאנה
אליך רעה יהי כאיש מושיע והוא לעקר עקביך יבקש: (כב) נוד
יניד ראשו וישנה פניו כפיו יספק ובקרבו ישים ארבו:
יג (א) מאחז בזפת ידבק בידיו ומתחבר לרשע יאלף
ארחותיו: (ב) משא כבד ממך לא תעמוס ולעשיר ממך
לא תתחבר: (ג) למה יקרב כלי חרש אל כלי נחשת אם ינקש
בו ישבר: (ד) או למה יתחבר רש לעשיר עשיר יעשק ויעז
רש יסבל ויודה: (ה) מדי הועילך לו יסכן אותך וחדלת יעזבך:
(ו) אם עשרת יתן לך אמרי שפר ינצל אותך ולא יחוש: (ז)
בצרכו אליך יפתה אותך ובתשואות חן ישר יכנך: (ח)
במשתהו

איהרע זינדן איסט) קאממט ניכט גוט דאפאן: (יח) איינע צייטלאנג ווירד ער דיר טריי בלייבען *) שלעגט דיין גליק אום, זא דויערט ער ביי דיר ניכט אויס: (יט) זיסע ווארטע זינד אויף זיינען ליפפען, אבער אים הערצן אנשלעגע דיך צו שטירצן: (כ) זיין אויגע פערגיסט טרעהנען, אבער ווען ער געלעגנהייט פינדעט, קאן ער דעם בלוט'ס ניכט זאט ווערדען: (כא) שטעסט דיר איין אונגליק צו, זא שפרינגט ער צו אלס וואלטע ער דיר העלפען; אונד שלעגט דיר איין ביין אונטער: (כב) שיטלט דאן דען קאפף, אונד פערענדערט זיינע מיענע: קלאטשט אין די הענדע, אינגרליך הינטרגעהט ער דיך:

יג (א) ווער פעך אנגרייפט בעשמוצט זיך, ווער מיט איינעם רוכלאזען אומגאנג פפלעגט, לערנט זיינע אונלוכט: (ב) דוא נימסט דאך קיינע גרעסרע לאסט אלס דוא טראגען קאנסט; זא האבע מיט איינעם מעכטיגרן אונד רייכער אלס דוא ביסט קיינע געמיינשאפט: (ג) וויא פאסט איין טאפף אונד איין קעססל צו זאמען? דיזער דארף נור אנשלאגען זא צערבריכט יענער: (ד) וויא קאן זיך דער רייכע מיט דעם ארמען פערטראגען, יענר איבט אונרעכט אונד טראצט דארויף, דיזער ליידעט אונד מוז נאך דאפיר דאנקן: (ה) זא לאנגע ער דיך נוצן קאן ברויכט ער דיך: ביזט דוא עס ניכט מעהר, פערלעסט ער דיך: (ו) זא לאנגע דו פערמעגן האסט, מיזט ער דיין געזעלשאפטער: לעערט דיך אויס, אונד אכטעטעט ניכט: (ז) ער בדארף דיינער טייטט ער דיך, ער שפריכט פריינדליך צו דיר, נעננט דיך רעכטשאפנער מאן: (ח) דורך איין גאסטמאהל זוכט ער דיך צו בשטעהן,
ביז

*) דיזעס שטעהט מיט דעם 5 u. 6טען פערז אין פערבינדונג:

(יח) כמא דעאל עמך לא מתגלא לך ואן תפול אנת לא מצא אנת חילה: (יט) בספותה רמז סנאא ובלבה מתרעא תרעיתא עמיקתא: (כ) אפן מן עינוהי מאחת דמעא אן נשכח ליה אתרא לא נסבע מן דמך: (כא) אן תארעך בישתא תשכחיוי תמן איך גברא מעדרנא ונבעא למעקרו עקביך: (כב) ברישה מניד ומניף באידה וסגי מלהש ומסנא אפוהי:

יג (א) דקרב לזפת דבק באידוהי ודמשתתף לעולא לבש מן אורחתה: (ב) דיקיר מנך לא תבעא ולדעתיר מנך לא תשתותף: (ג) מנא תשתותפי קדרא דפחרא לאירא דנחשא דנקשא לה ותברא לה: (ד) או מנא נשתותף עתירא למסכנא עתיר גיר חטא ומהמא ומסכנא חטא ומצלא: (ה) אן תהוא בשיר נפלוח בך ואן תתמסכן נשבקך: (ו) אן אית לך נפר שועיתה עמך ונסרקך והוא לא נחוש: (ז) עד עבד צבינה עמך נתרעא לך דעבד לך צבינא ונבסך וגברא בשירא נקריך: (ח)

ונבהתך

ומרוטה קלל מגלה כל כתמי הרואה, כן תהיה לבך להשגיח עליו ועל כל ענייניו ותראה לך כל כתמיו: (יד) לא תעמידנו. לא תרצה להקריבו אליך, כי אח"כ יתאמן עליך, ויהדפך ממקומך. והאופן הזה קרה הרבה פעמים איש באמונתו קרב את רעהו, והראה לו כל מוצאו ומבואו, בין בעסקי תו"מ ובין בשאר דברים, ואח"כ עמד רעהו עליו והסיג את גבולו. והסבה עסק רעהו אליו, וכן בשאר ענינים: (טו) לא תושיבנו לימינך. מעתיקי נוסח היונית הבינו הכוונה, שלא ירים אותו אל יקרו וגדולתו. כי אח"כ יגרש אותו ויבוא על מקומו והוא ימשול בו: (יז) חובר, משביע נחשים. וענין המשל, כמו שהמתעסק בנחשים ובחיתו טרף לא ימלט מנזק, כן המתדבק לחבר בוגדים לא ינקה, עד אשר נכשל בקרבם: (יח) בראשיתו כו'. מוסב עוד על מקרא שלמעלה לא תאמין בשונאך כו', אפי' אם יתראה לך כאוהב כל עוד אשר ייטב לך אך בנפלך לא תגלה תפוגה ממנו. ולמען שלותך. (יט) יקרון בשפתיו כאיש מתאבל וכואב על צרת רעהו, ובלבו מחשיך בכלי מרמה להשחיתך: (כ) דמעות תרדנה עיניו, ומראה פנים כמצטער עליך, ולעת תשיג ידו להרע לך לא תשבע נפשו בנקמתו מדמך: (כב) בראשו ינוד עליך לנחמך, ופניו ישנה להראות פנים זועפות על צרתך, ובכפיו יספוק אל רעתך, אבל בקרבו ישים ארבו. והוא ליוצר אמתי מאנשי מרמה, שאין אהבתם שלמה, אך בוגדים ועוקבים שתה לרמות חבריהם. בעת טובה ידמו אוהבים. ובעת רעה לא ירצו לגלות מזמתם ויעשו מעשים מראה פנים לטוב ומזייפים גלויים ובתוכם ארבם:

יג (א) מאחז בזפת נדבק בידיו. כן המתחבר לרשע ולבוגדים ידבק בידיו ממעשיהם. והנמשל דומה למשל בכל בד, כמו שהזפת נמאס ודבק, כן מעשי רשעים: (ב) דיקיר מנך לא תבעא. כבד ממך לא תבקש לנשוא. כן לא תתחבר לעשיר ממך כי כבדה משאו עליך. כי בכל דבר אשר הוטל על העשיר ועל הדל יחדיו, יטיל העשיר רוב העול על העני, והענין מוסכם מכל החכמים כי החברה האהבה והרעות לא תכון, כי אם בב' רעים שהם שוים בערך ובמדרגה, ואין השתוות בין גדול ובין קטן בכל אופן: (ג) מאת תניג כו'. המשל הזה ג"כ נכון מאוד. והעשיר דומה ליורה נחשת והעני לקדרת חרש.

אם

בְּמִשְׁתֵּהוּ יַחְפִּיר אוֹתְךָ עַד עֲשׂוֹתוֹ מְזִמָּתוֹ בָךְ: (ט) כִּפְעָמִים
וְשָׁלֹשׁ יָכִין לְךָ זֶבַח וְאַחַר יִשְׂחַק עָלֶיךָ בְּבוּז וּכְלִמָּה יָשׁוּר בָּךְ: (י)
הִשָּׁמֵר מִפָּנָיו וְאַל תִּתְפַּתֶּה בִּמְזִמּוֹתָיו: (יא) אִם יְקָרִיבְךָ מוֹשֵׁל
הִסּוֹג אָחוֹר וּבְכָל עֵת קִרְבָתְךָ יַחְפּוֹץ: (יב) לֹא תִקָּרֵב
פֶּן יַרְחִיקְךָ וְלֹא תִתְרַחֵק פֶּן יִשְׂנָאֶךָ: (יג) אַל תִּבְטַח
בְּדַבֶּרְךָ עִמּוֹ וְלֹא תַאֲמִין בַּחֲלַקְלַקּוֹת אֲמָרָיו: (יד)
כִּי לְמַעַן חֲקוֹר אוֹתְךָ יַרְבֶּה דְבָרִים לָתוּר וְלָדַעַת אֶת
אֲשֶׁר בִּלְבָבֶךָ: (טו) וּבְיוֹם חָרוֹת אַפּוֹ לֹא יַחְמוֹל וְלֹא יָחוּס
בְּיוֹם נָקָם: (טז) הִשָּׁמֵר וּשְׁמוֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד כִּי בְאִישׁ חָזָק אַתָּה
הוֹלֵךְ: (יז) כָּל בָּשָׂר אוֹהֵב לְמִינֵהוּ וּבֶן־אָדָם לְרֵעוֹ: (יח) כָּל חַי
לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן וּבֶן־אָדָם לְדוֹמֶה לוֹ: (יט) מַה יִּתְחַבֵּר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ

ורשע

ביז ער זיינע אבזיכט ערריכט האט: (ט) אייניגע מאהל לאדעט ער דיך צו זיך,
אויך דיא לעצט שפאטט ער דיך, ער אירט דיך, אונד זיהט דיר מיט פעראכטונג
נאך: (י) לאס דיך ניכט פאן איהם בעטאהרען, אונד פאן זיינער ליסט פער-
פיהרט ווערדען: (יא) רופט דיך איין פארנעהמער צו זיך, זא זייא בעשיידען,
דאן ווירד ער דיך דעסטא אפטער רופען: (יב) דרינגע דיך ניכט צו איהם, דאס
דו ניכט צו ריק געשטאסען ווערסט, האלטע דיך אבער אויך ניכט צו ענטפערנט,
דאס ער דיך ניכט האססע: (יג) היטע דיך איהם אלס דיינס גלייכען צו בגעגנען,
אונד פערלאס דיך ניכט ווען ער פריינדליך מיט דיר שפריכט: (יד) דיך צו ער-
פארשען שפריכט ער פיל, אום צו ערפאהרען וואס דו אים זינן האסט: (טו)
ווירד ער אבר איינמאהל איבר דיך אויפגעבראכט, זא שטראפט ער אהנע ערבאר-
מען, אונד אין זיינער ראכע שאנט ער ניכטס: (טז) נים דיך אם גלייכסט אין
אכט: דען דו האסט מיט איינעם געוואלטזאמען מאן צו טהון: (יז) יעדעס
געשעפף ליבעט זיינעס גלייכען, זא אויך דער מענש דען דער איהם גלייכט:
(יח) יעדעס טיהר העלט זיך צו זיינער ארט; זא מוס אויך דער מענש זיך צו זיינעס
גלייכען געזעללען: (יט) זא וועניג זיך דער וואלף אונד דאס לאם פעראייניגן, זא

וועניג

אם יכה בו משבר ישבר: (ד) עשיר יעשק ויעז. כזה ראינו בעינינו, כי עול אשר יעשה העשיר אין מי יעצור בידו וימחנו, והעני אף אם יסבול העול מוכרח הוא לסבול ולהודות לו מפני אימתו: (ה) כל עוד תסכון לו, ויש לאל ידך לעשות תועלתו יעבוד בך, אתה כלי תשמישו לתקן בך כל חפצו. ואם תמט ידך יעזבך, ולא יכיר טוב אותך. והוא אמרז"ל. שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמם, נראים כאוהבים בשעת הנאתם ואין עומדים לו בשעת דחקו: (ו) אם אית לך נכסי שויתה. ידבר עמך דברים רכים ואמרי שפר ויחליק לפני כאינך. ויפרוק אותך, כתרגומו ונסרקך. יריק אותך ויכלה כל אשר לך ולא יחוס: (ז) יהתל. ירמה לך לעשות כל חפצך. כתרגומו נתרעה. ונכלך, ירמה ויונה אותך בחלקלקות לשונו, להלך בשם איש ישר וכשר: (ח) ויכלימך בארוחתו. כתרגומו ויביש אותך בתקון סעודתו, ושכונת, כי הרואים שיעשה לו יחזירו דבר ויראו שלא ימנענו, יכין

אותו

ונבהתך בתוקנוהי עד מא דנעבד צבינא בך: (ט) ובנתא ותרתין תעשן עליך והי דין נחזיך ונתטשא מנך וברישא נניד עליך: (י) אזדהר לא תתיהב באידוהי, ולא תטעא בחסירות מדעא: (יא) מתקרב לך עתירא הוית מתרחק מנה ובכל זבן נקרבך: (יב) לא תתקרב דלא תתרחק ולא תתרחק דלא תסתנא: (יג) לא תתכל לממללו עמה ולא תהימן לסוגאא דשועיתה: (יד) מטל דסוגאא דשועיתה נסיונא ומאללא לך עד מא דנדע חרתך: (טו) ודלא רחמיא מתפרע פורענותא ולא חאס על נפשתא דסגיאא: (טז) אזדהר והוית זהיר דעם חטופא אנת מהלך: (יז) כל בשר נרחם גינסה ובר אנשא לאינש דדמיא לה: (יח) מן כל בסר לותה ולגינסה הו מתדבק בר אנשא: (יט) מנא נשתותף

דאבא

אותו איזה פעמים למשתה ויכין סעודה לפניו, ואז לא יכול להעיז לו פניה ובזה ממנו למנוע שאלתו, ומשתה אסתר לעד: (ט) וכן יעשה אחת ושתים· ואזי כאשר תאמר אפלו יעזור בך בבזיון וישחוק עליך, ולעת לרכך אליו יתעלם מעיניך, ובראשו ינוד עליך, כאשר הונה אותך, והוא יביט אחריך וילעג: לכן (י) השמר ולא תתמגן בידיו· כתרגומו, ילא תתיהב אידוהי, לא תבטח על כל קרבתו, ולא תתפתה במזמותיו ובחניפתו· ולפי ת"א ולא נטעה בחסירות מדעה: (יא) אם יקריבך אוהל· התרחק ממנו· תבוא אחור ועמוד מנגד ולא תמהר לגשת אליו, כי עי"ז יתאוה יותר לבקש קרבתך, ע"ד הוקר רגלך מבית רעך· בכל מקום שנדרשת לא תהי' מורגל יותר מדאי, כי אז תפאר בכבודך· ותהיה חביב בעיני מבקשך: כי דבר המתבקש יוקר יותר מדבר המוצג: לכן (יב) לא תתקרב, מעצמך אליו לפרוץ בקרבתך אללו יותר מדאי פן ירחיקך· וכן לא תתרחק יותר מדאי אם יבקשך, פן ישנאך על התרחקותך ממנו· ולפי נוסח היונית, לא תתרחק הרבה פן תשכח: (יג) לא תבטח אחד בדרך עמו ומשפיל עצמו אליך לא תדמה כי הוא ישוה לך· ולפי נוסח היונית לא תהיה לו כאשר אתה לאיש כערכך (היטע דיך איהם אלס דיינעם גלייכען זו בעגעגנען): (יד) כי למען תקיר איתך כו' הוא נכנס עמך בדברים רבים, ומתוך רוב הדבור יחקור ויתור את אשר חפצו לדעת מתך, כי מתוך רוב שיחה יגיד אדם כל לבו: ובתרגומו ומאללא· ויתורו את ארץ כנען (במד' יג) ת' ויאללו: (יז) אוהב למינהו· כמו ואהבת לרעך· את מינהו ומשפחתו· וכן בן אדם יאהב רעהו השוה לו· ובת"א לגינסה· ת' משפחה: (יח) כל חי למינו ישכון· כן בן האדם ראוי שיתחבר לדומה לו והמקרא הזה הובא בגמ' ב"ק (דף צב) וז"ל א"ל רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי: מטייל ואזל דקלא ביפא גבי קניא דבבלא, (ילך דקל רע להגדל אצל אילן סרק?) א"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשלש בכתובים· כתוב בתורה וילך עשו אל ישמעאל, ושנוי בנביאים ויתלקטו אליו אנשים פוחזים וריקים, ומשלש בכתובים בב' כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו ע"כ: (כב) ונדח· רק פעם אחד, כי עוזרי העשיר רבים, ולא יעזבוהו לפול כתומו, כי מהר יקימוהו: אך בנפול הרש, יודח מרעה אל רעה כי אין עוזר לו: (כד) יהסוהו ישתיקוהו, יאף כי דבריו טובים ונכוחים ושומע אין להם· ע"ד חכמת המסכן בזויה: (כו) תהלה· שחוק ולעג· ולפי ת"א· ואן נתתקל נסחפונה, אם נכשל בדבריו יענש· יהדוף ת' נסחוף: (כז) וריש לחוטא ענין רע· יתכן לפרש, בעיני החוטא ריבות נבזה ונמאס, וידמה העוני בעיניו כאון ורעה? או יתכן לפרש, וחוטא שהוא דל רעתו כפולה, כי הוא מלד עניו יעשה כל ערמה ומרמה·

ולפי

וְרָשָׁע עִם צַדִּיק׃ (כ) הֲיִשְׁלַם אֶפְעֶה לַכֶּלֶב וְעָשִׁיר לְאִישׁ מִסְכֵּן׃
(כא) אַרְיֵה טוֹרֵף פֶּרֶא מִדְבָּר וְרָשׁ מִרְעֶה לְעָשִׁיר׃ (כב) עָשִׁיר
יִפּוֹל וְנִדְּחָה רָשׁ יִפּוֹל וְנִדַּח מְהֻוִּי אֶל הֶוִי׃ (כג) עָשִׁיר יְדַבֵּר
עוֹזְרָיו רַבִּים גַּם שְׂנֵאָיו דְּבָרָיו יְהַלֵּלוּ׃ (כד) רָשׁ יְדַבֵּר יַהֲסוּהוּ לוֹ
דְּבָרָיו טוֹבִים וּנְכוֹחִים שׁוֹמֵעַ אֵין לָהֶם׃ (כה) עָשִׁיר יְדַבֵּר כֻּלָּם
מַקְשִׁיבִים וְעַד מָרוֹם מְנַשְּׂאִים מִלָּיו׃ (כו) רָשׁ יְדַבֵּר שׁוֹאֲלִים
מִי זֶה וּבִדְבָרָיו יָשִׂימוּ תְּהִלָּה׃ (כז) טוֹב עֹשֶׁר בְּלֹא עָוֶל וְרֵישׁ
לַחוֹטֵא עִנְיָן רָע׃ (כח) לֵב אָדָם מְשַׁנֶּה פָּנָיו אִם לְטוֹב וְאִם לְרָע׃
(כט) טוֹב לֵב פָּנִים מְאִירוֹת וְסוּג לָשׁוֹן חוֹרֵשׁ אָוֶן׃
יד (א) אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר נוֹצֵר פִּיו מֵהוֹרֹת וְלֹא הִסִּיחַ מֵישָׁרִים
מֵעֵינָיו׃ (ב) אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר לֹא תַרְשִׁיעֶנּוּ נַפְשׁוֹ וְאִישׁ לֹא כָלָה
מִבִּטְחוֹ׃ (ג) לֹא נָאוָה לְכִילַי עֹשֶׁר וְהוֹן לְרַע עָיִן׃ (ד) מְחַסֵּר
מִנַּפְשׁוֹ אוֹסֵף לַאֲחֵרִים וּבְטוּבוֹ זָרִים יָגִילוּ׃ (ה) עֹבֵר שְׁאֵרוֹ אֵיךְ
ייטיב

וועניג דער זינדער מיט דעם פֿראָממען ? : (כ) וויא פערטרעגט זיך דיא היאֶנע
מיט דעם הונדע ? וויא דער רייכע מיט דעם ארמען ? : (כא) דער לעווען רויב
זינד ווילדע עזעל : זאָ ווערדען דיא ארמען פֿאָן דען רייכען פֿערצעהרט : (כב)
ווען דער רייכע פֿעללט, גיבט ער זיך נור איינען שטאָס (דען ער פֿינדעט גלייך
אונטערשטיצונג) : פֿעללט דער אַרמע אבער, ווירד ער נאָך מעהר נידער גדריקט :
(כג) ווען דער רייכע שפריכט, זאָ פֿינדעט ער בייפֿאַלל ; זאָגאַר זיינע פֿיינדע
בילליגען זיינען פֿאָרטראַג : (כד) וויל דער ארמע שפרעכען, זאָ לעגט מאן איהן
ניכט צום ווארטע קאָממען, זיינע גרינדע מאָגען נאָך זאָ ריכטיג זיין : זיא פֿינדען
קיין געהער : (כה) דער רייכע שפריכט, אללעס שוויינט, מאן ערהעבט זיינען
פֿאָרטראַג ביז צום היממעל : (כו) רעדעט דער ארמע, דאַן הייסט'ס : ווער איזט
דער ? מאן פֿערהעהנט זיינע ווארטע : (כז) רייכטוהם אהנע זינדע איזט פֿאָר־
טרעפֿליך, אבער ארמוהט דעם גאָטלאָזען, לעהרט איהן פֿיל בעזעס, (דיא אבער
ארמוהט העלט דער זינדר פֿיר עלענד) : (כח) דאס הערץ פֿערוואנדעלט דאס
געזיכט דעס מענשען, נאך דעם ער גוט אדר איבל געזיננט איזט, (ד. ה. מען געזיכט
זיהעט מאן אן וויא דאס הערץ געזיננט איזט) : (כט) דער גוטגעזיננטע האט איין
הייטערעס געזיכט ; צווידייטיגע ווארטע קאָממען פֿאָן פֿיינגשפֿאָגען אנשלעגען :
יד (א) הייל דעם מאננע, דעססען מונד ניכט פֿעהלט : אונד דער דיא
רעדליכקייט ניכט אויס דען אויגען לעסט : (ב) הייל דעם, דען זיין געוויס־
סען ניכט פֿערדאַממט, דעם דיא האפֿנונג ניכט ענטפֿליהט : (ג) דעם גייציגען
ניצט רייכטוהם ניכטס ; וואס זאללטען שעטצע דעם ניידישען ? : (ד) ווער זיך'ס
שפאַרט, זאַממעלט פֿיר אנדרע, אונד פֿרעמדע ווערדען זיין גוט וואהלבעהאַגען :

דער

דאבא לאמרא הכנא עולא לגברא זדיקא: (כ) מנא תשלם אפעא לכלבא או מנא נשלם עתירא למסכנא: (כא) מאכולתה דאריא עדרא דמדברא הכנא מרעיתא דעתירא מסכנא: (כב) עתירא נפל ומתדחא לביש ומסכנא נפל ומתדחא מן ביש לביש: (כד) מסכנא ממלל ואמרין לה גוע ואן אמר דשפיר לא יהבין לה אתרא: (כה) עתירא ממלל וכלהון צייתין ומטא בנוהי עדמא לעננא ממטין לה: (כו) מסכנא ממלל ואמרין מנא אמר ואן נתתקל נסחפונה: (כז) טב עותרא דלא חובא ובישא מסכנותא על גנב חטהא: (כח) לבא דבר אנשא נשנא אפוהי אן לטב ואן לביש: (כט) עקבתא דלבא טבא אפא נהירתא וסוגאא דשועיתא תרעיתא דחטיא:

יד (א) טובוהי לגברא דלא קלקלא פומיה ולא אתכסש דינא מן עינוהי: (ב) טובוהי לגברא דלא בסרתה נפשה ולא בטלו כל סוערנוהי: (ג) ללבא זעורא לא יאא עותרא ולגברא דבישא עינא לא יאא ממונא: (ד) דכלא מן נפשה מכנש לאחרנא ובטבתה נחדא נוכריא: (ה) דביש לנפשה למן

מטאב

ולפי ל' הארמית ובישא מסכנותא על גנב חטהא, מסכנות רעה חטאתו כגנב, כוונתו נעלמה: (כח) לב אדם משנה פניו, כלומר הכרת פניו ענתה בו, וחזותו מוכיח עליו אם הגיון לבו טוב או רע: (כט) טוב לב פנים מאירות, אם מחשבת הלב טוב, גם פניו מאירות. וטוב לב: כמו כטוב לב המלך, והוא לב שמח ייטיב גהה. ובת"א עקבתא דלבא טבא, מחשבת לב טוב תאיר פנים: וסוגאא דשועיתא: רוב דברים ומעורבים. תרעיתא דחטאה. אות כי עצתו ומחשבתו רעה, ולכונה הזאת העתקתי, וסוג לשון: לשון הסיח סוגה בדברים, ודוברת מלים דמשתמעים לתרי אפי, הוא סימן כי חורש און הוא, ואיך הדבר נופל מראה כנים לדבריו כי כה דבר גם הוא. ומהתמה שלא השוה סוגר המקרא לראשו. והיה לו לסיים **וחורש און פנים נזעמים**. כי ההולך במחשבות רעות אין לו מנוחה ושמחה בלבו ע"כ פניו רעים:

יד (א) נוצר פיו משמר. ותרגומו לא קלקל בפומיה, ע"ד שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. ולא הסית. לא העתיק מישרים מנגד עיניו, אך עיניו לנכח יביטו ועפעפיו יישירו נגדו. ולפי נוסח היונית סוגר המקרא. ונגבר לא ידאג מרעה, לא עשה רעה אשר ידאג עליה. (דעם ניכט ביטטרע רייהע פּאַגט): (ב) לא תאר לו נפשו. תרגומו לא בסרתה נפשיה, כלומר לא בזתה אותה, דבר ה' בזה, תר' פתגמיא דה' בסר. והיינו הך, אשר לא עשה רעה ורשע אשר עליהם תאר לו נפשו ותבזהו בעיניו, ותליק לו על עונו. ונבטחו לא אבד. כלומר עוד שאר רוח לו לבטוח בה' וכוונת המקרא בכלל, להודיע כי הרשע מרשיע את עצמו, כי המרשיע אין לו מנוחה ברשעו, והוא תמיד מלא פחד ואימה מעונה, וגם תוחלתו ומבטחו אבדו ממנו, כי על מי יבטח ברשעו? אך בהסית וטרדות כל רגעיו, לכן פתח באשרי האיש אשר שפתיו נקיים ונפשו זכה מאלה, וכן תרגום בה' חזק. ות"א לא בטלו סוערנוסי. עיין לעיל פרשה ז', לה): (ג) לא נאות

לכילי

ייטיב לאחר הוא לא יצלח בעשרו: (ו) מחסר מטוב נפשו אין
רע כמנו והוא גמול רעתו: (ז) גם בהיטיב ידיו רעה בלבבו
ומקץ ימים נגלה מזמתו: (ח) הכילי לא ישבע בחבלו ועל מנת
רעהו רעה עינו: (ט) גורל רעהו רב בעיניו ואשר בידו מצער
הוא: (י) לא יערב לכילי כל אכל ומצרת עינו ירזה: (יא) בכפת
פיו תצר עינו ובארוחת שלחנו יתן מגרעת: (יב) בני גמול
נפשך באשר לך ואם יש לך היטיב לך: (יג) כי אין התמהמה
למות ולא בשאול תענוג: (יד) עת מותך לא ידעת וחזות
שאול מי הראה לך: (טו) חילך לאחרים תעזב ועמלך אל
מפילי גורל: (טז) לא תכלא לבך מטובת היום ומאוי זדון לא
תתאו: (יז) בטרם תמות היטיב לאוהביך ושואל ממך תן־לו:
(יח) הב ושא ורצה נפשך והטוב בעיני אלהים עשה: (יט)
כל־בשר בלה יבלה וכל דורי עולם מות ימותון: (כ) כעלים
בעץ

(ה) דער זיך זעלבסט ניכט גוטעס טוהט, וויא זאלל דער אנדרן גוטעס טוהן?
ניא אכטען איהן זיינע שאטצע פֿרמה: (ו) שענדליכר איזט ניאמאנד אלס דער,
דער זיך זעלבסט איססגעננט, דיזעס איזט דער לאהן זיינר נידערטרעכטיגקייט,
(איין גייציגר שטראפֿט זיך זעלבסט): (ז) טוהט ער אויך איין מאהל וואהל, זא
איזט'ס בטרוג, אונד ענדליך ענטדעקט זיך זיינע באזהייט: (ח) דער גייציגע
איזט מיט דעם איהם בשידנען טהייל ניאמאלס צו פֿרידען, אונד העפֿטעט אימער
דאס אויגע אויף דעם אנדרן פֿערמעגן: (ט) דעם אנדרן שיינט איהם אימער צו
פֿיל, דאס זייניגע אבר צו וועניג: (י) דעם גייציגען שמעקט קיין עססן, אונד קאן
פֿאר איטגונסט ניכט גדייהען: (יא) דער גייציגע בניידעט זיך דאס בראדט,
אונד לעסט'ס אן זיינעם טישע פֿעהלן: (יב) איין זאהן! טוהע דיר זעלבסט גו-
טעס פֿאן דעם דיינען, האסט דוא פֿראמגען זא טוהע דיר וואהל: (יג) דענקע
דאס דער טאדט ניכט זאגרע, אונד אים גראבע בעדארף מאן דעם וואהללעבענס
ניכט מעהר: (יד) דיא שטערבשטונדע איזט דיר אונבקאנט, אונד דיין פֿרהענ-
גניס צום גראבע, ווער צייגט דיר'ס אן: (טו) דיין פֿערמאגן מוזט דוא דאך
אנדערן הינטרלאססען, אונד איבר דיין אייגענטוהם ווירד געלאזט: (טז) פֿר
זאגע דיר קיין גוטן טאג (לאס דאס פֿרגניגען ניכט פֿר ביא געהן, נור צייט ווען
עס זיך דיר דארביטעט), ליסטרן אבר דירפֿסט דוא ניכט זיין (נים טהייל אן
זאלכען פֿרגניגען, וועלכס דוא מיט גוטעם געוויססען גניססען קאנסט): (יז) טוהע
דיינעם פֿריינדע פֿאר דיינעם טאדע וואהל, אונד גיב דעם דער פֿאן דיר פֿרלאנגט:
(יח) גיב אונד עמפפֿאנג, טייטע זא דיינע זעעלע, (נ. א. טהיילע מיט זא ווירסט
דוא ווידר עמפפֿאנגען, ערקוויקע דיינע זעעלע) אונד טוהע וואס גאט געפֿעללי-
איזט

מטאב ולא נקדא (נחדא) בטבתא: (ו) דביש לנפשה לית דביש
מנה והו מקבל פורענא בישא: (ז) ואן גדש ואטאב מטעא
הו טעא ובאחריתה נחזא בבישתה: (ח) בעינוהי דסכלא
זעוריא הי מנתה ומן דנסב דחברה מובד נפשה: (ט) עינא
בישתא מסניא לחברא ויבישא רמיא על פתורא: (יג) אן אית
לך ברי שמש נפש ואין אית לך אטאב לך: (יד) ואתדכר דעד
מא להשתא מותאך אחזית וגזירת שיול לא אתחזית לך: (טו)
לאחרנא גיר שבק אנת נכסיך ולאותך לאילין דרמין פצא: (טז)
לא תתכלא מן טבתא דיומא וריגתא סניתא לא תארג: (יז) עד
לא תמות אטאב לרחמך ומדם דשאל לך הב לך: (יח) הב
וסב ותרסא נפשך וכל מדם דשפיר למעבר קדם אלהא עבד:
(יט) מטל דכלהון בני אנשא מבלא בלין ודרא דעלמא מית
מיתין: (כ) איך טרפא דאילנא דהלין נתרין והלין נצין הכנא
אנון

לכילי עשר. ס"א ללבא בעירא. הוא נבל וכילי, כי אין לו לב להתנדב, לכן נקרא לבא בעירא: (ה) רע לנפשו. הכילי ההוא המתאכזר ולא ייטיב לנפשו. אין רע ממנו, כי אם על נפשו לא חס איכה יחוס על נפש זולתו, והמתאכזר לעצמו אף כי לאחרים: ורעתו הגמול עליו. הכילי מענה עצמו, כל טוב יש לו ולא יהנה ממנו ויחיה בחיי צער, הוא גמול רעתו: (ז) גם טובתו, אם יקרה לפעמים שהכילי ייטיב לזולתו יש לו פנים בדבר להשיג בו איזה תועלת. ואח"כ נגלה מזמתו, ונראה מה היתה כוונתו, כי לא באמת ובתמים עשה. ולפי ת"א ואן גדש ואטאב כו' משמעות הלשון, הכילי ייטיב לפעמים בטעות שלא ברצון ואח"כ יתחרט עליה, אך אנכי שהעתקתי לפי נוסח היונית והוא יותר נכון: (ח) לא תשבע כו'. הכילי על הרוב ג"כ רע עין בשל זולתו, ויחשב תמיד כל מה שיש לזולתו כאלו נגזלה ממנו. כמבואר בח"ה ראש שער הבחינה, ומה יפה המשל הזה על כילי, אשר טמן אוצר בגן ביתו, שכנו ראה מרחוק מעשהו, ויקם בלילה ויקח את המטמון וישם אבן מקומו, ויהי היום וישב הכילי לראות אל אוצרו, וירא והנה אבן ויצעק צעקה גדולה ומרה. ויאמר אליו רעהו מדוע חרה לך? ולמה אתה בוכה? מה לך הא אוצר מונח בארץ או אבן? ויען הכילי, לא על זה יחרד לבי על אשר חסר לי, רק על אשר יתענג בו זולתי דוה לבי. כן טבע רע עין, לא לבד הוא יחיה בחיי צער, לא יוכל לראות עוד, אם זולתו יחיה בנעימים: (ועיין במאסף לחדש תשרי תקמ"ט, חברתי שיר נאמר על הכילי, „אשה כילי, לו אללי, ביום יצבור, ובלילה יקבור, ישבע מאן, גרש ולאן: אך כסף צרור, לא יבצור: כבבת נוצר, הזהב באוצר, ולכל יחפון, יד יקפוץ: אביון דורש, אותו יגרש, כי הוא חורש, פן יורש: לנפשו אכזר, מרכושו הזר: בתמבול ועניין, לאסוף קנין, כלה ימיו, בהבל ואימים, ואחרי בלותו, ישוב לאדמתו, ושאספו למים, חיל ודמים. הה הסכלת, למי עמלת? אספת הון, בכח ואון, פה עמלת, ולא אכלת, ובאת שמה, השבעת מאומה? כו'" ע"ש): (יא) ובארוחת שלחנו יתן מגרעת, לא יכין לארוחת שלחנו די מחסורו, כי הוא מקמץ ומחסר להרבות הון ולא לאכול ממנו: (יב) בני גמול נפשך. אחר אשר ספר תכונת רע עין ורוע מקרהו ישוב לדבר על לב טוב, לאמר, גמול נפשך בעשר ובנכסים אשר חנך אלהים. ואם יש לך עשר ונכסים היטיב לך. כלפי שהמקראות האלה הובאו בתלמוד עירובין (דף נד) אביא בתחלה נוסח הגמ' ואח"כ אשוב

בְּעֵץ אֵלֶּה נוֹבְלִים וְאֵלֶּה יָצִיצוּ כֵּן בְּנֵי אָדָם אֵלֶּה מֵתִים וְאֵלֶּה
נוֹלָדִים: (כא) וְכָל־מַעֲשָׂיו יֶחְפְּשׂוּ לְפָנָיו וּפֹעַל יָדָיו הוֹלֵךְ אַחֲרָיו:
(כב) אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶהְגֶּה בַּחָכְמָה וְאָדָם יִתְנַהֵל בִּתְבוּנָה: (כג)
שָׂם לִבּוֹ עַל אָרְחוֹתֶיהָ וְעַל דְּרָכֶיהָ יַשְׂכִּיל: (כד) הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ
כַּתָּר וְכָאוֹרֵב צוֹדֶה עַל דַּרְכָּהּ: (כה) מֵצִיץ אֶל חַלּוֹן בֵּיתָהּ וְעַל
שְׁעָרֶיהָ יִשְׁקוֹד: (כו) יִשְׁכּוֹן בְּצֵל קוֹרָתָהּ וּבְחוֹמוֹתֶיהָ יִתְקַע
יְתֵדוֹתָיו: (כז) סֻכָּתָהּ תָּסֶךְ־לוֹ וּבֵין סְעִיפֶיהָ יִתְלוֹנָן: (כח) וְיֶחֱסֶה
בְּצִלָּהּ מִשָּׁרָב וּמְגוּרָהּ תְּגוֹנֵן עָלָיו:

טו (א) יְרֵא יְיָ יַעֲשֶׂה כֵּן וְנוֹצֵר פִּקּוּדָיו יְהַלֶּךְ־בָּהּ: (ב) כְּאֵם
תְּשָׁאֲהוּ וּכְאֵשֶׁת נְעוּרִים תְּחַבְּקֶנּוּ: (ג) תַּרְוֵהוּ לֶחֶם חָכְמָה

ומי

מיזט: (יט) וואס פֿלייש איזט אוז פֿעראלטן, אונד אללע אענשן געלעבעטער איט־
מען שטערבן: (כ) וויא בלעטטער אויף דעם בויאע, איינינע פֿאללען אב אנדרע
בליהען עאפאר, זא דיא אענשען, דיזע שטערבן אנדרע ווערדן געבאהרן: (כא)
אלל איהרע האנדלונגען ווערדן אונטרזוכט, אונד איהרע טאהטען פֿאלגען איהנען;
(כב) הייל דעם אאננע דער דיא וויזהייט נאכגעדאכט, אונד נאך דער פֿער־
נונפֿט זיך פֿיהרט: (כג) דער זיין הערץ אויף איהרע וועגע פֿרווענדט, אונד אין
איהרן פֿפֿאד פֿארטט: (כד) שלייכט איהר נאך וויא איין קונדשאפֿטר, וויא איין
אויספֿארטר טפעהט איהרע גאנגע: (כה) ער שילט דורך איהר פֿענסטער
היניין, אונד לויטט פֿאר איהרער טיהרע: (כו) ער הערבערגט נאהע בייא איה־
דעם הויזע, אונד בפֿעסטיגט אן איהרר וואנד זיינע נעגל: (כז) ער שלעגט
זיין צעלט נאהע איהר אויף, אונד פֿינדט זיינען טירם אונטר איהרע אטטע: (כח)
איהר שאטטען שילט איהן פֿאר דער היצע, אונד לעבט איהן הערליך וואהנן:

טו (א) ווער גאטט פֿירכטט האנדלט זא; אונד ווער דאס געזעטץ אגניאט,
וואנדלט אין איהר: (ב) וויא איינע אוטטר ווירד זיא איהם ענטגעגן
קאאען; אונד וויא איינע יונגע עהעפֿרויא עאפפֿאנגען: (ג) איט גייסטס נאהרונג

ווירד

אשוב לבאר לפי נוסח הארמית אשר לפני · וז"ל שמואל לרב יהודה שיננא
חטוף ואכול חטוף ושתה דעלמא דאזלינן מינה כבי הילולא דמיא
(פרש"י היום ישנו והכל שמחים ולמחר איננו) · וז"ל רב לרב המנונא, בני אם יש
לך היטיב לך, כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה · (עכוב,
כי פתאום אדם מת) ואם תאמר אניח לבני ולבנותי חק (מזון ופרנסה)
בשאול מי יגיד לך (אם נשאר בידם או יאבדוהו) בני אדם כעשבי השדה
אלה נוצצים ואלה נובלים עכ"ל: (יד) עת מותך לא ידעת כי אפילו רגע
לפני מותו לא ידע מתי ימות · ובת"א אתדכר דעד מא להשתא מותא לא חזית · מעתה
ועד עולם (תהלים קי"ג) תר' מהשתא · וגזרת שאול כו' לא הראה לך מתי נגזר עליך
לרדת קבר · והוא כפל ענין במלות שונות · ובעבריה וחזות שאול כו' ע"ד האמור

בישעיה

אנון דרא דבסרא ודמא, דרא מאית ואחרנן מתילד: (כא) וכל
עבדוהי מתבדקין קדמוהי ועבד אידוהי אזל בתרה: (כב)
טובוהי לגברא דבחכמתא נהו רנא ובסכולתנותא נתהגא:
(כג) דנפנא על אורחתה לבה ובשביליה נסתכל: (כד) ולמפק
בתרה איך מעקבנא ועל שביליה נהוא כמין: (כה) ונדיק עליה
מן כוין ועל תרעידה נהוא צאת: (כו) ונשרא הדרא ביתה
ובאסירה נקוש סכוהי: (כז) ונשרא במשריא טבא, דנרמא
אידוהי על סוכיה ובינת סרעיפיתה נהוא עמר: (כח) ונתב
בטללה מן שרבא ובמדיריה נהוא מטיל:

טו (א) דדחל אלהא נעבד הכנא ודילף נמוסה נהלך בה:
(ב) ותקבליוהי איך אמא ואיך אנתת עלימותא תקרביוהי:
(ג) ותאכליוהי לחמא דחכמתא ומיא דסכלותנותא תשקיוהי:

ונסתמך

(ישעי' כח) ועם שאול עשינו חוזה · גדול וקטן מתי ירד שאול: (טז) ועולך אל תפילי
גורל· רוצה ליורשים חולקים ירושה. נחלת מורישם בגורל: וכן הוא בארמית, לאילין
דרמין פילא, כמו פיסא בסה"ד ועל לבושי יפילו גרל, תר' רמין פיסא· וחלוף הה"ד
בנד"י וכ"ף בקיף יתלא הרבה בארמית· והעיר בזה לב הכילי שהזכיר, כי אין הוכח יותר
ביום המות ממנו, כי למה זה הון מהבל יקבוץ על ידו, ולא יאכל ממנו, אלו הם אל לבו
כי לא לעולם חסן ונזר לדור דר: (טו) לכן לא תכלא לבך מטובת היום, הטובה בעתו לא
תעביר אך התענג והשתעשע בה, כי הטובה עוברת ולא תשוב, כמאמר ר' יוסי בן קסמא
ווי לחדא דאזלא ולא אתיא (שבת דף קנא)· ושמואל אמר לר"י שרי שקייך ועייל לאתא (שם)
ע"כ התענג בני בענג אשר יגיע לידך, אך בתנאי· מאויי זדון לא תתאו· לא תחמוד חמדה
רעה בתאות המדומות רק מותר לך להתענג בתרגוע ביושר ובצדק: וכן הוא בת"א· ולפי
נ"י סוגר המקרא ולא תבעט בענג בעתו: (יז) בטרם תמות היטיב לרעך·
כלומר גם לרעך תיטיב מטובתך ולא תהי לך לבדך הטובה· והעני השואל ממך תן לו די
מחסורו, ולא תמנע ממנו משאלתו: (יח) הב ושא ורלה נפשך· בת"א ותרהה נפשך,
ולפי שלא מצאתי למלה הזאת פי', העתקתי כמו ותרוה בגד"י כת"ם שהחלוף בהן הרבה·
והכונה בשתי מלות כולל מנהג האדם בימי חלדו, לשאת ולקחת· וי"ל עוד אם תתן
תקבל עליה טובה· ובזה תרוה נפשך· והמקראות האלה סובבים על קטב מאמר קהלת,
טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידך, כי ירא אלהים יצא את כולם, יאכל וישתה
ויתענג בעמלו, ויתנהג בצדק ובמישרים, ולזה קיים החכם הזה, סוף דבר והטוב בעיני
אלהים עשה: [ולא הבאתי בפנים מקרא והם תאמר אגיח כו' הנזכר בגמ' הנ"ל לעיל
י"ב, לפי שלא מצאתיו לא בארמית ולא בנוסח היונית]: (כ) כעלים בען כו'· מליצה
נאה לתראית הבל חיי אדם, ודוגמתו מצאנו במליצות ראש משוררי יון (האמערע) בספרו· ר' או
איפו טרפי היער, אלה יפריחו ואלה יפיל הסער· כן בני אדם
נדים ונעים· אלה הולכים ואלה באים: (כא) וכל מעשיו כו', ע"ד
ועל כל אלה יביאך אלהים במשפט, וצריך האדם לתת דין וחשבון על מעשיו· ופעל ידיו
הולך אחריו, לפי מעשיו כן תגמולו בעוה"ב: ובנ"י כתוב במקום הזה, כל מעשה
הבל כלם יכלה וכמוהו יהיו עושיהם (פאר גענגליכי ארבייט הערט אויף, אונד צו
גלייך מיט איהר, דער זיך דאמיט בעשעפטיגט)· והארמית יותר נכון: (כד)

כתר

מֵיְ תְבוּנוֹת תַּשְׁקֵהוּ: (ד) יִשָּׁעֵן עָלֶיהָ וְלֹא יִפּוֹל יִבְטַח בָּהּ וְלֹא
יֵבוֹשׁ: (ה) תְּרוֹמְמֶנְהוּ מִכֹּל רֵעָיו וּבִקְהַל עָם תִּפְתַּח פִּיו: (ו)
תְּמַלֵּא לִבּוֹ מָשׂוֹשׂ וְשֵׁם עוֹלָם תּוֹרִישֶׁנּוּ: (ז) חַטָּאִים לֹא יְהַלְּכוּ
בָּהּ וּפוֹעֲלֵי אָוֶן לֹא יִבְחָרוּהָ: (ח) רְחוֹקָה הִיא מֵרָהַב וְאַנְשֵׁי
לָצוֹן לֹא יַשִּׂיגוּהָ: (ט) לֹא נָאוָה תְּהִלָּתָהּ בְּפִי רָשָׁע כִּי לֹא מֵיְיָ
נִתְּנָה לוֹ: (י) פִּי יָשָׁר תְּהַלְּלֶנָּה וַיְיָ יַטֶּה אֵלָיו חֶסֶד: (יא) אַל תֹּאמַר
מֵאֵת יְיָ חֵטְא וְעָוֹן כִּי אֲשֶׁר שָׂנֵא לֹא עָשָׂה: (יב) פֶּן תֹּאמַר הוּא
הִכְשִׁילַנִי כִּי אֵין חֵפֶץ לוֹ בְּבֶן מֶרִי: (יג) כָּל נְבָלָה וְגָאוֹן שָׂנֵא
וּפָצָה מֵהֶם אוֹהֲבָיו: (יד) הוּא בָּרָא אָדָם מֵרֹאשׁ וַעֲזָבוֹ בְּיַד יִצְרוֹ:
(טו) אִם תֹּאבֶה תִּנְצוֹר פְּקֻדָיו וְאִם תַּאֲמִין בּוֹ תִּמְצָא חֵסֶן: (טז)
אֵשׁ וּמַיִם הִצַּג לְפָנֶיךָ שְׁלַח יָדְךָ בַּאֲשֶׁר תִּרְצֶה: (יז) חַיִּים וּמָוֶת
נָתַן לִבְנֵי אָדָם בְּחַר בַּחַיִּים וְסוּר מִמָּוֶת: (יח) מָה רַבָּה חָכְמַת
אֱלֹהִים וּמָה עָצְמוּ פְּעֻלּוֹתָיו: (יט) עֵינָיו כֹּל תְּצַפֶּינָה וְכָל
עֶשְׁתְּנוֹת אָדָם יִבְחוֹן: (כ) לֹא פָקַד לִבְנֵי אָדָם לַחֲטֹא לֹא אָמַר
לבני

ווירד זיא איהן שפייזן, אונד איט ווייזהייטטרענקן ﭏבﭏן: (ד) ער שטיצט זיך
אויף זיא, אונד וואנקט ניא, ער פֿערטרויט איהר אונד ווירד ניכט בטרָגן: (ה)
זיא ווירד איהן פֿאר אנדרן ערהעבן, אונד אין אֶפֿנטליכען פֿערזאַמלונגן בערעדט
אאכען: (ו) זיא ערפֿילט זיין הערץ מיט ווָננע, אונד פֿערשאַפֿט איהם איין
עוויגען נאַמען: (ז) זינדר ערלאנגן זיא ניכט, אונד לַסטערהאַפֿטע האבען קיין
געפֿאַלען אן זיא: (ח) זיא איזט פֿערן פֿאן דעם שטָלצען, אונד שפעטטער בע-
גרייפֿען זיא ניכט: (ט) איהר לָב גזיאמט ניכט דעם אונדע דעס רוכלָזען, דען עס
קָאמט ניכט פֿאן גאט: (י) נור רעדליכע קעננן זיא לאבען, אונד גאט גיבט גנאדע
דאצו: (ד. ה. ער פֿינדעט וואָהלגפֿאַלען דאַראַן): (יא) שפריך ניכט: פֿאן גאט
קעאט זינדע אונד ﭏבפֿאַל, דען ער אאכט ניכט וואס האַססענסווערט איזט:
(יב) דאס דירפֿסט אויך ניכט זאגען: ער ליס איך אין אירדרטוהם גראהטען; דען
ער האט קיין געפֿאַלן אן זינדען: (יג) רוכלאזיגקייט אונד שטאלץ האַסט ער;
אונד זיינע פֿערעהרר ליבען זיא עבן זא וועניג: (יד) וויא ער דען אענשן פֿאן אנ-
פֿאנג ערשאפֿען, איבערליס ער איהן זיינעם פֿערשטאנדע: (טו) ווילסט דוא נור,
זא קאַנסט דוא זיינע געבאָטע האלטען, פֿערטרויעסט דוא איהן זא פֿינדעסט דוא
טוגן: (טז) פֿייער אונד וואסר האט ער דיר פֿאר געשטעלט, גרייפֿע נאך וועל-
כעם דוא ווילסט: (יז) לעבן אונד טָדט ליגט פֿאָר דעם אענשן, יענעס צו וועהלן
דיענט צו אונטרלאססען: (יח) גראָס איזט דיא ווייזהייט גאטעס, גוואלטיג זיינע
אאכט: (יט) אללזעהנד זיין אויגע, אונד פריפֿט אללע אענשליכע געדאנקען: (כ)
ער

(ד) ונסתמך עליה ולא נפל ועליה נתתכל ולא נבהת: (ה)
ותרמיזוהי מן כלהון חברוהי ובגו כנישתא תפתח פומה: (ו)
חדותא וראזא תמליוהי ושמא דעלמא תורתיוהי: (ז) לא
נהלכון בה חטיא ואנשא דעולא לא נחזוננא: (ח) רחיקא הי מן
מרודא ודאמרין בישתא לא נדרכונה: (ט) לא הות יאיא
בפומה דעולא מטול דלא הוא מן קדם אלהא אתיהבת להון:
(י) בפומה דחכימא תתאמרי תשבוחתה ודשליט בה נאלפיה:
(יא) לא תאמר מן קדם אלהא סרחת וחטיא מטול דמדם
דסנא לא עבד: (יב) דלמא תאמר דהוא אתקלני לית ליה גיר
חנינא בבר אנשא דעולא: (יג) כל בישתא ומרהותא סנא ולא
נתל אנון לרחמוהי: (יד) הוא מן בראשית ברא בני אנשא
ואשלם אנון ביד יצרהון: (טו) אן תצבא תנטור פקודותי
ואן תהימן ביה אף אנת תאחא: (טז) שביקין קדמיך נורא
ומיא בעינא דצבא אנת אושיט אידך: (יז) אתיהב גיר
לבני אנשא חיא ומותא דיגבון חיא ונשבקון מותא: (יח)
מטול דגונברא הי חכמתא דאלהא ותקיף גנבורתא הי:
(יט) וכל מדם עינוהי חזין וחכם כלהין תרעיתיהון דבני
אנשא: (כ) לא פקד לבני אנשא דנחטהון ולא אמר לבני

בסרא

כתר, כמו מן התריס את הארץ: ובארמית איך מעקבנא, מעקב בסתר לארוב על דבר:
(כה) מלין· ומלין: (כו) ובאסיא, קירות בית הכוהר נקוש· יפרוש סוכתו:
(כז) סרעיפיא, סעיפים וענפים: (כח) מן סונא· מסרב ואס: ובמדיריא· בדירתם:
מטיל· יגונן בצלם:

טו (א) ירא ה' יעשה זאת ומאלף תורתו יהלך בה· בחכמה: (ז) לא נהלכון בה
חטיא· החוטא לא יתהלך בחכמה, כי אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות:
(ח) רחוקה היא מרהב· מתגאה, כאחז"ל (פסחים כז) כל המתיהר אם חכם הוא
חכמתו מסתלקת כו': (ט) לא נאוה תהלה בפי רשע· ע"ד ולרשע אמר מה לך לספר
חקי ותשא בריתי עלי פיך· כי לא מי"י נתנה לו· כלומר אין תהלתו אותה באמת, כי אם
להתפארות: (י) ודשליט בה נאלפיה· הכוונה בל"א מבוארת, ולפי נוסח היונית קיפי'
וה' יט אליו חסד: וכן הוא בהעתקה העברית: (יא) לא תאמר כו'· בו יורנו החכם
כי האדם בעל בחירה ואיננו מוכרח במעשיו, לכן לא תאמר, אם אני רשע מאת ה' היתה
לי זאת, וה' אינו, כי איך יעשה ה' דבר אשר הוא שונא, וא"כ מאתו לא תצא הרעות·
ובודאי האדם סבת פעולותיו הרעות: (יב) דלמא תאמר דהוא אתקלני, באשר נתן לי
תשוקה רעה לחטוא· כי אין לו חפץ והנאה בבני עול: (יג) בישתא ומרהותא· רעה
וגאוה שנא ה' ולא נתן תאות כאלה לאוהביו: (יד) ואשלם אנון ביד יצרהון· מסרו ביד
יצר לבו, והיינו הרשות נתונה לו לבחור בטוב או ברע, וכל הענין מוסיף והולך לאשר
אמר אדון הנביאים· החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים· ולא פקד מעולם על בן
אדם שיחטא ולא אמר לבני בשר סורו ממני, הך הכל בחירה גמורה:

לא

לִבְנֵי בָשָׂר סוֹרוּ וְאֵין לוֹ חֵפֶץ בְּעוֹשֵׂי עָוֶל׃
טז (א) אַל תִּתְאַו בָּנִים רַבִּים לֹא טוֹבִים וְאַל תִּשְׂמַח בַּהֲמוֹנָם
בְּאֵין יִרְאַת יְיָ׃ (ב) אַל תִּבְטַח בְּחַיֵּיהֶם כִּי לֹא תִקְוָה מֵהֶם
אַחֲרִית׃ (ג) טוֹב בֵּן אֶחָד וְיָשָׁר מֵאֶלֶף וְהוֹלֵךְ עֲרִירִי מֵאֲבִי בְּנֵי
רֶשַׁע׃ (ד) כִּי בֵּן צַדִּיק יְכוֹנֵן קִרְיָה וְרִכְסֵי בְּנֵי רֶשַׁע יֶהֶרְסוּהָ׃ (ה)
כִּי רַב מֵאֵלֶּה רָאֲתָה עֵינַי וַעֲצוּם מֵהֵם שָׁמְעָה אָזְנִי׃ (ו) בִּקְהַל
מְרֵעִים אָכְלָה אֵשׁ וּבְעַם מֶרִי נִתְּכָה חֲמַת אָף׃ (ז) לֹא נָשָׂא פְּנֵי
מַלְכֵי קֶדֶם כִּי מָלְאוּ תֵבֵל בְּעַוְלָתָם׃ (ח) וְלֹא חָסָה עֵינוֹ עַל
יוֹשְׁבֵי קִרְיַת לוֹט כִּי הִרְשִׁיעוּ בְּגַאֲוָתָם׃ (ט) וְלֹא רִחַם עַל עַם
חֶרְמוֹ וַיְשַׁלְּחֵם בְּיַד פִּשְׁעָם׃ (י) הֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי תַּמּוּ
לִגְוֹעַ בִּמְרָדָם בַּיְיָ׃ (יב) וְאִישׁ אֶחָד מַקְשֶׁה עָרְפּוֹ הֲלֹא יִפָּלֵא
כִּי יִנָּקֶה׃ (יג) כִּי רַחֲמִים וְרֹגֶז עִמּוֹ רַב לִנְשׂוֹא וְעֹז בַּחֲמָתוֹ׃
(יד) הוּא פּוֹקֵד עָוֹן וְאִישׁ כְּפִי דַרְכּוֹ יַמְצִיאֶנּוּ׃ (טו) בְּרָעָתוֹ
לא

ער בפאהל קיינעם גאטטלאז צו זיין; ער שפראך ניא צו ערדן זאהן וייך אב,
ער פאנד ניא גפאללען אן אונרעכט׃

טז (א) ווינשע ניכט פילע קינדער צו האבען, ווען זיא ניכט וואהלגראטהען,
אונד פרייע דיך ניכט איבר איהרר אנצאהל, ווען זיא לאסטרהאפט זינד׃
(ב) פערטרויע ניכט אויף איהר לעבן, דא האסט קיין גוטעס ענדע פאן איהנן צו
ערווארטען׃ (ג) בעססר איין קינד אונד גוט, אלס טויזענד, אונד קינדר=
לאז שטערבען (איזט בעסר) אלס גאטטלאזע האבען׃ (ד) דורך איינען קלוגען קאן
איינע גאנצע שטאדט ענטשטעהן׃ דיא צונפט דער גאטטלאזען אבר צרשטעהרן זיא׃
(ה) פיל זאלכע בייספילע האבן איינע אויגען גזעהן, אונד גרעסרע אלס דיזע
האט איין אהר פערנאממען׃ (ו) איין הויפן פאן גאטטלאזען פרצעהרטע דאס
פייער, אונד איבער אונגעהארזאמען ענטבראנטע דיא ראכע׃ (ז) גאט שאהנ=
טע ניכט, יענע אלטע העלדן, דיא אויף איהרע שטערקע פערטרויענד פאן איהם
אבפילען׃ (ח) ער פערשאהנטע ניכט דיא שטאדט לייטע לוט'ס, דערן ניגל=
מיזיגקייט איהם פרהאסט וואר׃ (ט) ער האטטע קיין ערבארמען איבר דאס
שטראפבארע פאלק (וועלכעס זיך איס זיינען זינדען ערהעבטע) אונד פרוואהרף
זיא וועגן איהרר פער ברעכן׃ (י) דא ער זעכסמאהל הונדערט טויזענד,
וועגען איהרר עמפערונג, צום טאדע פערדאמט׃ (יב) ווען איינער שטאררזיניג
איזט, ווערע עס ניכט וואונדרבאר, ווען ער איהן אונגעשטראפט היגעהן ליסע׃
(יג) דעןביידעס, ערבארמען אונד צארן זינד ביא איהם׃ גראסמיהטיג אים
פרצייהען, אונד אשרעקליך אים שטראפען׃ (יד) ער אהנדעט זינדע, אונד ריכטעט
יעדן נאך זיינען פרדיהנסט׃ (טו) דער זינדר ענטקאמט ניכט איט זיינעם פרע=
פעל

בסרא דנעולין ולא מרחם על עובדי שקרא:

טז (א) לא תתרגרג לסוגא דבניא חטיא ולא תחדא בכל בני דשוקרא אף אן סגיו לא תחדא בהון מטול דלא איתהון ברחלתא דאלהא: (ב) לא תתכל על חייהון ולא תהימן דהויא להון חרתא טבתא: (ג) מטול דטב הי חד דעבד צבינא מן אלפא: (ד) והוא דמאת דלא בניא מן הוא דהוא ליה בניא סגיאא דעולא: (ה) מן חד גיר דדחל אלהא תתמלא כלה קריתא ומן סוגאא דבני אנשא עולא תחרבי: (ו) דסגיאין מן הלין הזת עיני ורעשנין מן הלין שמעת אדני: (ז) בכנישתא דעולא יקדא נורא ובעמא דמרגא שלמה חמתא: (ח) לא שבק למלכא קדמיא דמלו עלמא בגנברותהון: (ט) ולא חס על עמורא דקריתא דלוט דארשיעו מטל גאיותהון: (י) ולא רחם על עמא חרמא וגזר עליהון למאבדו מטול חטהיהון: (יא) בהו זבנא שית מאא אלפין רגליין אתקפסו מטול רטוניהון: (יב) אף חד אין נקשה קדליה הנו תמהא אין נזכא: (יג) מטול דרחמא ורוגזא עמה ומסגא למשבק אף סגיאא חמתיה: (יד) ואף תבע חטהא ואנש איך עבדוהי דאן ליה: (טו) לא נפלט לעבדי שוקרא ולגלוזא ולא נבטל סברהון

טז (א) לא תתאוה כו'. אחר השלמת האיש הישראלי הוא בנים, כאשר נראה מן אבות העולם וכל קדושים אשר בארץ, וכן עוד היום, ולזה אמר אמת כי בנים מסוג השלמה. אך בתנאי שיהיו טובים וישרים: (ז) בקהל מרעים כו' רומז לאנשי סדום: ובארמית. ובעמא דמרגא. ל' דחוי, ונדחה ידו (דב' יט) תר' ותתמריג: (ח) למלכא קדמיא, לא ידעתי למי ירמוז החכם, ולפי נ"ל נראה רומז להנפילים אשר היו בימים ההם (ברא' ו): (ט) עמורה. קהל ועדה: (י) עם חרמו. דור המדבר, שהיו כמנודים למקום: (יא) אתקפסו מטול רטוניהון, נכלאו במדבר על פחזותם ומרדותם: (יב) נקשה קדלה, מקשה ערפו הלא יפלא אם ינקה, הן ת"ר אלף איש לא חס הקב"ה עליהם בפשעם אף כי איש אחד יחטא: (יג) רב לנשא. לאשר ראוי לנשוא פשעיו, אך רב רגז לעומדים במרדם: (טו) ברשעתו לא ימלט רשע, אף אם אין פתגם מעשיו נעשה מהרה, סוף סוף יענש, ולא ימלט ברשעתו. ותקות צדיקים, אף אם הם בצער ימים רבים סוף סוף יקבלו שכרם: (יח) רחמוהי מתחזין לכל בריה. ואור וחשך חלק לבני אדם, שהפך ילך באור ויראה צדקתו, ויתעה עיניו לא יראה רחמיו, הוא כסיל בחשך הולך: (יט) לא תאמר כו', בא להסתיר דעת מכחישי ההשגחה, האומרים מי אנוש כי יזכרנו אל ובן אדם יפקדנו. וכאמור באיוב לפי דעת הכוזבת, מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך: (יז) ובענין הזה אמר החכם שלא תאמר אסתר מאל ה', כי איך מוג ש יש יתהלך, מי יזכור בי ממעל

F ערך

לא ימלט רשע ותקות צדיק לא תאבד: (טז) כל טוב ימצא
תגמולו וכל איש לפי מעשהו פעלו: (יז) יי הקשה לב
פרעה אשר לא ידעו למען הראות גדלו תחת השמים:
(יח) רחמיו נגלו לכל חי ואור וחשך חלק לבני אדם:
(יט) אל תאמר נסתרה דרכי מיי ובמרום שמיו מי יזכרני:
(כ) בעולם הגדול לא נודעתי ובין רבבות יצורים מה אני:
(כא) הן שמים ושמי שמים הארץ וכל תהומות כספר נגלו
לפניו: (כב) שרשי הרים ומוסדות תבל כי יביט עלימו
ירגזון: (כג) העלי לא ישים לבו ואם ארחי לא יתבונן:
(כד) אם חטאתי לא תשורני עין ואם אפשע במסתרים אין
מי ידעני: (כה) חסרי לב יאמרו כן ואנשי רשע כזאת
יהוו: (*כו) הלא כסופה אשר לא שזפתה עין כן דרכי יי
ומעלליו: (*כז) מי זה יבשר משפטו ומי יחיל יום בואו
כי יזהיר ושבטו יאחר: (*כח) קצר לב אנוש מהבין
ומשטר ממשלתו מי יכיל: (*כט) לב נבון יחוש למו
וכסיל

פֿעל, אונד דעם פֿראממען האפֿנונג ווירד ניכט פֿעראייטעלט: (טז) יעדעס
גוטס פֿינדעט זיינע בעלאהנונג, אונד יעדעם ווירד זיינע האנדלונג פֿערגאלטעט:
(יז) גאטט פֿערשטאקטע דאס הערץ פּרעה'ס, דאס ער איהן ניכט ער-
קענן וואללטע, אום זיינע גראססע אללער וועלט צו צייגען: (יח) זיינע בארמ-
הערציגקייט איזט אללען געשעפֿפֿען אפֿפֿענבארט, אונד ער האטטע דעם מענ-
שען דאס ליכט פֿאן פֿינסטערניס אבגעשידען: (יט) דענקע ניכט: איך וויל
איך פֿאר גאטט פֿערבערגען: זאללטע מיינער אים היממעל איינער דענקען?
(כ) אין דען אונגעהייערן וועלטאלל בלייב איך אונבעמערקט, וויא אונבעטרעכט-
ליך איזט איינע פערזאן אונטער מיליאנען געשעפֿפֿען? (כא) זיהע! דיא
היממעל אונד אללער היממעל היממעל, דיא ערדע אונד דאס מעער, זינד וויא
איין בוך פֿאר איהם אויסגעברייטעט: (כב) דיא בערגע אונד דיא פֿעסטע
דער ערדע בעבען, ווען ער אויף זיא העראב זיהט: (כג) אונד איך זאללטע
ער ניכט בעמערקען? איינע וועגע ניכט פריפֿען? (כד) איך זינדיגע איך
זיהט קיין אויגע, אונד וואס איך אים געהיים בעגעהע זאללטע עס יעמאנד בע-
מערקען? (כה) ניין; זא דענקען פֿערנונפֿטלאזע מענשען, נור פרעפֿלער
שפרעכען זא: (*כו) וויא שטורמווינדע, דיא (נור בעמערקט אבער) ניכט געזעהן
ווערדען זינד גאטטעס וועגע: (כז) ווער וויל גאטטעס גריכטע פֿאראהער
פֿערקינדיגען (וואזו ער שטראף גריכט איבט)? ווער וויל זיא אבווארטען?

דען

סברהון דזדיקא לעלם: (טז) לכל מן דעבר זדיקותא אית
ליה אגרא וכל אנש איך עבדוהי משכח קדמוהי: (יז) מריא
קשי לבה דפרעה דלא נדעיוהי דנתחזון עבדוהי תחית שמיא:
(יח) רחמוהי מתחזין לכלהין בריתא ונהורא וחשיכא פלג
לבני אנשא: (יט) לא תאמר מן קדם מריא אתטשא
ובמרומא דשמיא מנו נתדכרני: (כ) ובעלמא סגיאא לא
אתנדע או מנא הי נפשי בינת רחותא דכלהון בני אנשא: (כא)
הא שמיא ושמי שמיא ותהומא וארעא כגלינה דעליהון קימין:
(כב) עקרי דטורא ושתאסא דתאביל כר מתחזא עליהון
זיעין: (כג) אף אנא לא אסים על לבי ובאורחתי מנו נסתכל:
(כד) אן אהטא לא תחזיני עינא ואין אדגל בכל אתר דמטשי
מנו ידע: (כה) חסירי לבא נאמרון הלין וגברא עולא נתרעא
הכנא

דען ער מיגט געוויר מיט דראהען, אבר נאגרענד מיט אויסאיבן: (*כח)
דאס אענגסטליכע הערץ קאן דיזעס ניכט דורך דענקען, אונד ווער קאן דיזע
געטליכע רעגירונגסארט פאססען: (*כט) דער אויפריכטיגע אכטעט דאראויף,
דער

ערך: (כ) ובעולם הגדול לא נודעתי · למעוט ערכי, ומה אני בין המון יצורים,
אשר אלף אלפים ורבא רבבן משמשין לפניו: (כא) לא כן תדמה, הן השמים ושמי השמים
תהום והארץ כספר נגלו לפניו, כן הבינותי מל' ארמי כגלינה דעליהון קימין · אף
שאיננו מכוון בלשון · העלי לא כו' · ההא לתמה, ונקודה בסגל לפני אות גרונית קמוצה
כמי האנכי הריתי את העם (במד' יא) כמבואר בספרי תלמוד לשון עברי (§ לג):
(כד) אין מי ידענו · הפסוק: (*כו) הלא כקופה כו' בו יורה החכם דרכי ה' ואופן
משפטיו · ותדמה פעולותיו לסער וסופה, אשר עצמותו איננו נראה לחוש הראות, אך
הוא מורגש מצד פעולותיו החזקות, כן נכר ה' מצד משפטו ופניו לא יראה: (*כז)
מי יבחר כו' מי יגיד מלפנים במה ישפוט ה' את האדם? ומה זה ימתין עד אשר יבואו?
יזהיר והבעל יאחר · מדמה חסדי ה' לאב רחם על בנו בעת נוסרו לא ימהר להענישו,
אך ירים שבטו ויזהירהו בו לאמר חדל לך פן אכך ולא ימהר להכותו · לכן לא יחיל איש
יום בוא המשפט כי אף אם הזהיר והפחיד בענש יאחר שבטו אולי ישובו · וכמעשה נינוה
ביונה · וכלל כוונת הענין להוכיח, אף ע"פ שבהשקפה הראשונה לא נגלה בברור איכה
יגיע לכל איש כפי מעשיו, הנו כן הוא, אף דרכי ה' עמוקים להשיג, וע"י הבות
ועלולים יתגלגל הדבר, שלצדיק יגיע כמעשה צדק ולרשע יגיע כמעשה רשע, ואין להרהר
אחר מדותיו ודרכי השגחתו · ולזה הוסיף: (*כח) קצר לב אנוש תבין, הסבות
והעללים אשר בהם ישבב הש"ת בהמצעותם לתת לאיש ואיש כפי דרכיו · והסדר ממשלתו
ומי יכיל · סדר ממשלתו לא יכיל איש ואין בכחו לראות סוף הסבות, כי המה רבים
ומשתלשלי' זה מזה, כשלשלת טבעת נתלה בחברתה, כן סדר המסבות ערוכות ושזורות,
אשר בפרט כל אחד ואחד לא נגלה תכלית הטוב, ובכללם קובצים כלם אל תכלית הטוב:
(*כט) לב נכון יתום לאו, יודע קצר כח השגתו להשקיף סוף המסבות ולא יעה רגלו
מן אשוריו, ולא ימוט לבו בראותו דברים מפליאים בסדר ההנהגה · וכסיל לא יבין
ומתעבר, כי ידמה אין סדר ואין הנהגה מ"ו ויעש אדם כדגי הים וכרמש אין מושל בו:

וּכְסִיל מִתְעַבֵּר וְלֹא יָבִין׃ (ל) שִׁמְעוּנִי וּשְׂאוּ לִקְחִי וְלִדְבָרַי
הָבוּ לִבְּכֶם׃ לא) בְּמִשְׁקָל שָׁקַלְתִּי מִלַּי וּבְחָכְמָה אֲחַוֶּה
לִקְחִי׃ (לב) מֵרֹאשׁ בָּרָא אֱלֹהִים יְצוּרָיו וּפִלֵּג אוֹתָם בְּמִשְׁטָרָם
(לג) וְאָצַל אֶל כֹּל מַעֲנֵהוּ עַד תַּכְלִית וּמֶמְשַׁלְתָּם לְדוֹרוֹת עוֹלָם׃
(לד) לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ לֹא יִיעָפוּ וְלֹא יִיגָעוּ אִישׁ כֹּחוֹ לֹא
נֶעְדָּר׃ (לה) לֹא יַפְרִיעוּ זֶה אֶת זֶה וְלַעֲדֵי עַד פִּיו לֹא יַעֲבוֹרוּ׃
(לו) אָז הִשְׁקִיף אַרְצָה וּבֵרְכָהּ בְּכָל צֶאֱצָאֶיהָ׃ (לז) בְּנֶפֶשׁ
כָּל־חַי מִלֵּא פָּנֶיהָ וְכָל מִחְיָתָם עָרַךְ בְּקִרְבָּהּ׃
יז (א) אֱלֹהִים בָּרָא אֶת הָאָדָם מֵעָפָר וַיְשִׁיבֵהוּ לֶעָפָר׃
(ב) מִסְפַּר יָמִים חֵלֶק לוֹ וַיַּמְשִׁילֵהוּ בַּכֹּל׃ (ג) וַיַּלְבֵּשׁ
אוֹתָם חָכְמָה וּגְבוּרָה וְעִטְּרָם בְּמוֹרָא׃ (ד) וְהִטִּיל
חִתִּיתָם עַל כָּל בָּשָׂר עַל כָּל חַי וְעַל כָּל עוֹף׃ (ה) בְּחָכְמָה
וְעֵצָה מִלֵּא לִבָּם טוֹב וָרַע אִלֵּף לָמוֹ׃ (ו) פֶּה וְלָשׁוֹן עַיִן
ואזן

דער חונבוחגנענע חבר זינדיגט חהנע חיברלעגונג: (ל) החֶרע זחהן איינע לעהרע, חונד מערקע חויף איינע ווחרטע: (לא) ריכטיג וויח חבגווחגען חיזט איין פחרטרחג, חונד איין חונטעררילט איט ווייזהייט: (לב) חלס גחט פחן חנפחנג דיח טעפפונג חינט דחזיין ברחכטע, החט ער זיח נחך חיה־ דער חרדנונג חבגעטהיילט: (לג) ער לעגטע יעדעם זיינע געטעפטע חויף, דיח לו זיינעם לוועק חבזילט, חונד חיהרע הערשחפטען זחללטען וועלטחלטער ווחֶהרן (לד) זיח הונגערן ניכט, דירסטען ניכט, חונד ער־ חיהדען ניכט, חונד חיהרע ווירקזחמקייט החֶרטע ניכט חויף; (לה) חיינעס הינדערט דחס חנדרע ניכט, עוויג ווידערסטרעבט זיח זיינעם געבחטע ניכט: (לו) דחרויף זחה גחט חויף דיח ערדע, חונד זעגנעטע זיח איט חיהרען גיטערן: (לז) טיהרע חללער חרט דעקטע חיהרע חברפלעכע, חונד ברייטעטע חלל חיהר בעדירפניס חין חיהר:

יז (א) גחט טוף דען אדם חויס ערדע, חונד פערווחנדעלטע חיהן ווידער דחרין: (ב) ער בעטיחאטע דיח לעבענסטחגע דער אענשען, חונד גחב חיהנען דיח הערשחפט חיבר חללעס חויף דער ערדע: (ג) ער ריסטעטע זיח איט קרחפט חונד אחכט חויס, חונד חוגחב זיח איט עהר־ פורכט: (ד) ער אחכטע זיח חללען געטעפפען פורכטבחר, חונד ליס זיח חיבר טיהרע חויף דער ערדע חונד חיבר דען געפליגעלן חין דער לופט הערר־ טען: (ה) ער גחב חיהנען ווייזהייט חונד חיינזיכטען, חונד לעהרטע זיח גוטעס פחן בעזעס חונטערשיידען: (ו) ער ערטייל חיהנען טפרחכפעהיג־ קייט

כהנא: (ל) שמעוני וקבלו יולפני ולכל מלי הבו לבכון:
(לא) אמר במתקלא מלי ובחכמתא אחוא יולפני: (לב) כד
ברא אלהא עבדוהי מן לקודמין עם בריתהון פלג נמוסיהון:
(לג) ויהב עד מא לחרתא עבדיהון ושולטניהון לכל דרי
דעלמא: (לד) לא כפנין ולא צחין ולא עמלין ולא לאאין
ולא חסרין מן גנברותהון: (לה) חד לחד לא סנין ועד מא
לעלם לא מעברין מלתה: (לו) מן בתר הלין על ארעא
אדיק וברכה בכל עללתה: (לז) נפשתא דכל חיא מלא
אפיה וקפס לגוה כל עבדיהון:

יז (א) אלהא מן ארעא בריהי לאדם ומהפך נהפכיוהי
לגוה: (ב) מנינא דיומתא פלג להון דנהוון קיימין
ואשלט אנון בכל מדם: (ג) בחכמתא אלבש אנון
ובגנברותא וכסי אנון דחלתא: (ד) וארמי דחלתהון על כל
בסר על חיתא ועל פרחתא: (ה) חכמתא ותרעיתא מלא
לבהון טב ובישא אלף אינון: (ו) וברא להון פומא ולשנא
ועינא

ושלשה הפסוקים האלה לקוחים מנוסח היונית: (ל) שמעוני · בא להורות באור
סדר הבריאה, ומקדים לקרוא לשומעיו כדרכו בדברים יקרי ערך מעיר תחלה לב שומעים
עליהם · ואמר שמעוני הוא לשון הבנה והאו וקבלו לקחי כו': (לב) עם בריתהון
פלג נמוסהון · תכף כשנבראו לדעתן נבראו לקומתן נבראו ולצביונם נבראו: והם לכל
יציר חקו ודרכו, וכן בעברית פלג אותם במעשיהם בסדרם: (לג) ואלה אל כל
מעשהו · עסקו ומלאכתו · עד תכלית · והדרה לדורות עולם · ובו ידבר מכללי היצורים
הטבעים; שהם עומדים על חקם ומשמרתם לא יעבורו, השמש יוצא בכל יום ממזרח ובא
במערב, והירח בלילה, וזרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה כל ימי עולם לא
ישבותו: (לד) לא ירעבו כו' · מכל דבריו נראה כי עד הנה ידבר מצבאות השמים
ומערכת הכוכבים והמזלות, ועליהם אמר לא ייעפו, ע"ד שאמור (ישעיה מ) מרוב
אונים ואמיץ כח איש לא נעדר: ולכן אמר במקרא שלפניו וממשלתם כו' · ע"ד שאמור
לממשלת היום ולממשלת הלילה: (לו) בנפש כל חי תלא כו' ע"ד שאמור תוצא הארץ
נפש חיה: וכל מחיתם ערך בקרבה · כן העתקתי לפי נוסח הארמית, וקפס לגוה כל
עבדיהון · וקפס כמו וקפץ לשון סגירה וסתימה · ומשמעות נוסח היונית · נפש כל חיה
מלא פני האדמה ואליה ישובון:

יז (א) החכם חלק כבוד לאדם, והבדיל אותו משאר חי, ע"כ הפלה לו פרשה
בפ"ע, אעפ"י שהענין נמשך למה שלפניו בסדר הבריאה: (ג) ועטרה
במורא · הנא' ומוראכם וחתכם יהי' כו': ולפי נוסח היונית · ויברא אותם כצלמו ·
(ער ריסטעטע זיא מיט מאכט אויס וויא ער זעלבסט האט, אונד שוף זיא נאך
זיינעם עבענבילדע) (ט) בריתו שם בהם · החכם בספורו הקצר יכיל ענין מהמשך
ב' אלפים שנה ומדלג מענין לענין עד הגיע למתן תורה, וגם בו מדלג מענין לענין עד
בואו לכוונתו להראות השגחת השם במעשה בני אדם · ומן ההשגחה יקיש פניו לגמול
ועונש, וממנו יבוא להורות דרכי תשובה לחוטאים זה עקר ענין הפרשה עד פסוק כ"ג:
ופקד

וְאֹזֶן בָּרָא לָהֶם וְלֵב מֵבִין חֵלֶק לָמוֹ : (ז) לִרְאוֹת גְּבוּרַת
פְּעֻלּוֹתָיו וּלְהַשְׂכִּיל נִפְלְאוֹתָיו : (ח) לָשִׂים יִרְאָתוֹ עֲלֵיהֶם
וְאֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ יְהַלֵּלוּ : (ט) בְּרִיתוֹ שָׂם בָּהֶם וְחֻקֵּי חַיִּים
הוֹרָה לָמוֹ : (י) בְּרִית עוֹלָם כָּרַת אִתָּם וּמִשְׁפָּטָיו הוֹדִיעָם :
(יא) עַיִן בְּעַיִן רָאוּ תִּפְאַרְתּוֹ וְדִבְרַת קָדְשׁוֹ בְּאָזְנָם שָׁמָעוּ :
(יב) לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם וְלֹא תָסוּרוּ וּפָקַד גֶּבֶר עַל עֲמִיתוֹ :
(יג) אָרְחוֹתָם לְפָנָיו נִגְלוּ וְלֹא יַעַבְרוּ מִנֶּגֶד עֵינָיו : (יד) לְכָל
הָעַמִּים הֵקִים מֶלֶךְ וְיִשְׂרָאֵל מְנָת אֱלֹהִים : (טו) כָּל
מַעֲשֵׂיהֶם נִגְלוּ לְפָנָיו כַּשֶּׁמֶשׁ וְכָל מַחְשְׁבוֹתָם לוֹ נוֹדָעוּ : (טז)
לֹא נֶעֶלְמָה רָעָתָם מִמֶּנּוּ וְאַשְׁמָתָם כְּתוּבָה לְפָנָיו : (יז)
יִשְׁמוֹר כְּחוֹתָם צִדְקַת אָדָם וְיָשְׁרוֹ כְּבָבַת עָיִן : (יח) אָז
יַחְשׂוֹף יָדוֹ לִגְמוֹל וַאֲשָׁמָם בְּרֹאשָׁם יָשִׁיב : (יט) אֶפֶס
לְשָׁבִים יִתְוַדֶּה וְהַמְמַהֲרִים לָרַע יֹאבֵדוּ : (כ) שׁוּבוּ אֶל יְיָ
וּתְשׁוּבוּן פֶּן תֹּאבֵדוּ : (כא) שׁוּבוּ מֵחַטֹּאתְכֶם וְאַל תִּרְגְּזוּ :
(כב) כִּי מֶה חֵפֶץ לָאֵל בְּמֵתֵי אוֹבֵד כִּי אִם חַי חַי יוֹדֶנּוּ :
מָה

קייט, אויגען, אהרן, אונד איין דענקענדעס הערץ: (ז) דאמיט זיא זיינע
וואונדערווערקע זעהן, אונד זיא בעטראכטען; (ח) זא ווערדען זיא עהר=
פורכט פיר איהן האבען, אונד זיינען היילגען נאמען לאבפרייזען: (ט) איבר
דיעס מאכט ער איין בינדניס מיט איהנען, אונד לעהרטע זיא געזעצע דעס לע=
בענס: (י) ער מאכטע מיט איהנען איין עוויגען בונד, אונד אפפענבארטע
איהנען זיינע רעכטע: (יא) מאן גיזיכט צו זאהן זיא זיינע גראסע
מאיעסטעט, אונד הערטען זיינע ווארטע: (יב) ער בעפאהל איהנען זיך
פאר אללעם אונרעכט צו היטען, אונד פעראורדנעטע, וויא זיך איינער געגען
דען אנדערן פערהאלטען זאלל: (יג) איהרע אויפפיהרונג איזט איהם שטעטס
בעקאננט, אונד זיינען אויגען ניכט פערבארגען: (יד) יעדע נאציאן בעקאם
איהרען אייגנען רעגענטען, אבר ישראל איזט גאטטעס טהייל: (טו) אללע
איהרע ווערקע זינד איהם זיכטבאר וויא דיא זאננע, אונד אללע איהרע גע=
דאנקען זינד איהם בעקאננט: (טז) אויך איהרע אונגערעכטיגקייטען זינד
איהם ניכט פערבארגען, אונד איהרע זינדען זינד בייא איהם אויפגעצייכנעט:
(יז) דיא וואהלטהעטיגקייט דעס מענשען בוואהרט ער וויא איינען זיגלרינג,
אונד איהרע רעדליכקייט וויא איינען אויגאפפעל: (יח) באלד ווירד ער זיינע
האנד צור פערגעלטונג דער זינדען ליגען, אונד איהר פערברעכען אויף איהרן
קאפף פערגעלטען: (יט) יעדאך דענען, דיא זיך בעקעהרן רייכט ער זיינע
האנד

ועינא ואדנא ולבו למסתכלו פלג להון: (ז) למחויו אנון גנברותא דעבדוהי דנסתכלון פרישתה: (ח) דנהוון משתעין בעלמא דחלתה ולשמא דקודשא נהוון משבחין: (ט) סם קדמיהון קימא ונמוסא דחיא אלף אנון: (י) קימא דעלמא אקים עמהון ודינוהי אודע אינון: (יא) ותושבחתא דאיקרא חזו בעיניהון ואיקר כמללא שמעו באדניהון: (יב) ואמר להון אזדהרו ולא תכדבון ופקד אנון גבר על חבריה: (יג) אורחתהון קדמוהי גלין ולא עברין מן לוקבל אפוהי: (יד) על כלהון עממיא אקים שליטנא ומנתה דמריא ישראיל: (טו) כלהין עבדיהון איך שמשא דניחין קדמוהי וגלין ליה כלהין תרעיתהון: (טז) לא כסין חוביהון מן קדמוהי וחטהא דכלהון בני אנשא כתיבין לקובלה: (יז) זכותא דכלהון בני אנשא חתימא וסימא לותיה וטיבותא דכלהון בני אנשא איך בבתא דעינא נטירא קדמוהי: (יח) ובתר הלין נתגל ונפרע אנון וחוביהון ברישהון נתל: (יט) ברם לתיבא יהב תיבותא ונובד לכל דלזריקא מהרין: (כ) תובו לות מריא ותתובין מן דלמאבד: (כא) תובו מן דלמחטא ולא למרגזו: (כב) מטול דמנא אית ליה הנינא לאלהא בכל מן דאבדו בעלמא חלף

האנד, דיא אבר אין איהרער באזהייט אונבזאגנען פארטוואנדעלן, געהן צו גרונדע: (כ) בעקעהרט אייך אוזא צו גאט, אונד טוהט בוסע, דאמיט איהר ניכט אומקאמט: (כא) לאסט אב פאן אייערן זינדען, אונד צירנט ניכט: (כב) דען גאט האט קיין געפאללען אן דיא פערדאמאונג, זאנדערן אן דיא

(יב) ופקד נבר על עמיתו· רומז לדעת השלם הלל ואהבת לרעך כמוך זה גוף התורה ואידך פירושה ניהו: (טו) איך שמשא דניחין· זורחים· ויזרח לו השמש· ת׳ ודנח ליה שמשא: (יז) חתימא וסימא· חתום ואצור וטמון: (יט) דלזריקא מהרין· מלת זריקא, פתרונו בכל מקום בספר הזה לפי ענינו רעה ורשע, והמתורגמין לא הבינוהו, ובערוך אינני, וגם במעריך לא פירשו: (כב) הנינא, הנאה ותועלת· לא יועילו (משלי יז) ת׳ לא יהנון· והנתי ערבה לי ת׳ והנתי הנסני: חלף אלין דחיין, ודברי החכם מכוונים למקרא׳ כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך (תהל׳ ו) ולדברי יחזקי׳ כי לא שאול תודך מות יהללך לא ישברו יורדי בור אל אמתך, חי חי הוא יודך כמוני (ישעי׳ לח)· וכוונתם שלא יאריך האדם בתשובתו עד אחרי המות· כי אין שם מקום לתשובה כי אם עולם הגמול, ומי שטרח בע״ש יאכל בשבת, ומכוין עוד לדברי (יחזקאל לג) כי לא יחפוץ אלהים במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה: (*) מה יזכה אנוש· הוא מנוסח היונית, לא ימלא בבן הגוש דבר שלם לפי שהוא בן תמותה, ועלול לחטוא ע״ד יצר לב אדם

(כג) מה שגיא רחמי אל נושא עון שבים : (כד) כי לא
כבן אדם אל ולא כעצת בני בשר עצתו : (כה) מה יזכה
אנוש והוא בן תמותה : (כו) מה בהיר משמש והשך
ישפנו אף כי יצר אנוש בשר ודם : (כז) כל חילי מרום
ידין אל ואף כי בני בשר עפר ואפר : (כח) מי יכל למלל
עלילותיו או מי יספר גבורותיו : (כט) תבל ומלאה יחדיו
תבלנה וה׳ לבדו הי לנצח : (ל) זך וישר ה׳ ואפס בלעדו
וכל מעשיו תמים יחדיו : (לא) הוא ערך מעשיו במשטר
סדרים ובדברו כלם יעמדו : (לב) עליהם אין להוסיף
ומהם אין לגרוע ומה לב אנוש כי יכילם : (לג) בהשלים
עוד רב השאיר ואם ישוב יתמה : (לד) מה אנוש מה
חסרונו ומה יתרונו מה טובתו ומה רעתו : (לה) וצבא
אנוש אם רבו ימיו מאה שנה כטפה מן הים וכגרגיר מן
החול : (לו) ואלף שנים כאין כיום אחד מחיי עולם :

על

דיא לעבענדיגען וועלכע איהן לאבפרייזען : (כג) וויא גראס איזט דיא בארמהערציגקייט גאטטעס, אונד זיינע פערזעהנליכקייט געגען דיא צוריק-קעהרענדע : (כד) דען גאטט איזט ניכט וויא איין מענש, אונד זיין ראטה גלייכט ניכט דעם ראטה איינעס פלייטשליכען וועזען : (כה) וויא קאן איין מענש, דער איין שטערבליכעס וועזען איזט, ריין זיין : (כו) וואס איזט העללער אלס דיא זאננע, אונד דאך אומגיבט זיא פינסטערניס, פיעלמעהר דער שוואכע מענש, וועלכער בלוט אונד פלייש איזט (וויא וויל דער פאן פעהלערן בעפרייט זיין) : (כז) אללע היממעלס-העערע ריכטעט גאטט, אויך דיא פלייש-ליכע וועזען, דא זיא דאך אללזאמאל ערדע אונד שטויב זינד : (כח) ווער פער-מאג זיינע ווערקע צו בעגרייפען? ווער קאן זיינע וואונדערטהאטען אללע ער-צעהלען? (כט) דיא וועלט זאמט איהרען גיטערן זינד פערגענגליך, גאטט אללין איזט איין עוויג לעבענד וועזען : (ל) ריין אונד טאדעללאז איזט דער עוויגע, ניכטס איזט אויסער איהם, זיינע האנדלונגען זינד אינסגעזאמט פאללקאממען : (לא) ער ארדנעטע זיינע ווערקע געהעריג, אונד אויך זיין געהייס שטעהט דאס גאנצע וועלטאלל : (לב) עס איזט ניכטס הינצוטוהן, נאך דאפאן צו נעהמען, וואס איזט דאז מענשליכע הערץ זיא פאססען צו קאננען : (לג) ווען דער מענש דענקט פאללענדעט צו האבען, זא האט ער נאך פיל איבריג גע-לאססען, אונד ווען ער זיך אויזיהעט ווירד ער צווייפעלהאפט : (לד) וואס איזט דער מענש? וואס זיינע פעהלער? וואס זיינע פארצוגע? וואס זיין

גליק

חלף אילין דחיין ויהבין ליה תודיתא: (כג) מה סניאין רחמוהי דאלהא דשבק לאילין דתבין לותיה: (כד) מטול דלא הוא איך הלין בני אנשא אף לא תרעיתה איך דבני בשרא: (כה) מא דעבר שמשא מן יממא אף הוא לה חשובא היכנא הו בר אנש דלא כבש יצריה מטול דבשרא ודמא הוא: (כו) חילותא דשמיא דאן אלהא אף לבני בשרא דהנון עפרא וקטמא: (כז) מנו משכח למחויו עבדוהי או מנו נמנא גנברותיה: (כח) עלמא כלא מתבקא אכחדא ומריא בלחודוהי זכי: (לג) בשולמהון דבני אנשא הנון משרין ואם נתובין נתמהון: (לד) מנו אנון בני אנשא ומנא הסרנהון ומנא יתרנהון ומנא טיבותהון ומנא בישותהון: (לה) וכגינא דחיוהי דבר אנשא כד נסגא למחאא מאא שנין איך דמזלא גורא מן ימא ואיך פרדתא מן חלא: (לו) אלף שנין מן עלמא הנא לא איתהון איך חד יומא בעלמא דזדיקא: (לז)
מחול

גליק? וואס זיין אונגליק? (לה) זיין לעבענסציעל ווען'ס לאנג דויערט, מיט הונדערט יאהרע, וויא איין וואססער טראפפען אויס דעם אָצעאַן, וויא איין זאנדקערנכען אויס דען זאנד עבענען: (לו) אויך טויזענד יאהרע
זינד

אדם רק רע כל היום, ומביא ראי' מהמה: (כה) הן שמש הוא עצם זך ובהיר ובכל זאת חשך יסופנו, אף שאין לקוי השמש בעצם, כי אם מסבה חוצה לו, (ולא ראיתי לבאר דבריו כיוון לדעת התוכנים האחרונים, אשר גלו בכלי הבטתם כתמים בשמש, לפי שבימי החכם לא נודע עוד דבר ממנו) וסובב דבריו על מאמר הן שמים לא זכו בעיניו ובעד כוכבים יחתום: אף כי אדם שותה כמים עולה· ודברי תרגום הארמית סתומים מאד: ואולי כוונתו· אף כי השמש בהיר ביום ובכל זאת בלילה מאפיל ובא, ולא ירחה אורו· ואיך יקום בן אדם חלש בו"ו· אשר מלא יצר והרהורים רעים? וגם בזה אין דעתי נוחה כי אין הנמשל דומה למשל: (כח) מנו כו' אחרי הודיעו רפיון בן אנוש ומעוט ערכו, יקים לנגדו יתרון הבורא ורוממותו, ולזה אמר: (כט) תבל ומלאה יחדיו תבלנה, ויי לבדו זך ונקי: (ל) מכאן עד ל"ג חסר בארמית, ולקוח מנוסח היונית: וכל מעשיו תמים יחדיו, שלמים ומתאימים בערכם: (לא) ובדברו כלם יעמדו, כי על חפצו יתקיים כל היקום, לו הסיר השגחתו ממנו רגע ישוב הכל לתהו ובהו; (לג) בשולמהון דבני אנשא הנון משרין· בלתי מבואר מה הוא· ואולי ירצה לומר, כאשר ידמה האדם כי השלים מעשהו בתכלית השלמות עוד רב המאיר, ואם ישוב אל מעשהו יתפלא ולא ידע מה חסר· ולפי נוסח היונית· הענין מי יחקור נפלאותיו? ומי תכן עוצם כחו? מי יספר רחמיו? כי הכל הוא ולמעשיו אין חקר· ואם ידמה אדם כי כלה לספר אותם, עוד לא החל· ובחשבו כי בא עד תכליתם אז יכיר קוצר כחו ורפיונו: (לה) מה אנוש, החכם ישוב מן רוממות הבורא לשפלות ערך האדם· מה אנוש ומה חסרונותיו ומה יתרונותיו: (לז) ואלף שנים נחשבים כאין
כיגרך

(לז) עַל כֵּן הֶאֱרִיךְ לָהֶם רוּחוֹ וְשָׁפַךְ רַחֲמָיו עֲלֵיהֶם׃ (לח)
כִּי יָדַע מָה אַחֲרִיתָם עַל־כֵּן הִרְבָּה לִסְלוֹחַ׃ (לט) רַחֲמֵי
אֱנוֹשׁ עַל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ וְרַחֲמֵי יְיָ עַל כָּל מַעֲשָׂיו׃ (מ) מוֹרֶה
וּמְיַסֵּר מְאַלֵּף וּמוֹכִיחַ אוֹתָם כְּרוֹעֶה נֶאֱמָן יְנַהֵל עֶדְרוֹ׃
(מא) אַשְׁרֵי אָדָם יְשַׂבֵּר לְרַחֲמָיו וְאִישׁ מִשְׁפָּטוֹ יִשָּׂא׃
יח (א) בְּנִי אִם תֵּיטִיב כַּל תִּבְזֶה וְאִם תִּתֵּן לֹא תֵרַע עֵינֶךָ׃
(*ב) טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִתֵּן מִשֶּׁתִּתֵּן וְתָחֵרַת בִּגְעָרָה׃
(ג) כְּצִנַּת מָטָר עֲלֵי חֹרֶב וַאֲמָרִים רַכִּים עֲלֵי מַתָּת׃ (ד) יֵשׁ
אֵיפֹא אִמְרֵי נֹעַם טוֹבִים מִמַּתָּן וְנֶאֱמָן רוּחַ יְחוֹנֵן בִּשְׁנֵיהֶם׃
(ה) אֱוִיל מִתְחַסֵּד לִפְנֵי נִדְבָתוֹ וּמַתַּת רָשָׁע מְכַלָּה עֵינָיִם׃
(ו) נִדְבַת פִּיו רַבָּה וּמַתַּת יָדֵהוּ מְעַט מִזְעָר׃ (ז) פּוֹשֵׂק
שְׂפָתָיו בֶּהָמוֹן וּלְעֵרֶת יִתֵּן אֵין כֹּל מְאוּמָה׃ (ח) עַד לֹא
תְדַבֵּר הִתְבּוֹנֵן וּלְמַד טֶרֶם תְּלַמֵּד׃ (ט) עַד בּוֹא צָרָה בַּקֵּשׁ
עזר

זינד איין ניכטס, וויא איין טאג פאן דער עוויגקייט: (לז) דארום איזט גאט
לאנגמיהטיג געגען זיא, אונד גאָס זיינע בארמהערציגקייט איבער זיא אויס:
(לח) ער ווייס גאר וואָהל וויא ניכטיג איהר ענדע איזט, דארום פערלייהעט
ער זיא: (לט) איין מענש איזט נור בארמהערציג געגען זיינעס גלייכען,
גאטטעס בארמהערציגקייט אבער, ערשטרעקט זיך געגען אללע געשעפפע:
(מ) ער אונטערווייזעט, ניכטיגט, לעהרט, אונד שטראָפט זיא וויא איין
הירט זיינע העערדע: (מא) הייל דעם מאננע, דער אויף זיינע גנאדע
האָפט, אונד דער געדולדיג זיינע שטראפגעריכטע אנניאמט:
יח (א) מיין זאהן! ווען דוא וואָהל טוהסט, זא פעראכטע ניכט
(ד"ה ווען דוא אלמאָזען גיבסט, זא געבע עס ניכט מיט
פעראכטונג דעם עמפפענגער, אדער מיט פארווירפען אונד ביטטערן רע-
דען), אונד זייא בייא דיינעם געבען ניכט מיסגינסטיג: (*ב) בעססער גאר
ניכט געבען, אלס מיט הארטעם אנרעדען געבען: (ג) וויא רעגען דיא
ברעננענדע היטצע לינדערט, זא זינד גוטע ווארטע בייא איינער גאבע: (ד)
יא אָפט איזט איין גוט ווארט בעססער אלס איינע גאבע; איין האָלדזעליגער
מאַן גיבט זיא ביידע: (ה) דער אלבערנע פראהלט שאהן פארהער עה ער
נאָך גיבט, אונד דאס פערשפרעכען דעס רוכלאזען מאכט נור הערצן וועה:
(ו) דאס פערשפרעכען איזט פיל אונד דיא גאבע וועניג: (ז) אָפט זאגט
ער פיל צו מיט דעם מונד, אונד גיבט גאר ניכט: (ח) בעדענקע ערסט
עהע דוא רעדעסט, אונד לערנע ערסט, עהע דוא לעהרסט: (ט)
פערזיהע דיך מיט הילפע עהע דיא נאָהט קאָמט, אונד מיט היילונגסמיטטעלן
עהע

מטול הנא מאגר רוחיה עמהון ואשד עליהון רחמוהי: (לח) מטול דידע דהרתהון בישא הי מטול הנא אסגי שובקנהון: (לט) ורחמא דבר אנשא על קריב בסריה ורחמה דאלהא על כלהון עבדוהי: (מ) מחכם ורדא ומלף להון ומהפך להון איך רעיא טבא דרעא לגזריה: (מא) טביהון לאילין דמסברין לרחמוהי ואילין דמקבלין לדינוהי:

יח (א) ברי למאן דמטאב לחבריה לא תכלא ובמן דיהב לא תבאש עינך: (ג) איך מטרא דמבטל לשובא היכנא מלתא מהפכא מוהבתא: (ד) אית גיר מלתא טבתא דמן מוהבתא טבא הי תרתיהון על אנשא בשרא: (ה) סבלא גיר מהסד עד לא עבד טיבותא מוהבתא דרשיעא מתיבא עינא: (ט) עד לא תתכתש בעי לך עדורא ועד

כערך יום אחד מול הנצחיות · ובתרגום ארמית, ויום אחד מן העולם הזה איננו נחשב לכלום מול יום אחד בעולם הצדיקים עולם שכלו ארוך · ע"ד יפה שעה אחת קורת רוח בחיי עוה"ב מכל חיי עוה"ז, אך כפי המשך הענין יתיישב יותר נוסח היונית לפי העתקתי, וזה תוספת באור מהמעתיק הארמי:

יח (א) בני אם תיטיב בל תבזה, נפש עני בתתך לו · ולא תרע עינך בתתך לו, אך בטוב עין תן אשר ידבנו לבך · ולפי לשון הארמית, לא תמנע מחברך בתתו צדקה, ובנותן מתנות לא תרע עינך כי יש לא יתן ולא יתנו אחרים, כי עינו רעה בשל אחרים: ושניהם נכונים, והראשון נתיישב יותר להמשך הענין: (ג) כגנת מטר עלי ארב, כן אמרים רכים עלי מתת · כי כל עוד שהמקבל לא יראה כי הנותן טוב לבו במתנתו, מתנתו לא ייטב לו, כי ידמה תמיד שהמתנה כחוב אשר מוטל עליו לשלם לעת הזדמן · אך בראותו חפץ נפש המתנדב בכל לבו, אז המתנה כלה שלו, והחפץ לא יתגלה כי אם ע"י אמרים נעימים עם הנתינה: ולא עוד אלא: (ה) לפעמים אמרים נעימים טובים לנכאה רוח מכסף וזהב אשר יתן לו · כי התנחומים לבדם יזקיפוהו יותר ויאמצו רוחו ממתנת יד · ולא עוד אלא בדברים טובים ונחומים לא יתחייב בתשלום גמול כאשר בקבול חפץ · והחכם העיר בדבריו לב הנותן על שני ענינים · האחד, שלא יכאיב למקבל בדברי נזיפה עם הגעת נדבתו, כדרך קצת מתנדבים, יזכירו לעני חטאיו ורעתו, לא להטיב לבם אך למען הבאים והחפיר אותם · והשני שהנותן יראה להמקבל פנים מסבירות בנחת ובאמרי חן, ולא ישליך לו נדבתו בדרך בזיון, או בגערה, בלא להכלים פני המקבל ופניו לא יחורו · כמרז"ל אזל חיורא ואתא סומקא · ודמו נשפך כמים: (ז) אויל מתחסד כו' כלומר עוד לא נתן, כדורך בגת יקרא צדקתו בקול גדול, ויתהלל גם יותר מבדי שויה · ומתן רשע מכלה עינים, כי מבטיח ימים רבים ולא יתן ועיני העני כלות ונכספות לה, ותוחלת ממושכה מכלה עינים ומדיבת נפש · וטוב לא להבטיח, מהבטיח ולא לקיים · לכן המתנדב יתן תכף לנדבתו ולא יאריך לבו ימים רבים: (ה) עד לא תדבר התבונן · את אשר תדבר כדי שתדבר במדה ובמשורה וכהלכה · וטרם תורה לאחרים תאלף לעצמך: (י) הוכח כו' ע"ד קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים · ושפוט עצמך טרם תשפוט אחרים, כי אם ל"כ אם תאמר טול

קיסם

עֱזֵר וְטֶרֶם תֶּחֱלֶה בַּקֵּשׁ מַרְפֵּא: (י) הוֹכַח טֶרֶם תּוֹכִיחַ
וְהִשָּׁפֵט טֶרֶם תִּשְׁפּוֹט: (יא) עַד בּוֹא צוּקָה הִתְפַּלֵּל וּלְעֵת
רָעָה תִּמְצָא מַעֲנֶה: (יב) עַד לֹא כָּשַׁלְתָּ הִתְחַנֵּן וְעַד לֹא
תֶּחֱטָא תֵּן צְדָקָה: (יג) לֹא תִתְמַהְמֵהַּ לַעֲשׂוֹת חוֹבֶךָ וְלֹא
תְאַחֵר לָשׁוּב עַד שָׁכְבְךָ עַל עֶרֶשׂ דְּוָי בְּעוֹד חֵילְךָ לַחֲטֹא
תֵּיטִיב דַּרְכֶּךָ: (יד) לֹא תָשִׂים מוֹעֵד לָשׁוּב זְכוֹר כִּי הַמָּוֶת
לֹא יְאַחֵר: (טו) עַד לֹא נָדַרְתָּ בִּין נִדְרֶךָ וְלֹא תִהְיֶה כִּמְנַסֶּה
אֶת יְיָ: (טז) אַל תּוֹסִיף חֵטְא עַל חֲטָאָה כִּי בָרִאשׁוֹנָה
לֹא נָקִיתָ: (יז) זְכוֹר כִּי רֹגֶז אַחֲרִית כָּל חֵטְא וּבְעֵת צָרָה
לֹא יָשׁוּב אַפּוֹ מִמֶּךָּ: (יח) זְכוֹר רְעָבוֹן בִּימֵי שֹׂבַע וָעֳנִי
בִּימֵי עֹשֶׁר: (יט) מִבֹּקֶר לָעֶרֶב מִתְהַפֵּךְ עִתֶּךָ וּבְיַד יְיָ אֵין
מַעֲצוֹר: (כ) וְגֶבֶר חָכָם יִצֹּף מִלְּפָנִים וּבְיוֹם צָרָה לֹא יִירָא:
(כא) נָאוָה לְנָבוֹן אַלֵּף הַחָכְמָה וְיוֹדְעֶיהָ יָפִיקוּ מִשְׁלֵי דַעַת:
(כב) אוֹהֵב לֶקַח יֶחְכַּם וְעַד קִצּוֹ יֵדַע מִשְׁלֵי תְבוּנָה אִמְרֵי
דַעַת וְאַלְפֵי נָפֶשׁ:
בני

עהע דוא קראנק ווערדעסט: (י) שטראפע דיך, עהע דוא אנדרע שטרא=
פעסט, אונד ריכטע דיך עהע דוא אנדרע ריכטעסט: (יא) בעטע עהע
דאס אונגליק איינטריפט, זא ווירסט דוא צור צייט דער היימזוכונג בעגנא=
דיגט ווערדען: (יב) עהע דוא שטרויכעלסט פלעהע, אונד גיב אלמאזען
עהע עס דיר אמנגעלט: (יג) פערזיימע ניכט דיינע פפליכט צו ערפיללען;
פערלענגרע דיינע רייע ניכט ביז דוא אויף דעם קראנקענבעטע ליגסט, זייגע
ווען דוא נאך זינדיגען קאנסט, דיינע בעססרונג: (יד) זעצע קיינע בע=
שטיממטע צייט פעסט ווען דוא דיך בעקעהרן ווילסט, בעדענקע דאס דער
טאדט ניכט צאגערט: (טו) עהע דוא געלובדע טוהסט זא איברלעגע עס
רעכט, דאמיט דוא ניכט גאט גלייכזאם אויף דיא פראבע שטעללסט: (טז)
בעגעהע ניכט זינדע אויף זינדע, דען שאן פאן איינער ווירסט דוא ניכט
אונגעשטראפט בלייבען: (יז) בעדענקע דאס פערדרוס דער אויסגאנג אללער
זינדען איזט, אונד צור צייט דער ראכע ווירסט דוא זיינעם צארן ניכט ענטגעהן:
(יח) האסט דוא זאטט צו ווערדען זא דענקע אן הונגערסנאהט, אן ארמוהט
אונד דירפטיגקייט אים וואהלשטאנדע: (יט) צווישען מארגען אונד אבענד
קאן זיך פיל אנדערן, אונד וואס גאט וויל ערמייגנעט זיך אהנע אויפהאלט:
(כ) דער וויזע איברלעגט אללעס פארהער, ער דארף אלזא קיין אונגליק בע=
פירכטען ווען נום קאממט: (כא) דעם פערשטענדיגען געציאמט עס זיך ווייז=
הייט צו לעהרן, אונד דער זיא קעננט ברינגט וויזע שפריכע הערפאר: (כב)
דער

ועד לא תתכרה בעי לך אסיא: (יא) עד לא תמטיך עקתא
צלא ובזבנא דעקתא תשכחיה ותעניך: (יב) עד לא תתקל
צלא ובעא ועד לא תחטא הב זדקתא: (יג) לא תתכל
למעברו חוביך ולא תהוא מדש עד מא דתעוק לך: (יד) לא
תתל זבנא למתב מן חטהיך אתדכר דמותא לא משתוחר:
(טו) עד לא תדור טיב נדרך ולא תהוא איך גברא דמנסא
מריה: (טז) לא תוסף למהטא חטהא דבקדמיא לא זכית:
(יז) אתדכר דרוגזא בחרתא הו דכלהון חטהא ובזבנא דעקתא
לא נהפך מנך אפא: (יח) הוית דכיר לכפנא ביומי סבעא
ומסכנותא ועניותא ביומי עותרא: (יט) מצפרא לרמשא
משנא עדנא וכלהין הלין שפירן אנון קדם אלהא: (כ) גבר
חכימא נאצף להלין כלהין וביומתא דרושעא לא נדחל מן
בישא: (כא) לכל דהכים למלפו חכמתא ולידועיה למתל
תודיתא: (כב) חכמי יולפנא אף הנון נתחכמין ונדעון עד
מא לחרתא מלא דמתלא מלא דחכמתא ויולפנא דנפשא:

ברי

קיסם מבין עיניך יאמר לך טול קורה מבין עיניך: (יא) עד בא צרה התפלל שלא תבואך, שלא תהיה כאשה הנעקת מלידה מחבלי הלידה ואחר העבורנה תשוב תתנחם, ותבחר את אשר מאסה · אבל המקדים להתפלל בתום לבב ובנקיון כפיו יעשה לכן תפלתו נשמעת: (יב) הפסוק הזה כפל ענין עם הפסוק שלפניו, הב זדקתא, כדי שלא תחטא: (יג) לא תתכל למעבדו חוביך, הכוונה סתומה, והיה דעתי לומר לא תבטח למעביר פשעיך אך אינינו מתישב עם הנמשך אחריו · אך לפי נוסח היונית · לא תתמהמה לשלם נדריך · ולפי הכוונה הזאת העתקתי בעברית קרוב לארמית לא תתמהמה לעשות חובך: ולא תשוא מדם כו' · לא תאחר עד אשר יליק לך · כדאיתא טוביה לדשמע ואדיש אלפא ביישתא מאה מניה (סנהדרין פ"ק) פי' אשרי גבר שומע רעתו ואינו משיב ומחשה, ואלפו מרעותיו מאה · ויהי' מדם שתיקה · ואנכי העתקתי לפי נוסח היונית · לא תאחר לשוב עד אשר תחלה ואין בך כח עוד לחטוא, כי אז אין האדם עוזב חטאיו, אך חטאיו עוזבים אותו, וחקריה לגנב, נפשה לשלאה נקט · אבל בעוד כח בך לחטוא תשוב, כי אז נגלה התרטה מלב אהבת הטוב ולא מלב העדר היכולת: (טו) דין אל נדרך · כלומר שתבונן תחלה היטיב אם תוכל לקיים שנדר עליך · ואין הכוונה על נדרי ממון לבד, אך כל דבר טוב אשר יקבל האדם על נפשו לעשות · לאסר אסר לענות נפש, או להיטיב בדרכי המוסר והמישרים קרא החכם נדר, ולז"א שלא יהיה בנודר כמנסה את ה' ואם יעשה אפלו אז יקיים נדרו, אבל צריך שיקיים הנדר תחלה ויבטח בה': (טז) עיין לעיל ט"ז ט"ז: (יח) זכור רעבון בימי שובע · גם זה מוסר נאה, ונאמר כבר כענין זה לעיל פרשה י"ג · ונשנה הנה במלות שונות: (יט) מבקר לערב תשתנה הזמן מרע לטוב ומטוב לרע כטוב בעיני אלהים · ומלת עתך תורה ג"כ מעמד האדם ותפלתו · כמו שהעתיק החכם הרמבמ"ן, בידך עתותי (תהל' לא) (אין דיינער האנד איזט מיין שיקזאל): (כ) ילף פרשו לפה · פי' החכם לופה ומביט הלבנים את אשר יבוא ויבין התחבולות לסדר ענייניו כראוי, לכן ביומי רע לא יירא רעה:

בני

יט (א) בְּנִי אַחֲרֵי מִשְׁאֲלוֹת לִבְּךָ לֹא תֵלֵךְ וּמִתְּשׁוּקָתְךָ
חֲדַל: (ב) כִּי אִם אֵיפוֹא כָּל מַאֲוַיֶּיךָ תְּמַלֵּא
לְחֶרְפַּת אוֹיְבֶיךָ תִּהְיֶה: (ג) לֹא תְפַנֵּק בְּמַעֲדַנִּים לִבְּךָ פֶּן
חִישׁ קַל תִּוָּרֵשׁ: (ד) אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם מַעַרְכֵי אֲרוּחוֹת
פֶּן תִּדַּל וּמְאוּם בְּכִיסְךָ אָיִן: (*ה) נָשִׁים בְּךָ יִפְגְּעוּ בְּגָדֶיךָ
חֲבוּלוֹת וְכֵלֶיךָ בַּעֲבוֹט וּקְלוֹנְךָ יֻצַּע לָרַבִּים: (ו) פּוֹעֵל סוֹבֵא
לֹא יַעֲשִׁיר וְאוֹהֵב בָּשָׂר יִתְרוֹשֵׁשׁ: (ז) יַיִן וְאִשָּׁה מְסַכְּלִים
לֵב וְרוֹעֶה זוֹנוֹת יֹאבֵד: (ח) נֶפֶשׁ עַזָּה תַּדִּיחַ בְּעָלֶיהָ וְנִמְהַר
לְהַאֲמִין חֲסַר לֵב וְרַבָּה רָעָתוֹ: (ט) שָׂמֵחַ לְאֵיד קָרוֹב שִׁבְרוֹ
וְשׁוֹנֶה דָבָר חֲסַר דָּעַת: (י) אַל תִּשְׁנֶה דָּבָר וְלֹא יְחַסֶּדְךָ
אִישׁ: (יא) עִם אוֹהֵב וְעִם שׂוֹנֵא לֹא תַרְבֶּה דְבָרִים וְאִם
לֹא יֵהָשֵׁב לְךָ עָוֹן תַּחֲרִישׁ: (*יב) לֹא תוֹצִיא פִּיךָ כָּל־אֲשֶׁר
יֵדַע

דער גלוטהרזאוקייט ליבט ווירד ווייזע, אונד ווייס ביז אן זיינעם ענדע פער־
אונפט־שפריכע, אונד פערנינפטיג רעדען, אונד ריכטיגע גרונדזעלצע:

יט (א) איין זאהן! הענגע ניכט דיינען בעגירדען נאך, אונטערדריקקע
דיינע ליידענשאפטען: (ב) ווא דוא דען דיינע ווינשע אללע
פאללבריננגסט, זא ווירסט דוא צום שפאטטע דיינער פיינדע ווערדען: (ג)
ערגעצע דיך ניכט אן קעסטליכען שפייזע, זאנסט ווירסט דוא באלד פערארר־
מען: (ד) לאס דיך ניכט אין טאווערייען מיט איינפלעכטען, דאס דוא ניכט
צום בעטטלער ווערדעסט, אונד ניכטס אים בייטעל בעהאלטעסט: (ה) דאן
ווערדען דיך דיע גלויביגער אנקלאגען, דיינע קליידער פערפאנדען, דיינע
גרעהטשאפטען דעם וואוכער, אונד דוא זעלבסט דער שאנדע פרייז געגעבען:
(ו) איין פערטרונקנער ארבייטער קאן ניכט רייך ווערדען, אונד ווער דאס
פלייש ליבט (ד"ה׳ דען לעקקערביססען ערגעבן איזט) ווירד פעראראמט: (ז)
ווין אונד וויבר בעטאהרן דאס הערץ, ווער זיך אן הורען הענגט אמאכט זיך אונ־
גליקליך: (ח) איינע פרעכע זעלע (ד"ה׳ דער אללעס פערווירפט אונד
ניכטס גלויבט) שטירצט זיך אינס אונגליק, אונד דער לייכטגלייביגע איזט אונ־
וויססענד, אונד ריכטעט פיל עלענד אן: (ט) ווער איבר איינס אנדערן אונגליק
פראלאקקט, דעססען אונטערגאנג איזט נאה; ווער איינע רעדע ווידערהאלט,
איזט אונוויססענד: (י) ערצעהלע קיין געריכט נאך (פאן הערן זאגען),
זא ווירד דיך ניאמאנד שענדען: (יא) וועדער געגען פריינד נאך פיינד
זייא שוואצהאפט, אונד ווא עס קיינע זינדע איזט (ד"ה׳ דיא אפפענבארונג
דעס געריכטעס יענעם קיין פארטהייל ברינגט) זא שווייגע: (*יב) דער
אונד אום ניכט אללעס הערוס זאגען וואס דאס הערץ וויס: (*יג) ער־
צעהע

יט (א) ברי בתר שאלת נפשך לא תאזל ומן רגתא כליה: (ב) אן גיר תעבד צבינה דנפשך איך הו הו יעבד צבינה דסנאא: (ג) לא תחדא בסגיאיתא דתפנוקא דלא חד תרין תהוא מסכין: (ד) לא תהוי מסכין ורוי וזליל ופקק כד מדם לית: (ו) פעלא רויא לא נעתר ודרחם בסרא נארת מסכנותא: (ז) חמרא ואנתתא מפחזין לבא ודמתדבק לזניתא נאבד: (ח) נפשא חציפתא תאבדי מרה ודמהימן בעגל חסיר רעינא הו דמקבל נפשה וסגי בישתה: (ט) דחדא על בישתא נהוא תברא ודתנא מלתא חסיר רעינא: (י) לעלם אל תתנא מלתא ואנש לא נהסדך: (יא) ברחמא ובסנאא לא תדגל ואן אית לך חטהא בעי עליהון ולעלם קרצא דאנשא

לא

יט (א) בני אחר מאהלות כו'. בו יורה החכם מדת ההסתפקות והכלכול, שלא יתאוה האדם למותרות ולמאכלי ענג: ומתשוקתך חדל. גם אם נפשך מאכלים תפנוקים תתאוה מנע אותך מהם ובזה את יצרך: (ב) כי אם תפיק כל זממיך ותבקש למלא כל תאוה העולה על רוחך, מהר תורש ותחסר לחם, ואויביך ילעגו על מחסורך, והמכלה קרנו בדבוי מאכל ומשתה ובתפנוקים לא ירחם איש על עניו: (ג) לא תפנק לבך בחמדנים. כי המרגיל נפשו בתפנוקים יקרים, יוציא עליהם כסף רב, ונוהג מנהג זה כמה פעמים, יורש וכיסו יורק: (ד) לא תכלה הונך כו'. הכונה לא תשית ידך עם בני ענג, עושים כל ימיהם חגים, ועורכים ארוחות ומשתאות, והולכים וקוראים לרעיהם, וככה יעשו כל הימים בית איש יומו, היום בזה ומחר באחר, ככה יקיפו ימי השבוע במשתה וארוחות. אך מה אחרית הארוחות האלה, המה מדיקים עקיהם, והכסף אזל מכלי, ואיש לא תשיגה ידו, והוא מחויב לשלם הטיבה מול הטיבה, ואין לו, יעביט כל בגדיו וכליו וכל אשר לו, וסוף סוף יהיה ללעג ולקלס, זה תוכן כוונת המקראות לפי נוסח היונית. ובארמית קצור בלשון. ומלת ופקק ל' שאות, תחלגנה שפתי שקר ת' ותתפקק: (ו) פועל סובא, שכור לשתות יין, ודבר הכתוב בהווה, כי דרך הפועלים והשכירים להשתכר: והוסב בשר. לאו דוקא, אלא כל תענוגי המותרות כולל בשם בשר. לפי שגם הוא נותר על מזונות הטבעיות הפת ולפת וירק ופרי: ולפי נוסח היונית סוף המקרא נבז למצער מהר יורש: וזה מתישב ג"כ לראשו, כי על כל כוס וכוס לבדו ידמה השכור מעט הוצאתו, כי ערכו מצער וכוס לכוס אחת לאחת למלוא לחשבון: (ז) יין והסה כו'. הוא מקרא מלא זנות ויין ותירוש יקח לב (הושע ד): (ח) נפש עזה. כתרגומו נפשא חציפתא איש חציף ומעיז לכפור הכל, ולא יתבש, ולא ישמע לכל דבר, ולא יאמין בכל; מדיח עליו רעה. וכן הפכו הנמהר להאמין בכל היא חסר דעת, ע"ד פתי יאמין לכל דבר, והקל להאמין משחית נפשו, ובזה רעתו לאחרים; כי הוא נקל להתפתות מאנשים נוכלים ורמאים, המסיתים ומדיחים אותו לכל דבר רעה אך היסר והנבון הוא אשר ישקול כל דבר במאזני שכלו, ויבחין בפלס תבונתו בין אמת ובין שקר: (ט) שמח לאיד, זולתו, קרוב שברו. ע"ד בנפול אויבך אל תשמח כו'. ושונה דבר. פי' שמע דבר ושונה הספור ההוא לספר אותו לאחרים, הוא חסר דעת, כי המרבה דברים וספורים בכל שמועותיו אשר שמע מבלי הבחנה על אמתתם הוא פתי: (י) לא תשנה כו' ולא יחסדך איש לא יחרף יגנה אותך, כי ע"י ספור השמועות ירבה אדם שונאים לנפשו, ומהם תצא מחלוקות

ומריבות

יֵדַע לִבֶּךָ׃ (*יג) מְסַדֵּר בֵּית שְׁכֵנְךָ לֹא תְסַפֵּר וְלֹא תִתְחַקֶּה
עַל דַּרְכּוֹ׃ (יד) כִּי שׁוֹמַעֲךָ יָשִׂים דְּבָרְךָ אֶל לִבּוֹ וְאַחַר גַּבֶּךָ
בּוֹז יָבוֹז לָךְ׃ (טו) שָׁמַעְתָּ דָבָר בְּלִבְּךָ יָמוּת הַרְגִּיעַ כִּי
בִטְנְךָ לֹא תִבָּקַע מִמֶּנּוּ׃ (טז) אֱוִיל עֵבֶר שְׁמוּעָה יְחַבֶּל־לוֹ
כְּחַבְלֵי אִשָּׁה הָרָה מֵעוּלָהּ׃ (יז) חֵץ תָּקוּעַ בְּיָרֵךְ שְׁמוּעָה
בְּלֵב סָכָל׃ (יח) הוֹכֵחַ אֶת עֲמִיתֶךָ אוּלַי לֹא עָשָׂה וְאִם
עָשָׂה אַל יוֹסִיף׃ (יט) הוֹכֵחַ אֶת עֲמִיתֶךָ אוּלַי לֹא דִבֵּר
וְאִם דִּבֵּר אַל יִשְׁנֶה׃ (כ) הוֹכֵחַ אֶת עֲמִיתֶךָ כִּי הוֹלְכֵי
רָכִיל רַבִּים וְאַל יַאֲמִין לִבְּךָ לְכָל דָּבָר׃ (כא) יֵשׁ חוֹטֵא
וְלֹא מִלִּבּוֹ וּמְעַוֵּת וְלֹא מִדַּעְתּוֹ׃ (כב) הוֹכֵחַ לָרָשָׁע וְאַחַר
תֵּעָנֵשׁ וּבְקִצְפְּךָ אַל תִּבָּהֵל׃ (כג) תּוֹרַת אֵל חָכְמָה וְיִרְאַת
יְיָ תְּבוּנָה נוֹצֵר אֵלֶּה מַשְׂכִּיל׃ (כד) אֵין חָכְמָה בִּמְזִמּוֹת
רשע

זעהלע ניכט נאך, וויא עס בייא דיינען נאכבארן צוגעהט, אונד בעקיממערע
דיך אום זיינער הייזליכען ווירטשאפט ניכט: (יד) דען דער דיר צוהערט
מערקט וואהל אויף דיינע ווארטע (וויא זעהר מאן זיך פאר דיר אין אכט נעהמען
מוס), אונד זאבאלד דוא דען ריקקען ווענדעסט, פערלאכעט ער דיך (וועגען
דיינער שוואצהאפטיגקייט): (טו) האסט דוא וואס געהערט, לאס עס מיט
דיר שטערבען, זייא נור געטראסט, דוא ווירסט ניכט דאפאן בערסטען:
(טז) דען אונוויססענדען מאכט איינע געהערטע נייאיגקייט שמערצען, וויא
איינער געבאהרערין דאס קינד: (יז) וויא איין פפייל אין דער היפטע,
זא שמערצט דעם טהארען איינע אנפערטרויעטע רעדע: (יח) שטעללע
דען פריינד צור רעדע (ווען דוא איהן אין פערדאכט האסט), פיעללייכט האט
ער דיא טהאט ניכט פערמיבט, אונד האט ער עס עטווא געטהאן, דאס
ער'ס ניכט ווידער טוהע: (יט) שטעללע דען פריינד צור רעדע, פיעללייכט
האט ער דאס ווארט ניכט געשפראכען, אונד האט ער עס געטהאן, דאס ער'ס
ניכט ווידערהאלע: (כ) שטעללע דיינען פריינד צור רעדע, דען אפט איזט'ס
פערלייאומדונג, אונד גיב ניכט יעדער רעדע גלויבען: (כא) מאן קאן
פעהלען אהנע פארזאץ, אונד אונרעכט אהנע פארוויסען טוהן: (כב) איבער-
פיהרע ערשט דען אונגרעכטען, דאן שטראפע; אונד איבראיילע דיך ניכט אין
דיינעם צארן: (כג) קענטניס איזט געזעטץ געטטעס, איזט וואהרע ווייזהייט,
אונד דיא פורכט געטטעס פערשטאנד, ווער זיא בעאבאכטעט איזט פערנ-
נינפטיג: (כד) ארגליסטיגקייט איזט ניכט ווייזהייט, אונד אינטריגיטע אנ-
שלעגע

לא תאכול: (יד) דלא מאן דשמע נסניך ואיך סרוחא
נחשבך: (טו) שמעת מלתא תמותי בלבך לא הות גארא
דתבזעך ותפוקי: (טז) מן קדם מלתא מתבל סכלא איך
דמתבל ילדתא מן קדם עולה: (יז) איך גארא דמהא
בחרותה דגברא הכנא מלתא במעוהי דסכלא: (יח) אכם
רחמך דלא נעבד דביש ואין עבד דלא נוסף: (יט) אכס
קרבך דלא נאמר ואין אמר דלא נתנה: (כ) אכס רחמך
מטול דכמה זבנין הוא מאכל קורצא סריקא ולא לכל מלא
נהימן לבך: (כא) אית גיר דחטא ולא מן לבה ואית דמתתקל
ולא מלשנה: (כב) אכס בישא דלסגיאא טלם ולא לכל
מלא תהימניוהי: (כג) מלא דנביותא סכל הכמתאדחלתא
דמריא ודחלתא דאלהא הי הי הכמתא: (כד) לית חכימא
דביש

ומרידות ושנאת חנם: ויש רוצים לפעתיק· לא תשנה דבר פעמים כי באחת יודע:
שמספר דבר ולא ייטב בעיני שומע, ישנה לספר אותו ויחשוב כי בזה יוסר הדבר,
ואינו כן, כי דבר יסר בפעם הראשון יוקר, ואם לא יסר הוא, הרי זה ככלב שב אל
קיאו: (יא) ואם לא יחשב לך עון· פי' כי יש דבר שמועה אשר ראוי לגלות לאשר
לו, כדי שידע להשמר, בעוד יש עת כי אז השתיקה און, אבל אם אין תועלת לזולתו
בדעתו את הדבר אשר הוגד עליו אם לטוב ואם לרע, אז השתיקה יפה ודבורו: (*יג)
מסדר בית שכנך כו'· פי' לא תספר מנהגו מושב ביתו מאכל שלחנו ומעמד משרתיו וכה
וכה אכל וכה וכה עשה כמנהג בוערים בעם בשיחתם· ולא תתחקה, לא תחקור ותשאל
על דרכו ומנהגו בביתו ובאשר לו· כמו ועל שרשי רגלי תתחקה (איוב כד)· וזה כוונת
מתרגם ארמית· ולעלם קרלא דאכלא לא תאכול, כי על פסוק ולא תלך רכיל בעמך ת'
אונקלוס לא תיכול קורציהון, וזהו רכילות ולה"ר: (יד) כי שומעך ישים דברו אל
לבך, ויראה כי בעל לשון הרע אתה והולך רכיל, ישים אל לבו להזהר, ואף כי בעת דברך
אליו יקשיב וישמע ויצדיק דבריך, אך בהפנות שכמך ללכת מעמו רוח אחרת אתו· ויבוא
לך על ספורך: ולא יאמין אותך על עניניו· ובת"א ואיך סרוחא נחשבונך, כפגר מוקרת
יחשב הולך רכיל: (טז) אויל עבר כו'· המשל הזה נאות מאד לענין, כולד בבטן
אשה הרה מלאו ימיה ללדת, ישבב לה צירים וחבלים עד לאתו, כן אין מעצור לכסיל
בהיותו מעבר שמועה אין לו מנוחה עד אשר יסיחנה: (יז) הוכח את עמיתך· אם
שמעת עליו דבר לאמר כה וכה עשה לך אל תמהר להענישו, אך התוכח בו תחלה וקרא
לו ושאל את פיו, הנה שמעתי עליך כי כה וכה עשית לי, ושמע מה יענה לך, כי אולי
שקר ענו בו והוא לא עשה· ואף אם אמת נכון הדבר, תזהיר בו כי לא יוסיף, כי טוב
לכבוש את אויבו בדברי רצוי מהכנס עמו בדין ובמשפט: ובת"א אכם, הוא ל' ווכוח
ותוכחה, אל באפך תוכיחני (תהל' ו') ת' תכסין: (כא) יש חוטא כו'· גם זה נתינת
טעם לדבריו, כי לפעמים ירע אדם לזולתו בלי כוונה, רק בשגגה או בטעות בדמותו
לטוב ונהפך לרע שלא מדעתו: (כב) הוכח לרשע· הודע אליו חטאתו תחלה ואם
איננו מודה ועוזב ואח"כ תקרב לענש· ובלשון ארמית אכס בישא דלסגיאא טלם, פי' אשר
הרבה לעול אותך, ולאיש כזה אל תאמין לכל דבריו, אף אם יבטיח לך שלא יוסיף, כי
המועד לרשע לא יוכל לסור מרשעתו: (כד) אין חכמה כו'· אחרי אשר חייב
הנודק שולל סותרו, כי תורות הנוכלים והאחרונים להרשיע, אינם חכמים באמת כ"א
רמאים

G

רֶשַׁע וְלֹא שֵׂכֶל בְּנִכְלֵי מִרְמָה׃ (כה) יֵשׁ עָרוּם לְעוֹלֵל
עֲלִילוֹת בָּרֶשַׁע בַּעַר וּנְקִי חֵטְא׃ (כו) יֵשׁ חֲסַר מַדָּע וְנְקִי
מֵעָוֹן וְרַב מַדָּע וְחוֹטֵא׃ (כז) טוֹב מְעַט תְּבוּנָה בְּתָם־לֵבָב
מִמַּדָּע רַב וָרָשַׁע׃ (כח) יֵשׁ מִתְרָאֶה מַךְ מָטָה רֹאשׁוֹ וְרוּחַ
נִשְׁבָּרָה וְלִבּוֹ מָלֵא נְכָלִים׃ (כט) מַטֵּה פָּנָיו מַכְנִיעַ רוּחוֹ
וּבְמָקוֹם לֹא נוֹדַע יָשָׁר יִקָּרֵא׃ (ל) וְהוּא בְּאֶפֶס כֹּחַ יֵעָצוֹר
רִשְׁעוֹ וְתִמְצָא יָדוֹ יָבֹא אִישׁ וְיַחְפִּיר׃ (לא) בְּתֹאַר אַפָּיו נִכַּר
גֶּבֶר וְעֵינָיו עַל מַחֲשַׁבְתּוֹ תְּעִידֶנָּה׃ (לב) חֲזוּת אַפַּיִם
וּמַלְבּוּשׁ יוֹכִיחוּ מַה מַעֲשָׂיו צְחֹקוֹ וּמַהֲלָכוֹ יָעִידוּ מָה עִנְיָנוֹ׃

כ (א) חוֹכֵחַ לֵץ לֹא טוֹב וּלְהַלֵּל אִישׁ לֹא לוֹ תְּהִלָּה׃
(ב) מוֹכִיחַ בְּלֹא עִתּוֹ לוֹ הֶחֱרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב׃
(*ג) טוֹב הוֹכֵיחַ עֲמִיתוֹ בְּפִיו מִנְּשׂא שִׂנְאָתוֹ בִּלְבָבוֹ׃ (*ד)
מוֹדֶה חֲטָאָיו מִלִּבּוֹ מַצִּיל מִכְנִיעָה נַפְשׁוֹ׃ (ה) שׁוֹפֵט מְעַוֵּל
משפט

טולגע זינד ניכט קלוגהייט: (כה) אמנכער איזט ליסטיג אום שלעכטהייט
אויסצואיבען, איין אנדרער איזט איינפעלטיג אבער אונשולדיג: (כו) אמנכער
איזט אונוויססענד אונד פאן זינדען פרייא, אונד אמנכער האט פיל שארפזין
אונד איזט איין שאלק: (כז) בעססער וועניג פערשטאנד אונד אויפריכטיגעס
הערץ, אלס רייך דאראן זיין אונד רוכלאז: (כח) אמנכער צייגט זיך דע=
מיהטיג, מיט געבייגטעם קאפף אונד נידערגעשלאגענעם געמיהטע, אונד
דאס הערץ איזט פאללער טיקקע: (כט) ער געהט געביקט מיינהער מיט
דעמוהט, אונד וואו מאן איהן ניכט קענט, ווירד ער פיר איינען רעכט=
שאפפענען געהאלטען: (ל) האלט אונפעראעגען זיינע באזהייט איין, זא
באלד ער אבער געלעגענהייט פינדעט צייגט ער זיא: (לא) אן דער אינגע
ערקעננט מאן דען מאן, אונד דאס געזיכט צייגט זיינע געזינונגען: (לב)
געבערדען אונד קליידונג בווייזען אויף זיינע האנדלונגען; דאס לאכענדע
לאכען, אונד דער גאנג איינעם מאננעס צייגען אויף דען קאראקטער:

כ (א) אונציט איזט עס איינען ספעטטער שטראפען, אדער דען
ריהמען, דער קיינען פערדיהנט: (ב) אמנכע שטראפע
געשיהט צור אונצייט, אונד שווייגט וועלכער ווען ער שוויגע: (*ג) בעס=
סער איזט'ס פרייא שטראפען, אלס איננערליך גראלל נאכטראגען: (*ד)
ווער איבער זיינע פעהלער איין פרייעס געשטענדניס אבלעגט, ערשפארט זיך
דעמיהטיגונג: (ה) דער ריכטער וועלכער געוואלטטאטיגקייט אים גע=
ריכטע איבט, גלייכט איינעם פערשניטטענען, דער איינע איהם אנפערטרויטע

יונג=

דביש ולית תרעיתא דחטיא דסכולתנותא: (כה) אית ערימותא דבריא חטהא ואית סכלא דחסיר חטהא: (כו) ואית הסיר מרעא דמתפצא מן חטהא ואית יתיר מרעא דחטא: (כז) אית ערים רצבא למדגלא ומתעקם למגלא דינא: (כח) אית דמתחזא איך מכיכא ואיך תביר נפשא וגו לבה מלא נכלא: (כט) אית דמרכין אפוהי ומתרעא בישתא ובאתר דלא ידעין ליה קרין ליה כאנא: (ל) אית מטול דלית ביה חילא מתכל מן דלמחטא ואין משכח ליה למבאשא מבאש: (לא) אית דמן הזוא דאפוהי פרש ליה גברא ומן קבול ידע ליה חכימא: (לב) חזוא דגברא מחוא עבדוהי ופסעתיה דבר אנשא מסהדן עלוהי:

כ (א) לית ליה טיבותא למאן דמכס לעולא ומשתבח מן בר דלא ולא ליה למשתבחו: (ב) אית מכסנותא דלא יאיא ואית דשתיק והו חכים: (ג) טב הי מכסנותא בפומא מן דלמנטר סניא בגו לבא: (ה) מתרגרג מהימנא למדמך

דמאים, ומה גדלה טעות האנשים, בראותם איש מערים וידיו רב לו במזמות המרמה להונות אנשים, וקוראים אותו חכם, ואין זה חכם אבל ערום ונבל: ות"א אמר לית חכימא דביש, והוא משפט מתהפך ויאמר לצדק אין רשע חכם: (כה) יש ערום כו' חכמים להרע כזה יתגלו הרבה, אשר פונים אוילות תבונתם לרמות האנשים, והיטיב אין אותם · ולעומתו בער נקי מחטא, כי הוא איש תם ולא ידע רע: ולכן יתגלה לפעמים: (כו) נבער מדעת וצדיק, ואיש רב מדע לו אבל משבב מדעו להרע, ואם תשאל מי משניהם טוב? יאמר: (כז) טוב זה אשר מעט תבונה לו ולבו תמים, מאיש רב מדע ולבו רע כן הוא לפי נוסח היונית · ובארמית כתוב ואית ערום דלבא למדגלא פי' לכזב ולשקר · ומתעקם למגלא דינא · יודע בתחבולות ערמה להצדיק דינו אשר לו עם זולתו (ער פערדרעהט אללעס אום זיינען פראצעס צו בעשעניגען): (כח) אית דמתחזא איך מכיכא · גם זה מין מנוכלים, ידכה ישוח ומשפיל נפשו מראה עלפיו כחזיר ולבו כנחש: (כט) וכן איש נוכל כזה, ראשו מטה לארץ, ועושה עצמו אינו רואה ואינו שומע, ומתחפש עד שבמקום שאין מכירים אותו ישימוהו לצדיק וישר: (ל) או מחסר כח ימנע מרשע, ומחסריה לגנב' נפשה לשלמא נקט · ולעת מצוא השיגה ידו להרע, יראה כל רשעתו: (לא) ואחרי הודיעו מיני הרמאים יתן סמנים להכיר בהם בני אדם · והם ה' סמנים, קוי פניו, מראית עיניו, לבוש, והלוך, ושחוק · והסמנים האלה הם אמתיים, אך צריך התבוננות רב מי שיבינם · ואמת הוא אם יעשה הערום כל מיני תחבולות לזייף גלוייו, בכל זאת נכר הוא, מתמונות פניו, מהבטת עיניו, כי הערום ע"פ רוב, לא יוכל להביט בפני עמיתו כי ידבר בו, גם מלבושיו ופסיעות רגליו מעידים עליו · וכן שחוק הערום הוא בשקר, כי ידחוק עצמו לשחוק בגלוי פניו, ולבו בל עמו · אך לב מבין צריך שיהיה האיש אשר יכיר כל אדם מפרצוף פניו (פיזיאגנאמיא) · ואמר חכם אחד „הוא ערום כנחש ותמים כיונה" · כי בראשון יתבונן ערמת * הנוכל ובשני יישר נפשו לישרים · והנה אף בדבר החכם במקום הזה נאבדת פניה, בכל זאת

משפט סריס מענה נערה הפקדה אתו: (ו) יש מחריש
חכם יחשב ומרבה דברים ישנא: (ז) יש מחריש כי אין
בפיו מענה ויש עוצר מענהו לעתו: (ח) נבון מחריש
ונוצר עתו ופתי נמהר בדבריו ולא יחיל: (ט) נטל כבד
מרבה דברים ומתקשה בדבריו ישנא: (י) מרבה דברים
מרבה כזבים ומרים נפשו קלון אחריתו: (יא) משליך
אבן מפריח צפרים ודברי נרגן מפריד רעים: (*יב) הופך
במוסר לבו פורק על מנפשו: (*יג) יש נזק נהפך למשכרת
ומשכרת תהפך למחסור: (יד) יש קונה דבר במחיר
מעט ואחר ישלם שבעתים: (*טו) יש מתן ללא יועיל
ויש יפיק פרי שבעתים: (טז) מתת כסיל לא תרצה כי
עיניו על גמול שבעתים תצפינה: (יז) מעט יתן ורב מחסר
וכהורך בנת יקרא בקול גדול: (יח) היום נשה ומחר נגש
וכל נדבתו קלון וחרפה: (*יט) במתק שפתים יתן נדיב
ייטיב

יונגפֿרויא שענדען וויל: (ו) ווער שווייגט ווירד פֿיר ווייזע געהאלטען, ווער פֿיל שוואצט, געהאסט: (ז) מאנכער שווייגט אויס מאנגעל אן אנטווארט, איין אנדערער שווייגט ביז צו זיינער שיקליכען צייט: (ח) דער פֿערנינפֿטיגע בעאבאכטעט דיא געלעגענע צייט, דער שוועצער אבער קאן זיא ניכט אבווארר= טען אונד אייזלט איהר פֿאר: (ט) ווער פֿיל רעדעט ווירד אונערטרעגליך, אונד ווער זיך געשפּרעכע הערשען וויל (ד"ה רעכט בהאלטען) ווירד גע= האסט: (י) פֿיל רעדען געוועהנט אן פֿיל ליגען, אונד זעלבסטערהעבונג ברינגט פֿעראכטונג: (יא) ווער איינען שטיין צווישען איינע טריפט פֿאגעל ווירפֿט, פֿערטרייבט זיא, זא טרעננען פֿערלייארעריטע ווארטע, פֿריינדע: (יב) ווער דורך שטראפֿע בעססערט, ענטלעדיגט זיך פֿאן איינעם יאמער: (יג) מאנכער שאדען ווירד צום געווין, אונד מאנכער געווין צום פֿער= לוסט: (יד) מאן קויפֿט זיך איינע זאכע, מאנכעס מאהל וואהלפֿייל אן, אונד מוס עס הערנאך זיבענפֿעלטיג בעצאהלען: (טו) עס גיבט גאבען דיא קיינען נוצען פֿערשאפֿפֿען, אונד אנדערע דיא זיבענפֿעלטיג פֿארטהייל ברינגען: (טז) דעס טהארען גאבע ניצט אונאנגענעם, דען ער בליקט אייזאטער אויף זיבענפֿעלטיגע פֿערגעלטונג: (יז) וועניג גיבט ער אונד פֿיל ריקט ער אויף, אונד טרייבט עס אויס ווי איין ווינטרעטער: (יח) הייטע לייהט ער אונד מארגען פֿאדערט ער עס ווידער, זיינע וואהלטהאטען זינד נור שמאך אונד שאנדע: (כ) דורך טעגע ווארטע מאכט דער פֿרייגעביגע זיינע גאבע אנגענעהם, ער.

למדמך עם בתולתא הכנא מאן דעבר דינא באולצנא: (ו) אית דכר שתיק מתחשב חכימא ואית דמסתנא בסיגאא דשועיתה: (ז) אית דממלל איכא דלא ולא ליה לממללו: (ח) גברא חכימא נטר עדנא וגברא עולא ומרחא לא נטר עדנא: (ט) אית דבסיגאא דשועיתה מסתנא ודמתגיאא נסתנון היוהי: (י) אית מדם דלבישתא הי דגברא ואית שועיתא דלחוסרניה: (יא) איכנא דתשדי כאפא בעופא דתפרחיוהי הכנא דתוכד רחמתא דרחמך דשרוא ולא תשכחיוהי: (יד) אית דסגי יזף איך זעור ופרע ליה חד בשבעא: (טז) מוהבתא דכבלא לא שויא ליה מטול דעינוהי חד בשבעא סימן לפורענותא: (יז) זעור יהב וסגי מהסד ופתח פומה וממלל דביש וסרב: (יח) יומנא מוזף וכיהר תבע וגביתה גביתא היא דפורענותא, אילין דהיכנא איתהון לאלהא

לא נמלא המאמר המובא בגמ׳ בשם בן סירא (סנהדרין דף ק) זלדקו קורטמן עבדקן הכהן׳ וזה לי לישועה, כי אין זה ספר בן סירא אשר עליו אמר רבי יוסף (שם) אף בספר בן סירא אסור למקרי:

ב (ד) מודה חטאיו כו׳׳ המאמר הזה נכון מאד, כי המודה לחבריו, כה וכה עשיתי לך סלח לי, מהר ימחול, וישוב להיות כבראשונה, והמודה בקנס פטור, ואיננו צריך כניעה רבה להימחול לו׳ אבל הממתין עד שיחרה עליו המעוול, ויתבעהו לדין, אז צריך כניעה רבה, שיבקש ויתחנן לו שיסלח לו: (ה) סרים מענה כו׳׳ ידוע שהוא מנהג מלכי בני קדם להיות סריסים שומרי בית הנשים, (ומעשה אחשורוש יוכיח) והוא גדול עונש הסרים אשר יענה אחת מן הבתולות אשר הוא הושם שומר עליהן׳ וכן הושם השופט על המשפט לעבות משפט לדק, ואם יעות משפט הוא נדמה בכל וכל לסרים מענה בתולה, והמשל נאות מאד: (ז) כי אין בפיו מענה׳ אם הוא בדבר אשר ידע ואשם, ולא ידע מה יענה, לפי באמת הוא שחטא, ולא ידע במה יתגלגל על פשעו, או שהדבור הוא בחכמה ולבו ריק, והוא חסר דעת, ואין לו תשובה בדבר שאלה בנדון ההוא׳ ויש יודע להשיב, אך ישמור עת הנכון לתשובה׳ והוא חכם ויודע לערוך דבריו לפי עת ומקום ותכונה׳ כי אותות החכם הוא אשר יודע עת לדבר ועת לחשות, והכל יפה בעתו: ודברי המתרגם הארמית בפסוקים האלה קשרי הבנה: (יא) מפליך אבן, בין חברת לפרים מפריחים, כן דברי איש הולך רכיל ולשון הרע, מבריח חברת רעים: (יג) יש נזק כו׳. הענין הזה יקרה עד למרבה ע״י נזק יולד לפעמים ריוח, וע״י ריוח יקרה נזק׳ והפסוק שאחריו מבאר הענין הזה יותר: (יד) יש קונה דבר במחיר מעט כו׳׳ יתכן לפתור אותו על כמה אופנים, יש קונה חפץ גרוע שבור וחרס, וישמח כי קנה אותו בזול ויתקלקל בכל עת, וצריך שיוציא עליו דמי תקון כפלי כפלים מדמי שויו׳ ואלו היה קונה הדבר הזה מחדש, לא רבתה כסף מקחו מאשר יוציא על הישן ומקולקל׳ והמפורסם: כל דבר זול יקר, וכל דבר יקר זול: וכן יש לפתרו על שיקנה אדם שם ותמנות (ראנג אונד טיטעל)׳ ומקנת שם הכבוד הזה בדמים מעטים, אך צריך אח״כ הוצאות רבות כדי שיתנהג על פי מדות הכבוד הזה, בבגדיו, במשכנו, במאכלו ובמשתהו, וכדומה לזה, לקיים כבודו: ויש לפתרו ג״כ לפעמים יקנה אדם

יֵיטִיב וְקוֹלוֹ בַּל יִשָּׁמֵעַ׃ (כ) אָמַר סָכָל חָסַרְתִּי רֵעִים וְאֵין
גּוֹמֵל עַל טוֹבָתִי׃ (ג) גַּם אוֹכְלֵי לַחְמִי דוֹרְשֵׁי הַוּוֹתַי עַד
מַה תַּרְבֶּה חֶרְפָּתוֹ׃ (*כב) מוֹקֵשׁ רֶגֶל קָטֹן מוֹקְשׁוֹ וּמוֹקֵשׁ
לָשׁוֹן יְחַבֵּל נַפְשׁוֹ׃ (כג) מַיִם עַל אֶבֶן חָלָק לְשׁוֹן כְּסִיל בֵּין
נְבוֹנִים׃ (כד) מַאֲכָל תָּפֵל בְּלִי מֶלַח דַּבֵּר דָּבָר בְּלֹא עִתּוֹ׃
(כה) חָכְמָה בְּפִי סָכָל נִשְׁחָתָה כִּי בְּלֹא עִתָּהּ יְדַבֵּר׃ (*כו)
גַּם בַּהֲגוּת פִּי כְסִיל תְּבוּנָה סָר טַעְמָהּ כִּי מִשְׁפָּטָהּ יְסַלֵּף׃
(כז) יֵשׁ בְּרִישׁוֹ יִמָּנַע מֵחֲטֹא וּמַךְ עֶרְכּוֹ נִצַּל מִנִּסְיוֹנוֹת׃
(כח) יֵשׁ אוֹבֵד מִפְּנֵי בָשְׁתּוֹ וּמִכְּלִמַּת פָּנָיו יִשָּׁחֵת׃ (כט)
יֵשׁ מַבְטִיחַ מִפְּנֵי חֶרְפָּה וְקָנָה לוֹ שׂוֹנֵא חִנָּם׃ (ל) אֵין רֶעַ
כְּאִישׁ כָּזָב וְרַבָּה הִיא בְּפִי אֱוִילִים׃ (לא) טוֹב גַּנָּב מֵאִישׁ
כָּזָב

ער איבט וואָהלטהאַטען אָהנע עס זיך פערלויטען צו לאַססען: (כ) דער
טהאָר קלאַגט: מיר פעהלט'ס אַן פריינדען; ניעמאַנד דאַנקט מיר מיינע
וואָהלטהאַטען: (כא) אויך דיא מיין בראָדט עססען, זוכען מיין אונגליק;
וויא אָפט ווירד זאָלכער פערשפּאָטטעט: (כב) איין אַנשטאָס מיט דעם
פוססע איזט פאָן לייכטעם שאַדען, איין אַנשטאָס מיט דער צונגע אַבער גרייכט
צום פערדערבען: (כג) וויא וואַססער אויף איינען גלאַטטען שטיין, זאָ דעס
טהאָרען רעדע אונטער פערשטענדיגען, (ד"ה׳ זיא זינד פאָראיבערגעהענד
אָהנע דאַס מאַן דאַרויף אַכטעט): (כד) אונצייטיג געשפּרעך איזט וויא אונ-
געזאַלצענע שפּייזע: (כה) וויזהייט אויס דעם מונדע דעס טהאָרען איזט פער-
ווערפליך, דען ער זאַגט זיא ניכט צור שיקליכען צייט: (כו) ווען ער אויך
וואַס פערנינפטיגעס שפּריכט, האַט ער דאָך קיינען געשמאַק, דען ער טרעגט
עס אונגעהעריג פאָר: (כז) מאַנכער ווירד דורך אַרמוטה פאָן זינדען אַב-
געהאַלטען, אונד זיין שטיללעס לעבען איזט קיינער פערזוכונג אויסגעזעצט:
(כח) מאַנכער לעטט דאַס לעבען אום דער שאַנדע ווילן אונד ריכטעט
זיך צו גרונדע אום איינער שאַם ווילן: (כט) מאַנכער פערשפּריכט
דעם אַנדערן עטוואַס אויס שאַם, אונד מאַכט איהן זיך אונגעהעצטער ווייזע
צום פיינדע: (ל) ניכטס שענדליכער אַלס איין ליגנער, אים מונדע דער לאַ-
סטערהאַפטען ווירד דיא ליגע בשטענדיג געפונדען: (לא) ליבער איין דיב
אַלס

מפני גנות ולהגיד בזול, ונודע הדבר וצריך היטיב מפני הסוא לבעליו חנם, ולפעמים
יתחייב עוד קנס ידוע קנס אותו׳ וכלם מתיסבים ונבונים׳ ומלת ואחר, כמו ואחר
פגם ייסף: (כו) יש מתן ללא יועיל׳ לפעמים יתן אדם שלא כראוי, או שלא יתן
לאנצרך די צרכו, או שלא בזמנו ולא הועיל בנתינתו מאומה, או שיתן לבעל כפוי טובה,
והתנאים רבו המספור בהתנגד אים, כי לפעמים יועיל פרוטה אחת כראוי בזמנו, יותר
ממאה בלא זמנו, וכדומה לזה: (כז) מתת כסיל כו׳ יורה כי הכסיל לא ייטיב
בתורת

לאלהא ולבני אנשא סניאון אינון: (כ) סכלא אמר לית לי
רחמא ולית טיבו לטיבותי: (כא) אכלי לחמי איך שועא
דכאפא אלא אבותיה נמיקון עלוהי: (כג) איך מיא דאשידין
על שועא דכאפא הכנא לשנא דעולא בית זדיקא: (כד) איכנא
דלא משבחא אליתא דמתאכלי דלא מלחא הכנא מלת
דמתאמר דלא בעדניה: (כה) בפומיה דסכלא תתקלי
מלתא מטול דלא אמר לה בעדניה: (כז) אית דמתפלט מן
חטהא מטול צריכותה מנו הנא דהוא זדיקא ועל עותריה
מתנניח: (כח) אית דמובד נפשיה מן בהתתא ומן כוסי
אפוהי גמר: (כט) אית דמן בהתתה מתכל חבריה וקנא
ליה סנאא מגן: (ל) מדם דביש כאנשא כדבותא ובאנשא
דסכלא סגיאא הי: (לא) מתרגג למגנב אף למכדבו
ותרתיהון

בתורת נדבה וחסד, אך מאפה לתשלום גמול על טובתו הטבה פעמים יותר מכדי מתת
נדבת ידו, וכל צדקתו לכבוד עצמו הוא דורש: (יז) ומתנתו מעטה וחרפתו מרבה,
ומלת מחסד בפיעל כבר התבאר שהוא ל׳ חרפה ובושה. ומפרסם צדקתו ברבים, כי
אין כוונתו לטוב רק להתגדל בה: (כ) אמר סכל כו׳. הכילי והנוכל אשר לא יתנדב
באמת, רק לתועלת עצמו, אין לו רעים ואוהבים, כי כמו שהוא איננו עושה רק
לפנים כן הם אינם עושים רק לפנים, נראים כאוהבים בשעת הנאתם, ואין עומדים
לו בשעת דחקו, לפי שסונאים אותו מצד מעשיו שמשחתים ומצד רוע תכונתו ומזגו.
ולכן יתרעם הסכל כי אין לו אוהבים ורעים, ואין מודה ומשבח לו על טובתו, ולא ישים
אל לבו כי הוא מצד רוע תכונתו גורם לזה. ואל ידמה הסכל הכילי ולבו רע, שימלא
אוהבים ורעים, כי כן אמר החכם שלפניו, רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מתן.
ואם יבקש אדם חברות ורעות צריך שיתנדב במה שיש לו, והם יתנדבו אליו במה שיש
להם. ואם איננו כן, לא יתרעם בהעדר רעים כי מי ישא לו פנים חנם? —
(כא) עד מה כו׳. דברי החכם הם. כי באמת על איש כזה ילחצו וילעגו אשר יתרעם
על דבר אשר הוא הגורם: ודברי ת״א איך שועא דכאפא, פי׳ כחלק אבן. דבר יפול
עליו מהר יתגולל, ואנשים כמוהו ימאסוהו: (כג) מים על כו׳. כמו מים על אבן
חלק לא יקומו ומהר יפולו. כן דברי כסיל אינם נכנסים בלב נבון, ואיננו חש עליהם,
כי אפע הם: (כז) יש בריבו כו׳. מה יפה המאמר הזה ומה כנים דבריו, כי כמה
וכמה, אלו היו עשירים היו מרבים לחטוא, אך בעניים אין לאל ידם. אם להתגאות
ולהרע לאחרים, או להשתעף בזמה, ורבות כאלה, ולזה אמר: ומך ערכו מאילו מנסיונות,
כי העשיר מעולל יותר לעשות מה שלבו חפץ, כי הכסף יענה את הכל, וא״כ הוא מנוסה
בכספו ובעשרו, אם לא יתפתה ע״י לרעות רבות אשר ישנם בידו לעשותם. אבל הרש
מבלתי יכלת על הרעות האלה לא יפול תחת הנסיון, כי הנסיון לא יפול אלא כשיש יכלת
על עשות דבר והפכו: (כח) יש אובד כו׳. כמה אנשים אבדו חייהם על כבוד מדומה,
אם לא יכלה גבור במלחמה, נוטל את נפשו למען לא יהיה לחרפה, ולוה ואין לו לשלם.
או לפעמים, בעד הבטחת דבר ואינו יכול לקיים, ורבים כדומים לאלה, מתים, או
נוטלים חייהם מפני בושה: (כט) וכן מבטיח אדם לרעו דבר אשר אין יכלת לו
עליו, רק מפני שהוא בוש לומר שאין לו יכלת על זה, וסוף סוף איננו מקיים דבריו,
ונראה המובטח כעסה שונא למבטיח על לא דבר: (לא) טוב גנב כו׳. כאשר אמרתי

כגד

כָּזָב וּשְׁנֵיהֶם יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת׃ (לב) אַחֲרִית פִּי כָזָב מְאֵרָה
בְּבוּז וּבְחֶרְפָּה יֹאבֵד׃ (לג) פִּי חָכָם תַּצְלִיחַ דַּרְכּוֹ וּפֹעַל
מַשְׂכִּיל לִפְנֵי גְדוֹלִים יַנְחֶנּוּ׃ (*לד) נֵר נִירוֹ יַרְבֶּה אֲלֻמָּתוֹ
וּנְשׂוּא חֵן בְּעֵינֵי שַׁלִּיט יַצְדִּיק עָוֶל׃ (לה) שֹׁחַד וּמַתָּן מְכַסָּה
לְעֵינַיִם וְרֶסֶן לִשְׂפָתַיִם לְהַשְׁבִּית מוּסָר׃ (לו) חָכְמָה
נִסְתָּרָה וְאוֹצָר טָמוּן מַה יוֹעִילוּ גַּם שְׁנֵיהֶם׃ (לז) טוֹב
יִתְחַבֵּא הָאֱוִיל בְּאִוַּלְתּוֹ וְאַל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ׃

כא (א) בְּנִי הֲטָאתָ חֲדַל בַּקֵּשׁ עַל הָעוֹבְרוֹת וִיכֻפְּרוּ לָךְ׃
(*ב) בְּרַח לְךָ מֵעָוֹן כְּמִפְּנֵי נָחָשׁ אִם תִּקְרַב
אֵלָיו יִשָּׁכְךָ׃ (ג) שִׁנֶּיהָ שִׁנֵּי אַרְיֵה נֶפֶשׁ אָדָם חוֹבֶלֶת׃ (ד)
חַרְבָּה חֶרֶב פִּיפִיּוֹת אֵין מָזוֹר לְמַכָּתָהּ׃ (ה) עֹשֶׁק וְעָוֶל
יְרוֹשְׁשׁוּ וְיַהַרְסוּ אַרְמוֹן גֵּאִים׃ (ו) שַׁוְעַת עָשׁוּק מִפֶּה לָאֹזֶן
וְלִפְנֵי שׁוֹפֵט הָאָרֶץ תַּעֲלֶה׃ (ז) שׂוֹנֵא תוֹכַחַת אִישׁ בְּלִיַּעַל
וְאוֹהֵב

אלס איין ליגנער, דאָך בײדע ערלאנגען שאַנדע: (לב) דאס ענדע איינעס
ליגנערס איזט פלוך, מיט שפאָטט אונד פעראכטונג ווירד ער פערניכטעט:
(לג) דעס ווייזען מונד בעפערדערט איהן צום גליק, אונד זיינע האנדלונגען
באַהנען איהם דען וועג צום איינגאנג בייא גראָססען: (*לד) ווער זיינען
אַקקער פלייסיג בעארבייטעט פערגרעססערט זיינען קאָרנהויפען, ווער בייא
דען גראָססען אנגעזעהן איזט, מאכט מאנכע אונרעכטיגקייט גוט: (לה) גע-
שענקע אונד גאבען בלענדען דיא אויגען, אונד זינד איין צוים פיר דען מונד,
דאס מאן ניכט שטראפען קאן: (לו) פערהאָלענע ווייזהייט אונד פערגראַבענע
שעצע — וואָזו נוצען בײדע? (לז) בעססער דער טאָהר פערשטעקט זיך
מיט זיינער טאָהרהייט, אלס דער ווייזע מיט זיינער ווייזהייט:

כא (א) מיין זאָהן! האסט דוא געפעהלט, זא פאָהרע ניכט פארט,
ביטטע גאָטט פיר דאס פערגאנגענע, זא ווירד ער דיא פער-
געבען: (ב) פליהע פאָר דער זינדע וויא פאָר איינער שלאנגע, דען נאָהערסט
דוא דיך איהר זא בייסט זיא דיך: (ג) איהרע צאָהנע זינד לעווען-צאָהנע
דיא דעם מענשען דאס לעבען רויבען: (ד) וויא איין צווייטשנײדיג שווערדט
איזט דיא זינדע, איהרע וואונדע איזט אונהיילבאר: (ה) געוואלט אונד אונרעכט
מאכען צום בעטטלער, אונד צערשטעהרן דער שטאָלצען פאללעסט: (ו)
דאס פלעהן דעס אונטערדריקקטען, געהט פאָם מונד צום אָהר, אונד רינגט
צום וועלטריכטער הינויף: (ז) ווער שטראפע האססט איזט נידערטרעכטיג,

ותרתיהון אורחתא בהתתא נורתון: (לב) מטול דהורתה גיר דבר אנשא כדבא ללוטתא ובהתתה עמה תאבדי: (לג) מלא מיתלא דהכמתא איך זעורא נחוא נפשיה ועבדא חכימא גשתלט ברורבנא: (לה) קורבנא ושוחדא מכהתין עינא ומסכרין פומא ומבטל מכסנותא: (לו) הכמתא טמירתא וסימתא דמטשיא מנא הנינא אית בתרתיהון: (לז) טב הי גברא דמטשא סכלותה מן גברא דמטשא חכמיתיה:

כא (ב) ברי סגי הות עריק מן חטהא ואן תקרב לותה נכתך: (ג) איך שני אריא הי כדבותא ומחבלא נפשתא דבני אנשא: (ד) סיפא דתרין פומוהי זניתא ולמיחותה לית אסיותא: (ה) מן צפרא לרמשא מחרבא מדירא ואפדנא סגיאא עקרא: (ו) צלותא דמסכנא איך דמן פומא לאדנא וקדם דינא דעלמא סלקא: (ז) סנא

מכסנותא

כבר, כי גם הכוזב גנב, אך זה יגנוב כסף או שוה כסף, ויש לו תשלומים, ויודעים יותר להזהר ממנו, אבל זה יגנוב דעת, יחלל כבוד השם, אשר אין לו תשלומים, ואינם יודעים להזהר ממנו: (לד) נשוא חן כו'. יתכן לפתרו על פנים מתחלפים לשבח ולגנאי, או לפי שהוא נשוא פנים ונושא חן בעיני השליט ינהלהו ע"פ מדות היושר והצדק, וימנעהו מעשות רשע ועול, *ואם עוות לפעמים בלא דעת, יתקן הוא בחכמתו המעות ההוא ויטיב אותו. או יתכן לפתרו, כי הנשוא פנים בגדול יחניף לו, ויעשה הרכסים לבקעה, ויודע לפאר כל חסרון וכל עול במעטה היושר והצדק, ויבואו מזה קלקולים רבים, כאשר המפורסם יורה לנו דמיונות רבות מזה, משנה יועץ ושליש, אשר הוא נשוא חן בעיני מלך, ישיתהו וידיחהו לכל רשע, ויפתה אותו בחלקלקות דבריו, כי כנים הם. ועל שני הפירושים לא ידעתי לכון לצעות המקרא, שיהיה המשל דומה למשל, ומ"מ יותר מתישב לפי פתרון הראשון: (לו) חכמה נסתרה כו'. בו יורה דרך להחכם שלא יסתיר חכמתו ומדעו מהועיל בהם לאנשי החברה, כי איש אשר חננו ה' שכל דעת ותבונה, הוא יכול להועיל בהם לקצין המדיניי בכל אופן, ומדוע יטמון איש כזה את ידו, מלהראות הסגולות אשר נתנו לו מלהשתדל בהם לתועלת האנשים, ויהיה כאוצר מטמון החפור בארץ אשר לא יועיל לאיש, ובו ירמז על כל מין החכמים, כי כל איש ואיש אשר הוא בעל מעלה מה באיזה מין שהוא, ראוי שישתדל בחכמתו להועיל בה לחברת מינו, החכם הסופר יודע לחשוב מחשבות יחבר ספרים במיני החכמה, היועץ המנהיג בהנהגת המדינה, הגבור בגבורתו למלחמה, האומן באומנתו במלאכת חרש וחושב, איש איש כפי מתנת ידו אשר ברכו יי: ודע כי רוב העתקת הפרשה הזאת הוא לפי נוסח היונית, כי דברי מתרגם ארמית בפרשה הזאת רובם סתומים, ומלאים טעות וחסרון, ולא ראיתי להאריך בבאורו. ויש מוסיפים עוד מקרא אחד בסיום הפרשה (בעססער אונערביטטליכע שטאנדהאפטיגקייט אויס גאטטעספורכט, אלס איין לעבענסלויף אהנע העררן אונד געזעץ), ולא העתקתי לעברי כי מעט קשה הבנתה:

כא (ו) שועת עשוקים כו' כלומר מפני עני לאזן ה', וירמז בזה כי קרוב תפלת עני אל יי, כקרבת פה לאזן. ומעתיקי נוסח יונית לא הבינו כן (ח)

חכימא

וְאוֹהֵב מוּסָר יְרֵא יְיָ : (ח) אִישׁ מְהַתֵּל נוֹדָע מֵרָחוֹק וְכָל
יוֹדְעָיו יִבָּדְלוּ מִמֶּנּוּ וְיִנָּזֵרוּ : (ט) בּוֹנֶה בֵּיתוֹ בְּחֵיל זָרִים כּוֹנֵס
אֲבָנִים לְקִבְרוֹ : (י) נֶטֶל חוֹל עַל שֶׁכֶם זָקֵן אִישׁ אֱוִיל
בְּחֶבְרַת נְבוֹנִים: (יא) רִכְסֵי רָשָׁע חֶבֶל קַשׁ נִין אֶחָד תִּקְדַּח
בּוֹ כֻּלֹּה יְקַד יְקוֹד: (יב) רֹאשׁ אֹרַח רָשָׁע עַל מַשְׂכִּית שֵׁשׁ
וְאַחֲרִיתוֹ שׁוּחָה עֲמוּקָה : (יג) נוֹצֵר תּוֹרָה שַׁלִּיט בְּיִצְרוֹ
וְיִרֵא יְיָ לֹא יֶחְסַר לוֹ כֹּל : (יד) לֵב חָכָם מַעְיָן נוֹבֵעַ
וּמַחְשְׁבֹתוֹ מְקוֹר מַיִם חַיִּים : (טו) לֵב כְּסִיל סִיר נָקוּב כָּל
יָמָיו לֹא יֶאֱלַף חָכְמָה : (טז) מַשְׂכִּיל מַקְשִׁיב חָכְמָה
יְהַלְלֶנָּה וְעָלֶיהָ יוֹסִיף : (יז) כְּסִיל שׁוֹמֵעַ יְהַתֵּל בָּהּ
וַיַּשְׁלִיכֶנָּה אַחֲרֵי גֵוּוֹ : (יח) שִׂיחַ רְשָׁעִים כְּמַשָּׂא בַּדֶּרֶךְ
וּמִלֶּל צַדִּיק נָעִים לָאֹזֶן : (יט) בִּקְהַל עַם פִּי חָכָם יְבֻקַּשׁ
וְלִדְבָרָיו יָשִׂימוּ לֵב : (כ) בֵּית הָרוּס דִּבְרֵי כְּסִיל וּמַדָּע
אֲמָרִים

דער גאטטעספירכטיגע אבר, קעהרט זיך דאראן : (ח) דער ווילונג האט
איינען אויסגעברייטעטען רוף, דיא איהן קעננען נעהמען זיך פאר איהם אין
אכט, אונד איידען זיינען אומגאנג : (ט) ווער זיין הויז פאן אונרעכט ער=
וואָרבנען גוט באויעט, טרעגט גלייכזאם שטיינע פיר זיין גראב צוזאממען :
(י) וויא איינע שווערע לאסט אויף דער שולטער איינעם אלטען, זא אונער=
טרעגליך איזט דער אונוויססענדע אין דער וויזען געזעללשאפט: (יא) דיא
ראָטטע דער רוכלאזען איזט וויא איין באַללען ווערג, ווען איין פינקליין דאראן
קעמאט, געהט ער גאנץ אין פלאממען אויף : (יב) דיא באהן דער גאט=
לאזען איזט אנפאנגס מיט מארמאר געפפלאסטערט, אבר צולעצט פיהרט זיא
אינ'ס גראב : (יג) ווער דיא געזעצע בעאבאכטעט איזט העררע זיינער ליידענשאפ=
טען, דעם גאטטעספירכטיגען מאנגעלט עס אן ניכטס, (וויל ער ניכט פיל
פערלאנגט, אונד מיממער מיט דעם איהם בעשידענען טהייל צופרידען איזט) :
(יד) דאס הערץ דעס וויזען מענשען וויא איין פליססענדער קוועלל, זיין פער=
שטאנד איזט וויא איין ברונען לעבענדיגעס וואססער : (טו) דעס טהארען הערץ
איזט וויא איין געלעכערטער טאפף, ער איזט צור לעהרע אונעמפפענגליך :
(טז) הערט דער וויזע וואס פערנינפטיגעס זא לאבט ער עס, אונד טוהט
נאך הינצו : (יז) דער אונבעזאננענע הערט עס, פערלאכט עס אונד ווירפט
עס הינטער זיך : (יח) דאס געשפרעך דער טהארען איזט וויא איינע לאסט
אויף דער רייזע, אבר דער וויזען אונטעררעדונג איזט אנגענעהם צו הערען :
(יט) דער וויזען אונד ווירד אין פערזאממלונגען גזוכט, אונד אויף זיינע
ווארטע איזט מאן אויפמערקזאם : (כ) דעס טהארען געשפרעך איזט וויא
איין

מִבְּסְנוּתָא לגברא עולא ודדחל אלהא תאב מִן לִבה: (ח) חכימא מן לוקבל עינוהי משתודע ובקא הו כעגל לעולא: (ט) דבנא ביתה בחילא דחברוהי מכנש כאפא ליגרה: (י) איך מסקתא דחלא ברגלוהי דגברא קשישא הכנא תוקפהון דעולא לות נורא: (יא) שבילה דרשיעא תוקלתא הי לה מטל דחרותה גובא הי עמיקא: (יג) דנטר נמוסא אלין יצרה ודדחל אלהא לא נחסר לה מדם: (יד) מדעא דחכימא איך מבוע דמיא נסגא ותרעיתה איך מיא דחיא: (טו) לבה דרשיעא איך גובא תבירא וכל יומי חיוהי חכמתא לא יאלף: (טז) מלתה דחכימא שמע לה חכימא ולה מורא ועליה מוסף: (יז) ושמע לה סכלא ועליה גחך ורמא לה לחר מן גבוהי: (יח) שועיתה דרשיעא איך טענא יקירא באורחא וכל ממללה דזדיקא טובותא: (יט) פומה דחכימא מתבעא בכנושתא ולממללה נסימון לבהון: (כ) איך בית אסירא הי

חכמתא

חכימא מן לוקבל עינוהי משתודע, נראה מזרות לשונו, כי הכרת עיניו מודיעים מי הוא חכם, וקיפיה שתוס· ומעתיקי נ"י העתיקו, בעל קול חזק נשמע מרחוק כגון עוזר נשמר מפניו· וגם בזה לא תנוח נפשי, לכן ראיתי לשים כונת המקרא על איש מהתל, וכונתי באיש מהתל (איין ווילינג) כדרך קלת בני אדם להתל בזולתם בדברי מזמות וחדי השכל, יגנו זולתם בלשון דברי חדילות (זאטירען, באנגאאט)· ואיש מתלוצץ כזה, יורה חצים וזקי מות ויאמר אך מהתל הוא, הוא ידוע לכל בבוטי דבריו כמדקרות חרב, ומורא הוא להם, ונשמרים מפניו, בכל דבר שלא יהתל בהם בדברי חדודין: (יא) רכשי רשע כו' חבור הרשעים אין לו קיום, כי בכל דבר קל יתפרד חבילתם, כחבל קש אם תגע בו נך אחד יעלה בלבת אש: (יג) נוצר תורה שליט ביצרו· כארז"ל בראתי יה"ר בראתי תורה תבלין· ואיש אמונים נוצר דת וחק, יכבוש יצרו ותאוותיו ברסן הספוק והכלכול, ולז"א וירא יי' לא יחסר לו כל, לא מפני שיש להם כל טוב וכל ענג, כי כבר מצאנו יראים וכן שלמים שהם נעדרים מהם, אלא מפני שהם מסתפקים במועט ושמחים בחלקם, ולא יבקשו המותרות, ואיש אשר ירגיע בזה שים לו יגיע תמיד לדי ספוקו ואין לו מחסור· וי"ל עוד כי החכמה ויראה תחיינה את בעליהן, וכבר אמר חכם אחד (אריסטיפפוס) לאחד השליטים, כי החכמים אין להם מחסור· לימים, בקש ממנו מתת כסף, אמר השליט איה איפוא דבריך, ויען החכם תן לי בתחלה ואח"כ אשיב לך, וכאשר נתן לו אמר שלא אמת דברתי: (יד) כמעין נובע, אשר הולך ומתגבר, כן החכם מרחיב מדעו וחכמתו, ולא עוד אלא שהוא דולה ומשקה לאחרים כמקור מים חיים: יפוצו מעיינותיו חוצה, רבים ישתו מהם: (טו) וחלופיהן בלב כסיל שהוא סיר נקוב וכמשפך מוציא כל מה שמכנים ולא יכיל וניתיו, ע"כ כל ימיו לא ילמד דבר חכמה: ומרחיב דבריו עוד: (טז) כי החכם לפי שהוא מטה אזנו להקשיב חכמה ויקבל אותה ויהללנה, ומוסיף עליה עוד מדעתו ומרוחב בינתו: (יז) והכסיל יהתל בחכמה, יתן בה דופי, ולא יאבה שמוע אליה וישליכנה אחוריו: (כ) בית הרוס כו'· כי הכסיל אין לו סדר בדבריו, אך בערבוב ידבר ויהפוך העליון לתחתון והתחתון לעליון· ומדעו כו'· כן דרך הכל ערום אין בפיו חכמה ויבקש להלאות

האנשים

אֲמָרִים אֵין לָהֶם שָׁחַר: (כא) חָכְמָה לַסָּכָל סוּגַר לְיָדָיו
וְכַד לְרַגְלָיו וְלֶחָכָם חֲלִי פָז לְרֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה לִזְרוֹעוֹ: (כב)
שְׂחוֹק בַּעַר בְּקוֹל גָּדוֹל וְחָכָם בְּנַחַת יִשְׂחָק: (כג) פֶּתִי יָרוּץ
פִּתְאוֹם בֵּית רֵעוֹ וְגֶבֶר חָכָם מִתְנַהֵל לְאִטּוֹ: (כד) אֱוִיל
מֵצִיץ מִפֶּתַח הַבַּיִת פְּנִימָה וִיקַר רוּחַ בַּחוּץ יַעֲמוֹד: (כה)
מַטֶּה אָזְנוֹ אֲחוֹרֵי דֶלֶת רֵעֵהוּ אִוֶּלֶת הִיא לוֹ וּכְלִמָּה וּמַשְׂכִּיל
אֶל הֶדֶר יַבִּיט: (כו) דִּבְרֵי פֶּתִי שִׂיחַ סִיג בְּלֹא דַעַת וּבְפֶלֶס
מִשְׁקָל יְדַבֵּר נָבוֹן: (כז) לֵב כְּסִיל בְּפִיו וּפִי מַשְׂכִּיל בְּלִבּוֹ:
(כח) מְחָרֵף נָבָל רָשָׁע נַפְשׁוֹ הוּא מְחָרֵף: (כט) כָּבֵד עַל
מַשְׂכִּיל פֶּתִי כִּי לֹא יֵדַע מַה יְדַבֵּר אִתּוֹ:

כב (א) אֶבֶן צַחַן בְּאַשְׁפָּה אִישׁ עָצֵל כָּל עוֹבֵר יַרְחִיק
מִפָּנָיו: (ב) גְּלַל צוֹאָה אִישׁ עָצֵל מְרִיכוֹ
יִטְרוֹף יָדָיו: (ג) בֵּן מֵבִישׁ חֶרְפַּת אָב וּבַת אִוֶּלֶת לְמִכְשׁוֹל
נולדה

איין לערשטעהרט הויז, זיינע קלוגהייט בשטעהט אין זינלאזען ווארטען:
(כא) וויזהייט איזט דען אונפערנינפטיגען קעטטען אן דען האנדען אונד
פעסטעלן אן דען פיססען, דען וויזען אבער איזט זיא איין צירליכער שמוק,
אונד איין פרעכטיגעס ארמבאנד אן זיינער רעכטע: (כב) דער נארר
ערהעבט איין לויטעס געלאכטער, דער פערשטאנדיגע לעכעלט זאנפט: (כג)
דער אונגזיטטע לויפט שנעלל אינס הויז, דער וואהלגזיטטע אבער געהט געלאסס
סען: (כד) דער אונגעלאגענע גוקט דורך דיא טיהר אינ'ס צימער היניין,
דער בשיידנע אבער בלייבט דרויססען שטעהן: (כה) ווער זיין אהר הינטער
דער טיהרע היננהעלט, דעם גרייכט עס צור שאנדע, דער פערנינפטיגע זיהט
דאס אנשטענדיגע: (כו) דעם טאהרען גשפרעך איזט איינע מישונג פאן
אללערהאנד אונערהעבליכען דינגען, דעס קלוגען ווארטע זינד אבגוואגען:
(כז) דיא טאהרען האבען אהרען פערשטאנד אים מונדע, דער וויזען
אונד אבער איזט אים פערשטאנדע: (כח) ווען דער שאלק דעם רוכלאזען
פלוכט, זא פלוכט ער זיך זעלבסט: (כט) דעם פערנינפטיגען פעללט
דער טאהרען אונגאנג לעסטיג, וויל ער ניכט וויס וואס ער מיט איהם
ספרעכען זאלל:

כב (א) דער פוילע גלייכט איינעם מיט קאט בשמוצטען שטיין, יעדער
פארביינגהענדע ווייכט איהם אויס: (ב) דער פוילע
גלייכט איינעם קאטהויפען, ווער איהן אויפהעבט, מוז דיא הענדע וואשען:
(ג) דער אונגעלאגנע זאהן גרייכט דעם פאטער צור שאנדע, דיא טאכטער
אבער

חכמתא לסכלא ומדעא לשטיא איך גומרא דנורא: (כא) איך מצידתא הו יולפנא ברגלוהי דסכלא ואיך אסורא על ימינה: (כב) סכלא בגוחכא מרים קלה וגברא חכימא בניחא נחך, איך קולבא דדהבא חכמתא לסכולתנא ואיך צפתא על אידה דימינא: (כג) רגלוהי דסכלא עאלן בעגל לגו ביתא וגברא חכימא מרכן אפוהי: (כד) סכלא מדיק מן תרעא לגו ביתא ואיקרא דגברא דנקום מן לבר ונמלל: (כה) סכלותא הי לבר אנשא דצתא על תרעא ולחכימא קשא צערה: (כו) פומא דרשיעא בגושמא דנפשה ממלל ובמתקלא ממלל חכימא: (כז) פומה דסכלא הויו לבה ופומה דחכימא בלבה: (כח) כד לאט סכלא למן דלא חטא לה הויו מליט לנפשה: (כט) עייקא נפשה דחכימא על סכלא מטל דלא ידע מנא נאמר לה:

כב (א) איך כאפא צחנתא דרמיא בשוקא וכל אנש ערק מן ריחה הכנא איתוהי סכלא וכל אנש מתרחק מנה: (ב) עד נפק אנש לבר לשוקא ומצער נפשה וכל מן דחזא לה מטרף אידוהי: (ג) בהתתא הו לאבא ברא סכלא ונקבתא

האנשים כי דבר חכמה ידבר, יחבר מלים אשר לא חוברו, ואין תוכן וענין בהם, ויאמר חכמה היא: (כב) בו יורה החכם מוסר ודרך ארץ בהנהגת האדם, הנכנס תחת נאה ומגונה (וואס אנשטענדיג אדער וואס אונאנשטענדיג איזט)· ואמר כי אות כסיל שחקו בקול רם, והיא מדה בזוי', ומנהג בוערים שימלאים פיה' שחוק וכל גופם מתנועע בם בשחקם; אבל ומדת מוסר הנהגת החכם לשחוק בנחת, בהלאת פנים מרחיב כמעט שפתיו וקולו בל ישמע: (כג) פתי ירוץ כו'· גם זה הנהגת מוסר שלא להכנס בית חברו במרוצה פתאומית, אך בחוץ יעמוד האורח ודופק על הדלת וממתין עד שיקראנו בעל הבית שיכנס, ולב"א פתי ירוץ פתאום כו' איש מוסר, הוא המחונך מנעוריו בהנהגת ישרה ובמדות, מטה פניו דרך בושה· והעתקתי לפי לשון הארמית, מרכין אפוהי, והכונה כהה, ולפי נוסח היונית (דער וואהלגזיטטעטע האט עהרפורכט פאר לייטע): (כד) סכיל מלין כו'· גם זה מדת אולת להביט בית שכנו דרך חלונו או דרך דלתו בעת הפתחו לראות מה נעשה בו· או ידבר דרך החלון ודרך הדלת גם זה סכלות הוא, ויקר רוח יעמוד בחוץ וידבר כי יכיר גנות מעשים כאלה: (כה) מטה אזנו כו'· כי משל הוא בפי הזון, העומד אחורי הקיר מוסר כלימתו ישמע: (כו) פי כסיל היה הינ כו' דברים מעורבים ובלולים, ולפי ת"א בגושמא דנפשה, בגסות קול ועבה ותנועת ורעדת הגוף ובעניניה פחותים וקלים, אבל החכם ישקול דבריו בכף מאזנים, מה ידבר ואיך ידבר וכמה ומתי ואנה: (כז) לב כסיל בפיו, כל רוחו יוציא כסיל וכל אשר ידע לבו ישיח בפיו, ולא נשאר בו מאומה, וא"כ כל לבו בפיו, כי לא יהגה בלב כלל רק ידבר בלי הבחנה, ופי משכיל בלבו, לא ידבר רק מה שלבו חפץ וכל דבריו יוצאים מלב בהבחנה ובהתבוננות רב: (*כח) מחדף רשע נגל כו', אם יקלל הרשע את הרשעים

והנבלים

נוֹלָדָה׃ (ד) אַב וָאֵם יְקַלּוּ בְּבַת פְּתַיּוּת וּשְׂנוּאָה הִיא בְּעֵינֵי
כָּל רוֹאֶיהָ׃ (ה) שִׁיר בְּבֵית אֵבֶל דָּבָר בְּלֹא עִתּוֹ מוּסָר
וְלֶקַח בְּכָל עֵת נְכוֹנִים׃ (ו) מוֹרֶה לֵב כַּעַר מְדַבֵּק מַכְתִּישֵׁי
חֶרֶס וּמְעוֹרֵר נִרְדָּם מִשְּׁנָתוֹ׃ (ז) מְאַלֵּף לְסָכָל מַאֲכִיל לֶחֶם
לְלֹא רָעֵב וְאַחֲרֵי כַּלּוֹתְךָ יִשְׁאַל מַה הוּא׃ (ח) בָּכֹה לַמֵּת
כִּי חָדַל חַיִּים וְעַל סָכָל כִּי חָדַל דָּעַת׃ (ט) אַל תִּבְכּוּ לַמֵּת
כִּי בָא שָׁלוֹם יָנוּחַ עַל מִשְׁכָּבוֹ בְּכוּ בָכֹה לַסָּכָל כִּי יִחְיֶה חַיֵּי
רָעִים׃ (י) לַמֵּת יִסְפְּדוּ שִׁבְעָה יָמִים וְעַל סָכָל כָּל יָמָיו׃
(יא) אַל תִּתֵּן לָאֱוִיל אִמְרֵי שֶׁפֶר וְעִם חֲזִיר אַל תֵּאזַל בַּדָּרֶךְ׃
(יב) הַרְחֵק מֵעָלָיו פֶּן יָצִיק לְךָ וְלֹא יְטַנֶּפְךָ כַּאֲשֶׁר יִתְנַפֵּץ׃
(יג) הַרְחֵק מֵעָלָיו וְנוּחַ לְךָ וְלֹא יַכְבִּידוּ דְּבָרָיו עָלֶיךָ עַב טִיט׃

מה

אבער צום טרויבלן: (ד) דורך איינע אונגעלאגנע טאכטער ווערדען פאטער אונד מוטטער פערשעכטעט, יא ווער זיא אנזיהט האססט זיא: (ה) ערצעהלונג צור אונצייט איזט איינע מוזיק אים טרויערהויזע, בעלעהרונג אונד צוכט אבער שיקקען זיך צו יעדער צייט: (ו) ווער איינען טאהרן בעלעהרט זייזט סערבען צוזאמען (ד"ה' ער אונטערנימט פערגעבליכע ארבייט), וועקט דען שלאפענדען אויס דעם טיפען שלאף: (ז) ווער איינעם טאהרן לעהרע גיבט, אלס געבע ער איינעם זאטטען בראדט צו עססען, ווען דוא דיינע רעדע שאן פאללענדעט האסט, פראגט ער ערסט, וואס איזט'ס: (ח) מאן וויינט איבר דען טאדטען, דען ער האט דאס לעבן פערלאהרן, איבר דען טאהרן, דען ער האט דען פערשטאנד פערלאהרן: (ט) דאך איזט איבר דען פערשטארבענען ניכט זא העפטיג צו קלאגען, דען ער האט רוהע געפונדען, דעסטא מעהר איזט צו קלאגען איבר דאס עלענדע לעבן איינעס אונוויססענדען: (י) איבר איינען טאדטען קלאגט מאן נור זיבען טאגע, איבר איינען טאהר אבער זיין לעבענסלאנג: (יא) פערשווענדע אן דעם טאהר ניכט פארטרעפליכע רעדע, אונד געהע ניכט צוזאמען מיט איינעם שווייגע, (ד"ה' איין גראבער אונגעלאגנער מענש): (יב) ענט-פערנע דיך פאן איהם דאס ער דיך ניכט בעליידיגעט, אונד אינדעם ער זיך אבשיטטעלט, דיך ניכט בעזודעלט: (יג) האלטע דיך פאן איהם, זא ווירסט דוא רוהע האבען, אונד ניכט דורך זיינע אונגעלאגנע רעדענסארטען

בע-

והנבלים גם הוא נכלל בו, ועושה זה, כי כל איש ישר בעיניו: ומעתיקי נ"י מעתיקים במקום הזה (ווען דער גאטלאזע דען טייפעל פלוכט, זא פלוכט ער זיך זעלבסט) והוא אמת נכון מאד, כי אין שטן מבלעדי איש מחדשיע ובת"א יש כאן כוונה אחרת אם יקלל סכל איש לא חטא לו נפשו הוא מקלל, כי קללת חנם לו תבא: ואתה

בני

ונקבתא לחוסריא הו מתילדא׃ (ד) אבוה ואמה תבהתי סכלתא ומן תריהון הי תצטערי׃ (ה) איך זמרא בית בכא שועיתא דלא בעדנא ומרדותא ויולפנא בכל עדן חכמתא הי׃ (ו) איך אנש דמדבק חצפא הכנא מן דמלך לסכלא ואיך אנש דמעיר דמכא מן שנתא עמיקתא׃ (ז) ואיך אנש דאכל לחמא כד לא כפן הכנא מן דמלך לסכלא ומן דגמרי מליך אמיר לך מנא אמרת׃ (ח) על מיתא (למבכא) דאתכלי מן נהורא ועל סכלא דאתכלי מן חכמתא׃ (ט) לית למבכא על מיתא דמיתתניה בישין אנון גיר מותא חיא בישא׃ (יא) בית בכא גיר דמיתא שבעא יומין ובית בכא דסכלא כל יומי חיוהי׃ (יב) עם סכלא לא תשפר שועיתא ועם חזירא לא תאזל באורחא׃ (יג) ארחק מנו דלא נעיק לך ולא נטנפך כד הו מתנפץ

בני! שים נא דברי החכם האלה אל לבך, כי מה שסורה בסוף הפרשה, אף כי איננו נכלל בטוב ורע, מ״מ הוא נכלל תחת הנאה והמגונה, והארחות ישרים כאלה מנעימים אותך למצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם׃

כב (ב) כגלל צואה כו׳ בו יורה כי אין תקוה לעצל, כי אף אם ימצא לפעמים איש אשר רואה את העצל חובק את ידיו ואוכל את בשרו, ויבקש לעזרו, בתתו לו עסקים להשתדל בהם למצוא חפץ, אך העצל, המורגל בשעמום ובבטלה, לא יכיר טובתו, והוא שוכב הוא בחיק העצלות וידיו מאנו לעשות והוא מגועל בצואתו כבראשונה, וירחץ האיש ההוא את ידיו ממנו, כלומר לא ישים עוד עין השגחתו עליו ויניחהו מתגולל בעצלותו, לרעתו, אחרי הנסיון אותו כמה פעמים כי לא יצלח לכל מלאכה׃ ומלת יטרוף ל׳ נדנוד ותנועה, כאדם הטורף ידיו ומנענע אותם בתפסו דבר בלתי נקי׃ (ד) למכשול׳ כי בת בלי מוסר מכשלת אחרים בזמתה׃ (ז) מדבק מכתיתי חרס, כלומר עושה פעולה בטלה לריק כי לא יועיל׳ ובת״א חצפא, כמו חספא׃ (ח) מאכיל ללא רעב, כמו השבע אין לו תאוה לאכילה, כן הסכל אין לו תאוה לחכמה׳ ולא עוד אלא שהאיש אויל חכם בעיניו וחושב תמיד שהוא שבע מחכמה ואיננו צריך עוד אל הלמוד׃ (יב) אל תתן כו׳ דומה למאמר באזני כסיל אל תדבר פן יבוז לשכל מליך׳ כי המדבר דבר יקר ערך לפני הסכל כמשליך פנינים לפני החזיר׳ ועם חזיר אל תאזל בדרך, העתקתי לפי נוסח הארמית׳ אך מעתיקי נוסח היונית העתיקו (אונד געהע ניכט מיט אונפערשטענדיגען אום)׃ (יג) פן יליק לך׳ שאויל קרוב להזיק ולהלוק לחכם בדבריו במעשיו ובמנהגיו׳ ומעתיקי נ״י העתיקו (דאס דוא ניכט דורך זיינע בעליידיגונג בעשימפפט ווערדעסט)׃ [ווען זיינע בעשימפפונגען אויך גרונדלאָז זיין זאָללטען, זא לאססען זיא דאָך ביים צו־הערער היאאבר עטוואס פֿערדאַכט געגען אונס צוריק, אן דעם וויר דורך אונזרע פֿערבינדונגען מיט דעם טאָהרען זעלבסט שולד זינד]׳ והדעה הזאת צדקה מאד, כי אין האדם נטוי יותר להקשיב גנות זולתו ואם הוא מפי קל שבקלים, ולהאמין בהם, ואם הוא מפי כזב, מאשר יקשיב ויאמין שבחו ותהלתו, ואם הוא מפי איש נכבד׳ ומי קרוב יותר לגנות זולתו בכל דבר קל מבער פתי וחסר לב? ע״כ התרחקה ממנו יגלה הטובה להגלל משמע גנאי׳ ואנכי העתקתי בעברי לפי לשון הארמית, לפי שדמה

(יד) מה כבד מעופרת ומה שמו סכל: (טו) חול מלח
וברזל קלים לנשא מסכל: (טז) בית חזקו אשיותיו אמצו
מאסריו נכונים עמדיו לא יירא מסערה וסער לב נכון
בעשתונותיו כל חרדה לא תזעזענו: (יז) לב נכון
במחשבתו כפטורי צצים על קיר שיד: (יח) כצבת צמר
בהר גבוה ורוח סערה לב סכל על כל צרה רוחו נשברה:
(יט) מחארת עין תדלף דמעה מחארת לב תוציא חמה:
(כ) משליך צרור בצפרים יעט אותם גוער ברעהו מגרש
אהבתו: (כא) שלוף חרב על רעו עוד יש תקוה להשיבה
לא

בלעסטיגט ווערדען: (יד) וואס איזט שווערער אלס בלייא? אונד וועם
קעננטע מאן ריכטיגער דיזען נאמען בײלעגען אלס דעם נאררען? (טו)
זאנד, זאלץ אונד אייזען, לעסט זיך לייכטער ערטראגען אלס איינען אונפערשטאנ=
דיגען: (טז) ווא איין הויז, דעססען גרונד פעסט, אונד דורך שפאררען
פערבונדען איזט, קיין שטורץ פאן שטורם ווירד בעפירכטעט, זא אויך איין
הערץ, דאס נאך פעסטען גרונדזעטצען האנדעלט, קיין שרעקקען ערשיט=
טערט: (יז) איין הערץ דאס זיינער זאכע געוויס איזט, (ד"ה איין יעדער
זאכע געפאסט אונד ענטשלאססען) גלייכט איינער מיט קאלק פערצירונגען אויס=
געלעגטען וואנד: (יח) ווא איין וואלבינדעל אויף איינען האהען בערג ווידר
איינען העפטיגען ווינד (ניכט בעשטעהן קאן), זא העלט אויך דער שליטערנע
אונד פורכטזאמע שטאהר בייא דער גרינגסטען געפאהר ניכט אויס, (ער ווירד
גלייך קליינמיטהיג אונד פערצאגט): (יט) ווער דאס אויגע רייבט לאקט
טראהנען הערויס, ווער דאס הערץ טריפט רייצט זיינע עמפפינדליכקייט,
(איינע גראבע בעליידיגונג גרייפט דאס הערץ זא אן, דאס עס דורך ראכע
זיינע ליידענשאפטען צייגט): (כ) ווער איינען שטיין אונטער דיא פאגעל
ווירפט, טרייבט זיא אויסאיינאנדער, ווער איינעם פריינד פארווירפע מאכט,
טרעננט דיא פריינדשאפט: (כא) זאללטעסט דוא אויך דאז שווערט געגען
דיינע

בפסוק שלפניו, איש בער בלי חנוך ומוסר לחזיר, משלים במקרא הזה המשל כתומו,
כי החזיר אחרי אשר התגולל בבוץ ובצואה כל גופו יוצא מתנפץ ומתנועע שלוחה, וכל
הקרב אליו יטנף בגדיו מן הגלולות הנתזים עליהם· כן הסכל יתגאל ויגאל נפשו
בכל מעשה אולת, וכאשר נתפש עליהם, וירצה להצדיק נפשו ולנקותו יטען ידיחם בעלילות
דברים על איש המקורב עמו לאמר כי הוא עשאם: (טו) ומה שמו סכל· הרי זה
מקרא קצר, והכוונה, העופרת המתכות הכבד במשא, והאויל ג"כ כבד ינשוא, א"כ
ראוי הוא שיקרא האויל עופרת: (טז) מן דלמעמר· כל ל' עמר בת"א הזה, הוא
ל' חבור וקבוץ: ובמפרשי התרגום לא מצאתיה: (יז) איך ערקתא דקיסא, פי' קצור
קירות הבית בחזק· הכנה לבת מבונה· נגיד חסר תבונות, ת' חסיר סוכלא· ויסכת
מחוקק ת' ותעע סוונך· והוא לשון התבוננות· והכוונה כלה במשל הזה להורות, כי איש
משכיל

נתנפין: (יד) ארחק מנה ותשכח ניחא ולא נאליך בסונאא דשועיתה: (טו) מן אברא גיר סגי יקיר ומנו שמה אלא סכלא: (טז) חלא ומלחא וטענא דפרזלא ניח למשקל מן דלמעמר עם גברא סכלא: (יז) איך ערקתא דקיסא דאסירא באסא דזויתא דביתא הכנא לבא מהונא במלכא דריענה וכל דהלא לא תזיעיוהי: (יח) לבא שרירא במחשבתא דרעינה איך צבתא דגליפא על אסא מצבתתא: (*) צררא זעורא על כאפא דרמא ודקליל טב קדם רוחא לא משכבת למקם: (יט) איך דמאנא דכתנא ודעמרא חורא קדם עלעלא לא נתקימון הכנא לבה דסכלא במעוהי תביר וקדם עקתא לא משכח למקם: (כ) מחותא דעינא מחתא דמעא ומחותא דלבא מעברא רחמותא: (כא) דשדא כאפא בצפרא מפרח לה ומן דגעא חברה מעבר רחמותה:

על

משכיל אשר שם דרכו במערכת השכל, והוא שם לו חק ומשפט למעשיו ולמנהגיו, על פיהן יצא ועל פיהן יבוא וחוקר ומתבונן בכל הדברים, ויודע לחשוב כל דבר לפי ערכו, הוא אמיץ לב בגבורים (שטאנדהאפט) לא יבהילהו כל חרדה, ולא ירך לבבו לכל מקרה ופגע, ולו תהיה הסכנה בתכלית הקרוב, הוא טוב ומיוסד בתכונתו, ויחשוב מה לעשות להנצל מהם: וזהו כוונת אשר יסודותיו חזקים ומאמרי הקורות אדוקים היטב, ועמודי הבית נכונים, כל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותו. כן לב נכון בתחבולותיו לא יתבלבל ויכנע בכל חרדה: (יח) ואמר עוד כי המשכיל אשר ערך כל מעשיו על כללים השכליים, ויתנהג כל ימיו בחק ומשפט אחד אשר מלא לפי שכלו כי ישר הוא, נדמה בקיר מצוייר בסיד בפטורי ציצים ופרחים, בענין החזוק וההדור. וכן הוא בת"א. לבא שרירא במחשבתא דרעינה, פי' החכם הסומך על מחשבת לבו, אשר חקר והשכיל בשכלו, כי את אשר בחר וקרב טוב, ואשר הרחיק והבזיב רע הדבר הוא לכל איש משכיל: (נאך פעסטען גרונדזעצע האנדלען, שטאנדהאפטיגקייט איאאער גלייכפעראיג. זיין בייא אב-וועכסלענדען גליקע, אונד געגענוואהרט דעס גייסטעס בייא געפאהרען, זינד דיא אייגענשאפטען איינעס גראססען מאננעס. דגליפא, ל' ציור ודפוס עיין מעריך המערכת. על אסא מצבתתא. לא ידעתי פירושה, והכונה בכלל כפי העתקה העברית:

(*) צררא זעורא. פי' כצרור קטן והוא קל מאד לא יוכל לקום מפני הרוח כי מהר ינשבנו ממקומו: (יט) ואיך בגד פשתים או צמר, קדם עלעלא. בסער השמים (ת"ב ב) תר' בעלעלא דשמיא. וגלגליו כסופה (ישעי' ה') ת' בעלעולא. כן לב הכסיל ברוח נשבר. פי' לב הכסיל הפך לב החכם הנזכר כי לבו לא נכון בטוח במחשבת רעיוניו, על כן הוא רפה רוח ולב מורך, ירא וחרד, אל כל מקרה ופגע קל יבהל ויחרד, ויאבדו כל עשתונותיו. ואל קול עלה נדף נושא אימה אפונה, לפי שאין לו כח בחינה לבחון ערך הדברים, ע"כ הוא תמיד מלא חרדה ובהלה ירא ורך לבב: (כ) מחאת עין, המכוך. כמו אכלה ומחתה את פיה, ומל' ימחאו כף. מחאת לב. כלומר העושה לרעהו דבר רע הנוגע אל לבו, בדברי בוז נאצות וחרפה כי אז יחם לבבו, ותתגלה בו הפעליותיו ויוציא חמתו לנקום על הרעה. אך לפי ת"א נראה הכונה בהפך מדבר הכתוב, ומחותא דלבא מעברא רחמה, כלומר מחאת עין כי יתן לרעהו, קטן נזקו כי יוציא דמעות, אבל אם ימחנו על לבו, בהעותו נגדו בענינים הקשים יוציא ממנו אהבתו: (כא) גוער ברעהו, בנזיפה,

[illegible] H

אל נדנה: (כב) פעור פיו על רעו עוד יש תקוה לרצותו
באמרי שפר: (כג) גולה רז מכה בסתר ונכלי מרמה
מבריחים רע באין השב: (כד) החזק ברעך לעת מטה
ידו למען תגל בטובו: (כה) מצר בצרת רעהו גם בשמחתו
יתערב לבו: (כו) אל תבוז רע כי דל הוא כי אין אדם
מבלי לו רגע צולח: (כז) לפני הלהב קיטר עשן ולפני
שפוך דם קלון: (כח) אם מך רעך לא תגעלנו ומפניו בל
תסתר: (כט) אם הפקיד לך רעך סודו בל תגלנו כי
שומעך יזהר ממך וכדמן יחשבך: (ל) מי זה ישים
משמר לפי וחותם על לשוני בל תהגה פי נבלה ולשוני
בל יחתני:

כג (א) אל אבי ואדון חיי הצילה נפשי לבל אכשל
במוצא שפתי: (ב) מי זה ישים שוט על
לשוני ושבט מוסר על לבי: (ג) מי יגל משגתי על פני בל
אוסיף עוד לפשע: (ד) פן תרבינה אשמותי ומעותי
תגדלנה

דיינען פריינד געצאָגען האבען, איזט דעננאָך האָפפנונג, עס ווידר איינצו=
שטעקקען: (כב) שאָלטעסט דו דיינען פריינד דורך וואָרטע בליידיגט
האבען, זייא געטראָסט, דו קאָנסט דיך מיט איהם אויסזעהנען: (כג)
נור ערעפנעטעס געהייאניס, היאמליכע אנשלעגע, אונד היטערליסט —
דיזע פעריאגען דען פריינד אונווידערברינגליך, (וויטער אייסרונגען וואָ פאלש=
הייט צום גרונדע ליגט): (כד) אונטערשטיטצע דיינען פריינד ווען ער פער=
אַכטעט ווירד, דאמיט דו אן זיינעם וואָהלשטאנד צוגלייך טהייל האבעסט:
(כה) ווער אן זיינעס פריינדעס אונגליק אנטהייל נימט, טהיילט מיט איהם
אויך זיין גליק: (כו) האַלטע דען פריינד ניכט פעראַכטליך וויל ער ארם
איזט, דען ניכט איין מענש איזט, דער ניכט איינמאהל איינע גליקליכע שטונדע
האט, (וואָ ער דיר שאדען אדער נוצען קאן): (כז) דאמפף אונד רויך
געהען דער פלאממע פאָר, דעם בלוטפערגיסען צענקערייא: (כח) שעהמע
דיך דיינעס פריינדעס ניכט וויל ער ארם איזט, אונד פערבירגע דיך פאָר
איהם ניכט; (כט) ענטדעקקע דאס דיר אנפערטרויטע געהייאניס ניכט,
דען דער דיך אנגעהערט נימט זיך פאָר דיר אין אכט (דו פערליהרסט
דיינען קרעדיט), אונד פעראכטעט דיך: (ל) אָ! דאס איך מיינע וואכע
פאָר איינעם אונדע העטטע, אונד איינען זיגעל אויף איינער צונגע, דאמיט
איין ווארט ניכט אונגיטלעס רעדע, אונד איך דורך איינע צונגע ניכט צום
פאַללע קאָממע:

גאָט

(*) על רחמך לא תשתחלף ואן אשתחלפא לא תסבר דאית
לך עמת רחמותא: (כב) על רחמך אפן תשמוט סיפא לא
תוחל אית לה גיר מפקנא: (כג) ואן על רחמך תפתח פומך
לא תדחל מטל דאית לה גיר תרעותא: (כד) בר הסדא מן
דגלא ראזא ומחותא דסתרא מעברא רחמותא: (כה) סמוך
חברך במסכנותה דאף בטבתה תשתותף: (כו) בערן
עקתא הוי לה חברא בירתותה תארת: (כח) קדם נורא
עטר תננא וקדם אשד דמא צערא: (כט) אן אתמסכן
רחמך לא תבהתיוהו ומן קדמוהי לא תתטשא: (ל) אן
גלא לך חברך ראזא לא תפקיוהו דלא כל דנשמעך נזדהר
מנך, ואיך סרוחא נחשבך: (לא) מן דין אקים על פומי
נטורא ועל ספותי חתמא דאיקרא דלא אמר בהון נבלא ולשני
לא נובדני:

כג (א) אלהא אבי ומרהון דחיי לא תתקלני מטלתהון:
(ב) מן דין אקים על תרעיתי שוטא ועל לבי שוטא
דיולפנא: (ג) דהו מריא נחוס על חובי ובבנושתהון לא
נארתון ולא נרחמון למחבלו: (ד) נסגון דלא נסגון חובי ולא
נעשנון

כג (א) גאט, פאטער אונד הערר איינעס לעבענס, רעטטע איינע
זעעלע דאס איך דורך איינען אונד ניכט אונגליקליך ווערדע:
(ב) אָ! דאז איך איינען צוכטמייסטער פיר איינען פערשטאנד, אונד איינען
צוכטשטאק פיר איין הערץ העטטע! (ג) אטכטע מאן איר איינע איררע
טיהאער ענטדעקקען, דמאיט איך פאן גראססערן פעהלערן אבגעהאלטען
ווערדע: (ד) דאס איך איינע מענגעל ניכט פערפיעלפעלטיגען, דיא פעה
לער

ומוליא עליו עלילות דברים ומאסים אותו בדברים לבו נקי מהם: (כד) פעור פיו על
רע, כאשר יזדמן לפעמים שני אוהבים מתקנטים בחמה נמהרה על דבר קל, וכשך החמה
ישובו ויכפרו פניהם · והמתחיל במריבה יתרפק רעהו בדברי רצוי לאמר חמתו גברה עליו
ומתחרט עתה, ומתגלל באיזה סבה, אם תלד סברות או חמה עזה, ישוב ויתנחם, ולבו
טוב לו כבראשונה: (כה) אבל אסד גולה רז ומכה בסתר, ונכלי מרמה, מעשים כאלה
יעשה האדם בהתבוננות תחלה, ואין התגללות עליהם, אבל הם מורים על לב רע ורוח
מרמה, אשר אין אהבתו אמתית, לכן הם מגדפים האוהב באין השב · ומכה בסתר,
הוא סיוען וחושב תחבולות בסתר להרע לו, או שהלשינו לפני זולתו · כי מה שיעשה
איש לרעהו בגלוי איננו רע ומזיק כ"כ מאשר יעשה לו בהסתר: (כח) אל תבוז רע כו'
קרוב לארז"ל, אל תהי' בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר · והעתיקו נוסח היונית,
העתיקו במקום הזה (איך וויל איך ניכט טעהאמען איינען פריינד צו שיטצען, אונד
איך פאר איהם ניכט פערבערגען):

תִּגְדַּלְנָה וּמְחָרְפַי יָשִׂישׂוּ וְיַגְדִּילוּ עָלַי עָקֵב׃ (ה) אֱלֹהֵי אָבִי
וַאֲדוֹן חַיַּי פַּלְּטֵנִי מֵרוּם עֵינַיִם וְלֵב פֹּחֵז הַרְחֵק מִמֶּנִּי׃ (ו)
כָּל יֵשְׁטְ לִבִּי בִּיפַת עַיִן בְּמַחְמַדֵּי זוֹלְלִים וְסוֹבְאִים כָּל אִפְּתְּ
וְלֹא יִהְיֶה לִּי עַז מֵצַח׃ (ז) שִׁמְעוּ בָנִים תּוֹרַת פִּי וְשָׂם לִבּוֹ
לִדְבָרַי לֹא יֵבוֹשׁ׃ (ח) בְּפִיו יִלָּכֵד רָשָׁע וֶאֱוִיל בִּלְשׁוֹנוֹ
יִכָּשֵׁל׃ (ט) אַל תִּתֵּן פִּיךָ לִשְׁבוּעָה וְלָשֵׂאת הַשֵּׁם עַל
שְׂפָתֶיךָ׃ (י) מַרְבֶּה לְהִשָּׁבֵעַ לֹא יִנָּקֶה מֵעֹנֶשׁ וּלְשׁוֹן אָלָה
לֹא תִזְכֶּה מֵחֵטְא׃ (יא) נִמְהָר לְהִשָּׁבֵעַ נִמְהַר לַחֲטוֹא
וְנֶגַע לֹא יָמוּשׁ מִבֵּיתוֹ׃ (יב) נִשְׁבַּע בִּשְׁגָגָה חָטָא בְּאַחַת
נִשְׁבַּע וְאָשֵׁם עָנְשׁוֹ כִּפְלַיִם׃ (יג) שׁוֹמֵר פִּיו מֵאָלָה שׁוֹמֵר
נַפְשׁוֹ מֵעָוֶל וּבַחֵטְא לֹא יֶחְלָט׃ (יד) וְאַף לְנַבֵּל פִּיךָ לֹא
תְּאַלֵּף כִּי הוּא עָמָל וָאָוֶן׃ (טו) זְכוֹר אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְלֹא
תֵבוֹשׁ לְדַבֵּר בָּהֶם בְּמוֹשַׁב גְּדוֹלִים׃ (טז) לֹא יֵקַלּוּ הוֹרֶיךָ
בעיניך

לער ניכט אטהרען, וואראיבר פיינדע פראלאקקען אונד איינער שפאטטען:
(ה) גאט, פאטער אונד הערר איינעס לעבענס; בהיטע איך פאר פרעכען
בליקקען, ענטפערנע פאן איר בעזע בעגירדען: (ו) דאס איך קיין שטענעס
געזיכט פערפיהרע, לאס איך אין פעללעריא אונד וואללוסט ניכט פערפאללען,
אונד ניכט אין אונפערשעאטהייט גראהטען: (ז) הערעט קינדער איינע
אנווייזונג, אונד ווער אויפמערקזאם דארויף איזט, ווירד ניכט צו שאנדען
ווערדען: (ח) דורך דען אונד ווירד דער זינדער געפאנגען, דער טאהר
פעללט דורך זיינע צונגע: (ט) געוועהנע דיינען אונד ניכט צום שוועהרען,
אונד גאט'ס נאמען צו פיהרן: (י) דען ווער פיל שווערט קאן פאן שטראפע
ניכט ריין זיין, אונד ווער איידע אבלעגט קאן פאן פעהלערן ניכט פרייא
זיין: (יא) ווער לייכט שווערט זינדיגט לייכט, דיא שטראפע ווירד פאר
זיינעם הויזע בלייבען: (יב) שוואור ער אונאיברלעגט, זא האט ער איינע
זינדע בעגאנגען, האט ער זיך איינידיג געאכט, זא איזט דיא שטראפפע
דאפפעלט: (יג) ווער זיינען אונד פאר אייד אין אכט ניאאט, דער ניאאט
זיך אויך פאר אונרעכט אין אכט, אונד פערפעללט אין קיינע זינדען: (יד)
געוועהנע אויך דיינען אונד ניכט אן שאנליגע אונגעלאגנע רעדענסארטען, דען
זיא זינד זינדליכע רעדען: (טו) עראינרע דיך דיינער עלטערן, ווען דוא
ביסט אין דער געזעלשאפט דער פארנעהאען; שעהאע דיך ניכט פאן איהנען
צו שפרעכען: (טז) האלטע דיינע עלטערן ניכט פערעכטליך, דאס דוא
טעריכטע וויזע: איסערן אטלטעסט, ניכט פאן איהנען געבאהרן, צו זיין:
וועך

נעשנון חטהי ונגלונני קדם בעל דבבא ונחדא לי סנאא: (ה)
אלהא אבי ומרהון דחיי לא תרמיני בטעיותהון עינא רמתא
לא תתל לי ולבא פחזא ארחק מני: (ו) מדם דשפיר לא
נפלטני ופחזא דבסרא לא נפחזני ונפשא הציפארת לא
תשתלטי בי: (ז) יולפנא דפומי שמעו בניא ודמזדהר לא
נתחסד: (ח) בממללה גיר מתחר רשיעא וסכלא בפומה
מתתקל: (ט) למומתא לא תאלף פומך ובינת דינא לא
תהוא יתב: (י) מטל דכל בר אנשא דכסנא למאמא מן
מחותא לא זכא הכנא כל מן דמדגל וימא מן חובא לא זכא:
(יא) גברא ימיא קנא חובא ולא נעבר מן ביתה מכתשא:
(יב) אן בטועיי ימא חטהה עלוהי ואן בשררא לא נאמא מטל
דכל דימא בכל עדן סניאהי ולא זכא: (יג) ואף אן אית
אהרתא דפחמא לה לא תשתכחי בירתותה דיעקב ואף מן
דאגר נפשה מן הלין נאחא ובחטהא לא נתהלט: (יד) ואף
לסכלותא לא תאלף פומך מטל דאף בה אית בה מלא
דשוקרא: (טו) אתדכר דאבא ואמא אית לך ומן אידא
דחלתא תתפלט: (טז) דלא תתקל קדמיהון וביולפנך
תצטער ותאמר דלהוי לא אתברית, וליומא דאתילדא בה
תלוט

כג (ה) ולב פחז, הנאמר בלשט תשוקתו לבלע תאותו: (ו) ולא יהיה לי עז מצח · החכם הולך בדבריו ממדרגה למדרגה כפי סדר תולדות ההפעליות באדם · העינים המה פתח ומבוא לכל תאוה, ואחרי מראית העינים הולך הלב · העין רואה והלב חומד, כאחז"ל עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה · ואחר חמדת הלב יבוא התאוה והתשוקה לזמה ולמותרות המאכל והמשתה, והאיש הזה אשר הוא סובב בדרכים הרעים האלה, פרוע הוא מתקות הבושה, והוא עז פנים, ומצח אשה זונה לו מאין הכלם · וזה קיים בדבריו ולא יהיה לי עז מצח, כי כל עוד שלא הופשט האדם מתקות הבושה עוד יש תקוה לו לעצור בתשוקתו, כי אין חוצץ בפני התאוה כבושה · והוד הבושה הוא לבע המישרים; (יא) נמסר בשבועה כו' · הנסיון יורה לנו אמתת המאמר הזה, ואם תראה איש אשר הוא מקל בשבועה, ועל כל דבר קל רגיל על לשונו להיות קופץ ונשבע, ואין איש מכריחו לשבועה תדע בברור כי איש רוע מעללים הוא וממהר לחטוא, וגם בשבועה לא תאמין בו; לא כן הישרים שומרים פיהם ולשונם מהוציא שבועה על שפתם, והשבועה החמורה אצלם באמת, ועל פי כואלה תבעת: (יג) לא יחלט · לא ישאר בחטא למיתות אף אם חטא יגלגל, ולפי נ"י לא יסכן: (יד) ואף לנבל · לדבר ליצנות ונבול פה, בעניני זמה ומשגל וכדומה לאלה: (טז) ולא תבוש כו' · לפעמים אדם נולד מצעירי משפחה, והוא עולה לגדולה, ובמקום גדולים יעמוד, והמשרה על שכמו, ובוש לו לדבר מאבותיו לפי שהם דלי ערך, לכן הזהיר מזה · כי אף אם הוא ראש למכבדיה, צריך שלא יתבייש מערכי אבותיו: ובדברי מתרגם הארמית אין
להם

בְּעֵינֶיךָ וְנָהַמְתָּ כִּי מֵהֶם נוֹלָדְתָּ׃ (יז) מַסְכֵּן פִּיו לְנָאֲצוֹת לֹא יֶחְכַּם כָּל יָמָיו וְנִפְחַז בְּמַאֲוַיֵּי יִצְרוֹ לֹא יְאֻלַּף דָּעַת׃ (יח) שְׁתַּיִם הֵנָּה שָׂנְאָה נַפְשִׁי וְהַשְּׁלִשׁ תַּעַל חֲמָתִי׃ (יט) גֶּבֶר נִפְחַז בְּזִמָּה לֹא יָנוּחַ עַד תְּלַהֲטֶנּוּ אִשּׁוֹ׃ (*כ) מַשְׁחִירַת דְּרָכוֹ אַרְצָה לֹא יֶחְדַּל עַד אִם כָּלָה שְׁבִיבוֹ׃ [(כא) בַּעַל זִמָּה כָּל בָּשָׂר יִנְעַם לוֹ וְלֹא יֶחְדַּל עַד אִם יְבַצַּע מְזִמָּתוֹ]׃ (כב) בַּעַל מְחַלֵּל יְצוּעַ עַרְשׂוֹ וְאָמַר בְּלִבּוֹ אֵין מִי רוֹאֵנִי׃ (כג) קוֹרַת בֵּיתִי סֵתֶר לִי וְחוֹמוֹת הֵיכָלִי תְּסַכֶּנָה בַּעֲדִי אֵין רוֹאֶה עָלַי וּמָה יְמַנְעֵנִי׃ (כד) וְלֹא יָדַע כִּי עֵינֵי יְיָ בְּהִירוֹת מִשֶּׁמֶשׁ וּמַחְשְׁבֵי מַעֲשֵׂי אֱנוֹשׁ נִגְלוּ לְפָנָיו׃ (כה) הֵן בְּטֶרֶם יִהְיוּ הַכֹּל צָפוּי לְפָנָיו אַף כִּי אַחֲרֵי הֱיוֹתָם׃ (כו) וּבְטֶרֶם יָבִין פּוֹשֵׁעַ יִלָּכֵד בְּרִשְׁעוֹ וַיְגַל קְלוֹנוֹ בַּקָּהָל׃ (כז) וְאַף אִשָּׁה בּוֹגֶדֶת עַל בַּעְלָהּ וּמִזָּרִים תֵּלֵד בָּנִים׃ (כח) עַל שְׁלֹשָׁה

פשעיה

(יז) ווער זיך אן טיאפפרעדען געוועהנט, ווירד צייטלעבענס ניכט געזיטטעט, אונד ווער טנעלל זיינען לייררענשאפטען נאכגיבט, קאן ניכט וויזע ווערדען: (יח) צוויא לאסטער האססעט איינע זעעלע אונד דאס דריטטע ער־רעגט איינען צארן: (יט) איין אענש דער טנעלל אין זיינער וואללוסט איזט, גלייכט איינעם ברעננענדען פייער, וועלכעס ניכט אויפהערט ביז עס גאנץ פערצעהרט איזט: (כ) איין אונזיכטיגער אן זיינעם איינגנען לייבע, וועלכער ניכט אויפהערט ביז דאס פייער פערלאשען איזט: [(כא) איינעם וואללוסטלינג שמעקט אללעס זיס, אונד לעסט ניכט נאך ביז ער זיינע וואללוסט אויסגעאיבט]: (כב) איין אאן דער דאס עהעבעט פערלעצט, אונד בייא זיך דענקט, ווער זיהט איך? (כג) דיא באלקען ויינעס הויזעס פערבער־גען איך, עס זיהט איך יא ניאאנד, וואס זאלל איך אבהאלטען? (כד) ער וויס אבר ניכט דאס גאטטעס אויגען העללער אלס דיא זאננע זינד, אונד דיא פערבארגעסטע האנדלונגען בליקקען: (כה) דא גאט אללעס פאר דער ענטשטעהונג קאננטע, וויא פיל מעהר נאך נאכהער: (כו) עהע עס דער רוכלאזע נאך באערקט, ווירד ער שאן עפפענטליך בייא זיינער טאנדטאהט ערטאפפט (אונד בעטראפט): (כז) גלייכעט ווידערפעהרט דעם וייבע, דאס איהרן גאטטען פערלעסט, אונד פאן פרעאדען, קינדער געבעהרט: (כח) איהר פערברעכען איזט דרייפאך, (פיר'ס ערסטע) איזט זיא דעם געזעצע גאטטעס אונגעהארזאם געוועזן, (צום אנדערן) פערזינדיגט זיא זיך אן איהרעם אאננע; (צום דריטטען) האט זיא פאן איינעם פרעאדען אצוונג קינ־

תלות: (יז) גברא גיר דנאלף מלא בטלתא כל יומי חיוהי חכמתא לא נאלף ולא יולפנא נקבל גברא דפחז בצערא דבסרה: (יח) תרין זנין שנת נפשי ודתלתא מסק רוגזא: (יט) גברא דפחז בצערא דבסרה לא נתניח עד מא דתאקדי בה נורא: (כא) לבסרא דגברא פהזא כל בסר בסים לה ולא נתכל עד מא דנאבר: (כב) גברא דמשקר על תשויתא דערסה ואמר בנפשה מנא חזא לי: (כג) הי אסא דביתי מסתרן עלי וטללא דביתי מגן עלי ולית דחזא לי מנו כלא לי דאחטא: (כד) ולא ידע דעינוהי דאלהא רורבן חד ברבו בשמשא וחזא אורחתא דכל בני אנשא ומסתכל בהשוכא קובללא דעבדיהון: (כה) מטל דעד לא הוא כל מדם גלא הי כין קדמוהי אף מן בתר גמוריה דעלמא הו דאן לה: (כו) ובמדם דלא סבר בר אנשא דמתתחד הנא בשוקא דמדינתא נתפרסא: (כז) ואף אנתתא דכחא על בעלה ומקימא ירתא מן אחרנא: (כח) חדא דכדבת בנמוסא דאלהא

ודתרתין

להם הבנה: (יז) המכין פיו לאלות· רגילים בדברם אחר כל שתים ושלש מלות יארו ויקללו באלפי אלפים שדים ורוחות ושטנים, ומגדפים בדברי אלות וקללות אין מספר· ולפי שהוא חטא אשר אין האדם נענש עליהם מהשופטים הוא מרגיל בהם, ואם היה מורגל קשה לו להפרד מהם ולזה לא יחכם כל ימיו לא יחזור למוטב להסיר הרגל הרע הזה מנפשו: ונפחז במאויי כו׳· הנמהר ולהוט לתאות תשוקת חמדותיו, לא יאלף דעת, כי החכמים צריכים לאסור נפשם ברסן הספוק, והפרישה מהמותרות: (יט) גבר נפחז· מלת פחז יאמר בכל מקום שהוא, על קלי הדעת, ונמהרים להתגרות מיצרם, בחמדת הזנות· פחז כמים, ונאמר אז אללת· ובגמ׳, נסתכלתי בבואה שלי ופחז עלי יצרי (נדרים ט) פי׳ מחמת שראה בצורה נאה בא להרהור עבירה· וכונת הקרא איש שוטף בזמה ובבעילת זנות, נדמה לאש יקוד, אשר לא יכבה עד אשר כלה כל גוף הנשרף מעץ ומשמן או מכל דבר השורף, כן אש תשוקת הזמה לא ידעך באדם השטוף בו, עד שהוא מכלה מנפש ועד בשר, וכבה אש החמדה מחמת רפיון כח ותחלואים רעים: (כ) משחית דרכו ארנה· המה אנשים הרעים והחטאים מאד, בהוצאת זרע לבטלה, המקשים עצמם לדעת, ובאים ליד שלול וחכוך בגופם· וממרקים עצמם לרעה, (אנאניא, אדר זעלבסט-בעפלעקונג)· וביותר ראוי לשים עינא פקיחא על הנערים והבחורים, שלא יבואו לידי המכשול הזה שמכלה ראשית כחם ואונם, כאשר הזהירו על זה החכמים הרופאים ואנשי המוסר· ואמר החכם ע״ז כי המרגיל עצמו בזה, ישוב לו הרגל טבע ולא יחדל עד אשר כלה שביב אשו, וזה נאה מאמר ר״י אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו שבע (סנהדרין קז) פי׳ כל זמן שהוא משביעו בתאוים הוא רעב ביותר ומתרבה התאוה· מרעיבו ואינו לשוע אחרי התאוה, שבע ואינו מתאוה: (כא) בעל זמה כו׳· נראה שהוא מאמר מוסגר, לפי שאינו במנין השלם· ואמר כי בעל תאוה, השטוף בזנות כל בשר ינעם לו, ולא יבדיל טוב בין יפה וכעור, כל אשר ישיג ייטב בעיניו, וכל מקום אשר ימצא תואנה לזמה לא ישקוט ולא ינוח עד אם יבצע המעשה: (כב) בתשויתא דערסה· יצועי ערש, תר׳ לשוני ברי סלקית: (כג) אסא· כותל: (כד) קובללא, מצד מטה, תר׳ קבל

מטה

בשעיה ממצות יי סרה ברית בעלה הפרה ובנים זרים
ילדה: (כט) היא תגלה חרפתה בקהל ועל פרי בטנה
יפקד עונה: (ל) ילדיה לא יעשו שרש למטה וענפיה
לא יתנו פרי ממעל: (לא) שמה לקללה ישאר וחטאיה
לא ימחו: (לב) למען דעת כל עמי הארץ ויבינו כל יושבי
תבל כי אין טוב מיראת יי ולא נעים מנצור פקדיו:

תם ספר א

כד (א) החכמה

תהלל נפשה ובקרב עם אלהים
תתפאר: (ב) בעדת אל תפתח
פיה ובתוך עמו תתהדר: (ג) כי מפי עליון יצאה וכערפל
כסתה ארץ: (ד) אנכי במרום עליון משכני וכסאי בעמוד
הענן: (ה) בשמים עמו הייתי ובמעמקי תהומות שם
אני: (ו) במעינות נבכי מים ובמוסדות תבל הלכתי
ובכל עם ואם שלטתי: (ז) בכל אלה מנוחה בקשתי
ואיה איפה מקום מנוחתי: (ח) אז פקד עלי יוצר כל ואל
עושני אמר לי: (ט) ביעקב תשכן ובישראל תשתרר:
(י) מראש קדמי תבל נבראתי ולעלמי עד לא יסוף זכרי:
במשכן

קינדער נור וועלט געבראכט: (כט) זיא ווירד עפפענטליך פאן דער פער־
זאממלונג פערטעהאט, אונד אויף איהרען קינדערן בלייבט דיא שטראפע:
(ל) איהרע קינדער ווערדען ניכט וואורצלען שלאגען, אונד איהרע צווייגע
ניכט פריכטע טראגען: (לא) זיא הינטערלעסט איהרען נאמען צום פלוך,
אונד איהרע שאנדע ווירד ניא פערלעשט: (לב) דאמיט עס אללע פעלקער
וויססען, אונד אללע ערדען־בעוואהנער איינזעהן, דאז ניכטס פארטרעפליכער
זייא, אלס גאטטעספורכט, אונד ניכטס אנגענעהמער, אלס בעאבאכטונג
דער געזעצע:

ענדע דעס ערשטען בוכס

כד

(א) דיא וויזהייט פרייזט זיך, אונד אונטער דעם געטטליכען
פאלקע שפריכט זיא פאן איהרעם לאבע: (ב) אין דער
געטטליכען געמיינדע עפנעט זיא איהרען מונד, אונד ריהמט זיך אין זיינער
נעהען: (ג) זיא קאם אויס דעם מונדע דעס העכסטען, אונד אומהיללט
גלייך דעם נעבעל דיא ערדע: (ד) איין געצעלט איזט מיר אים היממעל, אונד
איין

ודתרתין בבעל טליותה ודתלת בזניותא דגורא דמן נוכריא אקימות ילדא: (כט) אף הי מן כנושתא תפוקי ועל ילדיה הטהיה נתדכרון: (ל) לא נרמון בניה עקרא בארעא וסוכיה לא תעבד פארא: (לא) ונשתבק ללוטתא דוכרנה וחוביה לא נתעטון: (לב) ונדעון כלהון עמוריה דארעא ונתכלון כל דמשתחרין בתביל דלית דטבא מן דחלתא דאלהא ולית דבסים מן דלמטר פוקדנוהי:

תם ספר אשל א חדא

כד (א) חכמתה תשבחי נפשה ובגו עמה דאלהא תתיקרי: (ב) בכנושתא דאלהא תפתחי פומה ובגו הילותה תשתבחי: (ג) איך מן פומא דעליא נפקת ואיך ערפלא כסית ארעא: (ד) אנא במרומא עליא נקשת משכני וכורסי בעמודא עננא: (ה) בשמיא אכחדא עמה שרית ובעקרא דתהומא אנא הלכת: (ו) במבועא דמיא ובשתאסא דתביל ובכלהון עממא ואמותא אשתלטת: (ז) ובהלין כלהין ניחא בעית לה דבאינא יורתנא אשרא: (ח) הידין פקדני מרא כל ומן דעבדני ואשרי משכני אמר לי: (ט) דביעקב שרי ואשתררי ביסראיל: (י) מן קדם עלמא אתברית

איין טראהן איבר דיא וואָלקנן: (ה) אים היאמעל וואר איך איט איהם פערטרויט, אונד אים טיפען אעער וואר איך דא: (ו) אין דען וואססער טוואנגערן קוועללען, אין דען גרונדפעסטען דער ערדע וואנדעלטע איך, איבר אללע נאציאנען אונד פעלקער וואר איינע הערשאפט: (ז) בייא אללען זוכטע איך רוהע, וואו אבר האבע איך אויפנאהמע געפונדען: (ח) דא בעפאהל איר דער וועלטשעפפער, דער אויך איך טול שפראך צו איר: (ט) „לאס דיך אין יעקב נידר, ישראל זייא דיין איגענטהום: (י) פאר בעגין דער וועלט טול ער איך אונד אין דער עוויגקייט ווירד איין אנ=

טמטא: (כה) דמתתחד׳ פי׳ טרס הזין כי נודעו פטעו סוא ילפת עליו ונענש׳ כארז״ל סמחלל ס״ט צסתר נפרעין ממנו צגלוי: ואחרי סאזהרות סאלה קייס דצריו: (לב) אין טוב מירחת יי ולא נעים מנצור עדותיו, וס׳ יאיר עינינו צחכמתו ויטיס חלקנו מסולכי דרכיו כי ישרים הס אמן:

תם ספר א

(יא) בְּמִשְׁכַּן קָדְשׁוֹ לְפָנָיו עָבַדְתִּי וְשָׁם בְּצִיּוֹן אִתּוֹ קַמְתִּי:
(יב) קִרְיָה אֲהוּבַת אֲבוֹתַי נַחְתִּי וִירוּשָׁלַיִם עִיר מֶמְשַׁלְתִּי:
(יג) רָבִיתִי בְּעַם סְגֻלַּת יְיָ בְּיִשְׂרָאֵל חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: (יד)
גָּדַלְתִּי כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן כְּעֵץ זַיִת בִּשְׂנִיר וְחֶרְמוֹן: (טו) כַּתֹּמֶר
בְּעֵין גֶּדִי כְּשׁוֹשַׁנָּה בְּעֵמֶק יְרִיחוֹ: (טז) כְּזַיִת הִרְחִיבוּ דָלִיּוֹתַי
וּכְעֵץ עַל פַּלְגֵי מַיִם פּוֹרוֹתַי: (יז) כְּקִנָּמוֹן וּבְשָׂמִים רֹאשׁ
בְּשָׂמִי וּכְמֹר דְּרוֹר נָתַתִּי רֵיחִי: (יח) כִּלְבוֹנָה וְחֶלְבְּנָה
וַאֲהָלִים וְצֳרִי כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב רֵיחִי: (יט) כָּאֵלָה הִכּוּ שָׁרָשַׁי
וַעֲנָפַי עַנְפֵי שֶׁבַח וִיקָר: (כ) כְּהַדְרַת גֶּפֶן שִׁפְרָתִי וּפִרְחַי
פִּרְחֵי הוֹד וְהָדָר: (כא) שְׁעוּ אֵלַי מְשַׁחֲרַי וּמִפְּרִיִּי הַטּוֹב
תִּתְעַנָּגוּ: (כב) כִּי מָתוֹק מִצּוּף לִקְחִי וּמִנֹּפֶת אֲמָרַי: (כג)
אוֹכְלַי עוֹד יִרְעָבוּן וְשׁוֹתַי יָשׁוּבוּ יִצְמָאוּן לִי: (כד) שׁוֹמֵעַ לִי
לֹא יִפּוֹל וְעוֹשֶׂה דְבָרַי לֹא יִכָּשֵׁל: (כה) כָּל אֵלֶּה בְּסֵפֶר
בְּרִית יְיָ כְּתוּבִים: (כו) תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת
יַעֲקֹב: (כז) מְלֵאָה חָכְמָה כְּפִישׁוֹן וְכִנְהַר חִדֶּקֶל בִּימֵי
הָאָבִיב: (כח) מְטִיפָה שֵׂכֶל כִּנְהַר פְּרָת וְכַיַּרְדֵּן בִּימֵי הַקָּצִיר:
(כט) מַבִּיעָה לֶקַח כִּיאוֹר וְכַגִּיחוֹן בִּימֵי הַבָּצִיר: (ל) לֹא

גמרו

אנדענקען ניכט אויפהערן: (יא) איך דיענטע פאר איהם אים הייליגען
צעלטע, אונד אין ציון שטאנד איך פאר איהם: (יב) אין דער געליב-
טען שטאדט (איינער פארפאהרן) ליס איך איך נידער, ירושלים וואר איינע
רעזידענץ: (יג) איך וואורדע גראָס, אונטער איינעם ווירדיגען פאלק,
אין ליבלינג גאָט'ס, אונטער ישראל זיין אייגענטוהם: (יד) וויא איינע
צעדער אויף לבנון ערהעב איך איך, וויא איין אָליווען-בוים אויף שניר
אונד חרמון: (טו) וויא איין פאלם-בוים אין עין גדי, אונד וויא איין
ראָזענשטאָק צו יריחו: (טז) וויא איין אנגעהאער אָהלבוים אויף דעם
פעלדע, ברייטען זיך איינע אֶסטע אוים, אונד איינע צווייגע וויא איין גרינער
בוים אם באכע: (יז) וויא צימעט אונד געווירצע דופטעטע איך, אונד
פערברייטעטע איינען וואָהלגרוך וויא דיא ערלעסטען אייטען: (יח) וויא
גאלבאן, אָניך, אָלאָע, אונד באלזאם אונד וואָהלריכענדעם אֶהל: (יט)
וויא איין אייכען-בוים טריגען איינע ווארצעלן, אונד איינע צווייגע ווארען
פראכטפאָלל אונד רייצענד: (כ) איין אנזעהן וויא איין שענער וויינ-
שטאָק, אונד איינע בליהטע וואר העררליך אונד מאיעסטעטיש: (כא)
הערט איר צו ווער איך פערלאנגט, אונד ערגעצט אייך אן איינען פריכטען:

איינע

אתבריות ולעלם עלמין לא נבטל דוכרני׃ (יא) במשכנא קדיש קדמוהי שמשת ותוב בצהיון אנא קמת׃ (יב) בקריתא דרחימא לה אבותי אתתניחת ובאורשלים שולטני הוא׃ (יג) ואתרבית בעמא יקירא כמנתה דמריא נבגו ירתותה יסראיל׃ (יד) איך ארזא אתרבית בלבנון ואיך אילנא דמשחא בשניר טורא דתלגא׃ (טו) איך דקלא אתרבית בעינגדי ואיך ערבת ורדא באיריחו׃ (טז) איך זיתא אתרבית בפקעתא ואתרבית איך דולבא על מיא׃ (יז) איך קינומא ועטרא דבסמא ואיך מורא טבא אבסמית ריחי׃ (יח) ואיך לבונתא וחלבניתא וטפרא ופרסמא ואיך משחא טבא יהבת ריחי׃ (יט) אנא איך ורודפנא נקשת עקרי וסוכי תשבוחתא ואיקרא׃ (כ) אנא איך גפתא יאית שופרא ונורבי נורבי זיוא והדרא׃ (כא) סטו לותי כל דמתרגריגין לי ומן עללת טבתא תתפנקון׃ (כב) מטול דיולפני מן דבשא חלא ולדירתין מן ככריתא׃ (כג) אכולי תוב נכפנון לי ושתיי תוב נצחון לי׃ (כד) דשמע לי לא נפל וכל עבדוהי לא נתחבלון׃ (כה) כלהין הלין בספרא דקימה דמריא כתיבן׃ (כו) נמוסא דפקדן מושא יורתנא הו לכנושתה דיעקוב׃ (כז) דמליא איך נהרא פישון חכמתא ואיך חדקלא ביומי עללתה׃ (כח) ומטיפא איך פרת סכולתנותא ואיך יורדין ביומי ניסן׃ (כט) ומשפעא איך נהרא יולפנא ואיך גיחון ביומי קטפא׃ (ל) לא נגמרונה

(כב) איינע לעהרע איזט זיסר אלס האָניג, אונד איינע וואַרטע אעהר אלס האָניגזייס׃ (כג) ווער איך איססט, הונגערט איאאער, ווער איך טרינקט, דורסטעט איאאער נאך איר (יע אעהר אאן פאן דער וויזהייט ערלאנגט, יע בעגיריגר איזט אאן וייטר צו קאָמאען) (זיהע פסוק ל)׃ (כד) ווער איר געהארכט, ווירד ניא פאללען, אונד דער איר צו געפאללען לעבט, קאן ניכט צום שטורץ קאָמאען׃ (כה) דיזעס אללעס שטעהט אין דעם געזעץ-בוך געטטעס נידער געשריבען׃ (כו) דיא לעהרע, דיא משה אונס געבאָט, צום ערבטהייל דער געאיינדע יעקב׳ס׃ (כז) זיא ערגיסט וייזהייט וויא דער פישון אונד וויא דער טיגריס (חקדל) איס פריה-לינג׃ (כח) זיא פליסט פערשטאנד וויא דער אייפראט (פרת) אונד ירדן אין דער ערנטע׃ (כט) זיא שטרעהאט הייליזאאע לעהרע וויא דער ניל-שטראם, וויא גיחון צור צייט דער וויינלעזע׃ (ל) ווערער דיא ער-

גָּמְרוּ קַדְמוֹנִים הַחָכְמָה וְהָאַחֲרוֹנִים לֹא יַשִּׂיגוּהָ׃ (לא) כִּי
רְחָבָה הִיא מִנִּי יָם וַעֲמוּקָּה מִתְּהוֹם רַבָּה׃ (לב) אַף אֲנִי
כְּנָהָר מַשְׁקֶה וְכִבְרֵכַת מַיִם עֲלֵי גַן יָרָק׃ (לג) אָמַרְתִּי
אַשְׁקֶה גַנִּי וְאַרְוֶה עֲרוּגַת מַטָּעִי׃ (לד) וְהִנֵּה הָיִיתִי לִתְעָלָה
וּמִתְּעָלָה לְנַחַל וּמִנַּחַל לְנָהָר וּמִנָּהָר לְיָם׃ (לה) עוֹד יָאִירוּ
קַרְנֵי הוֹד אֲמָרַי כְּשַׁחַר וְיָפוּצוּ קַוַּי לִקְחִי עַל כָּל אַפְסֵי אָרֶץ׃
(לו) עוֹד כִּנְבוּאַת יְיָ אַטִּיף מִלָּתִי וְלִקְחִי אָקִים לְדוֹר אַחֲרוֹן׃

כה (א) שָׁלשׁ הֵנָּה תִּתְאַו נַפְשִׁי וּבְעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם
תִּשְׁפַּרְנָה׃ (ב) אַחִים יִשְׁלָיוּ שְׁכֵנִים יֶאֱהָבוּ
וְאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ נֶאֱמָנוּ׃ (ג) שָׁלשׁ הֵנָּה שָׂנְאָה נַפְשִׁי וְצַר לִי
מְאֹד בְּחַיֵּיהֶם׃ (ד) דַּל גֵּאֶה וְעָשִׁיר מְכַחֵשׁ וְזָקֵן כְּסִיל
וַחֲסַר דָּעַת׃ (ה) בִּנְעוּרֶיךָ לֹא אָסַפְתָּ וְשַׁבְתָּ מַה תִּמְצָא
וְאִם יוֹם תַּעַזְבֶהָ יוֹמַיִם תַּעַזְבֶךָּ׃ (ו) מַה נָּאוֶה מִשְׁפָּט לְזָקֵן
וְלִישִׁישׁ חָכְמָה׃ (ז) מַה יָּקָר לְנָגִיד תְּבוּנָה וּלְנִכְבַּד טוּב
טַעַם וָדָעַת׃ (ח) יְקַר יְשִׁישִׁים מַדָּע וְיִרְאַת יְיָ תִּפְאַרְתָּם׃

ערשטען האבען זיא אויסגעלערנט, נאך דיא לעצטען ווערדען זיא גאנץ ערפאר־
טען: (לא) זיא איזט אונערשעפפליכער אלס דאס מעער, אונד טיפער אלס
דער גראסטע אבגרונד: (לב) איך וואר ערשט איין טייכליין, אונד אלס
איינע וואססערלייטונג, וועלכער נאך קאהל־גארטען געלאנגען איזט: (לג)
דא דאכטע איך איינמאהל: איך וויל איינען גארטען וואססערן אונד איינע
בעעטע טרענקען: (לד) נון זיהע! אויף איינמאהל, ווארדע איך איין
קאנאל, איין קאנאל צום פלוס, אונד איין פלוס צום שטראהם, אונד איין
שטראהם צום מעערע; (לה) איך שטראהלע נאך אימער וויא דיא
מארגען־רעהטע בעלעהרונג, איינע לעהרע ערשטרעקט זיך אן אללען ענדען:
(לו) נאך גיסע איך אונטערריכט אויס וויא איין אראקעל, אונד לאססע איהן
אויף דיא שפעטעסטען געשלעכטער צוריק:

כה (א) אן דרייא דינגען האבע איך איין פערגניגען, דיא גאר גאט
אונד מענשען שעהן זינד: (ב) איינטראכט אונטער ברי־
דערן, פריינדשאפט אונטער נאכבארן, אונד איבראיינשטימונג צווישען
מאן אונד פרויא: (ג) אבר דרייא דינגע האססע איך, אונד בין איהרעם
לעבען גראם: (ד) איינען שטאלצען בעטטלער, איינען ליגנהאפטען
רייכען, אונד איינען אונפערנונפטיגען פערשטאנדלאזען גרייז: (ה) וואס
דוא אין דער יוגענד ניכט געזאמעלט האסט, וויא ווילסט דוא עס אים
אל:

נגמרונה קדמיא לחכמתא ואחריא לא נדרכונה : (לא) מטל
דמן ימא רבא סגית חכמתא ומחשבתא מן תהומא רבא :
(לב) איך אנא איך נהרא דמשקא ואיך אמא דמיא דנחתא
לגנא : (לג) אמרת דאשקא גנתי וארוא משכבתי : (לד)
והאאף הו הוא לי נחלא ונהרי מטא על ימא : (לה) תוב
יולפני בצפרא אמר ואשבקיוהי לדרא סגיאא : (לו) תוב
יולפני בנביותא אמר ואחריתה עד מא לרוחקא :

כה (א) לתלת צבון אתרגרגת נפשי והנין יאיא קדם אלהא
וקדם בני אנשא : (ב) אחורת אחין ורחמות
רהמין וגברא ואנתתה כד נהוון שלמין : (ג) תלתא גנסין
סנת נפשי ועקת לי טב בחייהון : (ד) מסכנא גאיא ועתירא
כדבא וסבא סכלא והסיר מדעא : (ה) אטליותך לא כנשת
איכנא תשכחידה בשיבותך : (ו) מא יאא לסבא דינא
ולעתיקי יומתא סבולתנותא : (ז) מא יאיא לרורבנא
חכמתא ולמיקרא טעמא ורעינא : (ח) איקרהון דקשישא
סגיאות רעינא ודחלתא דאלהא תשבוחתהון : (ט) תשע
דלא

אלטער פינדען? אונד ווען דוא זיא (דיא וויזהייט) איינען טאג פערלעסט,
זא פערלעסט זיא דיך צוויא טאגע : (ו) וויא שעהן איזט דעם אלטען אור=
טהיילסשפרוך, אונד דעם גרייזע וויזהייט ; (ז) וויא עהרווירדיג איזט'ס
דעם פירסטען פערשטאנד, אונד דעם אנגזעהענען אנשטאנד אונד קענטניס :
(ח) דיא ווירדע דער גרויען הייפטער איזט ערפאהרונג, אונד גאטטעס=
פורכט

כה (ב) אחים יחליו · לפי שדרך אחים בהבתם יחדיו רחי תגרא ביניהם, לז״א
מה טוב ומה נעים שבת אחים יחד בשלום ושלוה : רעים יאהבו · אהבת
אמת : ואריסטו אמר כאשר נשאל מהו אהבה ? נפש אחת בשתי גויות : וכאשר נשאל
איך להתנהג באוהב ? לעשות לו מה שחפץ ממנו : ולא כאותו אשר עליו אמר דיאָגענעס,
כאשר נשאל איך הוא מתנהג באוהביו ? ואמר כאשר עושים בקנקנים מקרדים' שמלא
והריק מסיעים : (ד) דל גאה, לא נאוה גאוה לעשיר אף כי לדל : ועשיר מכחש ·
אומר ואינו עושה מבטיח ואינו מקיים : וזקן סכל וחסר דעת · כי מרוב ימים היה ראוי
להיות בעל מדע · ובהעתקת נ״י העתיקו וזקן מנאף וחסר דעת · וכן איתא בפסחים
(דף קג ע״ב) · ומוסיף עוד אחד וז״ל ארבעה אין הדעת סובלתן (פי' רש״י, דאפי' הן
בעצמן מתחרטין לאחר זמן ונבזין בעיני עצמם. ואלו הן, דל גאה, עשיר מכחש, זקן
מנאף, ופרנס המתגא' על הצבור בחנם (נוהג עליהם שררה ואין עומד להם בשעת הדחק)
עכ״ל · ואנכי העתקתי לפי ת״א : (ה) הם יום תעזבה כו' · הובא באגדת ירושלמי
סוף ברכות · במגלת חסידים מצאו כתוב, יום תעזבני (החכמה) יומים תעזבך (מה
יהיה יכול ללמוד אותו היום, ומה שלמד יום א' שוכח, נמצא מפסיד ב' ימים) : (י)
גבר

(ט) תֵּשַׁע הֵנָּה יְהַלֵּל לִבֵּי וַעֲשֶׂר תְּפָאֵר פִּי: (י) גֶּבֶר יִצְלַח
בְּאַחֲרִיתוֹ וְאִישׁ חָזָה נָקָם עָרָיו בְּיָמָיו: (יא) אַשְׁרֵי בַּעַל
אֵשֶׁת חֵן וְלֹא יִנְהַג צֶמֶד שׁוֹר וַחֲמוֹר יַחְדָּיו: (יב) אַשְׁרֵי
הָאִישׁ לֹא הִכְשִׁילוֹ לְשׁוֹנוֹ וְנִכְבָּד לֹא נַעֲנָה לְנִקְלֶה: (יג)
אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר מָצָא אוֹהֵב נֶאֱמָן וּפֶה דוֹבֵר עַל אֹזֶן שׁוֹמַעַת:
(יד) אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר לֹא נִשְׁבַּר לִבּוֹ בְּעָנְיִ וּבַצָּרָה לֹא רָפְתָה
רוּחוֹ: (טו) וְיִרְאַת יְיָ עַל כֻּלָּנָה הִתְרוֹמָמָה יְרֵא יְיָ מִי יִדְמֶה
לוֹ: (טז) רֵאשִׁית יִרְאַת יְיָ אַהֲבָתוֹ וְרֵאשִׁית אֱמוּנָה לֶכֶת
בְּאָרְחוֹתָיו: (יז) הִדָּבֵק בּוֹ וְלֹא תַרְפֶּנּוּ כִּי אֵין דּוֹמֶה לוֹ:
(יח) כָּל כְּאֵב וְלֹא כְּאֵב לֵב כָּל רָעָה וְלֹא אִשָּׁה רָעָה: (יט)
כָּל לַחַץ וְלֹא לַחַץ אוֹיֵב כָּל מוּסָר וְלֹא מוּסַר שׂוֹנֵא: (כ)
אֵין רֹאשׁ עָרוּם מֵרֹאשׁ נָחָשׁ וְאֵין צַר מֵאִשָּׁה צָרָה: (*כא)
אֵין פַּחַז מִמַּיִם וְלֹא מִשְׁתַּנֶּה מִלֵּב אִשָּׁה: (כב) טוֹב לָשֶׁבֶת
עם

פֿורכט איהר רוהם: (ט) נײן דינגע פּרײזע איך אין געדאנקען זעליג,
אונד דאס צעהנטע ריהמע איין אונד: (י) איינען מאן דער אין זיינעם
אלטער בעגליקט, אונד דער דען אונטערגאנג זיינער (אונפֿערזעהליכען)
פֿיינדע ערלעבט: (יא) גליקזעליג איזט דער מאן דער מיט איינער ווירדי-
גען גאטטין לעבט, אונד ניכט אין געשפּאן פֿאן אָקס אונד עזעל צוזאממען
פֿיהרן דאַרף: (יב) הייל דעם מאנע דער דורך זיינע צונגע ניכט אונגליק-
ליך ווירד, אונד דעם עהרבארען, דער ניכט איינעם ניכטסווירדיגען אונ-
טערוואַרפֿען צו זיין דאַרף: (יג) גליקזעליג, ווער איינען וואהרען פֿריינד
פֿינדעט, אונד דער, דעססען ווארטע אנגעהערט ווערדען: (יד) גליק-
זעליג, ווער דורך ארמוהט ניכט נידערגעביײגט ווירד, אונד אים אונגליק
ניכט דען מוהט פֿערליהרט: (טו) גאטטעספֿורכט אבער איבערטריפֿט
אללעס, איין פֿערמאַאצער מאן, וואס קאן דער פֿערגליכען ווערדען? (טז)
דער גאטטעספֿורכט אנפֿאנג איזט ליבע צו איהם, אין זיינען וועגען וואַנ-
דעלן, דער אנפֿאנג דער טרייע: (יז) האלטע דיך צו גאט אהנע אבלאס,
דען ניכטס קאָמט איהם גלייך: (יח) אללעס וועה, נור ניכט הערצענס-
וועה, אללעס בעזע, נור ניכט איינע בעזע פֿרויא: (יט) אללען דרוק, נור
ניכט דרוק פֿאם פֿיינדע, אללע שטראַפֿע, נור ניכט שטראַפֿע פֿאם האססער:
(כ) קיין קאָפּף איזט געפֿעהרליכער אלז איין שלאנגען-קאָפּף, קיין פֿיינד
איזט בליידיגענדער אלס איין פֿיינדזעליגעס וייב: (כא) ניכטס שנעללער
אלס וואססער, ניכטס אונבעשטענדיגער אלס וייברזין: (כב) ליבר מיט
לעווען

דלא עלי ללבא שבחת ועשר דלא מללת: (י) גברא דהדא
באחריתה עד הו חי: נחזא במפולתא דסנאוהי: (יא)
טובוהי לבעלה דאנתתא טבתא דלא דכר פדנא בתורא
ובחמרא אכחדא: (יב) טובוהי לדלשנה לא קלקלה ולא
פלח לדזעורא מנה: (יג) טובוהי לגברא דאשכה רחמא
ומשתעא לארנא דשמעא: (יד) טובוהי לגברא דלא
תברתה מסכנותא ולא תברתה ענויותא: (טו) דחלתה
דאלהא על כלהין הלין אתתרימת: (טז) ריש דחלתה
דאלהא למרחמה וריש הימנותא למאזל בתרה: (יז)
אהודיהי ברי ולא תרפיוהי מטל דלית אכותה: (יח) כל
מחותא ולא איך מהותא דלבא וכל בישן ולא איך בישותא
דאנתתא: (יט) כל אולצנין ולא איך אולצנא דסנא וכל
פורענא ולא איך פורענא דבעל דבבא: (כ) לית רישא
מרירא מן רישה דחויא ולית בעל דבבותא דמרירא מן
אנתתה: (כא) פקה למעמר לית אריא ולות תנינא מן
דלמעמר

גבר ילאה באחריתו · לפעמים אדם מצליח בימי נעוריו, ובימי זקנותו הוא נעזב וחסר לחם · רעתו כפולה, לפי שהוא מרגל בטוב תמיד והיה מכובד מאד מעודו, קשה עליו עתה עוני ומחסור, יותר מדל ועני מעודו · והשני כי אז תם כחו ונבל ממנו תחבולות ויגיעות כנער ורך בשנים, לכן אשרי האיש מצליח בזקנותו, אף כי ראשיתו היה מצער: חזה נקם עליו, בהכרה מפוצאים מחלטים מדבר, אשר אין חליפות לשנאתם, וצודים לקחת נפש, כי עולה זה כבר אמר בנפול אויביך אל תשמח כו' · אבל כוונת הענין על רשעים עריצים ואכזריים אשר עליהם אמר דוד ואני אראה בשונאי: (יא) ולא ינהג שור וחמור · אם אין דעת בעל ואשתו שוים, הם כצמד שור וחמור, כי לא יפתוו בעולם, זה מוסף הנה וזה מוסף הנה, ויש ערבוב וקלקול ביניהם: (יב) ונכבד לא נענה לנקלה · כי רעה רבה היא על איש מכובד כי יקל כבודו, וגרי, להכניע עצמו לאיש בזוי, לצרכו אליו בענין מה · והיא הקללה הגדולה אשר קלל ישעיהו הנביא: ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד: (יג) על אזן שומעת · דבר גדול דבר החכם בזה, כי כמה וכמה חכמים מחוכמים לבם מלא עלה דעת ותבונה, והם בזוים בערכם ואין דבריהם נשמעים, ואם הם עזים ונכוחים לא ישימו להם לב, והוא צער גדול ובזיון לחכמים כאלה · ומה גדל ענג החכם ומה גדלה שמחתו אם דבריו נשמעים, באלו אנשים המקשיבים אשר משימים לבם לדבריו: (יד) לא נשבר לבו בעני · כי כל עוד לא אבד האדם רוחו, עוד יש תקוה לו, לו יחסר לחמו, וכן בכל צרה אשר תגיע אליו אם לא רפתה רוחו, יודע תחבולות להעזר בה, כמו שהתבאר לעיל פרשה כג · אבל נכאה רוח, ולב מורך בצרה, עדי אובד ואין תקוה לצרתו: (כב) אין שחו בגדולתו כמים · ולא משתנה כדעת אשה · נשים דעתן קלות ומתהפכות בכל עת, ואין מחשבתן קיימת בהן, וקרוב לשגגון הזה אמר חכם אחד יוני (טאהלעס) כאשר נשאל, מה היותר מרגוע? — העתיד · היותר אמונה? — האמן · היותר משתנה? — המים ומחשבת אשה: (כה) בתקנה
ומרינות

עִם כְּפִיר וְתַנִּין מֵחֲבֶרֶת אֵשֶׁת מְדָנִים: (כג) אִשָּׁה רָעָה
תְּשַׁנֶּה עֹז אַפֶּיהָ וּמַרְאַת פָּנֶיהָ כַּשָּׂק: (כד) בִּמְסִבַּת רֵעִים
יֵשֵׁב בַּעְלָהּ לִבּוֹ נֶאֱנַח בְּהִזָּכֵר שְׁמָהּ פָּנָיו יַאְדִימוּ: (כה)
רַבַּת הָרָעוֹת כְּאֶפֶס מוּל רָעַת אִשָּׁה גוֹרַל רְשָׁעִים יִפּוֹל עָלֶיהָ:
(כו) כִּנְתִיב חוֹל לְרַגְלֵי זָקֵן אֵשֶׁת הוֹמִיָּה לְאִישׁ מַחֲרִישׁ:
(כז) לֹא תִתְפַּתֶּה לְתֹאַר אִשָּׁה רָעָה וְלֹא תַחְמוֹד עֲשָׁרָהּ
בִּלְבָבֶךָ: (כח) אִשָּׁה מַעֲשִׁירָה בַּעְלָהּ עֲבוֹדָתָהּ קָשָׁה בָּשְׁתָּהּ
רַבָּה וּקְלוֹנָהּ מִי יָכִיל: (כט) חֶשְׁכַּת עַיִן שִׁבְרוֹן לֵב וּרְפֵה
רוּחַ אִשָּׁה רָעָה: (ל) חַלְחָלַת יָדַיִם וְכִשָּׁלוֹן בִּרְכַּיִם אֵשֶׁת
מְבִישָׁה: (לא) רֵאשִׁית חַטָּאת מֵאִשָּׁה וְעָלֶיהָ כֻּלָּנוּ מֵתִים:
(לב) לֹא תִתֵּן מוֹצָא לַמַּיִם הָפֵץ וְיַד שַׁלֶּטֶת לְאִשָּׁה: (לג)
כְּפֶטֶר מַיִם הֹלְכִים הָלוֹךְ וְנָטוֹשׁ כֵּן אִשָּׁה רָעָה תַּרְבֶּה רָעָתָהּ:
(לד) אִם אֵינֶנָּה כִּלְבָבְךָ כְּרוֹת חֲצִי גְוִיָּתְךָ וְתֵן לָהּ וּמֵעַל פָּנֶיךָ
הַשְׁלִיחֶנָּה:

כו

לעווען אונד דראכען וואהנען, אלס מיט איינעם צאנקישען ווייבע: (כג)
דיא בּאזהייט איינעס ווייבעס פֿעראנדערט איהרע געבעהרדען, אונד ענט־
שטעללט איהר געזיכט וויא איין זאק: (כד) איהר מאן מוס בייא זיינען
פֿריינדען צו טישע, אונד זייפֿצט; ווען ער איהרען נאמען העהרט, ווירד ער
שאמראטה: (כה) דאס גרעסטע איבעל איזט קליין, געגען דיא קליינסטען
איבעל איינעס בעזען ווייבעס. אָ דאס לאָז דעס געטטלאזען ווערדע איהר צו
טהייל! (כו) וויא איין זאנדיגער באדען פֿיר איינען אלטען וואנדערער,
איזט איין צאנקישעס ווייב פֿיר איינען שטיללען מאן: (כז) לאס דיך דיא
שעהנהייט איינעס בעזען ווייבעס ניכט פֿערפֿיהרען, אונד לאס דיך איהרע
רייכטהומער ניכט געלוסטען: (כח) שווערע ארבייט, גראסע שאנדע,
אונד אונערטרעגליכע פֿעראכטונג ענטשטעהט, ווען דאס ווייב דעם מאן
פֿערמעגען איינבּרינגט: (כט) טריבע אויגען, צערבראכענעס הערץ,
נידערגעשלאגענעס געמיהט, פֿעראורזאכט איין בעזעס ווייב: (ל) איינע אונ־
פֿערטעהאטע אבר, הענדע ציטטערן אונד וואנקענדע קניען: (לא) פֿאָן
איינעם ווייבע האט דיא זינדע איהרען אורשפּרונג, אונד דורך זיא שטערבען
וויר אללע: (לב) דעם שטראהם לאס קיינע עפֿנונג, דעם בעזען ווייבע
קיינען ווילען אונד געוואלט: (לג) דען וויא איין וואססערריס אין איינע
גראססע פֿלוהט אויסבריכט, זא איזט דער אויסבּרוך איינער בעזען פֿרויא:
(לד) איזט זיא דיר ניכט געהארזאם זא גיב איהר דען האלבען קערפּער,
אונד שיק זיא פֿארט:

דלמעמר עם אנתתא בישתא בגו ביתא: (כג) בישותה דאנתתא בישתא תורקי אנין אפוהי דבעלה ותוכם אנין איך גונא דסקא: (כד) בינת הברוהי יתב בעלה דסכלתא ודלא בצבינה מתתנה: (כה) סגיאא בישתא ולא איך זעורות בישותה דאנתתא בישתא פצתא דחטהא תפלי עליה: (כו) איך מסקתא דהלא ברגלוהי דגברא קשישא הכנא הי אנתתא דלשנא אריך לות גברא מכיכא: (כז) לא תשתדל לשופרה דאנתתא בישתא, ואפן אית לה וכסא לא תתרגרג לה: (כח) מטל דפולחנא קשיא ובהתתא בישתא אנתתא דסרהא על בעלה ולבא דעמה מחפיא: (כט) השוכא ומחותא דלבא אנתתא בישתא: (ל) רפיותא דאידיא ותברא דבורכא אנתתא דלא מיקרא ומשבחת בעלה: (לא) מן אנתתא שריו הטהא ומטלתה כלן מיתינן: (לב) לא תתל למיא מפקנא ולאנתתא אפא ושולטנא: (לג) איך תורעתא גיר דמיא דאזלא וסגיא הכנא אנתתא בישתא אזלא וחטיא: (לד) ואן לא איתיה בתרך בסרך קצץ הב לה ושריה מן ביתך:

כו

רעים כו׳. כאשר קרה לפילוסוף (פיטאקוס), אשר קרא אחוזת מרעיו אל המשתה אשר הכין להם. ובהיות הכל ערוך על השלחן, באה אשתו הרעה, והפכו על פניו, והוא בלא קצף אמר: אשה אולת היא, חסרון דעתה כפרת עונה: וככה קרה לאקראטעס עם אשתו כאשר כתבתי בספר חיי הפילוסופים אשר יעזתי להוציאו לאור בע״ה: (כח) אשה מעטירה כו׳. כמה רבה בוז בעל המתרפנק ממעשה ידי אשתו. ומה יפה המשל המובא בספר משלים מחכמי העמים, בחור אחד חפץ לקחת אשה מאושרה, ויועץ עם זקן להגיד לו איזה נבחרה. ויען הזקן, כל אשר יוסיף אדם לבקש ולבחר, כל עוד תגדל רעתו וכאבו נעכר. אך אם חפצת אשה לתענוג ועדנים, קח לך יפת תאר והדרת פנים. ואם אוהב בצע אתה ובגדים יקרים, קח לך אחת מבנות העשירים. ואם לתבונה ודעת ידך הדה קום בחר לך אשה מלמדה. — ויאמר הנער אין נפשי אחת מהנה לקחת, כי חפצתי אשה לחיות בה שלו ושקט במנוחה ונחת. ויען הזקן לאמר בני הבקשת לשאול. אם כה חפצת לא תקח לך כל: ואחז״ל נחות דרגא ונסב אתתא. וחכמי היון אמר בחור לך כערכך. אבל אוי לו לבעל שהעשירתו האשה, כי הוא בזוי ונקל בעיניה וטפל עד לעפר: (לג) הולך ונעה. יתרחב ויתפרע כל עוד ירחק ממקום מוצאו, והוא בחור מקרא שלפניו, לא תתן מוצא למים, כי דרך המים, להתרחב מעט מעט אם ילכו דרך מקום צר, ומתפשט העפר ופתאום בפרץ רחב יבאו. כן אם יתנו לאשה רעה חפשה מעט תרחב ותגדל רעתה עד לתרבה: (לד) [illegible] בשרך. כי התורה אמרה והיו לבשר אחד, ואם מגרשה יכרת חצי בשרו ולכן נקרא גט ספר כריתות. או כוונתו, כל אשר לאדם יתן לאשה רעה ויפטר ממנה:

כו (א) אִשָּׁה טוֹבָה אַשְׁרֵי בַּעְלָהּ מִסְפַּר יָמָיו כִּפְלַיִם׃
(ב) אִשָּׁה טוֹבָה מַתָּנָה טוֹבָה בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹהִים
תִּנָּתֵן׃ (ג) אֵשֶׁת חַיִל נֹעַם בַּעְלָהּ יַשְׁלִים יָמָיו בְּשִׂמְחָה׃
(ד) אִם דַּל וְאִם עָשִׁיר לִבּוֹ טוֹב וּפָנָיו צָהֳלוּ תָּמִיד׃ (ה)
עַל שָׁלֹשׁ יֶחֱרַד לִבִּי וְתַחַת אַרְבַּע מְאֹד יָרֵאתִי׃ (ו) מֶרֶד
בֶּהָמוֹן עַם מְרִי וּלְשׁוֹן שֶׁקֶר יַחְדָּיו רָעִים מִמָּוֶת׃ (ז) נִיר
קָשֶׁה אִשָּׁה רָעָה דָּבֵק כֹּה דָבֵק בְּעַקְרָב׃ (ח) אִשָּׁה צוֹרֶרֶת
רְעוּתָהּ מַחֲלַת לֵב וְשׁוֹט לְשׁוֹנָהּ לֹא יָחוּס כֹּל׃ (ט) אִשָּׁה
סוֹבְאָה רַבַּת בּוּז כִּי הַסְתֵּר קְלוֹנָהּ בַּל תּוּכָל׃ (י) אִשָּׁה
זוֹנָה בְּמַרְזֵמַת עֵינֶיהָ וּבְעַפְעַפֶּיהָ תִּתְוַדָּעָה׃ (יא) הֶרֶב נְצוֹר
בַּת מְבִישָׁה כִּי לֹא תִשְׁקוֹט עַד עֲשׂוֹת מְזִמָּתָהּ׃ (יב) תְּנָה
עֵינְךָ עָלֶיהָ וְלֹא תֶרֶף פֶּן תִּרְפֶּה וְתִתְנַבָּל׃ (יג) כְּעָיֵף בְּצִיָּה
צָחֵה צָמֵא כָּל מַיִם יִשְׁתֶּה וּבְכָל עֵץ יִשָּׁעֵן׃ (יד) כֵּן דֶּרֶךְ
אִשָּׁה זוֹנָה כָּל עוֹבֵר תִּתְאָו וְאֶל כָּל חֵץ אַשְׁפָּתָהּ פָּתוּחַ׃
אשה

כו (א) גליקליך איזט דער מאן, דער איינע גוטע פרויא האט, זיינע
לעבענסטאגע פערדאפפעלן זיך׃ (ב) איינע גוטע פרויא
איזט איין גוטעס געשענק, דעם גאטטעספירכטיגען ווירד זיא צום טהייל;
(ג) איינע וואקקרע פרויא ערהייטערט דען מאן, אונד ענדיגט זיינען לע־
בענסלויף מיט פערגניגען׃ (ד) ער זייא ארם אדער רייך, זא איזט זיין
הערץ צופרידען, אונד זיין געזיכט צו אללען צייטען הייטער׃ (ה) פאר
דרייא דינגען ערשריקט מיין הערץ, אונד פיר דאס פירכטע איך אין
זעהר׃ (ו) פאר אויפרוהר (רעבעלליאן) דעם פעבעלס, פערראטעריא
אים שטאאטע אונד פאלשעס צייגניס, זינד אללע ערגער אלס דער טאד׃
(ז) איין שטייניגער אקקער איזט איין אונבענדיגעס וייב, ווער נאך איהר
גרייפט, ערהעלט איינען סקארפיאן׃ (ח) קוועהלענדע הערצענספיין
איזט איין וייב, דאס אויף איהרע נעבענבוהלרין אייפערזיכטיג איזט, דיא
גייסעל איהרער צונגע שאנט ניכטס׃ (ט) איין טרונקנעס וייב איזט איין
גראסער שאנדפלעק, דען זיא קאן איהרע שאנדע ניכט פערבערגען;
(היזט איהרע בזינוונגס־קראפט ערסט איינאהל געפעסטעלט, זא ווירד זיא
פרייווילליג איין אפפער דער וואללוסט)׃ (י) איין וואללוסטיגעס וייב
פערראטה זיך דורך שילענדע בליקקע, אונד דורך איהרע אויגענלידער׃
(יא) דער שמאלאזען טאכטער פערדאפפלע דיא וואכע, דען זיא לעסט
ניכט נאך ביז זיא איהרען אוהטווילגן פערטיבט׃ (יב) האבע אכט
אויף

כו (א) אנתתא טבתא טובוהי לבעלה מטל דיומתא
דחיוהי עיפין לה : (ב) אנתתא טבתא
תתיהבי לגברא דדחל מן מריא חלף עבדוהי טבא : (ג)
אנתתא חילתניתא תבסמי בעלה ושני חיוהי בחדותא
נשלם : (ד) אן עתיר הו ואן מסכן לבה טב בכל עדן
ואפוהי נהיר : (ה) מן תלת זע לבי ומן ארבע סגי דחלת :
(ו) רטוניא בסוגאא דעמא ומחותא דלשנא כלהין אכחדא :
(ז) נירא קשיא אנתתא בישתא ומן דמסיבר לה אחד
עקרבא : (ט) רוגזא רבא אנתתא רויתא ופהיתא דהי
צערה לא מכסיא : (י) זניותא דאנתתא במרמות עיניה
ומן גבינידה תתידעי : (יא) על חציפתא אסגא נטורא
מטל דלית לה ניחא אלא אן גנבת : (יב) בתר חציפא
עינא הרט ולא תשתוחר דלמא תרגלי בך : (יג) איך
צחיא אעל מן אורחא ופומא פתיח למיא קריא ומן כל
מין שתא ועל כל קיס מסתמך וקדם כל גארא פתיח
קטירקה : (יד) הכנא הי אנתתא גירגתא דלכל אנש
מחול

אונטערלאס דיינע אויפמערקזאמקייט אויף איהר, זאנסט וואס דוא נור איין
ווניג נאכלעסיג ביזט, זא שענדעט זיא דיך : (יג) וויא איין לעכצענדער
וואנדרער, יעדעס וואססער דאס ער בעקאממט, טרינקט, לעהנט זיך אן
יעדער שטילע אן : (יד) זא איין בוהלערישעס וועיב, יעדער פארבייא-
געהענדע איזט איהר וויללקאממען, אונד העלט געגען יעדע פפיילע איהרען
קע-

כו (א) אשה טובה כו׳ · הפסוק הזה ושאחריו הובאו בגמרא יבמות (דף סג) ובסנהדרין (דף ק) כתוב בספר בן סירא אשה טובה מתנה טובה וכתיב טובה בחיק ירא אלהים תנתן · אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו, (והוא המקרא שבסוף הפרשה הקודמת) · אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים ((פי׳ רש״י מרוב הנאה חשובים כפולים) : (ו) על מרד בשמון · אין דבר מבהיל ומפחיד יותר ממרידה במדינה, כאשר ימרוד ההמון עם הארץ הריקים והפוחזים באדוני הארץ, ומשביתים הממשלה, כי אז אין איש בטוח באשר לו ולא יאמין אדם בחייו, העניים המרודים גוזלים טורפים וחומסים ואין מעצור לאפם כי עז ועברתם כי קשתה · והדמיון מזה שמענו בימינו במדינת צרפת, בתחלת המרידה, היתה עיר (פאריז) מערת פריצים, מלאה רוצחים, עד אשר שככה חמתם, והארץ שקטה כיום בשלום ובשלוה · ובת״א רטוניא בסוגאא דעמא · י״ל רטיני מל׳ מרולה (אויפלויף) כמו הרטנין יוצאין בקידר (שבת דף קמז) פי׳ הרלים · או רטוניא מל׳ תלונה · כמו רטונות מתלוננת (מדר׳ רבה פ׳ יב) : (ח) אשה גורדת · בזמן שאדם נושא כמה נשים הכתוב מדבר : (יד) אל כל חץ אשפתה פתוח · לא יפלא המליצה הזאת בעיני הקורא, בזכור במאמר יחזקאל ותפשקי

(טו) אִשָּׁה טוֹבָה מַתַּת אֱלֹהִים וְאֵין עֵרֶךְ לִנְקִיַּת תְּשׁוּקָה׃ (טז) טוֹב עַל טוֹב אִשָּׁה כְּבוּדָה וְאֵין עֵרֶךְ לַעֲצוּרַת רוּחַ׃ (יז) כְּאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בְּבֹקֶר לֹא עָבוֹת כְּבוּדַת בַּת חֵן בְּמוֹשַׁב בֵּיתָהּ׃ (יח) כַּנֵּר בִּמְנוֹרַת הַקֹּדֶשׁ יְפַת תֹּאַר עַל טוּבַת טַעַם׃ (יט) כְּאַדְנֵי זָהָב עַל עַמּוּדֵי כֶסֶף רַגְלֵי אֵשֶׁת חֵן צוֹפִיּוֹת הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ׃ (כ) בְּנִי הִזָּהֵר בִּימֵי הָעֲלוּמִים וְאַל תִּתֵּן לְנָכְרִיָּה חֵילֶךָ׃ (כא) בַּקֵּשׁ גּוֹרָלְךָ בְּכָל הָאָרֶץ וּמָצָאתָ חֶלְקָה טוֹבָה זְרַע זַרְעֲךָ וּלְמִינְךָ תּוֹצִיא לְךָ צֶמַח׃ (כב) אָז לֹא תָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פְּרִי וְשׁוֹכָתְךָ לֹא תִיבָשׁ׃ (כג) חֵן אִשָּׁה בנחת

קעלער אָפפען : (טו) איין גוטעס ווייב איזט איין געשענק גאָטטעס, איין ננטהאַלטזאַמעס ווייב לעסט זיך איט ניכטס ערקויפען: (טז) פריידע איבר פריידע איזט איין קייטעס ווייב איינע שטיללע פרויא לעסט זיך איט קיינעם גוטע אויפוויגען: (יז) וויא דיא אויפגעהענדע זאָננע אן איינעם הייטערן אָרגען, זאָ גלענצט דיא שענהייט איינער טוגענדהאַפטען פרויא אים הויזע : (יח) וויא דאס ליכט אויף דעם היילגען לייכטער, זאָ גלענצט דיא שענהייט דעם געזיכטס אויף איינען עדלען קאַראַקטער, (ניכטס איבערטריפט איינע פרויא, בייא דער, שענהייט איט טוגענד פערבונדען זינד): (יט) וויא דיא גאָלדנע זיילען אויף דעם זילבערנען געשטעללע זאָ אוי־ שטענדיג דיא פיססע איינער שענען פרויא, דיא זיך נור אום דיא הייזליכע ווירטהאַפט בעשעפטיגען : (כ) איין זאָהן! נים דיינע יוגענדבליהטע וואָהל אין אַכט, דאס דוא בייא דער פערדולכטען דיינע אחגגס־קרעפטע ניכט פערשווענדעסט : (כא) זוכע דיר איין לאָז אויס אויף דער גאַנצען ערדע, אונד ווא דוא איינע גוטע פורכע פינדעסט, דא זאָע דיינע זאַאט, זאָ ווירסט דוא געוועכסע דיינער אַרט הערפאָר ברינגען ; (כב) דאן ווערדען דיינע פריכטע וואָהל געראַטהען זיין, אונד דיינע צווייגע ניכט פער־ דאָרר.

ותפסקי רגליך לכל עובר (יחזק' טז): (טו) לנקית תשוקה· בת"א כתיב לצלירת גבירתא· פי' מעט התאוה, ובעברית לא ידעתי להעתיקה רק במלות נקיות התשוקה, נקי מחמדת זנות: (טז) טוב על טוב, טוב לנפש וטוב לגוף· כי נעם יפיה קשור לבעלה תמיד· ונעם מעשיה חיי רוח: ובת"א· ולית מתקלא לצלירות פומא, וכמות בעברית פי' שאין לה שפתים פוסקות, ואיננה קולנית, גועה ופועה ברינה ובתלה ובקטטה כדרך אשה רעה אבל קולה בנחת ובאמרי שפר: (יט) אומרא דדהבא· אדני כסף (שמות טו) ת"י אומרין דכסף: אסטונא· המלך עומד על העמוד (מ"ב יא) ת"י על אסטונא: יאין עקבתיה במתקן ביתה· העוסקת רק בצרכי הבית, כי זה רק חובת האשה להשתדל בעניני צרכי הבית, להכין מאכל ומשתה, ולתקן הכלים והבגדים וכדומה לזה· ומעתיקי נ"י העתיקו: (וויא דיא גאָלדנען זיילען אונטער דעם זילבערנען געשטעללע, זאָ דיא שענען פיססע אונטער דער געוועלבטען ברוסט)· ומי לא יראה כי השכל והנמשל

פתיח רחמה: (טו) מוהבתא דמריא אנתתא טבתא ולית דמיא לבצירות גגרתא: (טז) טיבותא על טיבותא אנתתא בהותתניתא ולית מתקלא לבצירות פומא: (יז) איך שמשא דדניח ברקיעא דשמיא הכנא שופרה דאנתתא טבתא במותר ביתה: (יח) איך שרגא דמנהר על מנרתא דקודשא שופרה דאנתתא טבתא במותב ביתה: (יט) איך הומרא דדהבא על אסטונא דסאמא יאין עקבתה במתקן ביתה: (כ) בני אזדהר בזבנא דעלימותך ולא תתל לנוכריא חילך: (כא) בעי פצתך מן כל ארעא פקעתא טבתא למזרע זרעך כתולדתך תכילאית: (כב) והכנא הוין עללתך ולא כר דהו תהוא שרכתך: (*) אנתתא גירתא ללא מדם תתהשבי אנתתא דגברא דין איך מגדלא הי דמותא לאילין דמתרבקין לה תתחשבי: (*) אנתתא רשיעתא במנתה דגברא עולא תתיהבי אנתתא דין צדיקתא לאינא דדחל מן אלהא תתיהבי: (*) לאנתתא אירא דלא בהתא צערא נבלידה ברתא דין אסכימתניתא אף מן בעלה תתבוזרי: (*) אנתתא דין דלא בהתא איך כלבא תתחשבי ואידא דדחל מן מריא אית בה בהתתא: (*) אנתתא דמיקרא בעלה חכימתא לכל אנש תתחשבי רשיעתא דין דמצערניא בגאיותה לכל אנש תתידעי: (*) אנתתא טבתא טובוהי לבעלה מנינא גיר דשניא דחיוהי אעיפין אנון: (כג) חוינא דאנתתא

במכיכותא

והנמשל שקר; ולא עוד, וכי דרכו של החכם לספר בתאר נשים יפות כי כל דבריו הנה במעלות ובמדות הנפשיות אשר באשה, ולא ידבר כלל מתמונה והדרת הגוף. ונכון הוא יותר בת"א אשר לפיה העתקתי בעברי: (כ) בני הזהר בימי העלומים, בו יזהיר החכם הנערים והבחורים, אשר אם הנעורים דולק בהם, שיזהרו בימי העלומים, ולא יכלו כחם בשטף זמה וזנות, כי רתיחות טבע הבחרות נקל להתגרות מיצרו, ללכת אחרי תאות לבם לכן ירחיק אותם מזה, ויזהירם כי ישמרו ראשית כחם ואונם בפרישות, ולא יתנו לנכרים וזונה חילם ואונם, כי לב נפתה בזנות מושך העון בחבלי שוא וכעבות העגלה חטאה, וקשה לספרד ממנה עד אשר יכלו כחות גופו, כי כמה וכמה שטפו בזמת בנעוריהם בבתי זונות, ולעת מלאת זו אשה, לבוא עמלו הבונים, ישען על ביתו ולא יעמוד: (כא) בקש גורלך בכל הארץ. כתרגומו בעי פלחך, גורל. מן כל ארעא. פקעתא. פי' מישור כמובא בתעריך. וסו' כנוי לאשה, שיבקש לו אשה אחת וטובה, ע"ד האמור במשלי אילת אהבים ויעל[illegible]. ובה ידבק: כתולדתך תכלית, תוליד בדמותך וכצלמך, והמשל נאות מאד לענין. ואולי הכונה להזהיר על בעילה שלא כדרכה,

למנוע

בְּנַהֲרַת קוֹלָהּ וְהוֹמִיָּה כְּמוֹחִי קָבָל וּכְאֵילֵי בַרְזֶל בְּמִלְחָמָה:
(כד) בַּעַל אֵשֶׁת מְדָנִים כָּל יָמָיו רִיב וּמַצָּה וְחַיֵּי לַחַץ חַיָּיו:
(כה) לִשְׁתַּיִם נִשְׁבַּר לִבִּי וְעַל שָׁלֹשׁ יָרְעָה לִי נַפְשִׁי: (כו)
עַל אִישׁ חַיִל כִּי יֶחְסַר לֶחֶם וְאַנְשֵׁי שֵׁם כִּי יֵקַל כְּבוֹדָם וְצַדִּיק
נֶהְפַּךְ לְרָשָׁע: (כז) נֶהְפָּךְ מִטּוֹב לָרֶשַׁע אִם עוֹד יַאֲרִיךְ
הֲלֹא יוֹמוֹ יָבוֹא:

כז (א) סוֹחֵר לֹא יִנָּקֶה מִרְמִיָּה וְרוֹכֵל מֵעָוֶל: (ב) רוֹדֵף
בֶּצַע יַעֲשֶׂה עָוֶל וְאָץ לְהַעֲשִׁיר מַעֲלִים עֵינוֹ: (ג)
כְּיָתֵד בְּקִיר בֵּין אֶבֶן לְאֶבֶן כֵּן מִרְמָה בֵּין מוֹכֵר לַקּוֹנֶה: (ד)
אִם לֹא יַחֲזִיק בְּיִרְאַת יְיָ בִּתְמִים פִּתְאוֹם בֵּיתוֹ יֵהָרֵס: (ה)
בעלות

דאָררען: (כג) דיא שענהייט איינער פֿרויא איזט איינע זאנפֿטע שטיטצע, איינע שטרייטערין אבער גלייכט איינעם פֿירכטערליכען געשפענסטע אים קריגע, (יעדער פֿליהט פֿאָר איהר שאַדען אונד לערם): (כד) איין מאַן דער איין צאַנקיטשע ווייב האַט, איזט בעשטענדיג שטרייט אונד האַדער אויסגע-זעצט, אונד פֿיהרט איין איספֿערגניגטעס לעבען: (כה) צווייא דינגע קרענקען מיין הערץ, אונד דאס דריטטע מאַכט מיר פֿערדרוס: (כו) ווען איין טאַפּפֿערער מאַן, מאַנגעל ליידען מוס, ווען עהרווירדיגע מענשען גערינג געשעצט ווערדען, ווען דער פֿראָממע צור זינדע קעהרט: (כז) דער פֿאָם גוטען וועג צום בעזען זיך ווענדעט, ווען ער אויך לאַנגע בעגליקט, זאָ לעסט איהן גאָטט נור צום אונטערגאַנג רייפֿען:

כז (א) איין קויפֿמאַן קאַן ניכט בעפֿרייט זיין פֿאָן בעטרוג, אונד איין קרעמער ניכט פֿאָם אונרעכט: (ב) ווער נאַך געראַטען פֿערמעגען שטרעבט איבט אונרעכט, אונד ווער רייך צו ווערדען טראַכטעט ווענדעט זיין אויגע וועג (פֿאָן גאָטט אונד דער רעדליכקייט): (ג) וויא צווישען שטיינפֿוגען איין נאַגעל איינגעטריבען ווירד, זאָ דרענגט זיך צווישען קויפֿער אונד פֿערקויפֿער בעטרוג אין דיא מיטטע: (ד) העלט ער ניכט מיט ערנסט אַן גאָטטעספֿורכט, זאָ ווירד זיין הויז פּלעטצליך צערשטעהרט
ווער-

למנוע פרי בטן, ויתכן הכתוב שאחריו, ולא תהיה שוכתך יצאה מעשות פרי· וכוונת ת"א סתומה· וכן נמצאים בו איזה פסוקים מדברים מענין הבדל אשה טובה ורעה ולא העלתי תועלת בהעתקתם, לפי שנראה מהם כפל ענין אחד פעמים רבות: (כג) חרינא· כמו חינא· מן אשה בעינה: ואיך אשתא· כותל והומה· פי׳ המעריך: דקיקתא· לא ידעתי פירושו: אנתתא קהלניתא ופכניתא· אשת הומיה ורבת מדנים· איך קרנא תלבטניתא דקרבא כקרן נוגח במלחמה· ויהיה העתקת העברית· מן אשה בענות רוח· וכחומת מסבב תדמה: אשת הומיה ומדנים כקרני נוגחים במלחמה נשתוה: ואנכי העתקתי הענין ולא המלות· מן אשה כי
בנחת

במכיכותא הו ואיך אשתא דקיקתא הכנא תתחזא אנתתא קהלניתא ופכניתא, איך קרנא מלבטניתא דקרבא תתחשבי: (כד) נפשא דין דכל בר אנש דאית להלין כלהין תתרמא בשגושיא דקרבא חיא באולצנא נתדברון: (כה) על תרתין צבון תור לבי ועל תלת סגי אתבאש לי: (כו) על גברא בר חרא דאתמסכן ואצטרך ועל אנשא מרי שמא דאתבצרו מן איקרהון ועל מן דהפך מן דחלתא דאלהא: (כז) לעבד עולא אשלמיהי ליומא דקטלא:

כז (א) בקשיותא רבתא מתפצא תגרא מן חטהא אן לא אהדא אלא בהדא מתתקל חנוא דין לא מזדדק מן חטהא: (ב) סגיאא דחטו מטל דלית בהון דחלתא ורצבו למסגיו הטהא מהמא עינוהי: (ג) בית מאפא לחברתה עאלא סכתא ובית זבינא ומזבננא מתתקפון חטהא: (ד) ברי אן על דחלתא דאלהא תעבר קליל

זבנא

בנחת תדבר, ומתק שפתים תהדר טוב טעמה יותר מכל הדרת גוף, ואשה המיה, בשאת קולה וברעם דבריה, היא ככלי מפץ בתלאתה והכל בורחים משאת קולה ואימתה טובה כי אם לגרש בה האויב: (כו) על איש חיל כי יחסר לחם, כאשר ימצא ירש איש חיל ורב פעלים ואחרון במעשיו יגע ועמל, ובכל אלה לא יצליח ויחסר לחם, ע״ד כי לא לחכמים לחם ולא לנבונים עשר, ושתפורסם יעיד על אומנתו· ובת״א גברא בר חרא והוא קרוב לענין זה· ואנשי השם, בעלי יחוס ומשפחה ומכובדים בעולם, כי יפלו לפעמים בין אנשים פוחזים ריקים בזוים ושפלים אשר יד מוכלא להם, והמה מגנים ומחרפים אנשי השם ומקלים בכבודם בוזים ולועגים עליהם: כמאמר איוב אחרי ספרו כבוד עברו ויקר תפארת גדולתו· ועתה שחקו עלי צעירים אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני (איוב ל׳): ואולי יש לדרוש סמיכות, כי בא בזה תליה, אם בגדה הזמן באנשי מעלה וכבוד, והמה חסרי לחם, יבוא וממילא כי הם נבזים בעיני הקלים אשר הריחם בינת אותם על במתי הסללה· והבוערים והפוחזים יכובדו בעבור ממונם, והתכובדים יקלו בעבור חסרונם: (כז) הלא יומו יבוא· הקב״ה מאריך לו עד אשר שלם עונו אז יענישנו:

כז (א) סוחר לא ינקה מתרמה· נסיון גדול הוא לסוחר אם ינצל מרמיה, וכן אמר הנביא, כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב (הושע יב)· ונ״ל ספי׳, כי הלא מאזני תהר לתרמה, הסוחר בידו משקלת המרמה על איזה אופן ירמה הקונה, והוא חושב לעשון כי נבצל לסוף הוא ומרמה הקונה או שמיקר הסחורה ולוקח יותר מערך הראוי לסחורה בו, או שמקטין האמה, או שמחליף הטוב ברע, וכללו של דבר בקושי גדול ימלא סוחר חטא ומתנו באמונה· כי כל המשתדלים בפרנסה איש איש לפי דרכו, כלם יגיע כפם יאכלו, כמו האומן החרש שנפח החייט הצורף לכל ענינים המלאה ערך ידוע, וכל מה שנוטלים שכר עמלם ויגיעתם יאכלו· אך הסוחר לבדו, כי כל אומנתו הממון, איכה ירויח בדינר עוד דינר, ובו יתרבה הונו, ע״כ הוא בשול יותר על ממון מכל זולתו, והוא עלול יותר לתרמה מבעלי עסקים אחרים: (ב) מעלים עינו· מצדק ויושר: כי המוכר יודע לרוב יותר ערך הסחורה מהקונה, ואם

יונה

בעלות העשן נודע האש ושכל אנוש בשיחתו: (ו) הפרי
יהיה על עבודת עצו ושפתי אדם על עצת לבו: (ז) כלי
יוצר בכבשן יצרף ואדם בדבריו יבחן: (ח) אל תהלל
איש טרם תשמענו כי זה כור בהינתו: (ט) לפי כיראהו
יהלל איש בבואו ולפי דבריו בצאתו: (י) אם תחפש
מישרים תמצא ותלבש אותם כמדה תפארת: (יא) כל
עוף למינהו ישכון והיושר אצל אוהביו: (יב) כארי אורב
לטרף ורשע לפועלי און: (יג) בין כסילים נצור העת ובין
נבונים לבטה תשב: (יד) דברי חכמים בכל עת חכמה
וכסיל משתנה כירח: (טו) שיח אויל בוז ונאצה וצחקו
לצון ודברי פי חכם חן ושחקו שעשוע: (טז) מתת רשע
רשת מזרה ודבריו פח יקוש: (יז) מרוב אלתו תסמר
שער ומגדופיו תצלינה אזנים: (יח) בין רשעים לא תשב

ובחבל

ווערדען: (ה) דורך דען אויפשטייגענדען רויך ערקענט מאן דאס פייער,
זא צייגט זיך דעם מענשען פערשטאנד דורך זיין רעדען: (ו) וויא דיא
פרוכט פאן דעם בוימע בעארבייטונג צייגט, זא פערראטה דאס געשפרעך
דיא גזינונג דעס הערצענס: (ז) טאפפעסטע פריפט דער אפען. דורך דיא
אונטעררעדונג ווירד דער מענש געפריפט: (ח) לאבע ניעמאנד ביז דוא
איהן שפרעכען הערסט, דען דיעס איזט דיא מענשען-פראבע (זין אונד
אבזיכט צו ערקעננען): (ט) מאן שעצט דען מאן ביים הערייןקאממען נאך
זיינעם אנצוג, ביים ווענגעהן אבער נאך זיינעם שפרעכען: (י) ווען דוא
נאך טוגענד שטרעבסט, ווירסט דוא זיא ערלאנגען, אונד זיא וויא איין
עהרען-קלייד טראגען: (יא) פעגעל הערבערגען ביי איהרעס גלייכען,
זא דיא רעכטשאפפענהייט ביי דענען דיא איהר ערגעבען זינד: (יב) וויא
דער לעווע נאך דעם רויבע לויערט, זא דיא זינדע דענען דיא אונרעכט
טוהן: (יג) אונטער טהארען זיהע דיא שיקליכע צייט אב, אונטער פער-
שטענדיגען פערווייל בעשטענדיג: (יד) דיא רעדע דער ווייזען איזט
בעשטענדיג ווייזהייט, דער טהארען, וועכסעלט וויא דער מאנד, (דען ניכט
אונוואנדעלבארע גרונדזעצע לייטען איהן, ניכט וואהרהייט, ניכט טוגענד
זינד דיא ריכטשנור נאך דענען ער זיינע רעדען פיהרט, זאנדערן צייט,
ארט, אונד אנדרע אומשטענדע. אין ערנסטהאפטען שטונדען שפריכט ער
פיללייכט פראם, אין פראהליכען ערלויבט ער זיך שפאטט אונד אונגע-
ציעמענהייטען א. ד. ג.): (טו) דאס געשפרעך דעס לאסטערהאפטען איזט
בעליידיגונג, אונד דעססען לאכען שפאטט, דעס ווייזען ווארטע זינד גונסט.

אונד

זבנא סגיאא תחסר: (ה) איך תננא סגיאא לעל מן נורא היכנא שועיתא דאנשא על חושבנא: (ו) איך דפולחנא דאילנא עבד פארוהי הכנא חושבניהון על תרעיתהון דבני אנשא: (י) אן תבעא קושתא תשכחיוהי ותלבשיוהי איך נחתא דתשבוחתא: (יא) פרחתא דשמיא לות גנסה שכנא וקושתא לות עבדוהי אזל: (יב) אריא לתברא כמן הכנא עולא לעבדי חטהא: (יג) בית סכלא למטר עדנא ובית חכימא לממללו אמינאית: (יד) שועיתהון דחכימא בחכמתא אנין בכל זבן וסכלא איך סהרא משתחלף: (טו) שועיתהון דסכלא סנין אנין וגוחכהון מרחותא הו: (טז) מוהבתא דרשיעא מזקפא מנא דסערא ודאשד דמא צארת מלא דעולא: (יח) בית רשיעא לא תתב ומא דגחבין סבר אדניך

אונד זיין לעבען פריידע: (טז) דעם גאטלאזען גשענק איזט איין אויפגעלעג־טעס גען, אונד זיינע ווארטע איין געהערליכער פאן: (יז) זיינע פילע פליכע (ביים האדער) העבט איינעם דיא האארע אויף דעם קאפפע עמ־פאר, דאן זיינען טאבען אונד טאעהען געלוון דיא האהרן: (יח) פערווייל גאר ניכט אונטער זאלכען נידערטרעכטיגען מענשען, אונד אונטער איינער ראט׃

יונה את הקונה מעלים עינו, כאלו איננו רואה ומרמה: (ג) כיתד בקיר בין אבן לאבן כו'· וחכם אחד מחכמי יון (אריסטפוס) אמר· התבל הוא שוק גדול בו יתקבצו האנשים לרמות איש את אחיו: (ד) הר המחזיק כו'· כן הוא לפי נוסח היונית, ובסוחר, מדבר הכתוב, אם איננו מחזיק ביראה לעסוק במו"מ באמונה, פתאום ביתו יהרס, וכל תחבולותיו להבל ולריק ואם רב עשרו בכל זאת ידל, כי עושה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו· ומשמעות ת"א, בני אם תעבור מעט על יראת יי זמן רבה תאבד: (י) אם תחפוץ כו'· אם ישים האדם אל לבו ללכת בדרכי יושר והמישרים, מה נקל היה לו להשיגם· והבא לטהר מסייעין לו, רק שיכין האדם את לבו וישים בקרבו לאהוב המישרים מהרה יתענג בדרכיו הטובים, ומהרה תתאמן רוחו בטוב: (יג) התור העת· שלא להוציאה ביניהם לריק ולבטלה· ולאמר בכל מה דאיפשר להפטר מאנדרתה, וכן צריך שישמור העת מתי ידבר אם יבקש מהם דבר· לבטח תשב· כי השיבה ביניהם טוב תמיד ואין חכם נוקף אצבעו אם לא ימצא בה דבר מה, חכמה, תועלת, ומוסר: (יד) משתנה כירח· לפי שדבריו אינם מיסודות מונחות בחכמה ובמוסר, אך לפי מה שהוא מתפעל מהמושגים שזולתו, וכפי מה שהם פועלים עליו, בעת נרה דבריו מיראה ומוסר, עברה הנרה מדבר דברי לצון, ונבול פה וכדומה לאלה: וכן הוא משתנה ומתהפך בכל עת ובכל שעה לפי מה שהוא רואה ושומע ומפותה· והוא עין בעין כירח שמאפיל ומאיר לא מעצמה, אך לפי מה שתתרחק ותתקרב אל השמש, ולפי מה שיגיעו אליו גלולי השמים וכפי מה שימנענו המפסק כדור הארץ: (יז) מרוב אלתו כו'· הוא דרך המון במריבה קלה קופצים לארור ולקלל בכל מיני קללות וארורים· ומחרפים ומגדפים בקול רעם ורעש, ותהיה אחרן להמיתם, וכל העומדים סביב נכון להולם

וּבְחֶבֶל מְלוֹצְצִים אָטֹם אָזְנֶיךָ׃ (יט) מְגַלֶּה סוֹד מְאַבֵּד
אֱמוּנָתוֹ אוֹהֵב יְבַקֵּשׁ בַּל יִמְצָא׃ (כ) נַסֵּה רֵעֲךָ וּבְטַח עָלָיו
וְאִם מְגַלֶּה סוֹד הוּא אַל תֵּלֵךְ אַחֲרָיו׃ (כא) מַפְרִיד אוֹהֵב
מְמַלֵּט אוֹיֵב כְּצִפּוֹר מִיָּד לֹא תַשִּׂיגֶנּוּ׃ (כב) לֹא תִרְדּוֹף
אַחֲרָיו חִנָּם כְּצִפּוֹר נִמְלַט מִפָּח וְכַצְּבִי מִיָּקוֹשׁ׃ (כג) פֶּצַע
יֵרָפֵא מַצָּה תְּכֻפָּר וְגוֹלֶה סוֹד אֵין מָזוֹר לוֹ׃ (כד) קוֹרֵץ
בְּעֵינָיו מִרְמָה בִּלְבָבוֹ אֵין נָקִי מִמֶּנּוּ׃ (כה) עַל פָּנֶיךָ יַמְתִּיק
שְׂפָתָיו וִיהַלֵּל דְּבָרֶיךָ וְאַחֲרֵי גֵוְךָ יְפַתֵּל אוֹתָם׃ (כו) רַבַּת
שָׂנְאָה נַפְשִׁי וְאוֹתוֹ מִכֹּל וְאַף יְיָ שׂוֹנֵא אוֹתוֹ וִיהַדְּפֶנּוּ׃ (כז)
זוֹרֵק אֶבֶן עַל רֹאשׁוֹ יָשׁוּב וּמַכֶּה בַּסֵּתֶר נַפְשׁוֹ חוֹבֵל׃ (כח)
חוֹפֵר גּוּמָּץ בְּקוֹמָתוֹ יְמַלְאֶנּוּ וּמַפִּיל פַּח בּוֹ יִלָּכֵד׃ (כט)
הוֹרֵשׁ אָוֶן בּוֹ יִכָּשֵׁל וְלֹא יֵדַע אֵי מִזֶּה יָבֹא׃ (ל) צִנִּים
וּפַחִים לִמְזָרֵיהֶם וְעַד יוֹם מוֹתָם לֹא יִמָּלֵטוּ׃ (לא) בּוּז
וְהִתּוֹל לְאַנְשֵׁי לָצוֹן אַף אוֹרֵב עֲלֵיהֶם כִּכְפִיר׃ (לב) שָׂשׂ
לְאֵיד נָקִי נֶגַע וְקָלוֹן אַחֲרִיתוֹ׃ (לג) כַּעַס וְחֵמָה תּוֹעֵבָה
גַּם שְׁנֵיהֶם שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם׃

כח

ראָטטע שפעטטער פערשטאָפפן דיא אָהרן: (יט) ווער איין געהיימניס אָפפענבארט, פערליהרט דאס צוטרויען, ער מאג איינען פריינד זוכען, ער פינדעט ניכטס: (כ) פריפע ערשט דיינען פריינד אונד דאן פערטרויע איהם, ענטדעקט ער אבער געהיימניסע, זא פאָלגע איהם ניכט ווייטער: (כא) איינען פריינד פערשטאָסען, הייסט איינען פיינד ענטלאססען, דאס האָלסט איהן עבן זא וועניג איין, אלס דען אויס דער האנד ענטפלאָהענען פאָגעל: (כב) זעצע איהם ניכט פערגעבליך נאך, ער איזט ענטשפרונ־ גען ווי איין פאָגעל אויס דעם קעפיג, אונד ווי איין רעה אויס דעם נעצע: (כג) איינע וואונדע לעסט זיך היילען, שמעהווארטע ווערדען פערציהען, אבער ווער געהיימניסע ענטדעקט, האט קיינע האָפפנונג מעהר פאר זיך: (כד) ווער מיט דען אויגען שלויא מואהער שילט — בריהטעט בעזעס, וויא שוועהר איזט איינעם זאלכען צו ענטגעהן: (כה) פאר דיר ווירד ער זיס רעדען אונד דיינע וואָרטע בעוואונדערן, הינטער דיר אבער פערדרעהט ער זיא דיר צום נאכטהייל: (כו) מאנכעס איזט מיר פערהאַסט, אבער ער איבער אללעס, אויך דער עוויגע האסט איהן, ביז צום פערדאַמען: (כז) ווער איינען שטיין אין דיא העהע ווירפט, דעם פעללט ער אויף דעם קאָפף, אונד ווער אין געהיים שלעגט פערוואונדעט זיך זעלבסט: (כח) ווער איינע

גרו־

ארניך : (יט) דגלא ראזא מובד הימנותה ולא נשכח לה
רחמא איך נפשה : (כ) נסא חברך ואתתכל עלוהי אן
דין גלא ראזא דהימנותא לא תאזל בתרה : (כא) אכאנא
גיר דגברא דאובד מנתה הכנא אובדת רחמותה דרחמך :
(כב) ואיך עופא מן ידך אפרחתיוהי ולא רתצודיוהי
ולא רתרדוף ברתרה מטל דארתפלט איך טביא מן
נשבא ואיך צפרא מן פחת : (כג) מטל דלצולפתא אית
עצבא ולמצותא אית תרעותא ולמגלה דין ראזא פסק סברא
הו : (כד) ודרמא עינה גהוא תברא : (כו) סני סנירת
ולא אכותה ואף אלהא נסניוהי ונלוטיוהי : (כז) דשדא
כאפא עלוהי תהפוכי ודמחא בסתרא לאבדנא נתיהב :
(כח) דחפר גומצא בקומתה נמליוהי ודצלא פחא בהון
נתתחד : (כט) דחשל בישתא בה נפל ולא נדע מן
אימכא תאתא עלוהי בישתא : (ל) פחא ומצידתא הלין
לידועיהין והנון נלוין אנון עד־מא ליומא דמותהון : (לג)
קנאתא ורוגזא ואף הנין טמאן :

כה

גרובע גרעבט, פֿאללעט זיא זעלבסט אויס, ווער איינען אנדערן איינע נעצע
שטעללט, ווירד זעלבסט דארין געפֿאנגען: (כט) ווער אויך איינען אנדערן
בעזעס העגט, ווירד זעלבסט דארין פֿערשטריקט, אונד וויים ניכט וואָ הער
עס געקאָממען: (ל) דאָרנען אונד נעצע זינד פֿיר דיאיעניגע וועלכע
זיא אין וועג לעגען, ביז אן איהרען טאָד ענטקאָממען זיא ניכט: (לא)
שפעטטער לאכען אונד העהנען, אבער דער צאָרן ווירט איהנען וויא איין
לעווע אויף: (לב) דער זיך איבער דעם פֿראָממען אונגליק פֿרייעט,
דעסען ענדע איזט טאוערן אונד שאנדע: (לג) צאָרן אונד וואוהט זינד
ביידע אבשייעגסווערטע לאסטער, איינע עדלע זעעלע ענטפֿערנט זיך
דאפֿאָן:

כח

לקולם כי אזנם אלינים, כי יכה בידיו ירקע ברגליו, ויתרגש ויתגעש בכל מאמצי כחו:
(כ) נסה רעך כו' ובסיפא מפרש במה ינסנו, והוא בגלוי סוד: (כא) מפריד
אוהב · הוא כאלו היה אויב תחת ידו ולא יכל להרע לו, ובמה שהרחיק האוהב יסוב
הוא לאויב אשר יכל להרע לו, כי הוא ידע כל לבו: כצפור מיד · כלומר אוהב נהפך
לאויב יותר קשה להשיבו לאוהב מאויב בתחלה, כצפור הנלכד ונמלט יותר קשה ללכוד
אותו שלא נלכד מעולם וזה ג"כ כוונת הכתוב שאחריו: (כג) לפלגים כו' היא
כענין מה שאמר לעיל (פ' כב פסוק כא) : (כד) קורץ בעיניו כו' קריצת העינים
סמן הנוכלים והרמאים החושבים מחשבת מרמה · ובין חברת האנשים מביעים כוונותם
אנה

כח (א) נוֹטֵר אֵיבָה מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ וְנוֹקֵם בְּרֵעֵהוּ יְיָ יִנְקוֹם
בּוֹ : (ב) עֲבוֹר עַל פֶּשַׁע רֵעֶךָ וַייָ יַעֲבוֹר עַל
פְּשָׁעֶיךָ : (ג) אָדָם פּוֹקֵד עֲוֹן רֵעֵהוּ וּמִיְיָ יְבַקֵּשׁ חָסֵד : (ד)
עַל עֲמִיתוֹ לֹא יְרַחֵם וַייָ יְרַחֵם עָלָיו : (ה) זְכוֹר קִצְּךָ וְלֹא
תִקְצֹף בִּשְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹה וְחָדַלְתָּ מֵחֵטְא : (ו) זְכוֹר מִצְוַת יְיָ
וְלֹא תִשְׂנָא אָחִיךָ לִפְנֵי אֱלֹהִים : (ז) הַרְחֵק מֵרִיב דַּרְכֶּךָ
וְיִרְחֲקוּ חֲטָאִים מִמֶּךָּ : (ח) אִישׁ נִרְגָּן יְסַכְסֵךְ רֵעִים וּבֵין
אַחִים מְדָנִים יְשַׁלֵּחַ : (ט) מַרְבֶּה עֵצִים מַרְבֶּה לַהַב
וּמַרְבֶּה רִיב מַרְבֶּה אָף : (י) זֶפֶת וְגָפְרִית יַעֲלוּ הָאֵשׁ כּוֹז
וְחֶרְפָּה יִרְבּוּ זָעַם : (יא) נוֹפֵחַ גַּץ יַעֲלֶה לַהַב רַק עָלָיו כַּבֵּה
יִכְבֶּה וּשְׁתֵּי אֵלֶּה מִפִּיךָ יָבוֹאוּ : (יב) דַּבֵּר קָשׁוֹת יַעֲלֶה אָף
וּמַעֲנֶה רַךְ מֵשִׁיב חֵמָה : (יג) וְאַף לָשׁוֹן שְׁלִישִׁיָּה תְּקַלֵּל
כִּי חֲלָלִים רַבִּים הִפִּילָה : (יד) לָשׁוֹן שְׁלִישִׁיָּה הוֹצִיא עַמִּים
לַשֶּׁבִי וְגֵרֵשׁ אוֹתָם מֵעַם לָעָם : (טו) הָפַךְ מְלָכִים מִכִּסֵּא
וּנְגִידִים

כח (א) ווער האט נאכטרעגט טאדעט זיך זעלבסט, ווער זיך
רעכט, אן דעם ווירד גאט ראכע איבן : (ב) פער-
צייהע דיינעם נעכסטען דיא בעליידיגונג, זא ווירד גאט דיר אויך פערצייהן :
(ג) איין מענש טרעגט דעם אנדערן ראכע נאך, אונד ער פערלאנגט פאן
גאט פערגעבונג : (ד) ער וויל זיך איבר זיינעס גלייכען ניכט ערבארמען,
אונד גאט זאל זיך איבר איהן ערבארמען ? (ה) געדענקע אנס ענדע אונד
לאס דיא פיינדשאפט פאהרן, דענקע אן דיא פערוועזונג זא אירסט דוא ניכט
זינדיגען : (ו) דענקע אן דיא געזעצע גאטטעס, אונד האססע דיינען
ברודער ניכט פאר גאט : (ז) ענטפערנע דיך פאן צאנקעריין, זא ווערדען
זינדען פאן דיר ענטפערנט זיין : (ח) דער צאנקזיכטיגע ליבט שטרייט אונד
האדר, ער פערווירט אויך ברידער געגען איינאנדער : (ט) יע מעהר
האלץ, יע מעהר פלאממע, יע מעהר שטרייט, יע מעהר צארן : (י)
פעך אונד שוועפעל פערגרעסערן דאס פייער, פעראכטונג אונד שמעהווארטע
פערמעהרן דיא וואוטה : (יא) בלעסט מאן דען פונקען אן זא פלאממט ער
אויף, שפייעט מאן דארויף זא ערלישט ער, ביידעס קאממט אויס דיינעם
מונדע : (יב) אויפפאהרענדע ווארטע ערהיצען דען שטרייט, זאנפטע
ווידערלעגונג קיהלט דיא היצע : (יג) אויך דער דרייאצינגלער זייא פער-
וויגשט, פילע האט ער זא אינס עלענד געשטירצט : (יד) דער דרייאצינגלער
האט נאציאנען אינס געפענגניס געבראכט, אונד זיא פאן איינעם פאלקע
צום אנדערן פערטריבען : (טו) האט קעניגע פאם טראהנע געשטירצט,
אונד

כח (א) גברא נכולתא מוכד אורחה ופורענא מן קדם
אלהא נשכח, מטל דכל חטהוהי מטר נטירא
לה: (ב) שבוק מא דבלבך ובתר כן צלא וכל חטהיך
נשבקון לך: (ג) בר אנשא דלבר נשא נטר רוגזא מן קדם
אלהא מנא בעא אסיותא: (ד) הו דבר אנשא הו לא
צבא למשבק לה מנו שבק לה חטהוהי: (ה) אתדכר
מותא ואעבר בעל דבבותא ולשיול ולא ברנא ואתכלי מן
דלמחטא: (ו) אתדכר פוקדנא ולא תסנא חברך קדם
אלהא והב לה מדם דחסיר לה: (ז) ארחק מן חרתא
ונתרחקון מנך חטהא: (ח) בר אנשא גיר עולא דרחם
דינא בעל דבבותא רמא בית אחא: (ט) כל דתרמא
בנורא נאקד וכמא דתסגא בדינא מסגא סגא: (*) איך
תשבוחתא דאידיא דאנשא הכנא רוגזא · ואיך סוגאת
נכסוהי הכנא רמא רוחה: (י) צרוא ועיטרנא מוסקדין
נורא ודינא סגיאא אשדין דמא: (יא) אן תפוח בנורא
תאקדי ואן תרוס עליה מיא תדעכי ותרתיהין מנן אנין:
(יג) ואף לשנא תליתיא לסגיאא בשביא אפיק ובדר אנון
מן עמא לעמא: (טו) ואף לאנשא מיקרא דמדינתא מן
בתיהן

אנה ואנה, אי ואי השומעים: (כה) ולא כשנאתו· כי המראה בגלויו אוהב, ואיבה בלבו הוא מכשול אשר לא ידע האדם להמלט ממנו, ומזיק גדול לבני אדם וראוי לשנוא אותו: (כח) ולא ידע כו'· כי המלשין על זולתו, סוף יאבד נאמנותו, והשומע ישיב לו פעלו ברשעו, ובפועל כפיו נוקש הרשע, ע"כ לא ידע מאין יבוא תפלתו:

כח· (ה) הוא בין אחים כו'· איש בליעל אוהב להתחמם בגחלי אחת המריבים, ויגרה איש על רעהו להרבות חמתם, ולהגדיל התלונה, ולהשבית השקטה: (ט) ומרבה מדנים כו', הוא אזהרה שלא להחזיק במחלוקת, בעניני מריבים אם לא ישקוט אחד משניהם, אך ישיבו תמיד זה לזה על דברי נאצותם הרי הם כמרבים זפת וגפרית לאש מתלקחת, ואין לדבר סוף· ואם אחד מהם כובה כעצי כמעט ואין עונה על דברי מעליבו, עד מהרה ישכך חמת זולתו, ותשקוט הזעם והמריבה תנעם: (יא) הפח בגן כו'· מה יפה המשל הזה על ענין המחלוקת, כי גן קטן ראשית מדון· ותחלת המריבה לרוב ע"י דבר קל, ע"י דבור אחד שלא כהוגן· ומעתה נתלה באים, אם יחזיק בדבר הקל ההיא ולא יעבור עליו וידבר קשות, הרי הוא כמפיח הגן לבעלותו ללהב גדול, ואם בדברי רצוי בא אליו לפייסו ולהתגלגל בענין מה, הרי זה רוק על הגן וכבה· ולז"א ושתי אלה בפיך המה· כי הפה שאסר הוא הפה שהתיר; ולשון שהלית חמת רעהו בלשון ההוא יכול לשכך חמתו, רק נתלה אם ידבר קשות או רכות· והפסוק שאחריו באר לאשר שלפניו: (יד) וגרש אותם כו'· יתכן להיות כונת הכתב, על אנשי שומרון שהלשינו על יושבי יהודה וירושלים, לפני מלך כורש לבטל בנין בית שני כנזכר בעזרא ד· והנה בת"א כתוב ואף לשנא תליתאה· (איין

דרייא·

וּנְגִידִים מֵהֵיכְלֵיהֶם טָרָד : (טז) מַקְשִׁיב אֶל לְשׁוֹן רָגִיל אֵין
שָׁלוֹם בִּמְגוּרוֹ כָּל יָמָיו : (יז) מַכַּת שֵׁבֶט תַּעֲשֶׂה פֶּצַע וּמַכַּת
לָשׁוֹן תְּשַׁבֵּר גָּרֶם : (יח) רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה חֶרֶב וַעֲצוּמִים
מֵהֶם הֲרוּגֵי לָשׁוֹן : (יט) אִישׁ נִשְׁמָר בָּהּ אַשְׁרָיו וְחָכְמָתוֹ
לֹא נִצְמָתָה : (כ) בְּעֻלָּהּ לֹא מָשַׁךְ וּבְכַבְלָהּ לֹא בָאָה רַגְלוֹ :
(כא) כִּי עַל כָּבֵד עֻלָּהּ וּכְבָלֶיהָ כַּבְלֵי בַרְזֶל : (כב) מוֹת
מַר מוֹתָהּ וְיוֹרְדֵי בוֹר טוֹבִים מִמֶּנָּה : (כג) אַל תֹּאחַז בְּאוּד
וְלֹא תִכְוֶה הַפְּרֵד מֵאִישׁ תְּכָבִּים וְלֹא תִלָּכֵד : (כד) עוֹזְבֵי
יְיָ הֵמָּה יִכָּשְׁלוּ בָהּ וְאֵשׁ עוֹלָם תּוּקַד בָּם : (כה) הֵן כַּרְמְךָ
בְּסִירִים תִּגְדּוֹר אַף כִּי תִסְגֹּר פִּיךָ בִּדְלָתַיִם וּבְרִיחַ : (כו)
כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ בְּמֹאזְנַיִם תִּשְׁקֹל אַף־כִּי תְּפַלֵּס אִמְרֵי פִיךָ :
(כז) הָתוֹם כַּסְפְּךָ וּבְלוֹם פִּיךָ וְתִנָּצֵל נַפְשְׁךָ מִכָּל מִכְשׁוֹל :

כט

אונד פירשטען אויס איהרן פאלעסטען פערוויזען: (טז) ווער אויף איהן הערט האט לייטלעבענס קיינע רוהע: (יז) איין פייטשענשלאג מאכט שטריאמען, אבר איין צונגן היב צערשמעטטערט דאז געביין: (יח) פילע זינד דורכ'ס שווערדט געפאללען, אבר ניכט זא פיל אלס דורך צונגען פילען: (יט) הייל דעם מאננע דער פאר איהר געזיכערט איזט, אונד זיינע וויזהייט ניכט אונטערדריקט ווירד: (כ) דער ניכט אין איהרעם יאָכע ציהט, נאָך איהרע פעססעלן טרעגט: (כא) דען שווער איזט איהר יאָך, אונד איהרע פעססעל פאן ערץ: (כב) איהר טאָד איזט שרעקליך, אונד דיא אינט גראב פאהרן זינד בעססער אלס זיא: (כג) גרייפע דען בראנד ניכט אן, זא ווירסט דוא דיך ניכט ברעננען, איידע דען שלויען שוואַלער, זא ווירסט דוא ניכט בשטריקט: (כד) גאטטעסלייגנער ווער-דען דארין געפאנגען, איין עוויגעס פייער פערצעהרט זיא: (כה) דוא אומצייננסט יא דיינען ווייגבערג מיט דאָרנען, פילמעהר דאס דוא פאר דיי-נעם מונדע שלאָס אונד ריגל פאָרלעגסט: (כו) וויגסט דוא דיין געלד אונד זילבר אויף דער וואגע, פילמעהר דאס דוא דיינע ווארטע אבוועגען מוסט: (כז) לעגע איין זיגל אויף דיינעם גמידע, אונד איין שלאָס פאר דיינעם מונדע, זא ביזט דוא זיכער פאר אללעם אונטאָט:

כט

דרייאצינגלער) · ונקרא כן האדם המתערב בין שתי כתות, שהיותו עם כת אחת ידבר כמהו, ועם כת השנית ידבר אחרת, ובמקום שלישי ידבר לא כדעת שתי הכתות, כאשר עשו אנשי שומרון לאנשי יהודה אמרו נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם (עס) לפני מלך כורש כתבו שטנה על היהודים, והם בדעתם היה להם לבדם לבנות היכל, ולפיה

בתיהון מרד ובתא דמלכא מחרב : (טז) לשנא תליתיא
סגיא בשביה אפק וארחק אנון מן נכסהון : (יז) מהותא
דחוטרא עבדא שוחנא ומחותא דלשנא תברא גרמא : (יח)
סגיאין אנון קטילי חרבא ברם לא איך קטילי לשנא : (יט)
טובוהי לגברא דאתפצי מנה והכמתה לא אתהלט : (כ)
טובוהי לגברא דלא נגד בניודה ובאסורוהי לא תתאסר :
(כא) מטל דנירא קשיא נירה ואסורוהי אסורא אנון
דפרזלא : (כב) מותא בישא מותה וניחא אית בשיול טב
מן דלותה : (כג) לא תאקד בזדיקא וזליקא דנורא לא
נוקדונך : (כד) כל דשבקין דחדלתא דאלהה בה נפלון
ובהון תאקדי נורא ולא תדעכי ותשלט בהון איך אריא ואיך
נמרא תבסבסי אנון : (כה) איכנא גיר דסאג אנת כרמך
בהטטא היכנא אף לפומך תרעא וסוכרא : (כו) לכספך
ולדהבך את עבד חתמא ולמלתך עבד מתקלא : (כז)
אזדהר דלא תפל דלא תתרמא קדם סנאך :

כט

ולפיה העתקתי בעברי לשון שלישית, וגם חז"ל השתמשו בלשון הזה, וז"ל במערבא
אמרו לשון תליתאי קטיל תלתא הורגת למספרו ולמקבלו ולאומרו עליו (ערכין טו)·
ואמר החכם (דיאגענעס) כאשר שאלוהו איזה חיה הרעה היותר נושך וממית, והשיב
בין המדבריות המולך רכיל, ובין הבייתות החונף: (טז) אין שלום בגבורו· אינו
מטה אזנו לקול מלחמים, בכל עת ימצא הולכי רכיל מפיחים אזניו במלשינות ובלשון
הרע, ומטילים שנאה בין איש לאשתו ובין רע לרעהו ובין אח לאחיו, ויוציא כל ימיו
במריבה וקטטה, וכאשר מצאנו בדוד קבל דלטורין, והיה תמיד מריבה בביתו ונענש
בחליפת מלכותו· ומי אינגו יודע מעשה הורדוס שהרג אשתו ובניו על לשון הרע: (יח)
ועצומים כו'· כמעשה נוב עיר הכהנים ע"י דויג, ורבים כאלה· וחז"ל אמרו לה"ר הורג
שלשה המספר והמקבל והאיש הנאמר עליו· ואין דבר חוסן בפני אנשי רכיל, כאטימת
אזנים שלא לשמוע להם, כי אז יסורו אנשים הרשעים האלה מאהלי אנשי ישר והם
לבטח ישכונו, וזה כונת אמרו אשרי הגבר גלל מתנה ולא שמע למלשינות· וחכמתו לא
נעלמתה, לא בטלה חכמתו להשמר מהם: (כא) מות מר מותה· כי זולת מה שמאבד
חייו ע"י המלשינות, הוא נשלל שמו הטוב על לא דבר· ולו ידענו באמת, מתי חי החכם
הזה, היה נוכל לדרוש כל הפסוקים האלה על הורדוס המלך; כי הוא מת מיתה מרה,
בכעס וביגון אחרי כי התודע לו, כי שפך דם נקי דמי אשתו ובניו, וכי המוני שונאיו
המחכים למותו· כמסופר ביוסיפון ספר ו' פרק ס': (כב) הפרד מאיש תככים,
איש מרמה, אל תכנס עמו בדברים· כי דרך איש רכיל, להכנים בדברים, ידבר תחלה
דברים רכים וחלק משמן חכו, ודבריו דברי שבח ותהלה, באיש אשר ירצה להלשין עליו
ומתוך שבחו בא לידי גנותו, ע"כ טוב שתפרד ותרחיק ממנו, וגם דברים הטובים לא
תקבל ממנו, ולא תדבר עמו מטוב ועד רע, ואז תגאל נפשך ולא תלכד בדבריו ולכן
תדמה אותו לאוד, שמראהו עץ כבוי, ותוכו גחלי אש, כן הוא איש תככים ובעל
רכילות: (כה) בלתים ובריח· סמך לזה נמצא בגמרא (ערכין דף טו) אמר הקב"ה
ללשון

כט (א) מלוה לרעהו איש חסד ומחזיק בו נוצר תורה:
(ב) השה ברעך לעת מחסור והוא ביומו ישיב
כספו: (ג) שמור מוצא פיך במועדו ובכל עת ידו פתוחה
תמצא: (ד) רבים ילוו לעת מחסור וליום שלום יאחרו
מועד: (ה) ישק ידיו לעת קחת ועל כיס רעו ירחיב לשון:
(ו) וביום שלום מפח נפשו לימים רבים ישיב לו: (ז) גם
כי השיגה ידו החצי ישלם ויהי בעיניו כמצא חפץ: (ח)
ויש ישיב פני נושהו ריקם ויזכה לבו בימים לא טובים:
(ט) ויש תחת כסף ישיב בוז וחלף תודה קלון: (י)
רבים מונעים טוב לא מרע לבם אך על אבדן רכושם חסה
עינם: (יא) אפס חלץ עניבעניו ופני נפש דאבה אל תשיב
ריקם: (יב) טוב תאבד כספך באח וברע מהשחת פניו
תחת אבן: (יג) שים מטמונך בצדק ויושר כי הוא טוב
לך.

כט (א) ווער זיינעם נעכסטען געלד לייהט איזט איין וואָהלטע-
טיגער מאן, אונד ווער דען דירפטיגען אונטערשטיצט, האָלט
גאָטטעס געבאָט: (ב) לייהע דיינעם נעכסטען ווען ער אין נאָהט איזט,
יענער אבער מוס עס אויך צור בעשטיממטען צייט ווידר געבן: (ג) האלטע
דיין וואָרט צור בעשטיממטען צייט, זא ווירסט דו שטעטס ביי איהם איינע
אָפפענע האנד פינדען: (ד) פילע לעהנען זיך ווען זיא ברויכען, אונד ווען
דיא צייט צור בעצאהלונג קאָממט שיבען זיא אויף: (ה) ווען ער דען דאַר-
לעהן ניממט קיססט ער דיא הענדע, אונד שוואַצט אום דעם געלדס ווילען
פיל פאָר: (ו) קאָממט דיא צייט אבער צום בעצאַהלן, זא ציהט ער איהן
אויף, ער ווירד'ט איהם אין איינער לייטאנג געבן: (ז) איזט ער אויך
ביים געלדע, זא גיבט ער איהם קוים דיא העלפטע, אונד רעכנעט עס אלס
געפונדענעס גוט אן: (ח) מאנכער בריגנט איהן גאר אום זיין געלד, אונד
ענטשולדיגט זיך, דיא צייטען זינד שלים: (ט) נאָך איין אנדרער שמעהט
מיט שימפפווארטע שטאט דער בעצאָהלונג, אונד ערווייזט איהם שטאטט
דעס דאנקס פעראכטונג: (י) פילע ענטציהן זיך וועגען דער בעטריגעריא,
זיא בזאָרגען אונפערשולדט אום איהר פערמעגן צו קאָממען: (יא) אינדעס
רעטטע דען נאָטליידענדען, אונד טראגע איהם געדולד, ווען דוא אום עט-
וואס קאָממסט, זא פערליהרסט דוא נאָך ניכט אללעס: (יב) פערליהרע
ליבר דיין געלד אום דיינעם ברודערס אונד פריינדעס ווילען, אלס דאס עס
אונטער איינעם שטיין פעררָאסטען זאלל: (יג) לעגע דיינען שאטץ מיט
טוגענד אונד רעדליכקייט אן, ער ווירד דיר מעהר ניטצען, אלס אללעס
וואס

כט (א) רמא חובלא טבא מן דמוזף לחבריא ודאחד באידא נטר פוקדנא הו : (ב) אוזף לחברך בעדנא דצריכותה ואתקים עם חברך ובכל עדן תשכח צבינך מנה : (ג) סגיאא גיר יאוזפא דבעו יוזפתא ואהרו למוזפניהון : (ה) בעדנה גיר דיזף נשק לידה דמוזפנא ועל נכסה דחברה מרים קלה : (ו) ובעדנא דמיתא יזפתא מפיח נפשה ולזבנא סגיאא יהב לה : (ז) ואן נשכח נתפרע פלגא וחשב לה דאיך דמשכחו אשכחה : (ח) וסלקו אידוהי מן נכסוהי סריקאית וקנא לה סנאא ואשתוף דין מגן : (ט) מצותא וצוחיתא פרע לה וחלף איקרא צערא : (י) סגיאא דלא הוא מן בישותא אתכליו למוזפו אלא מטל דדחלין מן הרתא סריקתא : (יא) ברם עם מסכנא אגר רוחך עמה ואיך דלמטר פוקדנא ארוהיהי ואין נהוא חוסרנא לא תיתא על כלך : (יב) אובד כספך על ארחוך ועל חברך ולא תסימיוהי תחית כאפא ואסתא : (יג) סים לך סימתא בזדיקותא ובתובא והו טבא לך מן כלמא דאית לך : (יד) צור זדקתא וסים בית גוך והי תפרקך

מן

ללסון כל אבריו של אדם זקופין ואתה מוטל, כל אבריו מבחון ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שני חומות אחד של בשר ואחד של עצם ע"כ׳ וע"ש דרשות נחמדות על תמספרי לה"ר:

כט (ב) והוא׳ אזהרה ללוה שישיב החוב למועד אשר הבטיח לך : (ה) ירחיב קולו׳ יחניף לו בדברים רכים ומרחיב הדברים למשוך את לבו :
(ז) ויהיו בעיניו כמלא חפן׳ פי׳ המלוה מדמה האלי שמשיב לו כאלו מלאו אחרי שרואה קשת יד הלוה׳ וכן ארז"ל : אחרי רשותיך פארי אפרע (ב"ב דף לג)׳ מב"ח רע קח סובין׳ והחכם מונה כאן ארבעה דעות בלוה : (א) יש לו ומאריך זמן התשלומים בלב טוב ומאחר עוד שבוע עוד יום, אבל ישלם כלו : (ב) משלם חליו בדרך ששואה׳ (ג) משיב פני המלוה ריקם ולא ישלם לו כלל, אך עם כל זה אינו מעיז רק מבקש ומתגלל שעתים רעות ושכר לא נתים, שמשתכר משתכר אל צרור נקוב, ושואלות מרובות : (ד) והוא הגרוע מכלם לא די שלא ישלם, רק עוד : (ט) בריב ובנאצה יפטיר את המלוה, „ הלואי לא הלוית לי, וכספך לא הלליח לי ” ותחת אשר היה לו להודות יבזהו׳ והמלוה אשר בעת נתינתו היה הטוב שבטובים, ישוב אללו הגרוע שבגרועים, כאשר יבקש את שלו׳ ומי לא יראה ויכיר מזה כי מחשבת לב אדם תמיד שוה בכל דור ודור (וויא גלייך איזט זיך דאך דער אענש דורך אללע יאהרהונדערטע ! (יא) אפס כו׳׳ כלומר אף כי הרמאים רבים וכפויי טובה עלומים, בכל זאת לא תאמן את ידך כו׳ : (יד) נר כו׳׳ כמו נר תעודה, קשור וכמאמר מונבז המלך (ב"ב דף יא) : (טז) ערב כו׳׳ אמר המלוה יצוה אזהרה לערב׳ ועוזב ערבו עז תלה׳ ומן דמובר בהתחלת ערך מן ערבה, אים העוזב את ערבו ולא ישלם׳ הוא עז פנים ואבד בשתו, כי היה לו

לתשביע K

לְךָ מִכָּל מַחֲמַדֵּי עָיִן: (יד) צֹר צְדָקָה בְּאָסָמֶךָ וּמִכָּל רָעָה
תִּפְדֶּךָ: (טו) צִנָּה וְסוֹחֵרָה תְּהִי לְךָ בְּעַד אוֹיֵב מַחֲסֶה
וּמִסְתָּר מִכָּל צָרָה: (טז) עָרֵב בְּעַד רֵעֵהוּ אִישׁ חֶסֶד וְעוֹזֵב
עֶרְבוֹ עַז מֵצַח: (יז) חֶסֶד מַעֲרָבְךָ בַּל תְּשֶׁה כִּי נַפְשׁוֹ תָּקַע
בַּעֲדֶךָ: (יח) בַּעֲרֻבָּה רַבִּים יוֹרָשׁוּ וְהוֹנָם בְּגַלֵּי הַיָּם: (יט)
אַנְשֵׁי הוֹן הֱרִיקָה וְעַל עֲרֻבָּתָם מֵאַרְצָם עָרְקוּ: (כ) נֶפֶשׁ
הַחוֹטֵאת תִּכָּשֵׁל בַּעֲרֻבָּה וּמִתְעָרֵב בְּמַעְנִים שׁוֹנִים נִטְעַן בְּדִין
וּמִשְׁפָּט: (כא) עֲרוֹב בְּעַד רֵעֲךָ כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ אַךְ אֶת
נַפְשְׁךָ שְׁמוֹר: (כב) רֵאשִׁית מִחְיַת אָדָם לֶחֶם וּמַיִם כְּסוּת
לְעֶרְוָה וּבַיִת בְּקֻרָה: (כג) טוֹב לֶחֶם צַר בְּצֵל קוֹרָתוֹ
מִמִּשְׁתֶּה שְׁמָנִים בְּבֵית נָכְרִי: (כד) אִם רַב וְאִם מְעַט יַרְגִּיעַ
כִּי לֹא יֵדַע אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּבָּיִת: (כה) חַיֵּי רָעִים מִבַּיִת
לְבַיִת וּבְמָקוֹם זָר פִּיו בַּל יִפְתַּח: (כו) בְּפָנִים נִזְעָמִים יִשְׂאוּ
פני

וואס דוא בעזיטצסט: (יד) לעגע אלמאזען אין דיינעם בהעלטניס בייא,
זא ווערדען זיא דיך אויס אללער נאהט רעטטען: (טו) זיא ווירד דיך
זיכערן וויא שילד אונד לאנצע געגען דען פיינד, אונד איין שטארקער שוטצ־
וועהר געגען דיא נאהט: (טז) איין גוטטעהטיגער מאן בירגט פיר זיינען
נעבסטען, אונד איין שאמלאזער לעסט איהן פיר זיך האפטען: (יז) פער־
גיס דיא וואהלטהאט דעס בירגען ניכט: דען ער האט זיך זעלבסט פיר דיך
פערזעצט: (יח) בירגשאפט האט פילע אונגליקליך געמאכט, אונד איהרע
גראססע שעטצע זינד זא אונזיכער וויא אויף מעערעסוועללען: (יט) האט
גראססע לייטע צו גרונדע געריכטעט, אונד פאר שאם איהר לאנד מיידען
מיססען: (כ) דער זינדער ווירד דורך בירגשאפט אונגליקליך, אונד וועד זיך
אין פילערלייא געשעפטע מענגט, ווירד אין פראצעססע אונד שטרייטיגקייט
פערוויקעלט: (כא) בירגע וואהל פיר דיינען נעבסטען נאך דיינעם פער־
מעגען, אבער היטע דיך פאר דיינעם אייגענען שאדען: (כב) דיא הויפט
מענשליכע בעדירפניססע זינד, בראדט, וואססער, אונד איינע הילע דיא
שאנדע צו בעדעקען, אונד איין הויז דאס פאר דער קעלטע שיטצט: (כג)
בעססער איזט שלעכט לעבען אונטער זיינעם אבדאך אלס גלענצענדע מאהלע
אים פרעמדען הויזע: (כד) ער מאג פיל אדער וועניג עססען איזט ער פער־
גניגט, עס ערפעהרט ניעמאנד וואס אין זיינעם הויזע פארגעהט: (כה)
איין עלענדעס לעבען איזט'ס פאן הויז צו הויז ציהן, וואו מאן פרעמדע איזט, דארף
מאן דען מונד ניכט אויפטוהן: (כו) אויף דאס שלעכטעסטע ניממט מאן דיך
אויף

מן כל דביש: (טו) סבריא דתוקפיא ורומחא ושורא לקרבא ולוקבל סגיאא הי תניחך: (טז) גברא טבא מן דערב לחברה ומן דמוכד בהתתא ערק מן ערבה: (יז) טיבותא דערבא נשבוק עולא ודשבק לבריה שבק פרקא: (יח) ערבותא לסגיאא אובדת ושבקו נכסיהון איך גללא דימא: (יט) אף למרי נכסא סרקת ואזלו לעמא נוכריא: חטיא דעבר על פוקדנוהי דמריא בערבותא נפל ודרדף למקבלה עלוהי חטהא, נפל בדיניה, חטהא סגיאא מיתיא ערבותא, דמתאלץ מגן ומשכה דינא: (כא) ערוב לחברך איך מא דמצא אנת בחילך ופצא נפשך מן אעפא: (כב) ריש היוהי דבר אנשא לחמא ומיא ותכסיתא וביתא מכסא צערא: (כג) טבין אנון גיר חיוהי דמסכנא תחות מללא דקריתה מן עותרא סגיאא באכסניותא: (כד) עם סגיא ועם זעור אנש לא ידע ומנא עבד בגו ביתה אנש לא חזא לה: (כה) חיא בישא מן בי לבי ועל דינא רורבנא לא אשכה למפתח פומה: (כו) אכסניא אנת ושערת ובתר הלין

להתבייש לכלם רעה תחת טובה: (יח) בערבות רבים יורשו׳ יאבדו הונם תחת הערבון בעד זולתם׳ וכן הוא אומר בספר בן סירא הקטן׳ ערבא טבא מאת אפרין, וביש׳א אלף אלפין׳ הערב בעד איש טוב בכל זאת ירון תחת ימנים טרם ישיג ממונו, ובעד איש רע ירון אלפי ימים ולא ישיג: והונם בגלי הים, ובארמית ושבקו נכסיהון איך גללא דימא׳ והמקרא קצר והכונה סתומה׳ ואולי הכונה כמו יורדי הים באניות עושי מסחר במדינות מרחוק, כל עסקם בסכנה גדולה, רגע עשירים ומשנהו דלים ורקים, בעמוד עליהם זעף וקצף ותשבר אניתם, כן הנותנים הונם בערבות, כאלו הניחו אותם על גלי הים: (כ) ומתערב במענים סונים׳ אשר ישית ידו בכל עסקים אם שהוא נבהל להון ורוצה להרויח או לכונת דבר זולתו, יעמוס על נפשו דינים ומשפטים וקטטות עם בני אדם׳ ויש לו תמיד טענה ומענה ודין ודברים׳ ולפי נוסח הארמית המשמעות, הערב יותר מכדי יכלתו יוסר במשפט׳ כי לרוב הערב בעד אחר, הוא איש מכובד ובעל הון ואיש בטוח, ואם הערבות גדולה והלוה לא ישלם, נעדר הערב מכל אשר לו, ומרוב בושה צריך לעקור ממקומו יותר מלוה עצמו, שאין בושתו גדולה כ״כ וזה כונת פסוק (יט) ומתישב על אופנו המקרא שאחריו:
(כא) ערוב כו׳׳ אך את נפשך שמור שלא תבוא לידי נזק ותכלה את כל אשר לך:
(כד) יאכל׳ במרגוע ובנחת ואין לו קצין שוטר ומושל עליו וכל איש שורר בביתו׳ ואם מעט ואם רב יאכל לא ידע איש אתו מאומה בביתו אשר הוא עושה: (כה) מבית לבית המתארח בית איש יומו היום בזה ומחר באחר׳ ובמקום זר כו׳׳ ובארמית ועל דינא רורבנא׳ אפי׳ על עסק גדול אינו רשאי לפתוח פיו לומר זה נכון וזה בלתי נכון:
(כז) ארח אתה כו׳׳ בתחלה מכבדין אותו משלהם, ואח״כ אומרים אם יש לך אכול משלך, וידוע משל המוני, דג ואורח אחר שלשה ימים מסריחים: (ל) הבל שקלתי

פְּנֵי אֹרֵחַ נֶאֱצוֹרֶת יִשְׁמַע וְיַחֲרִישׁ׃ (כז) אֹרֵחַ אַתָּה עֲרֹךְ
שֻׁלְחָנְךָ וֶאֱכוֹל מֵאֲשֶׁר לָךְ׃ (כח) אֹרֵחַ צֵא צֵא כִּי לִמְכֻבָּדַי
פִּנִּיתִי הַבִּירָה׃ (כט) בּוּטוֹרֶת כָּאֵלֶּה כְּמַדְקְרוֹת חֶרֶב אֶל
בַּעַל נֶפֶשׁ כִּי עַל מְלוֹנוֹ נֶאָצוֹת יִשְׁמָע׃ (ל) הַכֹּל שָׁקַלְתִּי
בְּכַף מֹאזְנַיִם וְלֹא מָצָאתִי קַל מִסְּבִים׃ (לא) וְקַל מִסַּבִּים
חָתָן דָּר בְּבֵית חָמִיו׃ (לב) וְקַל מִמֶּנּוּ אֹרֵחַ מֻכְנָס אוֹרֵחַ׃
(לג) וְקַל מִמֶּנּוּ מֵשִׁיב דָּבָר בְּטֶרֶם יִשְׁמָע׃ (לד) טוֹב טוֹב
חוֹנֵן דָּל וּמֵאֲשֶׁר לְךָ הַאֲכִילֵהוּ וְאִם עָרוֹם כַּסֵּהוּ׃ (לה) כִּי
בְשָׂרְךָ אַתָּה מְכַסֶּה וְלֵאלֹהִים אַתָּה מַלְוֶה וְהוּא יִגְמָלְךָ
שִׁבְעָתָיִם׃

ל (א) אוֹהֵב בְּנוֹ יְחַזֵּק מוּסָרוֹ לְמַעַן יִשְׂמַח בְּאַחֲרִיתוֹ׃
(ב) מְיַסֵּר בְּנוֹ יָגִיל בּוֹ וּבֵין חֲבֵרָיו בּוֹ יִתְהַלָּל׃
(ג) בֵּן חָכָם קִנְאָה לְשׂוֹנְאָיו וְאוֹהֲבָיו יִשְׁתַּעַשְׁעוּ בוֹ׃ (ד) מֵת
הָאָב הָרֵעַ לֹא מֵת כִּי כָמוֹהוּ הִשְׁאִיר אַחֲרָיו׃ (ה) יִרְאֶנּוּ
בְּחַיָּיו וְיָגִיל יָמוּת וְלֹא יִבָּהֵל׃ (ו) לְאוֹהֲבָיו יִגְמוֹל טוֹב וְרָעָה
יָשִׁיב לְשׂוֹנְאָיו׃ (ז) מְפַנֵּק מִנֹּעַר בְּנוֹ יַרְבֶּה מַכְאוֹבָיו וּלְכָל
רעה

אויך, אומט מאנכע ביטטרע ווארטע הערן אונד שוייגען: (כז) דא בישט
איין פרעמדער, בערייטע דיר דיינען טיש אונד עסס וואס דא האסט: (כח)
גאסט מאכע דיך אויס דעם הויזע, איך האבע פאר דען פארנעהמען איינען
פריינד דאס הויז אויסגערייאט: (כט) זאלכע טיאפפווארטע זינד פיר דען
געפיהלפאללען מאן דראנגטיגע, אום דעם אויפענטהאלטס וויללען זאלכע בעליידי-
גונג צו הערן איססטען: (ל) איך וואג אללעס אויף איינער וואגשאלע, אונד פאנד
ניכטס לייכטערט אלס קלייען: (לא) לייכטער אבר איזט איין שוויגערזאהן
דער ביים זיינעם שוויגערפאטער אים הויזע אונד זיין טיטגאסטע איזט: (לב)
נאך לייכטער איזט איין גאסט דער פאן איינעם אנדערן איינגלאדען ווירד:
(לג) נאך לייכטער איזט, אנטווארטען עהע מאן אויסגעהערט האט: (לד)
זייא זעהר מיטליידיג געגען דען ארמען, שפייזע איהן פאן דיינער קאסט, אונד
בעדעקע זיינען נאקטען לייב: (לה) דען דא דעקסט דאדורך דיינען קערפ-
פער, אונד לייהסט גאט, דער ווירד עס דיר אויך זיבנפאך פערגעלטען:

ל (א) ווער זיינען זאהן ליבט, האלטע איהן אין שטרענגער צוכט, זא
ווירד ער אם ענדע פריידע אן איהם האבען: (ב) ווער זיינען
זאהן אין דער צוכט העלט, ווירד זיך איינסט זיינער פרייען, אונד קאן זיך
זיינער ביים בעקאנטען ריהמען: (ג) איין גוט ערצאגענער זאהן, מאכט
זיינע

הלין תשמע מרירתא : (כז) אכסניא אנת עבר תקן פתורא ולעס מדם דאית קדמך : (כח) פוק מן קדם איקרא, ארחא גיר ערץ עלי : (כט) יקירן הלין לגברא חכימא בותא וביתא ויזפתא דמוזפנא : (לד) טב טב הב למסכנא ומן מא דבאידך אוכליוהי ואן ערטלי הו אלבשיהי : (לה) מטל דבסרך אנת מכסא ולאלהא הו מיזף אנת והו פרע לך חד בשבעא :

ל (א) דרחם ברה נחדת זקתוהי מטל דנחדא באחריתה : (ב) דרדא ברה נחדא בה ובינת חברוהי נשתבח בה : (ג) דמלף ברה מטן לסנאה ולעין רחמוהי נשתבח בה : (ד) מית אבוהי וחבר לא מית מטל דאכותה שבק בתרה : (ה) בחיוהי חזיהי וחדי ובמותה לא כריא לה : (ו) לרחמוהי פרע טיבותא ומן בעל דבבוהי מתפרע פורענא : (ז) דמפנק לברה נסגין צולפתה ולכל יללתא נסרק

זיינע פֿיינדע אייפֿערזיכטיג, אונד ערפֿרייעט זיינע פֿריינדע: (ד) זיין פֿאטער שטירבט, דער פֿריינד אן איהם אבר ניכט, דען ער הינטערלעסט איינען איהם עהנליכען זאהן: (ה) איהם לעבן האט ער פֿריידע אן איהם, אונד שטירבט געטראָסט: (ו) (דען ער הינטערלעסט) איינען דאנקבארן פֿערגעלטער זיינען פֿריינדען, אונד איינען רעכער זיינען פֿיינדען: (ז) ווער זיינען זאהן אין דער יוגענד פֿערצערטעלט, פֿערזעהרט דאדורך זיין לייב, זיין

בכף מאזנים כו׳ · המקראות האלה עד פסוק ל״ד הובאו בגמרא בבא בתרא (דף לח) · מסבים · הוא הפסולת הגס מקליפות התבואה הנשאר אחר הטחינה, ונקראו סובים, אל׳ סבוב הנופלים מסבוב רחים ורכב · ופי׳ רש״י ונקט סובים אף דנולה קלה תוגנה, אלא לפי שהוא גרוע [כי אין הכונה באמרו קל בכמות כ״א גם קל באיכות (גערינג געשעצט)] : (לא) חתן דר׳ · בנוהג שבעולם חתן עם חותן לא נשא אותם בית אחד לשבת יחדיו · ואם ישב חתן עם חותנו שומע חרפתו ואינו משיב מפני הכבוד, ואם הוא סמוך עוד על שלחנו הוא בזוי ביותר: (לב) ארח כו׳ · פי׳ רש״י דיו אם מכניס בע״ה אותו (כאשר הקדים בענין) : (לג) השיב דבר כו׳ גסות רוח הוא, מחזיק עצמו כיודע, ויכלה המספר ובוז יבוז לו · (ועיין במהרש״א מ״א מה שאמר שם בענין הזה) :

ל (א) יחזק מוסרו · לפי ת״א נחדת זיקתוהי · יחדש מוסרו · מוטר גאוה, (משלי יד) ת׳ זיקתא דלערא : (ו) לאוהביו כו׳ · ע״ד שעשה שלמה כאשר ישב על כסא אבותיו, לנקום באויב ובשמעי תחת אביו, ולברזילי היטיב בעבורו גמול חסדו : (ה) כעיר פרא כו׳ · ראיתי לשליג פה הערת חכם אחד על הפסוק הזה בל״א (ביז איבר דיא העלפטע אונזערס יאהרהונדערטס האט מאן דיזע איי·

דָּעָה יִשְׁטֶה לִבּוֹ׃ (ח) כְּעַיִר פֶּרֶא לֹא יֵאָסֵר בֵּן מֵבִישׁ אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ מוּסַר אָב׃ (ט) יַסֵּר בִּנְךָ וְלֹא תֵבוֹשׁ תִּשְׂחַק בּוֹ וְיַכְלִימֶךָ׃ (י) לֹא תִשְׂחַק בּוֹ פֶּן תֵּעָצֵב עָלָיו וְלֹא תַנִּיחֶנּוּ בְּאַוַּת נַפְשׁוֹ פֶּן יַקְהֶה שִׁנֶּיךָ׃ (יא) לֹא תַשְׁלִיטֶנּוּ בִּימֵי עֲלוּמָיו וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו כָּל חֵטְא׃ (יב) כֹּף רֹאשׁוֹ בְּעוֹדוֹ רַךְ הַט שִׁכְמוֹ בְּעוֹדוֹ נַעַר פֶּן יַקְשֶׁה עָרְפּוֹ וּמָרָה בָךְ׃ (יג) חַנֵּךְ בִּנְךָ וְיַסֵּר אוֹתוֹ בְּכָל כֹּחֶךָ וְלֹא תַעְכָּרְךָ תַּרְבּוּת רָעָתוֹ׃ (יד) טוֹב מִסְכֵּן וְגֵיו בָּרִיא מֵאִישׁ עָשִׁיר וּמַכְאוֹבִים׃ (טו) נִבְחַר חַיֵּי בְּרִאִים מִזָּהָב וְטוֹב לֵב מִפְּנִינִים׃ (טז) אֵין עֹשֶׁר כְּחַיִּים בְּרִיאִים וְאֵין שִׂמְחָה מִשִּׂמְחַת הַלֵּב׃ (יז) טוֹב מָוֶת מֵחַיֵּי מַהֲלָה וְיֶרֶדֶת שְׁאוֹל מֵחַיֵּי מַכְאוֹבִים׃ (יח) מְשִׂים מַעֲדַנִּים לִפְנֵי חֲסוּם פֶּה מַצִּיג זְבָחִים עַל קִבְרֵי מֵתִים׃ (יט) מַה יוֹעִיל מַטְעַמִּים לִפְנֵי הָאֱלִילִים אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּן וְלֹא

יריחון

זיין הערץ ווירד פיר אלעס בעזע עמפפענגליך: (ח) וויא איין אונבענדיגער וואלדעזעל, איזט דער אונגלאגגע זאהן, דער דעם פאטערס שטיאאפע ניכט געהארכט: (ט) גיבסט דוא דיינען זאהן איינע גוטע ערציהונג, זא ווירסט דוא דיך זיינער ניכט שעהאמען דירפען, טענדעלסט דוא מיט איהם, זא מאכט ער דיר שאנדע: (י) פערוועהנע איהן ניכט, דאס דוא ניכט איבער איהן טרויערן מוסט, איברלאססע איהן ניכט זיינעם איינגענדינקעל, זאנסט מאכט ער דיר דיא צאהנע שטומפף (פאן אונגלאגגען קינדערן, איטמען עהרבארע אלטערן מאנכען אונפוג ערדולדען מאגע עס זיך מערקען צו לאססען): (יא) לאססע איהם ניכט פרייען ווילען אין דער יוגענד, אונד האבע קיינע נאכזיכט מיט זיינען פעהלערן: (יב) בייגע זיינען נאקקען וויל ער נאך צארט, נייגע זיינע שולטער (צום פלייס) וויל ער נאך יונג איזט, דאמיט ער ניכט האלזשטאריג, אונד דיר אונגהארזאם ווערדע: (יג) ערציהע דיינען זאהן אונד בעשעפטיגע איהן אויפ'ס מעגליכסטע, דאס זיינע אונגלאגענהייט דיך ניכט בעטריבע: (יד) בעססער איזט'ס ארם אונד געזונד, אלס רייך אונד קראנק זיין: (טו) געזונדהייט איזט בעססער אלס גאלד, פראהער מוהט אלס אללע שעטצע: (טז) געזונדהייט איזט דער גרעסטע רייכטוהם, אונד קיינע פריידע גלייכט דער הערצענס-פריידע: (יז) דער טאד איזט בעססער אלס איין זיכעס, אונד אים גראבע רוהן, אלס איין שמערצפאללעס לעבן: (יח) איין גוטעס גריכט, פאר איינעם פערשלאססענען מונדע, איזט וויא שפייזע אויף דעם גראבע איינעס טאדטען הינגעשטעללט: (יט) זא וויא דעם געטצען דיא שפייזען ניכטס ניטצען, דא ער ווערדר עססען נאך ריכען

קאן

נסרק לבה: (ח) איך סוסיא עילא דלא מכבש הכנא ברא מרודא דלא משתמע לאבוהי: (ט) רדי ברך דלא תסמיק ואן תגהך עמה נשבקך: (י) לא תאזל עמה איך צבינה דלא נרגזך ולחרתא נקהא שניך: (יא) לא תשלטיוהי בטליותה ולא תשבוק לה כל סורחנוהי: (יב) כוף רישה עד הוא טליא ופקע מתנתה עד הו זעור דלא נעשן ונמרד מנך: (יג) טורפא דנפשא אלף ברך ואקשא עלוהי דלמא בסכלותה נתקלך: (יד) טב הו גיר מסכנא דחי ושריר בגושמה מן עתירא וכתיש בבסרה: (טו) חיא דשרירא רהמת מן דהבא ורוחא טבתא מן מרגניתא: (טז) לית עותרא איך שרירותא דפגרא ולית חדותא איך לבא טבא: (יז) פקח למותא מן חיא בישא ולמחות לשיול מכאבא דקים: (יח) טבתא דמכסין על פומא דמכסי איך מאכלתא דסימן על קברא: (יט) מנא הניא אית לצלמא דעממין דלא אכלין ולא מריחין הכנא מן דאית לה

מיינונג בייצופפליכטען, דאס קינד מיינט איהר טהיר אלט גענוג צו זיין. דעסוועגען קאן עס צו זיינער בילדונג דער פורכט, דער שרעקליכקייטען, דער איינשרענקונג אונד ציכטיגונג ניכט גאנץ ענטבעהרען. היינטע מוס פיע־לעם דאראן אבגעאנדערט; מאן ערמונטערט ליעבער אלס דאס מאן נידער־העלט; מאן זוכט איהר דורך פערשטאנדס־גרינדע אלס צוואנגסמיטטעל דען ווילען צו לענקען; איינגאנג, טאן, אונד דאס גאנצע בעטראגען דעם געביה־טערס האט זיך אין דאס בעטראגען דעס פריינדעס פערוואנדעלט כו׳). ומי יתן והיה לבב בני אחינו יושבי פולין ג"כ להטות אל ההנהגה הזאת בענין חנוך הבנים; להטות לב הנערים והילדים אל הלמוד ע"י הערות שכליות והשעשוע בדרך טיול. לא ע"י פגעים ותגזורות ומכות אכזריות, שמוסרים אותם אל מלמדים אשר מלאכי מות להם. והתינוק הנכנס לבית הספר כאלו יוצא לדון למיתה, ואימת מות נופלים עליו. וכל איש באשתו מבית הספר בגדלו, יודע לספר כמה וכמה ענויים קשים אשר עשו לו בבית הספר בימי ילדותו והרבה דברו חכמי זמנינו מענין הזה ולא אאריך: (י) כן יקהה. המהפך המשל הנאמר (בירמי׳ לא) (וביחזקאל יח) אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה, ופה יכון, אם יעזבו האבות את בניהם בדרך תאותם, יענשו על תרבות רעות שלהם תחת שלא יסרו אותם כראוי. ובונת המליצה, שאב יסבול כמה בזיון ונאצות ויסורים, ויחרוק שן, כי הוא עשה שלא ייסר אותו בנעוריו: (טו) וטוב לב. לב תרגוע ושמח והוא אמת מקיים, כי ההרגשה הפנימית בגוף הבריא תעמוד לו במקום ענג רב, כי בלעדי זה אין טוב לאדם בכל מעדנים ובכל מחמדי תבל, רק גוף בריא תענוג החיים, ואם כל ענוג חסר לו מעין נפוש ומרגוע ממקור לבו נובע. (כא) אל תתן דאגה בלבך. המקרא הזה מובא בסנהדרין (דף ק) בל׳ ארמי, דכתיב

ביה

רעה ישטה לבו : (ח) כעיר פרא לא יאסר בן מביש
איננו שומע מוסר אב : (ט) יסר בנך ולא תבוש תשחק
בו ויכלימך : (י) לא תשחק בו פן תעצב עליו ולא תניחנו
באות נפשו פן יקהה שניך : (יא) לא תשליטנו בימי
עלומיו ולא תשא עליו כל חטא : (יב) כף ראשו בעודו
רך הט שכמו בעודו נער פן יקשה ערפו ומרה בך : (יג)
חנך בנך ויסר אותו בכל כחך ולא תעכרך תרבות רעתו :
(יד) טוב מסכן וגיו בריא מאיש עשיר ומכאובים : (טו)
נבחר חיי בראים מזהב וטוב לב מפנינים : (טז) אין עשר
כחיים בריאים ואין שמחה משמחת הלב : (יז) טוב מות
מחיי מחלה ודרת שאול מחיי מכאובים : (יח) מעשים
מעדנים לפני חסום פה מציג זבחים על קברי מתים : (יט)
מה יועיל מטעמים לפני האלילים אשר לא יאכלון ולא
יריחון

זיין הערץ ווירד פֿיר אלעס בעזע עמפפֿענגליך : (ח) וויא איין אונבענ=
דיגער וואלדעזעל, איזט דער אונגעצאגענע זאהן, דער דעם פֿאטערס שטיממע
ניכט געהארכט : (ט) גיבסט דוא דיינען זאהן איינע גוטע ערציהונג, זא
ווירסט דוא דיך זיינער ניכט שעהמען דירפֿען, טענדעלסט דוא מיט איהם,
זא מאכט ער דיר שאנדע : (י) פֿערוועהנע איהן ניכט, דאס דוא ניכט
איבער איהן טרויערן מוסט, איבערלאססע איהן ניכט זיינעם איינגענדינקעל,
זאנסט מאכט ער דיר דיא צאהנע שטומפף (פֿאן אונגעצאגענען קינדערן, מוס=
סען עהרבארע מוטטער מאנכען אונפוג ערדולדען אהנע עס זיך מערקען צו
לאססען) : (יא) לאססע איהם ניכט פֿרייען וויללען אין דער יוגענד, אונד האבע
קיינע נאכזיכט מיט זיינען פֿעהלערן : (יב) בייגע זיינען נאקקען וויל ער
נאך צארט, בייגע זיינע שולטער (צום פֿלייס) וויל ער נאך יונג איזט, דאמיט
ער ניכט האלסשטאריג, אונד דיר אונגעהארזאם ווערדע : (יג) ערציהע דיי=
נען זאהן אונד בעשעפֿטיגע איהן אויפ'ס אעמזיגסטע, דאס זיינע אונגעצאגענהייט
דיך ניכט בעטריבע : (יד) בעססער איזט'ס ארם אונד געזונד, אלס רייך אונד
קראנק זיין : (טו) געזונדהייט איזט בעססער אלס געלד, פֿראהער מוהט
אלס אללע שעטצע : (טז) געזונדהייט איזט דער גרעססטע רייכטוהם, אונד
קיינע פֿריידע גלייכט דער הערצענס=פֿריידע : (יז) דער טאָד איזט
בעססער אלס איין זיכעס, אונד אים גראבע רוהן, אלס איין שמערצפֿאללעס
לעבן : (יח) איין גוטעס גריכט, פֿאר איינעם פֿערשלאססענען מונדע, איזט
וויא שפייזע אויף דעם גראבע איינעס טאָדטען הינגעשטעללט : (יט) זא וויא
דעם געטצען דיא שפייזען ניכטס ניטצען, דא ער וועדר עססען נאך ריכען
קאן

נסרק לבה: (ח) איך סוסיא עילא דלא מכבש הכנא ברא מרודא דלא משתמע לאבוהי: (ט) רדי ברך דלא תסמיך ואן תגהך עמה נשבקך: (י) לא תאזל עמה איך צבינה דלא נרגוז ולחרתא נקהא שניך: (יא) לא תשלטיוהי בטליותה ולא תשבוק לה כל סורחנוהי: (יב) כוף רישה עד הוא טליא ופקע מתנתה עד הו זעור דלא נעשן ונמרד מנך: (יג) טורפא דנפשא אלף ברך ואקשא עלוהי דלמא בסכלותה נתקלך: (יד) טב הו גיר מסכנא דחי ושריר בגושמה מן עתירא וכתיש בבסרה: (טו) חיא דשררא רחמת מן דהבא ורוחא טבתא מן מרגניתא: (טז) לית עותרא איך שרירותא דפגרא ולית חדותא איך לבא טבא: (יז) פקח למית מן חיא ביששא ולמחות לשיול מכאבא דקים: (יח) טבתא דמכסין על פומיא דמכסי איך מאכלתא דסימן על קברא: (יט) מנא הנינא אית לצלמא דעממין דלא אכלין ולא מריחין הכנא מן דאית לה

איינונג בייאגפפליכטעט, דאס קינד טיינט אעהר טהיר אלס אבגט צו זיין. דעסוועגען קאן עס צו זיינער בילדונג דער פורכט, דער טרעקאיטעטע, דער איינטרעקונג אונד ליכטיגונג ניכט גאנץ ענטבעהרן· הייטע אויט פי־לעם דאראן אבגעאנדערט; אמן ערוואנטערט ליבער אלס דאס אמן נידער־העלט; אמן וואכט אעהר דורך פערשטאנדס־גרינדע אלס צוואנגסאיטטעל דען וויללען צו לענקען; איינע, טאן, אונד דאס גאנצע בעטראגטן דעם געביה־טערש האט זיך אין דאס בעטראגען דעם פריינדעס אערוואנדעלט כו׳)· ומי יתן והיה לבב בני אחינו יושבי פולין ג״כ להתיע אל ההנהגה הזאת בענין חנוך הבנים; להטות לבב הנערים והילדים אל הלמוד ע״י הערות שכליות והשעשוע בדרך טיול· לא ע״י פצעים וחבורות ומכות אכזריות, שמוסרים אותם אל מלמדים חמת מלאכי מות להם· ותינוק הנכנס לבית הספר כאלו יוצא לדון למיתה, ואימות מות נופלים עליו· וכל איש באשתו מבית הספר בגדלו, יודע לספר כמה וכמה ענויים קשים אשר עשו לו בבית הספר בימי ילדותו והרבה דברו חכמי זמנינו מענין הזה ולא אאריך: (י) פן יקהה· מהפך המשל הנאמר (בירמי׳ לא) (וביחזקאל יח) אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה, ופה יכון, אם יעזבו האבות את בניהם ברוח תאותם, יענשו על תרבות רעות שלהם תחת שלא יסרו אותם כראוי· וכונת המליצה, שאב יסבול כמה בזיון ונאצות ויחרים, ויחרוק שן, כי הוא עשה שלא מיחה אותו בנעוריו: (טו) ועוד לב· לב מרגוע ושמח והוא אמת מקויים, כי ההרגשה הפנימית בגוף הבריא תעמוד לו במקום ענג רב, כי בלעדי זה אין טוב לאדם בכל מעדנים ובכל מחמדי תבל, רק גוף בריא תענג החיים, ואם כל עונג חסר לו מעין מסוס ומרגוע ממקור לבו נובע: (כא) אל תתן דאגה בלבך· המקרא הזה תובא בסנהדרין (דף ק) בל׳ ארמי, דכתיב

ביה

יריהון ומרה כשרון עשר לא יסכון לבעליו : (כ) עיניו
יראו ולבו נאנח כסרים בחיק העלמה ואין אותו : (כא)
אל תתן דאגה בלבך ולא תתיסר ברעיון רוח : (כב) לב
שמח חיים נעימים ומשוש נפש ארך ימים : (כג) אל תדאג
צרת מהר כי לא תדע מה ילד יום : (כד) מחר בא ואינך
ודאגת על עולם לא לך : (כה) הרגיע בחייך והתענג על
טוב וגרש עצב מגיו : (כו) כי רבים חללים הפילה דאגה
וקטב ישוד רוח נכאה : (כז) קנאה וכעס יענו כח ודאגה
בלא יומו תזקין : (כח) מרגוע ומשוש נעם לבעליו וכל
מאכל פיו יעלה לו :

לא (א) דאגה מדאיבה דאגת עשר והדאגה תניד
שנה : (ב) דאגת הון תרחיק תנומה
וכחלי רעה איננה מניחה לו לישן : (ג) עמל עשיר לצבור
הון לעת ינוח יאכל טובו : (ד) עמל עני על די מחסורו
יבקש

קאן, זא היאלט דער רייכטוהם ניכטס דעם רייכען, ווען ער איהן ניכט
גניסן קאן : (כ) זיינע אויגן זעהן איהן, אונד זיין הערץ שמאכטעט דארנאך,
זא וויא דער פערשניטנע, דער זיך אין דען ארמען איינעס מעדכענס זעהנט :
(כא) ערגיב דיך דער טרויריגקייט ניכט, אונד קוועלע דיך ניכט מיט איי=
טעלן פארשטעללונגען : (כב) דען איין פראהעס הערץ מאכט פראהעס
לעבן, אונד זעעלן= פריידע פערלענגערט דיא יאהרע : (כג) זארגע ניכט
פיר מארגן, דען דוא ווייסט ניכט וואס ביז דאהין פארגעהן קאן : (כד)
מארגן קאנסט דוא טאהן טאד זיין, אונד האסט דאן פיר איינע וועלט גזארגט,
דיא דיך ניכטס מעהר אנגעהט : (כה) לאס דיר וואהל זיין, פערגניגע דיך,
אונד פערטרייבע טרויריגקייט פאן דיר : (כו) דען דיזע טערטעט פילע מענ=
שען, אונד נידערשלאגענהייט, רויבט דיא געזונדהייט : (כז) נייד אונד צארן
פערקירצען דאס לעבען, אונד זארגע מאכט פאר דיא צייט אלט : (כח)
צופרידענהייט מאכט דאס לעבען אנגענעהם, אונד אללער גוט גדייהט דעם
בעגניגזאמען :

לא (א) וואכען אום רייכטוהם, שוועכט דען קערפער, אונד זארגע
דארום פערטרייבט דען שלאף : (ב) זארגען נאך פערמעגן
שטערט דען שלאף, וויא איינע בעזע קראנקהייט, דיא איהן ניכט צולעסט :
(ג) דער רייכע ארבייטעט צוואהר אום שעצע צו זאמלען, ער גניסט זיא
אבר, ווען ער זיך צור רוהע בעגיבט : (ד) דער ארמע הינגעגען ארביי=
טעט

לה עותרא ולא מתחשח בה : (כ) וחזא בעינוהי ומתתנח איך מהימנא דדמך לות בתולתה ומריא תבע באידוהי : (כא) לא תתל לדוונא נפשך ולא תתקל במלכרת דנפש : (כב) הדות לבא אנון גיר חיוהי דבר אנשא ותרעיתה דבר אנשא היא תסגא חיוהי : (כה) שדל נפשך ופנג לבך וכריותא ארחק מנך : (כז) טננא ורוגזא מבלין יומתא ודלא בזבנהין מפקא חורתא צפתא : (כח) לבא טבא סגיאן מאכלותה וכל דאכל סלק על פגרה:

לא (א) שהרא מדיב בשהרה דעתירא וצפתא מפרדא שנתה : (ב) צפתא דמזונא רחקא נומתא ומרעא תקיפא מפרד שנתא : (ג) עמל עתירא למכנשא לה נכסא ומתתניה למקבלו תפניקא : (ד) עמל מסכנא להסירותא

ביה (בס׳ ב״ם) לא תיעול דויא בלבך דגברי גוברין קטיל דויא · ובנוסח אחרינא שלפני לא תתל לדונא נפשך · ומלת דונא לער ויגון (פי׳ שמערץ) · ולא תתקל במלכא דנפשא · והעתקתי הכוונה ולא תתיסר ברעיון רוח · אלו ההולכים בדאגות ובמחשבות איכה יתעברו, הם מכלים גופם ברעיון רוח · שהאדם צריך לחשוב בתחבולה להשיג די מחסורו, אבל לא לדאוג ולהתעצב על הון מהבל, כי בזה מענה כחו : (כג) אל תאר כו׳ · ביבמות (דף סג) ובסנהדרין (דף ק) · והוא כענין מאמר שלמה אל תתהלל ביום מחר · והוא מוסיף עוד באור לדבריו: (כד) מחר בא כו׳ · כי אין אדם יודע מדת ימיו, ומה ידאג על צרה שלא באה דיה לצרה בשעתה: (כה) הרגיע בחייך · בת״א שדל נפשך · פי׳ פתה אותה להתענג, והשליכה נאותה · כי אע״פ שתענוגי עולם הבל וריק יפתה נפשו להרגיע בהם · ופנג, כמו ופנק בעברי: כריותא · מחלה דאגה ועצב פי׳ כבר: (כז) קנאה וכעס · כבר אמר שלמה רקב עצמות קנאה: והחכם (אנטיסטענס) אמר אין רע מאיש קנאה · כי הם יכלו בשר גופם בקנאתם כברזל הנאכל אתת אתת מחלודו ואשונו · ואמר עוד טוב עורב מבעל קנאה, כי העורב יאכל בשר פגרים, והקנאה בשר חיים תאכל: וכעס, אמרו החכמים, אין סם המות לגוף ככעס · ודאגה תלבין שער וזקנה קופצת על בעל דאגה, והוא דבר מפורסם : (כח) יעלה לו · נראה על בשרו, כי הוא שמן ובריא:

לא (א) אתה הקורא אם תשים לבך תראה, כי דרך החכם הזה, לרוב להתחיל כל פרשה מענין שהיה בפרשה שלפניה, וכן כאן · פתח במה דסיים: (ה) כל ימי כו׳ · עד פסוק ח׳ · הובאו בג׳ מקומות בתלמוד · בכתובות (דף קי) בבא בתרא (דף קמו) · ובסנהדרין (דף ק) · וז״ל בכתובות אמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי מעים · כתוב בספר בן סירא כל ימי עני רעים · והא איכא שבתות ויו״ט? (פי׳ רש״י יש לו מנוחה וטוב לאכול) כדשמואל (הנ״ל) · בן סירא אומר אף לילות · (פי׳ אף שגם שלמה אמר כל ימי עני רעים (משלי טו) · החכם הזה מוסיף לילות): כי (ו) בשפל גגים גגו, אין יכלתו להגביהו ובשפלותו ימך המקרה · ודלף הטורד מגגי העשירים הולך וזולף על גגו · ובמרום הרים כרמו · וכל עפר השוה מוליא לזבל, יציאת הרוח ויביאהו לכרמים שבבקעה: (ח) וישבע ישחית מעיו, כדשמואל שנוי וסת חולי מעים הוא רגיל לאכול מאכלים גרועים, ואם יאכל פעם מאכלים טובים

יְבַקֵּשׁ מָנוֹחַ וְלֹא יִמְצָא: (ה) כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים וְגַם
לֵילוֹתָיו עָמָל וּמַכְאוֹב: (ו) בְּשֵׁפֶל גַּגִּים גַּגּוֹ וּבִמְרוֹם הָרִים
כַּרְמוֹ: (ז) מִמְּטַר גַּגִּים לְגַגּוֹ וּמֵעֲפַר כַּרְמוֹ לִכְרָמִים: (ח)
כִּי יִרְעַב יֶחְסַר לַחְמוֹ וְיִשְׂבַּע יַשְׁחִית מֵעָיו: (ט) כָּל יָמָיו
בְּלֹא סְדָרִים פַּעַם מַחְסוֹר וּפַעַם מוֹתָר: (י) אוֹהֵב כֶּסֶף לֹא
יִזְכֶּה וְנִכְסָף לָהוֹן הַשֵּׁךְ מִיּוֹשֶׁר: (יא) רַבִּים עָשׂוּ חַיִל וְחָסוּ
בוֹ וּבְעֵת רָעָה לֹא יוֹשִׁיעֵם וְלֹא יַצִּילֵם לְעֵת קִצָּם: (יב)
מוֹקֵשׁ כְּסִיל עָשְׁרוֹ וְרוֹדֵף בֶּצַע יִכָּשֵׁל: (יג) אַשְׁרֵי עָשִׁיר
נְקִי כַּפַּיִם וְאַחֲרֵי בִּצְעוֹ עֵינָיו לֹא הָלָכוּ: (יד) מִי זֶה הָאִישׁ
וּנְהַלְלֶנּוּ כִּי פֶלֶא עָשָׂה בְּעַמָּיו: (טו) מִי זֶה נִסָּה בְּהוֹן
וַיִּשָּׁלֵם וְעָשָׂה לוֹ שֵׁם עוֹלָם: (טז) מִי זֶה מָצָא יָדוֹ לַעֲשׁוֹק
וְלֹא עָשַׁק לְעַוֵּל רֵעֵהוּ וְלֹא עִוֵּל: (יז) טוּבוֹ יָחִיל לָנֶצַח
וּתְהִלָּתוֹ יִתְּנוּ בַּקָּהָל: (יח) בְּנִי כִּי תֵשֵׁב לִלְחֹם עִם עָשִׁיר
לֹא תִבְעַר לוֹעֲךָ בְּלִי חֹק: (יט) אַל תֹּאמַר לֹא יְסַפֵּק לִי כִּי רַע
עַיִן שָׂנֵא יְיָ: (כ) אֵין רָע מֵעַיִן רָעָה עַל מְעַט קָט בָּכָה
תבכה

טעט, נור דיא נאטוועגדיגע בעדירפניסטע זיך צו פערשאפפען, אונד גניסט
דער רוהע ניאמאלס: (ה) דיא טאגע דעס דירפטיגען זינד פאללער אונגליק,
זעלבסט דיא נאכטע זינד פאן עלענד ניכט בעפרייעט: (ו) זיין דאך איזט
דער דאכער נידריגסטעס, זיין וויינבערג היגעגען דער וויינבערגע העכס־
טער: (ז) עס טרייפט אללעס פאן אנדערן דאכערן אויף דאס זייניגע, אונד
דיא דינגונג זיינעס וויינבערגס פעללט אויף דען נידריגערן הערא‌ב: (ח)
הונגערט איהן, זא מאנגעלט עס איהם אן שפייזע, איזסט ער זיך זאטט,
זא ווירד ער קראנק: (ט) זיין לעבן לייפט אהנע ארדנונג הין, באלד האט
ער צו פיל, באלד מאנגעלט עס איהם ווידר: (י) דער גייציגע פערפעללט
אין זינדען, דער נאך טעטלען שטרעבט, ווייכט באלד פאם רעכטען פפאדע
אב: (יא) פילע זאמעלן רייכטיהאמער אונד פערטרויען דארויף, עס קאן
זיא אבר ניכט צור צייט דער נאהט ערערעטטען, נאך בייא איהרעם ענדע ער־
לעזען: (יב) רייכטוהם מאכט דען טאהרן אונגליקליך, ער ווירד דענען
צור פאללע דיא דארנאך שטרעבען: (יג) וואהל דעם רייכען דער
אונשטראפליך איזט, אונד דורך גראססע שעטצע ניכט פערבלענדעט ווירד:
(יד) ווא איזט דער מאן דאס וויר איהן גליקליך פרייזען קאנען, דען ער
האט וואונדערדינגע אונטער זיינעם פאלקע געטאהן: (טו) וועה איזט דא־
דורך געפריפט אונד בווערט געפונדען ווארדען? דאס עס איהם צום רוהם
גריי־

להסירותא דעומירה ואן נתתניה נהוא צריכא: (י) דרחם
ממונא לא נזכא ודרדף בתר קנינא בה נטעא: (יא) סגיאא
דהוו עתירא ואתתכלו על נכסיהון ולא אשכחו למפציו אנון
מן בישתא ואף־לא למפרק אנון ביומא דקציהון: (יב)
מטל דתוקלתא הו ממונא לסכלא וכל מן דטעא בה
מתתקל: (יג) טובוהי לעתירא דאשתכח דלא מומא
ובתר ממונא לא טעא: (יד) מנא הנא ונשבחיוהי דסגי
גנברותא עבד בעמיה: (טו) מנא הנא דאתדבק בה והוא
לה שלמא והוא לה לתשבוחתא: (טז) מנא הנא דאשכח
למטעא ולא טעא ולמבאשא לחברה ולא אבאיש: (יז)
מטל הנא נעשן טובא ותשבחתה נתנין כנושתא: (יח)
ברי אן תתב על פתורא דגברא עתירא לא תפתח גרגרתך
עלוהי: (יט) ולא תאמר דלא ספק לי מטל דבישורת
עינא סנא אלהא: (כ) ודביש מנה לא ברא מטל הנא מן
קדם

גרייפע: (טז) ווער בעטראג ניכט, ווען ער בעטריגן קאננטע? ווער
טהוט קיין אונרעכט, ווען עס אין זיינער מאכט שטאנד? (יז) דעם גיטער
בלייבן גזיכערט, זיינע וואהלטעהטיגקייט ווירד אללענטהאלבן געפריזען:
(יח) איין זאהן זילסט דוא אן איינעם רייכען טישע, זא שפעררע דיינען
אונד ניכט גיררינג אויף: (יט) דענקע ניכט, איך ווערדע ניכט זאטט
ווערדען, דען איינען גייציגען האססט גאטט: (כ) ניכטס איזט שענדלי-
כער אלס איין איססגינסטיגעס אויגע, עס וויינט איבער יעדע קלייניגקייט,
אונד

מודים יחלו מעיו: (י) לא יזכה׳ לא ינקה מעול ומרמה, כאשר התבאר כבר למעלה (פ׳ כז)׳ ורודף אחרי בצע, מרבה תחבולות מרמה וערמה להרבות הונו, בו יהנה׳ ירבה נזקו, ד״א הקונה סחורה גרועה למכרה לאחרים להונותם, ואין קונה אותו נמצא נזקו גדול מנזקי זולתו׳ ומעתיקי נוסח היונית העתיקו (וועך אויך דאדען אויסגעהט, טרעגט דאפט דען גרעסטען שאדען): (יא) ולא פדה ברעה׳ ע״ד האמור, הבוטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו אח לא פדה יפדה כו׳ (תהל׳ מט): (יב) כי הון מכשול לאויל׳ ע״י עשר רב ישמן ויבעט, לבו יתגאה, ויבזה כל אדם, ונמאס בעיניהם׳ ולא עוד אלא שע״י בטחון בהונו פורק ממנו כל עמל ויגיעה ויושב בטל כי הוא חושב בלבו, יש לי רב ומצאתי הון לי, ואם פעם תתהפכנה מסבותיו ויאבד הונו בענין רע, והוא רפה ועצל לעשות דבר, וירע לו מכל עני׳ ועוד עבר מכשול לאויל, בימי עניו עמל ויגע אכל לחם וינעם לו שתה מים ורוה לו, שכב על ערשו ושנתו ערבה עליו, ובימי עשרו כל אכל תתעב נפשו, ולא ינעם לו כל משקה, ומרוב דאגתו על אבוד ממונו לא יוכל לישן׳ וע״ז אמר החכם יש עשר שמור לבעליו לרעתו: (יח) הפסוקים מבארים ומדברים והנהגת מוסר במסכת השלחן: (כ) על כל דבר תדמע׳ מגרת עין, על אשר אין לו מה שיש לזולתו, כתנוק בוכה על כל דבר אשר
לא

תבכה ותרד פלגי מים׃ (כא) אל תחטף ידך כל מאכל
אשר תראה ולא תתנגח בעמיתך בקערה׃ (כב) ערך
אות רעך כאותך ועשה מעשך בדעת ובתבונה׃ (כג) אכל
אשר הושם לפניך בטוב טעם ולא תהיה כזולל פן תשנא׃
(כד) הקדם אסף ידך מן הקערה ובמסבת חברה אל תהי
ידך בה בראשנה׃ (כה) איש טעם יאכל במדה וישתה
במשורה ישכב ושנתו ערבה עליו׃ (כו) מתוקה שנת
אוכל במדה ינוח על משכבו לילה בבקר יקום ולבו טוב
עליו׃ (כז) נדד שנה חלי בטן וקרס מעי לממלא בטנו
בבקר יקום ולבו בל עמו׃ (כח) ואם יפצירו בך לאכול סור
מתוך המסבה וינוח לך׃ (כט) שמע בני ואל תבוז לקחי
כי באחרית תתבונן בם׃ (ל) בכל מעשיך היה מהיר
וחלי לא יקרב אליך יגע בחפצך אז תאיל׃ (לא) טוב
עין יברך הלחם ומאת כל ישא תודה׃ (לב) אף ביין אל
תתגבר כי בשכר רבים אבדו׃ (לג) כלי צורף בכור יודע
ולב

אונד צערפלייסט אין טרעהנען: (כא) גרייפע ניכט נאך אללעם וואס דוא
זיהסט, אונד שטאססע דיך ניכט מיט איינעם אנדערן אין דיא שיסל: (כב)
מיס דיינעם נעכסטען מיינסטע נאך דיינען אייגנען אב, אונד האנדלע מיט איבר=
לעגונג: (כג) איסס וויא איין געזיטטעטער מענש, וואס מאן דיר פארלעגט,
אונד זייא ניכט אונערזעטטליך, דען דאס ציהט דיר האסס צו: (כד)
(וואהלשטאנד פארדערט) דאס דוא צוערשט אויפהערעסט, אונד וואו אנדע=
רע אם טישע זיין, זא גרייפע ניכט צוערשט צו: (כה) דער וואהל=
געזיטטעטע מאן איסט אונד טרינקט מעסיג, ער לעגט זיך צו בעטטע אונד
שלעפט זאנפט: (כו) זיס איזט דער שלאף דעם מעסיגען, ער רוהט
זאנפט, אונד שטעהט דעם מארגענס הייטר אויף: (כז) שלאפלאזיגקייט,
בויכגריממען אונד קייכען האט, דער זיך מיט שפייזע איבערלאדען, אונד
שטעהט דעם מארגענס וויא בעטייבט אויף: (כח) ווילל מאן דיך צום
עססען צווינגען, זא ענטפערנע דיך פאם טישע, דאמיט דוא רוהע האבעסט:
(כט) הערע מיין זאהן, אונד פעראכטע מיינע לעהרן ניכט, דען אם ענדע
ווירסט דוא זיא וואהר פינדען: (ל) געהע מונטער אן דיא ארבייט, זא
ווירסט דוא ניכט קראנק, זייא טעהטיג, זא בעהעלטסט דוא דיינע געזונד=
הייט: (לא) געזעגנעט מיזט דיא שפייזע, בייא איינעם פרייגעביגען,
יעדר מיזט איהם אויך דאפיר דאנקבאר: (לב) צייגע דיינע שטערקע
ניכט דורך וויין טרינקען, דען דער שטירצט פילע אינס אונגליק: (לג) זא
וויא

קדם כל מדם זיעא עינא ומן אפא דמעא: (כא)
מא דחזירת לא תושיט אידך ובלגתא לא תחבוץ אידך:
(כג) דע דתחברך איך דילך, לעס איך גברא מדם דסיכם
קדמיך ולא תהוא גרגרתן דלא תסתנא: (כד) אזדהר
מטל מרדותא וכד תתב בית סגיאא למלעס לא תושט
אידך קדמיהון: (כה) מדם גיר זעור מסתה דזדיקא ועל
משכבה לא נתתזיע: (כו) כאבא ושהרא ושחקא ושונקא
והפך גויא עם גברא יענא שנתא דחלימותא: (כז) עם
גברא דבסימאית עביד דער מא לצפרא נדמך ונפשה לותה:
(כח) ואן תתאלץ במאכלארת גר נפשך מן מצערת גוא
ותתניח: (כט) שמע ברי וקבל יולפני ולא תבסר עלי
ולחרתא תשכח מלי: (ל) בכל עבדיך הוית מכיך וכל
כישא לא נתקרב לך: (לא) עינא טבתא על לחמא
מברכא וסהדותא טבתא מהימנא: (לב) אף על חמרא
לא תתגנבר מטל דלסגיאא אובד עתיקא: (לג) אכאנא
גיר דכורא בקא עבדה דקיניא הכנא חמרא מגרינא הו
דעולא

לא יותן לו מיד: (כא) ואל תתגנה כו׳ · לא ילחם בכפותה זה חוטף לעצמו וזה
חוטף לעצמו · והוא מנוסח סיונית · ולא תחטוף כו׳ · ובארמית, ובגלגתא, חלק · לא
תחבון · לא תקבן (ב״ר פ׳ מח) · פי׳ לא תמסר לקבן חלקך אל ידך כאלו יראת פן
יקדימני אחר: (כז) וקרם מעי, חולי מעים, כי רוב האכילה סבת התחלואים ·
והחכם (דיאגנוס) לעג על האנשים המתפללים על בריאות הגוף, ואחר התפלה
ימלאו בטנם׳ כאחד יבקיע: (ל) היה מהיר כו׳ · אין הם מרפא לבריאות הגוף
כיגיעה ועבודה · כי התנועה והעמל שומרים מרולת הדם בטהרתו, והמנוחה והשעשוע
מעפשים אותו והוא סבת תחלואים רעים ואמר רב יוסף גדולה מלאכה שמחממת את
בעליה · ואמרו על החכם סקראטעס שהיה מרקד ומטייל, אחר הסעודה וכאשר נשאל
מה זה עושה? השיב, אני מטעים את המאכל: (לא) טוב עין יברך הלחם ·
העתקתי כפי מלות הארמית · ואולי הכונה טוב עין יברך את הלחם אשר יתן, ומזונו
מתברך במעיו, ופרוטה שלו מתברך ומצלחת · לכן יקבל תודה מאת כל איש · אך
מעתיקי נ״י העתיקו (איין גאסטפרייער אהן ווירד געלאבט, אונד דער רוהם
זיינער פרייאגעביגקייט איזט איהם געוויס: פאן איינעם קארגען אהן אבר
רעדען דיא לייטע איבל, אונווידערלעגליך איזט דער רוף זיינעס גייצעס) ·
(לג) כלי צורף כו׳ · כי ימלא בו אדם יין, כאשר אחז״ל נכנס יין יצא סוד, ובאותו
הטעם נגלה באדם כל לבו אם טוב ואם רעה, וכן אמרו במס׳ דרך ארץ, בג׳ דברים
אדם נכר בכיסו בכוסו ובכעסו · והוא נסיון גדול לאדם בשתות היין, ומעשהו
ותנהגו · ובת״א איכנא גיר דכורא בקא עובדה דקניא, ככור מבחין מלאכת הצורף,
וידי צורף (יבעי׳ מא) ת׳ וידי קיני, ומעתיקי נ״י יש להם בזה כונה אחרת · (וויא
דאס פייער דאס געהערטעטע אייזן פריפט, זא פריפט דער וויין דאס הערץ
דער

ולב אדם כי מלא מסך: (לד) יין לאדם מים חיים אם
במדה ישתה: (לה) מה חיי אדם באין יין כי הוא מראש
למשוש נוצר: (לו) שמחת לב צהלת פנים שותה יין
במדה: (לז) ריש וחסר דעת וכשל כח מהלומות ופצעים
לסובא: (לח) במשתה היין אל תוכח רעך ולא תפריענו
בשמחתו: (לט) לא תגלה מומיו ואל תנצה באיש והוא
לבוש ארום: (מ) גם סוד משחקים אל תפר פן תסכן בם:

לב (א) אם רב המסבה נשומות אל תתרומם ובראש
גדולים לא תשב היה כאחד מהם: (ב)
חושה על אודותם ועשה אשר נטל עליך או אז תשב: (ג)
בכל עמלם תקן ועשה ובשמחתם תחד ועל פניהם תכבד:
(ו) בין גדולים לא תתגדל ולזקנים ממך אל תבוז: (ז*)
בהועד העדה ישישים בראשם ידברו כי בם עצה ותושיה
ולבם

וויא דאס גמיט דורך דיא עססע גפריפט ווירד, זא דער מענש דורך וויין:
(לד) דער וויין ערקוויקט דען מענשען, ווען ער מעססיג געטרונקן ווירד:
(לה) וואס איזט דעם מענשען לעבן אהנע וויין, דער צור פריידע געשאפען
איזט: (לו) וויין מעססיג געטרונקן ערפרייט דאס הערץ אונד ערהייטערט דאס געזיכט: (לז) ארמוט, ציגלאזיגקייט, שוואכע, צאנקערייען, אונד שלעגע, קאממען פאן איינעם טרונקענבאלד: (לח) ביים וויינטרינקען מאכע דען אנדערן קיינע פארווירפע, שטעהרע איהן אין זיינער פריידע ניכט: (לט) איידע שימפפווארטע, אונד אנדרע שטרייטיגקייטען איט איינעם אנגע דער פיל וויין געטרונקן האט: (מ) שטעהרע אויך דיא שפילענדען ניכט, דען דא לויפסט געפאהר:

לב (א) ביזט דא צום הויפטע דער געזעללשאפט ערוועהלט, זא זייא ניכט שטאלץ, דיך אבען אן צו זעצען, שטעללע דיך פיעלמעהר
איהנען גלייך: (ב) אכטע אויף איהרע וויניע, ערפיללע דיינע שולדיגקייט, דאן ערסט זעצע דיך ניעדר: (ג) פערריכטע דיין אמט געביהרליך, דאן פערגניגע דיך מיט איהנען, זא ערהעלטסט דא געביהרליכע עהרע: (ד) שטאלירע ניכט אונטער פארנעהמען, אונד פעראכטע קיינען אלטערן אלס דא ביזט: (ז) ביא איינער פערזאממלונג, רעדע
דער

דער צונעכקענדען שטאלצען: (לד) יין לאדם מים חיים כו׳ · לא לצד זה סתכם אמר זה אבל גם רז״ל הסכימו לזה המאמר · וז״ל בכל מקום שאין יין שם צריכים סמים · דרש ספי דיסודתי אמרו צריכים כל מרעין אנא דם צריכים כל אסוין אנא חמר באתר דלית חמר תמן מתבעי סמנין · (ב״ב דף כט) · עוד איתא בגמ׳ אר״ה בריש
דר״י

דעולא: (לד) איך מיא היא חמרא לבר נשא כד נשתיוהי בוליתא: (לה) מנא אנון חיוהי דחסיר חמרא דהו מן רישיתא להדותא אתברי: (לו) חדותא דלבא ותפניקא ועדנא טבא חמרא דמשתתא בוליתא: (לז) כאבא ומסכנותא וכאב רישא חמרא דמשתתא בחרינא: (*) סגיאותא דהמרא עבדת לסכלא תוקלתא חסר חילה וסגי צולפתה: (לח) במשתיא דהמרא לא תכס רחמך ולא תהריוהי בחדותה: (לט) מלא דחוסרנא לא תאמר לה ולא תצא עמה לעין בני אנשא:

לב (א) רבא אקימוך לא תתרים ובריש עתירא לא תסתמך הוי לך איך חד מנהון: (ב) ויצף דילהון ומן בתר כן אסתמך: (ג) בכל סניקותהון תקר ורבע מטל הנא אף באחריתהון תהדא ועל פתורא תקבל איקרא: (ד) באתרא דמשתתא בה המרא לא תאמר בה שועיתא ובכל עדן לא תתחכם: (ה) איך התמא על ביסא דדהבא הכנא תשבוהתא דאלהא על משתיא דהמרא: (ו) איך עקא דדהבא וטבעא וזמרגדא הכנא מלא שפירתא על משתיא דהמרא: (ז) בית שליטנא לא תתרורב

ולדסבין

דר"י הרגיל ביין אפי' לבו אטום כבתולה יין מפקחו כו' (שם יד)· עוד אמרו י' דברים קשים נבראים בעולם· הר קשה ברזל מחתכו, ברזל קשה אש מפעפעו, אש קשה מים מכבין אותו, מים קשה עבים סובלים אותם, עבים קשים רוח מפזרתן, רוח קשה גוף סובלו, גוף קשה פחד שוברו, פחד קשה יין מפיגו, יין קשה שנה מפכחתו כו'· (שם דף י): (לה) במשת' היין· הוא אזהרה נכונה, שלא להוכיח האדם בעת אשר שתה יין, כי במשתה היין האדם יתאוה לשמוע דברים המשמחים את הלב, ותוכחות לא יקבל, ואם יוכיחנו בעת ההיא מוסר כלמתו ישמע תחת תוכחתו:. כי במשתה היין יחגן האדם לבו לשחוק ושמחה ולא תשבית ממנו משוש רוחו: (לט) ולא תגלה לו מום והיא לבוש אדום מיין וכ"ש שלא תגלה בו בדברי קנטורין, או לבקש ממנו דבר שיחזיר לך ממה שיש לך עליו מחמת גמול או פריעת חוב:

לב (א) רבא אקימוך כו', דברי המתרגם ארמית סתומי סכונה, לא גלה לנו במה הכתוב מדבר, ועל איזה הענין סובב לרבא· ובעלי העתקה היונית בארו הענין על ראש המסבה, כי דרכם היה בארצות בני קדם, לבחור אחד מן המסובים במשתה לקבל פני הקרואים להושיבם במקומם ולחלק לפניהם· ומעלה בשמואל ושאול לעד· (ועוד היום המנהג זה במדינת פולין בבית המשתה לבחור ראש המסבה הנקרא (קאמענדענט)· ובאשר נראה מענין סוף הפרשה שלפניה ומענין הפרשה הזאת נגלה הכונה כי בהנהגת המסבה ידבר, ומזהיר שלא יתגדל בענין ההוא, אך יחוס על אודותם אשר נטל עליו: (ד) היך התמא כו' מנהג היה לשיר שירים ולנגן בזמרים במשתה היין· ול"א כחותם טוב אדם במשבצות זהב בן נעימי

זמר

ולבם יחוה דעת: (*ח) חדל פיך באין שומעים ולא
תשים דברך כבוסר: (*ט) ערום יצפון חכמה לעתה
ובמסבות נכונות יכין עניניו: (*י) דבר ישיש כי לך יאתה
ימים בך ידברו: (*יא) דבר נער לעת תבקש השב דבר
בטוב טעם ודעת: (*יב) רב הענין במעט דברים כמבין
דבר ומחריש: (*יג) לפני רעם ברק ולפני חן ענוה:
(יד) לעת אכול אל תרבה דברים ולא תהיה ממאחרי
שבת: (טו) השב רגליך הביתה ועשה חפץ לבך אך
ביראת יי: (טז) ועל אלה ברך שם יי המשביעך מטובו:
(יז) ירא יי ישמע מוסר ומישר ארחותיו ילך בטח: (יח)
שוחר דת ימצא טוב ומפרשה כשרירות לבו תהי לו למוקש:
(יט) משפטי יי נר לרגלי יראיו ומצעדיהם יכונו: (כ) רשע
יסלף דת בפשר מעקל למען הצטדק בארחותיו: (כא)
משכיל בל יבז דת ואם נעלמה רשע ישליכנה אחרי גוו
ובגבה אפו בל ידרש: (כב) נועץ לפני עשותו לא ינחם
אחריו

דער עלטעסטע איזאוער צו ערסט, דען איהם געביהרט עס, דא ער בייזיצט
איינזיכטען, אונד האט ערפאהרונג: (ח) רעדע ניכט וואו מאן דיך
ניכט גערנע הערן וויל, ברינגע דיינע ווארטע ניכט צור אונצייט פאר, וויא
אונרייפע בעערען: (ט) דער ערפאהרענע וויס זיינע קענטניסע ביס
צור רעכטער צייט צו בוואהרן, אונד ערגרייפט צוועקמעסיגע מיטטעל צו
זיינעם פארהאבן: (י) רעדע גרייז דיר געביהרט עס, ערפאהרנהייט
שפריכט אויס דיר: (יא) רעדע יינגלינג, ווען עס פערלאנגט ווירד,
אנטווארטע אנשטענדיג אונד מיט איבערלעגונג: (יב) שפריך געדרענגט
מיט ווענינגעם פיל, אלס איינער דער עס פערשטעהט אונד דאך שווייגן
קאן, אום דאדורך דעם עלטערן אונד פארנעהמען האכאכטונג צו בצייגן·
איבערהויפט אין געזעלשאפטליכעם געשפרעך, מוס מאן ניכט דען טאן אלליין
אנגעבן, מאן מוס אויך אנדרע צום ווארטע קאממען לאססען): (יג) פאר
דעם דאננער איילט דער בליטץ, זא געהט דעם וואהלגעפאללען בשיידענהייט
פאראהער: (יד) ביים עססען רעדע ניכט פיל, אונד בלייבע ניכט דער
לעצטע בייא טישע: (טו) געהע נאך הויזע, שפיעלע אונד האנדלע דא
נאך הערצענסלוסט, נור מיט גאטטעספורכט: (טז) לאבע דארויף דיינען
שעפפער, דער דיך מיט זיינען גיטערן זעטטיגט: (יז) דער גאטטעס=
פערעהרער ניממט בעססערונג אן, אונד ווער זיינע זיטטען בעססערט,
וואס=

ולדסכין מנך תצבא למצערה : (ט) בר אנשא ערימא
מטשא יולפנא ובתר צבינה עבד אורחה : (יד) בעדנא
דפתורא לא תסגא לממללא ועד אית בך שהרנא פטר
לביתך : (טו) ועבד צבינך בדחלתה דאלהא ולא
בהוכרנא : (טז) ועל כלהין הלין ברך שמה דאלהא
דסבעך מן טבתה : (יז) דבעא פולחנא דאלהא נקבל
יולפנא וכד מצלא קדמוהי נעניהי : (יט) דחלוהי דאלהא
נתחכמון בדינוהי והכמתא סגיאתא מן לבהון נפקון :
(כא) בר אנשא חכימא לא שבק חכמתא כד מכסיא ועולא
לא נטר לשנה : (כב) דלא מלכא לא תעבד צבו ומן בתר
דעבד

וואנדעלט אויף זיכערם פפאדע: (יח) ווער אים געזעצע פארשט, פינדעט
דאס גוטע, דער עס נאך זיינעם אייגענדינקל ערקלעהרט, דעם ווירד עס צום
פאללע: (יט) דעם פראממען לייכטעט דאס געזעץ, אונד ער וואנדעלט אויף
זיכערם פפאדע: (כ) דער רוכלאזע ערקלעהרע דאס געזעץ ווידערזינניג,
אום זיינען וואנדעל דאדורך צו רעכטפערטיגן: (כא) דער פערנינפטיגע
פערמאכטעט דיא לעהרע ניכט, וועגן ער זיא אויך ניכט פערשטעהט; דער
טאהר פערווירפט זיא אוים שטאָלצער אונוויססענהייט, אהנע דאריבר נאכ-
צודענקען: (כב) איבערלעגונג פאר דער טאהט אמאכט דאס אמן נאכהער
עס

זמר במשתה היין : (ה) כנפך במשבצות כסף כן נעם השיר במתק היין· וקורא דברי הימים מדורות הקדמונים ידע על נכון שמנהג הזה· כי כל עוד שלא היה מלאכת הדפוס במציאות, והחבורים והספרים לא התפשטו בעולם, כמו בימינו, היו מחברים כל דברי מוסר והנהגה בשירים ושוררו אותם במשתה היין, אך עתה דברי חכמים כדרבונות היליקה וכמסמרות נטועים בעלי אסופות בדפוס: ולא העתקתי פני פסוקים האלה בפנים, לפי שלא מצאתי בהם תועלת בימינו, ובשיר לא ישתו עוד יין: (ח) כבסר, ענבים בלתי מבושלות והנובלות מגפן כן דבר דבר בלא עתו: (ט) ולפי חפצו כו'· מכין אחרותיו על אותן שיגיע בהם חפצו וזה בהתבוננות דעת: (יא) דבר נער וכו'· החכם יכול לדבר בלי כי יבוקש מפיו, אבל הנער לא ידבר רק לעת שנדרש להשיב· ועי"ז ידבר בקול נמרץ, ובטוב טעם, דהיינו: (יב) רב הענין בדברים מעטים וקלים בלי אריכות ומבואר, וכמרמז מתבין הדבר אשר נשאל ובכל זאת מחרים מדרך המוסר והענוה: (יד) אל תרבה דברים כאחז"ל אין מסיחין בסעודה: (יח) מפחד עדותיו· להבין דבריהם· לפי אמתתם ישבע מטוב· והפותר דברי תורה לפי חפצו ותבאר דברים להראות בה פנים למעשיו המשחתים נאסף לרעו כי ישרים דרכי יי' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם· וכמו שאמר בפסוק כ' ובפתרון מעקל ייסד ארחותיו, הרשע מצדיק רשעתו ותבאר דברי התורה לפי חפצו בבאור שקר: (כא) ואם נעלמה· החכמה ייקר אותה ויתלה החסרון בקוצר השגתו, ורשע בגובה אפו בל ידרוש החכמה ועל אשר לא ישיג החכמה יבוז לה ולא יחוס, כמשל השועל והענבים· זליו ענבים משועל בוסר הם בעיניו ראמות לאויל חכמה נואש יאמר לבו: (כב) נותן על המעשה טרם הגשתו ויתבונן אל איזה אופן יעשה לבד היותר מועיל,
לא

אַחֲרָיו: (כג) מֵשִׂים מִשְׁטָר לִדְבָרָיו כָּל יֶהְגֶּה טִיחַ תָּפֵל:
(כד) בְּאֹרַח כִּשֵּׁל כַּל תֵּלֵךְ וְלֹא תִגּוֹף בְּאֶבֶן בַּת שְׁתַּיִם
רָאשִׁים: (כה) בְּאֹרַח עָוֶל כַּל תִּבְטָח וּבְדַרְכְּךָ הִשָּׁמֵר
מְאֹד: (כו) בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ דְּעֵה יְיָ עוֹשֵׂה זֹאת נוֹצֵר עֵדוֹתָיו:
(כז) מַאֲמִין דַּת אֵל נוֹצֵר פִּקֻּדָיו וּבוֹטֵחַ בּוֹ לֹא יָמוּת:
לג (א) יִרְאֵי יְיָ לֹא יְאֻנֶּה לָהֶם רָע וְאִם יְנֻסּוּ מַהֵר יְמַלְּטוּ:
(*ב) אִישׁ אֱמוּנִים יֵלֵךְ בֶּטַח וְלֵב חָנֵף כָּאֳנִיָּה
בְּלֵב יָם סוֹעֵר: (*ג) לְמַד לְדַבֵּר אָז תִּשְׁמַע אֱסוֹף דַּעַת
וְדַע מַה תָּשִׁיב: (ד) לֵב סָכָל כְּגַלְגַּל סוֹבֵב וּמַחְשַׁבְתּוֹ כְּאוֹפַן
הָעֲגָלָה: (ה) אוֹהֵב נָבָל כְּסוּס מְיֻזָּן תַּחַת כָּל רוֹכֵב צָהֹל
יִצְהַל: (ו) מַה יוֹם מִיָּמִים וְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ כְּיוֹם בַּיּוֹם: (ז)
אָכֵן יְיָ בְּחָכְמָתוֹ הִבְדִּילָם וְחִלֵּק בָּהֶם זְמַנִּים וּמוֹעֲדִים: (ח)
מהם

עס ניכט צו בערייען ברויכט: (כג) אָרדנע דען פֿארטראג עהע דוא רע־
דעסט, זא ברינגסט דוא קיין אונגילעס געשוועץ הערפֿאר: (כד) געהע
אויף קיינען פֿערדערבליכען וועג, זא ווירסט דוא אן קיינען צווייאשפיציגען
שטיין אנשטאָססען (דיא פֿערזוכונג, אונד דער פֿערדאכט): (כה) פֿער־
טרויע ניכט אויף דען אונגערעכטען, זאָנדערן געבע זעהר אויף דיינען וועג
אַכט: (כו) אין אַללעם וואס דוא טוהסט פֿערטרויע גאט, דען אויך דאס
איזט בעאָבאַכטונג זיינער געבאָטע: (כז) ווער דעם געזעצע גאָטטעס
גלויבט, בעאָבאַכטעט זיינע געבאָטע, אונד ווער גאט פֿערטרויט, ווירד ניכט
פֿערלאַססען:

לג (א) דעם גאָטטעספֿירכטיגען, ווידערפֿעהרט ניכטס בעזעס,
פריפֿט איהן אויך נוט, זא ווירד ער באלד בעפֿרייט: (ב)
דער אויפֿריכטיגע וואנדעלט זיכער, דער הייכלער אבער גלייכט איינעם שיפֿפֿע
אויף דעם טאָבענדען מעערע; (ג) לערנע ערסט פֿאן עטוואס רעדען,
זא ווירד מאן דיך אנהערן, זאממלע קענטניססע, עהע דוא אנטווארטעסט:
(ד) דעם טאָהרן הערץ איזט וויא איין וואגענראד, זיינע געדאנקען איינע
בעווענליכע אקסע: (ה) איין פֿאלשער פֿריינד גלייכט איינעם ברינסטיגען
ראָס, דאס אונטער יעדעם רייטער וויהערט (ג. א. וויא דער הענגסט געגען
יעדע שטוטע וויהערט, זא הענגט זיך דער רעליגיאָנס־הייכלער אן יעדען
שפּעטטער, אונד ספריכט): (ו) ווארום איזט איין טאג בעססער אלס
דער אנדרע? דא דיא גאָנצע דעם טאגעס ליכט איינען טאג זא גוט וויא
דען אנדערן פֿערברייטעט?: (ז) גאָטטעס ווייזהייט אונטערשיד זיא, אונד
בע־

רעבד אנת לא תכרא לך : (כד) באורהא דשהורתא לא תאזל ולמא תתהקל בכאפא דתרתין אבנין : (כה) לא תתכל על אורהא דעולא ובאורהתך הוית זהיר : (כו) בכל עבדיך טר נפשך מטל דכל דהכנא הו נטר פוקדנא הו : (כז) דנטר אורחה נטר פוקדנא דאלהא ומן דמתתכל על אלהא לא נאבד לעלם :

לג (א) דדחל אלהא לא נפגע בה בישא אלא אן בנסינא ונהפוך ונתפלט : (ד) איך גיגלא קלילתא לבה דעולא ואיך הזירא כלהין תרעיתה : (ה) איך סוסיא עתירא רתמוהי דעולא דתחירת כל מן דרחם לה צהל : (ו) לכינא אית יומא בשנתא דמן יומתא פריש מטל דכלהון נהירא יומתא דשנתא משמשין : (ז) ברם בחכמה דאלהא אתפרשה ועבד מנהון זבנא וערנא : (ח) מנהון

ברך

לא ינחם ויתחרט אחרי המעשה, אבל סרי ממהירות חרטה: ותשמעות לשון הארמית, בלי התבוננות לא תעשה דבר, ואם עשית לא תבהל ותתחרט: (כד) באורח כסל כו'. בדרך אשר תוכל להכשל בו לא תלך. ורומז למעשה אשר יוכל להגיע נזק ממנו לא תעשה, וי"ל עוד באורח הסל, בדרך הסוד, שיש לבני אדם לחשוד אותך שתלך לדבר רע. ונ"א פן תנוף באבן בת שתי ראשים, חסד העולם, והנסיון שלא תתפתה ותבן:

לג (א) לא יאנס כו'. מי לא יראה כי התחלת הפרשה הזאת הוא באור לסוף מקרא בפו שה שלפניה, במה שסיים ובוטח בו לא ימוט, כי אף אם ינסה לפעמים בדבר רעה לא ימוט בה, כי משר ימלט: ודבר זה אמרו כבר החכמים שלפניו, כי יי צדיק יבחן, ואת אשר יאהב יוכיח: ולפי נוסח היונית נוספו במקום הזה ב' פסוקים שלא מצאתים בארמית: (*ב) איש אמונים מאמין תורה במה לבו ילך דרכו לבטח. לב חנף. שאין לבו שלם, ומזייף גלויו להראות עצמו צדיק, לובש באדר החסידות לסונות בני אדם ותחתיו יקד יקוד הגנבה, הוא טרף בדרכו כאניה טורפת בלב ים זועף, ובכל רגע ורגע תקרב להשבר: (*ג) למד לדבר דבר, אם תרצה לשאת ולתת בעסק תורה וחכמה, ותדע להשיב לשואלך דבר, תלמד תחלה לעצמך ואח"כ יהיו דבריך נשמעים. אסוף דעת, אלא כרכך מעדני תורה וחכמה, ותדע מה תשיב, ע"ד דע מה שתשיב לאפיקורוס. והחכמים באמת והפלסוף הנבון יודע לתת תשובה נכחה למכופרים המתספוכים שחולקים על אמת בדעות כוזבות וביסודות נפסדות: (ד) לב סכל כגלגל קובב, כי כל דעותיו אינן בנויות על יסודות החכמה, אך לפי מה שיראה וידמה, לכן אין לבו ומעשיו ומחשבותיו שוות בכל יום, היום אומר כך ומחר אומר כך, יום אחד מתחסד ומצטדק, וביום אחר מעול ומרשיע, מכזב היום מה שהצדיק אתמול: פעם מהלל ופעם מגנה דבר אחד, לכן סובב סובב המת מחשבותיו כאופן בעגלה: (ה) רע כבל, איש בלתי שלם בדעותיו גם אהבתו בלתי שלמה, כל איש אשר יראה יתלה בו ויחניף לו באהבתו כסוס יצהיל תחת כל רוכבו, ואין אמון באהבתו, אך לפי המשך הענין נ"ל יותר לפרש הפסוק הזה על החונף בדת אלהי, ואמר מי שאין לבו נכון בטוח באמונתו מלבד הידיעה והשתכלות, הוא כסוס

אלה

מהם ברך וקדש ומהם הפלה למלאכה : (ט) ואף בני
אדם כלם יחדיו מחמר נבראו ומעפר אדם נוצר : (י) ויי׳
בחכמתו הבדיל ביניהם והפלה דרכיהם : (יא) מהם ברך
וקדש והקריב אליו ומהם השפיל והכניע : (יב) כחומר
ביד היוצר בני אדם ביד עושמו : (יג) טוב לעמת רע חיים
לעמת מות אור לעמת חשך וצדק לעמת רשע : (יד)
שור בכל מעשי אלהים כלם שנים זה לעמת זה :
(טו) ואף אנכי באחרונה באתי ולב בני אדם כמבראשית
מצאתי : (טז) כעולל אחר הבוצר קמתי ובחסד אלהי
כבוצר יקבי מלאתי : (יז) שמעוני נגידי עם ונסיכי עדה
הקשיבו לי : (יח) בן ואשה אח ורע אל תמשל בך
בחייך

בשטיאמטע יאהרסצייטען אונד פעסטע : (ח) ער ערהאב איינגע אוס
איהנען צו הייליגען געטעטען, אונד בשטיאמטע אנדרע צו ווערקטאגען :
(ט) אויך דיא מענשען זינד אללע אוס שטויב, אונד אוס ערדע ווארד **אדם**
געבילדעט : (י) אונד דער העררר האט זיא אונטערשידען נאך זיינער גראסען
ווייזהייט, אונד איהרע שיקזאלע מאנניגפאלטיג געארדנעט : (יא) איינגע
פאן איהנען זעגנעטע אונד הייליגטע ער, אונד וויהעטע זיא צו זיינעם
דיהנסטע, אנדרע אונטערדריקטע אונד ערנידריגטע ער : (יב) וויא דער
טאהן אין דער האנד דעס טעפפערס, זא זינד דיא מענשען אין דער געוואלט
איהרעס טעפפערס : (יג) דאס גוטע איזט דעם בעזען, דאס לעבען דעם
טאד, דאס ליכט דער פינסטערניס, אונד דער פראממע דעם זינדער ענט-
געגען געזעצט : (יד) בעטראכטע אללע ווערקע גאטטעס, אללעס איזט
צווייא אונד צווייא, וואפאן איינעס דעם אנדערן ענטגעגען שטעהט : (טו)
איך האבע יא שפעטער וויא אנדרע געפארשט, אבער דיא מענשען וויא מאן
אנפאנגע אנגטראפפען : (טז) איך קאם וויא איינער דער הינטער דען
ווינצערן נאכלעזע העלט, מיט גאטטעס הילפע פיללטע איך אבער איינען קעל-
טער, וויא דער ווינצער זעלבסט : (יז) הערט מיך איהר פירסטען דעס
פאלקס, בעהערטער דער געמיינדע מערקט אויף : (יח) ווערער דעם
זאהנע, נאך דעם ווייבע, ווערער דעם ברודער, נאך דעם פריינדע, לאס
קיי-

מלא יגאל תחת כל רוכב, כן לא הגלגל הזה אינו מתמיד בתמונותיו ובדיגותיו,
ויתאום תמיד שנוי והתחדשות, וכל כת אשר יתחדש בתמונה נתלה בה, ומחניף לה,
ובפרט בימים ההם בימי החכם היו כתות כתות בדת, הפרושים, והצדוקים, והחסידים,
וכדומה לאלה, כמבואר ביוסיפון לרותיים, וכאשר נתלה בכת אחת מתלונן על זולתה,
והפסוק שאחרינו הוא אחת מתלונת המין הנפסדות, כמו להלוק על התמונה בחלוקי
הגנחות

ברך וקדש ומנהון עבד למנינא דיומתא : (ט) ואף בני
אנשא כלהון מן טינא אתעבדו ומן עפרא אתברי אדם :
ברם בחכמתה דאלהא פרש אנון ועבד אנון עמורא דארעא :
(יא) מנהון ברך ואריב ומנהון קדש ועד מא לותה מטיו
ומנהון לט והפך ועקר אנון מן מדיריהון : (יב) איך טינא
דגביל באידא דפחרא הכנא אנשא בידה דבריה למקמותא
בכל עבדוהי : (יג) לוקבל בישא אתברי טבא ולוקבל
מותא אתברי חיא ולוקבל נוהרא אתברי חשוכא : (יד)
הכנא חוי אלהא עבדוהי כלהון תרין תרין חד לוקבל חד :
(טו) ואף אנא אחרית אתיה איך מבערנא דכרמא בתר
קטופא : (טז) ובטבתה דאלהא אנא קמת ואיך קטופא
מלית מעצרתי : (יז) שומעוני שליטנא דעמא ורורבנא
דכנושתא צותוני : (יח) ברא ואנתתא ואחא ורחמא לא
תשלט

השבתות והמועדים· ויהיה לפי זה העתקת המקרא· (ווי דאס שטאָללע ראָס אונטער יעדען רייטער וויהערט, זא הענגט זיך דער קליינגלייביגע אן אללע שפעטטער, (זעקטען-שטיפטער) אונד שפריכט): (ז) מה נשתנה יום אחד מאחר הימים שיהיה היום הזה מקודש יותר? והלא אור השמש הוא יום ביום, ואין שנוי ויתרון בטבע בין יום ליום: (יא) והקריב אותם אליו, כמשפחת הכהנים ולוים, ומהם השפיל כו', ע"ד האמור (במלאכי א) הלא אח עשו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי: (יג) טוב לעמת רע· בו יורה לנו החכם דעה פילוסופיי בענין הרעות הנמשכות בעולם מצד הטוב המחויב, והטוב בעצם והרע במקרה, כנודע לחכמים: (טו) ואף אנכי כו'· בו יחזק החכם דבריו כי אין הבדל בטבעי באדם, כי אם מצד בחירת אלהי ולפי השכלת דעות בני אדם צריכה ההנהגה רבה והתבוננות זמן רב, ולז"א ואף אנכי באחרונה באתי אחרי כל הנביאים והחכמים הגדולים אשר היו באומה מאז נהיתה לגוי, כי הוא היה קרוב להפסקת הנבואה· ואחרי העיון והחקירה מצאתי כי לב בני אדם עתה כמקדם והזמן לא תשתנה בכחות הנטועות אשר בהכנות האדם, כי רק תוספות הידיעות (ערפאהרונג) מצד ארך הזמן תעמיד האחרונים על גבי הראשונים כננס ע"ג ענק, אבל הכנת האדם תמיד הוה: (טז) כעולל אחר בוצר· בו ידבר החכם כמחבר ענין, ומדמה דברי מוסריו ומשליו ואמרי דעת אשר אסף יחד בספר שלו, כעולל המאסף הענבים אחרי הבוצר, נגד המחברים החכמים אשר קדמוהו לדבר מעניינים האלה, כספר משלי, קהלת, איוב וכדומה, שחברו לדבר מעניינים כאלה, ולכן מדמה התוספות והמשלים אשר חדש מעצמו נגדם בענוה, כעולל לעמת בוצר· אשר יאסף רק שנים שלשה גרגרים בראש אמיר אשר השאיר הבוצר, אשריך חכם בזה ובענוה דבריך! לו כל המחברים כמוך היו: ובחסד אלהי, כמרגלא בפומיה דאנשא לומר בעזרת השם עשיתי זאת וזאת: מלאתי יקבי, לדקו דבריו, כי אשר עינים לו לראות יראה כמה וכמה תוספות משלי מוסר וכללי הנהגה שהוסיף החכם הזה בספרו על ספרי הראשונים אשר היו לפניו, ובג"י יש עוד לסיום הענין (איבערלעגט, דאס איך ניכט פיר איך געארבייטעט האבע, זאָנדערן פיר אללע דיא גוטהייט ליבען): (יח) בן ואשה כו'· הפסוקים האלו יזהיר החכם את בעל הון, שלא ישליט כל איש

יהיה

בְּחַיֶּיךָ׃ (יט) כָּל עוֹד אַתָּה חַי וּנְשָׁמָה בְּקִרְבְּךָ אַל תַּשְׁלֶט
עָלֶיךָ כָּל בָּשָׂר׃ (כ) אַל תִּתֵּן הוֹנְךָ לְאַחֵר לְבַקֵּשׁ מֵהֶם
חֲזֵרַת יָדְךָ לְבָשְׁתֶּךָ׃ (כא) טוֹב יְבַקְשׁוּ בָנֶיךָ מִמֶּךָּ וְאַל
תְּבַקֵּשׁ אַתָּה מֵהֶם׃ (כב) הֱיֵה שַׁלִּיט בְּמַעֲשֶׂיךָ וְלֹא תְנַבֵּל
יְקָרֶךָ׃ (כג) וְכִי יִמָּלְאוּ יָמֶיךָ לָמוּת אָז תַּנְחִיל אוֹתָם כָּל
אֲשֶׁר לָךְ׃ (כד) מִסְפּוֹא מַשָּׂא וְשֵׁבֶט לַחֲמוֹר לֶחֶם מוּסָר
וַעֲבוֹדָה לָעֶבֶד׃ (כה) תֶּן־לוֹ וְיַעֲבוֹד וְנוּחַ לְךָ פֶּן יִרְפֶּה
וְיִמְרוֹד׃ (כו) תֶּן־לוֹ וְיַעֲבוֹד וְלֹא יַמְרֶה פִּיךָ כִּי הַבַּטָּלָה
רֵאשִׁית כָּל חַטָּאת׃ (כז) אִם סוֹרֵר הוּא הַרְבֵּה מוּסָרוֹ אַךְ
בְּלִי מִשְׁפָּט בַּל תַּעֲנִישֶׁנּוּ׃ (כח) אִם יָשָׁר עַבְדְּךָ אֲהָבֵהוּ
כְּנַפְשֶׁךָ כִּי בְּדָמְךָ קְנִיתָהוּ׃ (כט) אִם נֶאֱמָן הוּא אֲהָבֵהוּ
כָּמוֹךָ כִּי נַפְשׁוֹ כְּנַפְשֶׁךָ׃ (ל) אִם תַּכְבִּיד עֻלּוֹ וְיִמָּלֵט מִיָּדְךָ
אַיֵּה אֵיפוֹא תְּבַקְשֶׁנּוּ׃

לד (א) מְרַדֵּף רִיק יִמְצָא כָּזָב וַחֲלוֹם שָׁוְא שׂוֹמַחַת לֵב
בָּעַר׃ (ב) מְאַחֵז בְּצֵל וְצֹפֵן רוּחַ אִישׁ מַחֲזִיק
בְּחֶזְיוֹן לָיִל׃ (ג) מַחֲזֶה בַּחֲלוֹם תְּמוּנָה בַּמַּרְאֶה לְעֻמַּת
הרואה

קיינעם גוואלט איבר דיך, זא לאנגע דוא לעבסט: (יט) וויל דוא נאָך
לעבסט אונד אַהטעמן קאננסט, זא איברטראגע דיינע בעזאָרגונגען אן קיינען:
(כ) גיב איינעם אנדערן ניכט דיין געלד, דאמיט דוא עס הערנאך ניכט
ערבעטטעלן מוסט: (כא) בעססער איזט, דאס דיינע קינדער דיינער
בעדירפען אלס דאס דוא אויף דער קינדער גאבע ווארטעסט: (כב)
בלייבע הערר דיינער געשעפטע, דאס דוא דיר דיינע עהרע ניכט בעפלעקסט:
(כג) אם ענדע דיינער לעבענסטאגע, דאן פערטהיילע דיין אייגענטוהם:
(כד) פוטטער, שטאָק, אונד לאסט, געהערט פיר דען עזעל; בראד,
צוכט, אונד ארבייט, פיר דען קנעכט: (כה) האלטע דען קנעכט צור
ארבייט אן, זא האסט דוא רוהע פאן איהם, לעסט דוא איהן מיסיג געהן,
זא עמפערט ער זיך: (כו) לאס איהן ארבייטען, דאס ער דיר ניכט
אונגעהאָרזאם ווערדע; דען מיססיגגאנג מאכט אללער לאסטער אנפאנג:
(כז) געהאָרכט ער דיר ניכט, זא ציכטיגע איהן, שטראפע איהן אבר
אהנע אורזאכע ניכט: (כח) האסט דוא איינען טרייען קנעכט, זא האלטע
איהן גוט, דען דוא האסט איהן מיט דיינעם בלוטע ערוואָרבען: (כט) איזט
ער דיר טרייא, זא ליבע איהן וויא דיך זעלבסט, דען זיין לעבען איזט זא
גוט וויא דאס דייניגע: (ל) בעהאנדעלסט דוא איהן אבר איבל, אונד ער
לויפט

תשלט בך בחייך: (ט) עד אנרת חי ונשמתא בך לא תשלט בך כל בסר לא תתל לאחרנא נכסיך למוהפך ולמנא מנהון: (כא) מטל דטב הו דנבעין מנך בניך מן דתבעא אנת מנהון: (כב) בכל עבדיך הוית מעלי ולא תתל מומא באיקרך: (כג) ובזבנא דנגמרון מנינא דיומיך ביומא דמותך אורת נכסיך לבניך: (כד) כסתא שוטא וטענא לחמרא ומרדותא ולחמא ופולחנא לעבדא: (כה) לא תתל לה ניחא ואן ארימא ברישה בעא חרורא: (כו) פלוח בעבדך ולא נמרוד מטל דסוגאא דבישא עבד בטלנא: (*) ואיכנא דולא לה אשלטיהי בביתך: (*) ואן לא שמע לך אכנא אסירוהי לא דין הכנא על כל נש: ודלא בנמוסא לא תעבד צבו: (כט) אן חדהו עבדך נהוא אכותך מטל דאכותך הכנא הוסרנך: אן חדהו עבדך איך אחוך חשוביהי לא תתכתש כדמא דנפשך: (ל) מטל דאן רתטרפיוהי נפוק נאבד ובאידה אורחא תשכחיוהי:

לד (א) דבעא סריקותא משכח כדבותא והלמא והדותא סריקתא: (ב) איך אנש דאחיד טללא ומפרח עופא הכנא הו מן דמהימן לחווא דליא: (ג) הכנא הו חזוא

לויפט דיר דאפאן, ווא ווילסט דוא איהן אויפזוכען?

לד (א) טהארען בעטריגען זיך מיט לעערען האפנונגען, פער= שטאנדלאזע פערלאססען זיך אויף טרייאע: (ב) אויף טרייאע האלטען, הייסט עבען זא פיל אלס נאך דעם שאטטען גרייפען, אונד דען ווינד האשען: (ג) טרייאע זינד בילדער אהנע וועזען, וויא געזיכטער אים

יהיה מי שהוא, על חילו ונכסיו, כדי שלא יצטרך להכניע עצמו אליהם לבקש מהם נדבת ידו מחילו ועמלו, כי אב אחד יחיה עשרה בנים ולא עשרה בנים אב אחד:

לד (א) מרדף ריק. בו יכרית דעות הנפסדות בהמון העם, רועי רוח רודפי הבל, להתפתות מהבלי שוא, (אברגלויבען), מפיחות כזבים הטפלות המוזרות בלבנה. והראשון והוא האמונה בחלומות, וכבר אמר הנביא, החלומות שוא ידברו, והחכם אמר כי בא החלום ברוב ענין, והתנא אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין (הוריות דף יג ע"ב). וז"ש מרדף ריק כו'. הכסיל שנפשם, מאנו ידיו לעשות בחריצות להשיג, ומאמין בכחו המדמה, ע"י איזה דבר שטות והבל, כי בם יצליח:
(ג) תמונת המראה כו'. בו יורה טבע החלום כי הוא בא מהרהור היום, ורעיוני על משכבו סליקו, ובהיות החושים בטלים בשנה, יעשה כח המדמה פעולת החושים, יצייר וירכיב המוחשים והמושגים אשר שתקבלו במוח מפעולות יום בחלום לילה, כפרצוף הנראה

הָרוֹאֶה׃ (ד) מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא וֶאֱמֶת מִשֶּׁקֶר׃ (ה) נַחַשׁ קֶסֶם וַחֲלוֹם הֶבֶל הֵמָּה גַּם יַחַד וְשׁוֹגֶה בָּם שׁוֹמֵם רוּחוֹ׃ (ו) אִם לֹא מֵאֵת יְיָ נִפְקַדְתָּ אַל תִּתֵּן לַחֲלוֹם לִבֶּךָ׃ (ז) רַבִּים נִפְתּוּ בַּחֲלוֹם וְתוֹחַלְתָּם נִכְזָבָה׃ (ח) כִּי אֵין חֵפֶץ יְיָ בְּכָזָב וְחָכְמַת בְּנֵי עָוֶל בַּלַּיְלָה תֵּאָמֵן׃ (ט) גֶּבֶר מְנֻסֶּה רַבָּה מַדָּעוֹ וְאִישׁ נִבְחָן יַשְׂכִּיל דְּבָרָיו׃ (י) אִישׁ לֹא נִסָּה מַה יֵּדַע כִּי בַּמַּסָּה תִּרֶב הַחָכְמָה׃ (יא) רַבּוֹת חָזִיתִי בְּנִסְיוֹנַי וַהֲמוֹן חֲלִיפוֹת חָלְפוּ עָלַי׃ (יב) פְּעָמִים רַבּוֹת לְשַׁעֲרֵי מָוֶת הִגַּעְתִּי וּבָהֶם נִצַּלְתִּי׃ (יג) יְיָ עוֹשֶׂה רְצוֹן יְרֵאָיו כִּי רַב מִבְטַחְתָּם בּוֹ׃ (יד) רָחוֹק מִצַּדִּיקִים תּוּגָה כִּי בַּייָ מִבְטֶחָם׃ (טו) אַשְׁרֵי אִישׁ יְרֵא יְיָ מָה רַב מְגִנּוֹ וּמָה עֹז מַחֲסֵהוּ׃ (טז) עֵינֵי אֱלֹהִים עַל כָּל אוֹהֲבָיו מָגֵן וּמַצִּיל וּמִשְׁעַן עֹז׃ (יז) מַחֲסֶה מִשּׁוֹאָה פּוֹרֵק מֵאוֹיֵב רוֹפֵא חוֹלִים וְסוֹמֵךְ נוֹפְלִים׃ (יח) מְשׂוֹשׂ לֵב אוֹר עֵינַיִם וְחַיֵּי נְעִימִים וְשֹׂבַע בְּרָכוֹת כָּל אֵלֶּה כִּפְלַיִם עַל צַדִּיקִים יֶאֱתָיו׃ (יט) עוֹלוֹת רְשָׁעִים עָוֶל וְזִבְחֵיהֶם לֹא לְרָצוֹן׃ (כ) אֵין חֵפֶץ לַייָ

בעולותיהם

איין שפיגעל פאן דעם אייסערן געגענשטאנדע: (ד) וואס אונריין איזט, וויא קאן דאס ריין ווערדען? וויא קאננען ליגען וואהרהייט זיין? (ה) אהנ-דונגען, פארבעדייטונגען, אונד טרייאמע, זינד ניכטס (אלס פאראורטהיילע אונד אברגלויבען), אונד פיהרעט דען אירדע, דער דאראן גלויבט, (זיא פער-אורזאכט אמנכאאהל טוועראוהט): (ו) האלטע ניכטס דאפאן, ווען עס ניכט געטטליכע איינגעבונגען זינד: (ז) פיעלע ליסען זיך דורך טרייאמע בעטריגען, אונד פאנדען זיך הערנאך אין איהרען האפנונגען געטייטשט: (ח) דען גאט אפפענבארט זיך ניכט דורך ליגען, נור בעטריגערייען זאכט אמן דאדורך גלויבהאפט צו מאכען: (ט) איין ערפאהרנער אמן פערשטעהט פיל, דען ערפאהרונג מאכט ווייזע: (י) ווער ניכט געפריפט ווארד, ווייס ווניג, דער בעטראגנע אבר פערמעהרט זיינע קלוגהייט: (יא) פיעלע ערפוהר איך בייא איינער פריפונג, ובוועכסעלנדעס שיקזאל טראף איך: (יב) יא אפט וואר איך אין טאדעסגעפאהר, אונד דורך זיא בין איך געררעטטעט: (יג) דען ווילען דער גאטטעספערעהרער ערפיללעט גאטט, וויל איהר צוטרויען צו איהם איזט זעהר גראס: (יד) דער גאטטעספירכטיגע איזט ניכט בע-זארגט, נאך פורכטזאם, דען גאט איזט זיינע צופערזיכט: (טו) היילו דעם גאטטעספערעהרער! גראס איזט זיין רעטטער! איהר בעשיטצער אעכטיג-

גאטטעס

חזוא והלמא דלוקבל פרצופא דמותא דאפא : (ד) ומן
ריש עמה נפק זכותא ומנו כדבא דנזכא : (ה) כל נחשא
וקצמא וחלמא טעיותא ודמהימן להון תמן לבה : (ו) ואן
לא מן קדם אלהא אתפקד למטעא בחושבני לליא לא
התל להון לבך : (ז) סגיאא גיר דבחלמא טעו אורהא
ואתתקלו בשביליהון : (ח) באתרא דלית בה חטהא רעא
אלהא מטל דהכמתא דעולא בלליא מתהימנא : (ט)
גברא חכימא נבקא סגי ודכשר מדם בצא : (י) דלא נסי
קליל הו ידע ודנסי לסגי חכמתא : (יא) סגי חזית כד
נפית וצבותא סגיאתא עבר עלי : (יב) זבנתא סגיאתא
למותא מטית ואתפצית מטלתהין : (יג) צבינא דדחלוהי
עבד מריא מטל דרב הו סברה ופרק : (יד) דדחל אלהא
כוביה לרוחה על מן אתתכל ומנו הוא לה סמוכא : (טו)
עינוהי דמריא על כלהון עבדוהי ומגן ופרק ותוכלנא הו רבא
ומסתרנא מן סנאא ופרוקא מן בעל דבבא ומשוזבנא הו מן
מחותא וסמך מן דלמפל : (יח) חדותא דלבא ונוהרא
דעינא ואסיותא דחיא ובורכתא הלין כלהין אעפא על זדיקא
נאתין : (יט) עלותהון דעולא עולא אנין ולא מתקבלין
קורבניהון : (כ) לא גיר צבא אלהא בעלותהון דהטיא
ולא

(טז) גאטטעס אויגען זעהן גנאדיג אויף דיא, דיא איהן ליבען, ער איזט
איין שילד, איין עררעטטער, איינע מעכטיגע שטיצע : (יז) איין שוץ פאר
פיינדע, איין ערלעזער פאן ווידערזאכערן, היילעט קראנקע, אונטערשטיצט
וואנקענדע : (יח) ערפרייעט דאס הערץ, ערהייטערט דיא אויגען,
פערגיגטעס לעבען, זעגנען אין געשעפטען, אללע דיזע האט דער פראממע
צווייפאך : (יט) אונרעכטמעססיגע אפפער בלייבען אונרעכט, זיא ווירקען
קיינע גנאדע אויס : (כ) דער עוויגע פינדעט קיין געפאללען אן זאלכעם
אב:

הנראה בחלום מקום שנופלים עליו מתמונת הרואה שעומד לנגדו: (ה) נחש כו'
נחשים הבלים יתלה בהמון מינים ממינים שונים, ימנו השעות והימים, או יעשו סמנים
בפגיעתם בדבר, נר דולק הוא סמן לזה וכדומה, ומי יכיל הבליהם והם ידועים:
(ט) גבר מנוסה, הוא איש אשר נסה ובחן הרבה וקרה לו ענינים רבים ופגעים
מתחלפים עברו עליו, ונגם הניגה בדברים רבים והלך הנסיון לבו בחון, והוא מתיישב
מאד לענין שלפניו, כי איש מנוסה ידע ערך הבלי הנחשים כי בהבל יתבלו, כי הבחינה
והנסיון בארך הימים הודיעו לו להכיר הדברים ותכונתם באמתות ערכם: (יד)
רחוק

בְּעוֹלוֹתֵיהֶם וְלֹא בְּרֹב קָרְבְּנוֹתָם יִשָּׂא חֶטְאָתָם׃ (כא)
מַקְרִיב זֶבַח מֵהִיל דַּלִּים זוֹבֵחַ בֵּן לְעֵינֵי אָבִיו׃ (כב) לֶחֶם
צַר חַיֵּי מִסְכֵּן וְטוֹרְפוֹ מִיָּדוֹ שׁוֹפֵךְ דַּם נָקִי׃ (כג) עֹשֵׁק
מִחְיַת רֵעֵהוּ חוֹמֵס נַפְשׁוֹ וְעוֹצֵר שְׂכַר שָׂכִיר שׁוֹפֵךְ דָּמוֹ׃
(כד) זֶה בּוֹנֶה וְזֶה פּוֹרֵץ מֶה עָשׂוּ גַּם שְׁנֵיהֶם הֲלֹא לְרִיק
עֲמָלוֹ׃ (כה) זֶה מְבָרֵךְ וְזֶה מְקַלֵּל בְּקוֹל מִי יִשְׁמַע יְיָ׃
(כו) רוֹחֵץ לַמֵּת וְשָׁב אֵלָיו אֵיכָה יִטְהָר׃ (כז) צָם עַל
חֲטָאָיו וְשָׁב אֲלֵיהֶם תְּפִלָּתוֹ מִי יִשְׁמַע וְצוֹמוֹ מַה הוֹעִיל׃
לה (א) זִבְחֵי צַדִּיקִים שַׁוְעַת פִּיהֶם וְקוֹל רִנָּתָם יְבַקַּע
שָׁמָיִם׃ (ב) עֹשֶׂה צֶדֶק טוֹב מִזֶּבַח וְנוֹצֵר
תּוֹרָה מִמַּקְטִיר חֵלֶב׃ (ג) עֲזוֹב חֲטָאִים רְצוֹן יְיָ וְהַהֲדַל רֶשַׁע
יְכַפֵּר פָּנָיו׃ (ד) מַתַּת אִישׁ טוֹב תְּהִי לְרָצוֹן וְזֵכֶר צַדִּיק לֹא
יִשָּׁכַח לָנֶצַח׃ (ה) תֵּן לַדַּל בְּעַיִן טוֹבָה וְאַל תְּזַעֵף
בְּנִדְבָתֶךָ׃ (ו) בְּכָל מַתַּת יָדְךָ תַּצְהִיל פָּנֶיךָ וְהַלְוֵה לַדַּל
בטוב

אפפער, אונד ער ווירד דאדורך ניכט פערזעהנט: (כא) ווער פאם
ראובע גוט אפפערט, איזט וויא איינער, דער אין געגענווארט דעס פא=
טערס, דען זאהן שלאכטעט: (כב) דירפטיגעס בראד איזט דעס אראמען
לעבען, ווער איהן דארום ברינגט, איזט איין מערדער: (כג) ווער
איינעם זיינע נאהרונג רויבט, טעדטעט איהן; ווער דעם טאגלעהנער דען
לאהן פארענטהעלט, איזט איין מערדער: (כד) ווען איינער בויעט, אונד
דער אנדרע נידעררייסט; וואס לייסטען זיא איינאנדער מעהר אלס מיהע?
(כה) ווען איינער זעגנט, אונד דער אנדרע פלוכט; וועסן וואונש זאלל גאט
ערהערען? (אענטליכע ווינשע קאנען, וועדער פיר, נאך געגען דאס גליק
איינעס אנדערן עטוואס אויסריכטען, גאט האנדעלט, פאן ניאמאנד בע=
שטימט, נאך פרייער גיטע): (כו) ווען זיך איינער פאן טאדטען=בע=
ריהרונג רייניגט, אונד איהן ווידער בעריהרט, וואס ניצט דען וואשען?
(כז) זא דער, זיינער זינדען וועגען פאסטעט, אונד זיא ווידער בעגעהט,
ווער ווירד זיין געבעט ערהערען, אונד וואס היילפט זיין פאסטען?
לה (א) דער פראמען אפפער איזט, איהר אנדעכטיגעס געבעט,
אונד איהר פלעהן דרינגט דורך דיא הימעל: (ב) טוגענד
איבן איזט בעסער אלס שלאכט=אפפער, דאס געזעץ בעאבאכטען, אלס פעט=
אפפער: (ג) זינדע פערלאססען איזט וואהלגעפאללען גאטטעס, פרעפעל
איידען איזט פערזעהנונג: (יד) דיא גאבע איינעס וואהלטהעטיגען
וואנ=

ולא בסוגאא דקורבניהון שבק להון : (כא) איך אנש דנכס ברא קדם אבוהי הכנא מן דמקרב קרבנא מן דמסכנא : (כב) לחמא דחסרא חייהון דמסכנא ודכלא לה מנהון אשר דמא זכיא : (כג) דקטל לחברה ירת נכסוהי ודאשד דמא זכיא לאלהא גלא דטלם אגרא דאיגרא טלם לבריה והו מקבל פורענא בישא : (כד) חד בנא ואחרנא סתר מנא אהניו אלא עמלא סריקא : (כה) חד מברך ואחרנא מליט בקלא דמן מן תריהון נשמע אלהא : (כו) דסחא מן מיתא והפך קרב לה מנא אהני מן מסחותה : (כז) דצאם מן חטהוהי והפך עבד להון צלותה מנו שמע או מנא אהני דצא :

לה (א) קורבניהון דזדיקא צלותא דפומהון ועבדיהון שמיא בזעין : (ב) אן עבדת מדם דכתיב בנמוסא אסגת פולחנא ודנטר פוקדנא טוביה לרוחה : רמא חובלא טבא מן דמקרב קורבנא ודעבד זדקתא נטר נמוסא הו : (ג) צבינה דאלהא למסטא מן כל דביש וכלי הילך דלא תעבד דסנא : (*) לא תתחזא קדמוהי סריקית מטל דכל דעבד דשפירי נטר פוקדנא הו : (ד) מוהבתא דבר אנשא טבא תתקבלי ודוכרנהון דזדיקא לא נתטעא לעלם : (ה) בעינא טבתא הב למסכנא ולא תתזיע במוהבתך : (ו) בכל מוהבתך נהוין נהירן אפיך ובחדותא אוזף למן דלא

אהנגעס איזט אנגענעהם , דעם פראמען אנדענקען איזט אונפערגעסליך : (ה) גיב דעם ארמען מיט פריינדליכעם אויגע, אונד צייגע קיינען פער= דרוס ווען דוא וואָהלטהאטען איבסט : (ו) צייגע בייא יעדער גאבע היי=

רחוק מצדיקים · מה גדול כח המאמר הזה, לאיש מחזיק ביראת יי' בתמים, ומאמין בהשגחתו, ובכל אשר יקרנו יקוה ליי', אם טובה יודנו, ואם רעה יסבול · יען חפץ הוא, ומחכה לתשועתו, כי ימלטנו, כמאמרו בראש פרשה יג ע"כ לב נכון בטוח ביי', ולא יירא ולא יפחד, אבל הכופר, בכל צרה קרובה תתבלבל דעתו כי לא ידע מאין יבוא עזרו, והוא כאניה בלב ים זועף מאין תוחלת : (כה) זה מברך כו' · יאמר בזה גם ברכת אדם גם קללתו לא מעלה ולא מוריד, כי יי' עושה לפי צדקתו ואין מאומה לא בברכה ולא בקללה זולתי בצדיקי אבות עולם אשר כח בידיהם להמשיך שפע טוב על המבורך :

לו

בטוב לבב: (ז) כי יי יגמול עליך וכפלים ישיב לך: (ח)
מלוה ליי חונן דל כי מי ישלם מבלעדו: (ט) שועת
נכאים ישמע יי וצעקת מצוקים לפניו תעלה: (י) לא
יעזוב אנקת יתומים ודמעות אלמנה מקשיב: (יא) עובד
יי בשמחה ירצה ותפלתו מעל לעננים תעל: (יב) ואף
יי לא ישקוט עד יפקוד אותם ובמשפט קשה ישפוט
קובעיהם: (יג) לגוי אכזרי ישיב גמול ועריצת חטאים
תאבד: (יד) יגמול לרעים אונם ולעושי עול עלילותם:
(טו) עד ידין יי דין עמו וישיש לבם בפרעות אויב: (טז)
יבושו שונאים בעת צרתם כקוים למטר בחורב ואין:

לו (א) אל אלהי עולם רחם עלינו שפוך חמתך על
הגוים אשר לא ידעוך: (ב) הרם ידך על
עם נכרי למען ידעו גבורתך: (ג) קדש שמך בם לעינינו
כאשר נקדשת בנו לעיניהם: (ד) וידעו גם הם כמונו
כי אין אלהים מבלתך: (ה) חדש אותותיך ושנה מופתיך
חזק ידך וזרוע ימינך: (ו) העירה אפך ושפוך זעמך
שבור

הייטערס געזיכט, אונד לייהע דעם ארמען פאן גאנצען הערצען: (ז) דען
גאטט ווירד עס דיר טאהן פערגעלטען, אונד דיר עס דאפפעלט ערזעצען:
(ח) ווער דעם ארמען גוטעס ערצייגט, לייהט גאט, דען ווער פערגעלט
אויטער איהם: (ט) דאס געבעט דעם בעדרענגטען ערהערט גאטט,
אונד דיא קלאגע דעס נאהטליידענדען דרינגט צו איהם עמפאר: (י) ער
פעראכטעט דער וייזען געבעט ניכט, נאך דיא וויטווע ווען זיא קלאגט:
(יא) ווער גאט מיט לוסט דיהנט, מיזט אנגנעהם, אונד זיין געבעט דרינגט
דורך דיא וואלקען: (יב) גאט אבר לעסט ניכט עהער נאך, ביז ער זיא
בעדענקט, אונד שטראפט איהרע אונטערדריקקער הארט: (יג) ביז
ער דיא טיראנניטען נאציאנען נאך איהרעם פערדיהנסט פערגאלטען, אונד
דיא בארבארן אויסגראטטעט: (יד) דיא פרעפלער נאך איהרעם אונ=
רעכט, אונד דיא גוואלטאיבענדען נאך איהרער האנדלונג פערגילט: (טו)
ביז ער זיך ענדליך דער זאכע זיינעס פאלקט אנגנאאמען, אונד זיא, דורך
בעשטראפונג דער פיינדע, ערפרייעט האט: (טז) דיא פיינדע אבר,
ווערדען נור לייט דער נאהט זא שמארצהט צוריקקעהרן, אלס דיא, אין
דער דירהע פערגעבליך אויף רעגען ווארטען (זיא ווערדען גלויבען גנאדע
צו פינדען, אבר אומזאנסט):

(לו)

דלא פרע לך : (ז) מטל דאלה פרועא הו ורבו רבון הו פרע לך : (ה) הב לאלהא אכמא דיהב בעינא טבתא ובאידא רבתא מן דיהב גיר למסכנא לאלהא הו מוסף מנו גיר פרוע אלא אן הו : (*) לא תשתוחר מטל דלא מקבל ולא תתכל על קורבנא דהטופיא : (*) מטל דאלהא עבד דינא הנא ולית קדמוהי מאסב באפא : (ט) עאלא קדמוהי צלותה דמסכנא ובעותא דעייקי רוח שמע : (י) לא שבק אנקתא דיתמא וצלותא דארמלתא שמע : (יא) מרדא דנפשה דמסכנא הו שמע וצלותה דמסכנא עננא מרכנא : (יב) צלותהון דמסכנא לעל מן עננא סלקא וקדם מרא רבותא עאלא לא עברא עד מא דמבדק עליה ודינא דקושתא דאן : (יג) ואף מריא לא נסלא ולא נשבוק ולא נבטל עד מא דנתבע עבדיהון דעולא ולעממא נהפך פורענא עד מא דנובד עושנהון דחטיא : (יד) ולשליטנא עולא מפסקו נפסק עד מא דנהפך לבישא חובליהון ולעבדי עולא תרעיתהון : (טו) עד מא דנדון דינא דעמה ונחדא אנון בפורענותה : (טז) ונבהת סנאא בערנא דאולצנא איך עננא דמטרא בזבנא דמתבעא :

לו (א) פרוקין אלהא לכלן ואיתא רוגזא על עממא דלא ידעוך : (ב) ארים אידך על עמא נוכריא דנדעון גנברותך : (ג) כמא דלעיניהון אתקדשת בן הכנא לעינין אתקדשת בהון : (ד) דנדעון אכמא דידען דלית אלהא לבר מנך : (ה) חדת אתותא ושנא תמיהתא תקף אידא ודרעא דימינא : (ו) אעיר רוגזא ואשור חמתא תבר

סנאא

לו (א) אָ גאט, העררר דעם וועלטאללס, ערבארמע דיך אונזער! טיטטע דיינען צאָרן איבר דיא פעלקער אויס, דיא דיך ניכט קעננען וואללען : (ב) ערהעבע דיינע האנד געגען יענע באַרבאַרישע נאַציאָנען אויף, דאס זיא דיינע מאַכט ערקעננען : (ג) גלייך וויא זיא דיך פאן אונס געבעטען, זא איטטען וויר דיך פאן איהנען אנגעבעטען זעהן : (ד) אמגען זיא דאָך אויך ערקעננען, זא וויא וויר עס ערקעננעט האבען, דאס אויסר דיר קיין גאט זייא : (ה) ערנייערע דיינע צייכען, ווידער־ האָלע דיינע וואונדער, פערהערדליכע דיינע מאכט, אונד צייגע דיינע אונ־ איבר־

שבור שונא והסר אויב : (ז) כי בא הקץ הגיע זמן ומי
יאמר לך מה תעשה : (ח) באש אפך העביר שונא וצרי
עמך הכניע : (ט) הפר גזר צר האומר אני ואפסי עוד :
(י) קבץ כל שבטי יעקב ושבו אל ארץ אחוזתם כאשר
נשבעת מימי קדם : (יא) הרם קרן ישראל אשר קראת
שמך עליו לאמר בני בכורי ישראל : (יב) רחם על עיר
הקדש ירושלים מקום קדשך : (יג) מלא ציון ביקרך
והיכל הקדש בכבודך וימלאו דברי נביאיך מקדם : (יד)
האר לב עם סגלתיך ושים נבואתך בפי חוזיך : (טו) השב
גמול למיחלים לך ויאמנו דברי נביאיך : (טז) שמע
תפלת עבדך ורצה עמך וידעו כל אפסי ארץ כי אתה הוא
לבדך אל מלך עולם : (יז) כל מאכל תקח נפש ואכל
מאכל יערב : (יח) חיך יטעם אכל ולב חכם אמרי שקר :
(יט) לב נוכל יבין מדחה ואיש חכם ידע להנצל : (כ)
לפי גמל משאו ואדם לפי שכלו : (כא) כסף וזהב באבן
יבחנו

איבערווינדליכע רעכטע: (ו) ערוועקע דיינען צאָרן! שיטטע דיינע וואוהטע
אויס, צערמאַלמע דען פיינד, פערניכטע דען האַססער: (ז) דען דאס
ענדע (דער ליידען) איזט נון געקאָממען, דיא צייט ריקט העראַן, ווער דאַרף
דיר ראַטהען וואס דו טוהן זאָללסט? (ח) דורך דיינען פייער-צאָרן
פערטילגע דען פיינד, אונד דעמיהטיגע דיא בעדריקקער דיינעס פאָלקס:
(ט) פערניכטע דיא געוואַלט דעס פיינדעס, וועלכער זיך דענקט: אויסער
מיר איזט קיינער: (י) פערזאַממלע אַללע שטאַממע יעקב'ס, אונד פיהרע
זיא ווידער נאך איהרעם לאַנדע צוריק, וויא דו איהנען פאַר אַלטערס צו-
געשוואָהרען: (יא) ערהעבע דיא הערשאַפט ישראל'ס, דאס דיינען
נאַמען פיהרט, אונד דאס עס איינסט ערסטגעבאָהרנען זאָהן גלייך
אַכטעסט: (יב) ערבאַרמע דיך דער הייליגען שטאַדט ירושלים, דען אָרט
דיינעס הייליגטוהאַמס: (יג) ערפיללע ציון ווידער מיט דיינער הערליכ-
קייט, אונד דען הייליגען טעמפעל מיט דיינעם אַבגלאַנץ, דאַמיט דיא פאָן
יעהער פראָפעצייהעטען פערהייסונגען אין ערפיללונג געהן: (יד) בעלייכטע
דיין ליבלינגספאָלק (דורך בעלעהרונג), אונד גיב דיינען פראָפעטען דיא וויי-
זאַגונג ווידער: (טו) פערגעלטע דענען, דיא דיינע פערהייסונגען זאָ
שטאַנדהאַפט אַבוואַרטען, דאַמיט דיינע פראָפעטען בוועהרט ווערדען: (טז)
ערהערע הערר דאס געבעט דערער, דיא דיך אַנרופען, אונד וואָללפאַהרע
דיי-

סנאא ובטל בעל דבבא: (ז) אבע קצא ומטא זבנא מטל
דלית דנאמר לך מנא עבד אנת: (ח) ברוגזא ובנורא
אעבר סנאא וכל רורבנא ושליטנא דעממא: (ט) בטל
תגא דסנאא דאמר דלית אכותי: (י) כנש כלהון שבטוהי
דיעקיב ונארתון איכנא דאמרת מן יומתא קדמיא: (יא)
והדי על עמך דאתקרי שמך עלוהי על ישראל ודקריתיה
בוכרך: (יב) רחם על מדינתא דקודשך על אירושלים
אתרא דשכינתך: (יג) מלי ציהון מן רבותך ומן איקרך
היכלך ואקים סהדותא דעבדיך איך דמן קדים: (יד)
ונאתין נביותא דנבייך אילין דמללון בשמך: (טו) ותתל
אגרא למן דנהוא משכא לך ונבייך נתהימנון: (טז)
ותשמע צלותא דעבדיך איך צבינא דעמך ונדעון כלהון
דבסופי דארעא דאנת הו אלהא לעלם עלמין: (יז) כל
מאכלא מקבלא נפשא ברם אית מאכולתא דמן מאכולתא
בסימא: (יח) פומא טעם טעמא דמאכולתא ולבא דהכימא
מלא דעולא: (יט) לבא טמירא סגיאא צפתה וגברא
חכמיא

דיינעם פאלקע: דאמיט דיא גאנצע וועלט איננע ווערדע, דאס דוא אללין הערר אונד קעניג דער וועלט ביזט: — (יז) דער מאַגען ניממט אללע שפייזען אן, איינע שפייזע איזט אבער בעססער אלס דיא אנדרע (ד. ה. מאן מוס אין אללען דינגען אונטערשיידען לערנען): (יח) וויא דער גוימען שפייזע קאָסטעט, זא דער פערשטענדיגע דיא ליגן: (יט) איין רענקפאָללער מענש בערייטעט דיא פאללע; דער ערפאהרענע אבער וייס איהם אויס צו וייכען: (כ) נאך דעם קאַמעעל איזט דיא לאסט, זא דער מאן נאך זיינעם פערשטאנדע: (כא) גאלד אונד זילבער ווירד מיט דעם שטיין פראבירט, דאס

לו (יז) ואכל מאכל יערב, יורה לנו בזה, כי האדם צריך שידע להבחין בין דבר לדבר ולהבדיל ביניהם, כי אם אין הבדלה אין דעת כי ע"כ קבעו הבדלה בחונן הדעת: (יט) יכין מדחה יחשוב ומזמות ללכוד זולתו בערמתו; ואיש חכם יודע להנצל, בערמה מול ערמה, אך הרשע משתמש בערמה להזיק לאחרים, והחכם משתמש בה להפקיע את עלבונו מתנו כמעשה יעקב בפלול המקלות עם לבן: (כ) לפי גמל כו'· כתובות (דף סז)· פי' אדם לפי שכלו נתפס, עם אדם גדול מדקדקים יותר במעשיו מזולתו· ובב"ר (פ' יט) והנחש הי' ערום תנא דבי ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא: (כא) ואדם בכסף וזהב· כי נסיון גדול הוא לאדם שינקה במתון כאשר אמר לעיל פרשה ל' פסוק טו'· ושידע להפנות אותו על אופן ראוי, ולא יהיה לא כילי ולא מפזר: (כב) מוקש אדם כו', אם האדם עושה דבר ונכשל בו אם שלא הכין המונעים.

יבחנו ואדם בכסף וזהב : (כב) מוקש אדם ייטיב דרכו
ומקשה לבו אין מזור לו : (כג) לא יערב לכסיל אמת אם
לבו כל ישתאה בה : (כד) דבר אין לו שחר נפלא בעיני
אויל וחכם באשר יבין יתענג : (כה) פה צמא למים ואזן
כסיל לחדשות : (כו) אשה יפה תצהיל פנים יקרה היא
מכל מחמדי עין : (כז) שמחת בעל אשה יפה ויתרון
חפצו בכל היא : (כח) אם פיה הוצק חן ולבה מלא טוב
אין באישים דומה לו : (כט) אשר לו אשת חיל קנייניו
יפרוצו כי עזר היא לימינו ועמוד למבטח עז : (ל) נחלה
בלי גדר תהי לבז ואדם באין אשה הנו תעה כה וכה : (לא)
מי יבטח על שודד אל כל מקום נודד כן אדם קן אין לו
יומם ומקום ללון לפנות ערב : (לב) בעיני אשה ייטב כל
איש ואיש יבחר אשה מרעותה : (לג) כהולד בן תשמח
האם ויש בת טובה מבן :

לז (א) כל רע יאמר רע אני ויש רע בשמו : (ב) רע
נאמן שמר־לך כנפשך : (ג) אוהב נהפך
לאויב עזה כמות שנאתו : (ד) אי מזה תבא הרעה ערמה
ומרמה

דאס מעטאללע הערץ ווירד מיט גאלד אונד זילבער : (כב) דורך איינען
פאלל ווירד אמן פארזיכטיגער, איין פערשטאקטעס הערץ אבר בלייבט
אונהיילבאר (עס ניאאט קיינע בעסטרונג אן) : (כג) דער טאהר פינדט
אן דער איינפאכען וואהרהייט קיינען געפאללען, וויל זיא ניכטס ערשטוינענ־
דעס האט : (כד) פערשטאנדלאזע דינגע עררעגען בייא דעם טאהרען
בוואונדרונג, דער וויזע היגעגען פרייעט זיך נור מיט דעם וואס ער בע־
גרייפט : (כה) וויא דער דורסטיגע נאך וואססער לעכצט, זא דער טאהר
מיאאער נאך נייאיגקייטען : (כו) איינע שענע פרויא ערהייטערט דעס
מאננעס אנגזיכט, זיא מיזט מיהם טעלבארער אלס אללא ערגעצליכקייטען :
(כז) איינע שענע פרויא מיזט דעם מאננעס פריידע, זיא פערשאפט מיהם
פארינגע אין אללעם : (כח) זינד מיהרע ווארטע מיינגעהאענד אונד מיהר
הערץ פאללער גיטע, ווער גלייכט מיהם אונטער דען גליקליכען? (כט)
ווער איין בידערס וויב האט, דעסען פערמעגען ניאאט מיאאער צו ; דען
שטעטס מיזט זיא מיהם צור האנד, אונד בייא יעדעם אונפאלל איינע צו־
פערזיכטליכע שטיצע : (ל) איין גוט אהנע צוין שטעהט טואלאז דעם
פער־

חכמיא מסתכל בהלין: (כו) שופרא דאנתתא נשבה אפיה ועל כל רגתא דעינא הי תעשגי: (כז) בריש קנינך קנא אנתתא טבתא עדרא הי גיר אבותך ואסטונא הי לקובלך: (כח) אתר דלית סיגא נתבערון כרמא ואתר דלית אנתתא גלא ומבדר: (כט) מנו גיר נהימן לגדודא דדמא למביא דהוא שור מן מדינה למדינה הכנא גברא דלית לה אנתתא באתר דנשתכח נמות:

לז (א) ולרחמיה אמר דרחמא ברם אית רחמא דשמיה רחמא דלא מטא עד מא למותא: (ב) רחמא דשרדא איך נפשך נהוא לך: (ד) סנאא ובישא למנא אתבריה

פֿערדערבען אפפען; זא אירדט איין אמן אהנע פֿרויא הילפֿלאז אומהער: (לא) ווער דארף דעם רייבער טרויען, דער פֿאן איינעם ארטע צום אנ= דערן וואנדערט, ווער דעם אגנע, דער דעם טאגס קיינע וואהן= אונד דעט נאכטס קיינע זיכרע אונטערשטעטע האט: (לב) יעדער אמן גפֿעלט דעם פֿרויגנליאאטער, דער אמן אבר ליהט דיזע פֿרויא דער אנדערן פֿאר: (לג) ווען איין זאהן געבאהרן ווירד, פֿרייעט דיא מוטטער זיך, אונלכע טאכטער. אבר איזט בעססער אלס איין זאהן:

לז (א) יעדער קאן זאגען: איך איך בין איין פֿריינד, אונד איזט עס פֿילייכט נור דעם נאמען נאך: (ב) נים איינען וואהרען פֿריינד, וויא דיך זעלבסט אין אכט: (ג) ווירד איין פֿריינד צום פיינדע; זא איזט זיין האסט געפֿעהרליך וויא דער טאד: (ד) ווא וועלט זיך דיא באז= הייט הער, דיא דען ערדבאדען איט פֿאלשהייט אונד טרוג בעדעקט: (ה) איין

המנועים כראוי או המתכלית בעיניו לא טוב, והגיע לו נזק תחת ריוח, ייעיב דרכו לפעם אחרת להזהר יותר, כמאמר המוני (דורך שאדען ווירד אמן קלוג) · ומקשה לבו, שנכשל בו כמה פעמים, ובכל זאת לא כב ידו מעשותו, אין מזור לו: (כג) לא יערב כו׳ · האוזן לרוב השוט ובעיני אין דבר מתמיה בו ולא ענין יולא מגדר המנהג, זאת לא יערב לכסיל, רק לשמוע דבר מתמיה מגדל פורח באויר וכדומה מן המתמותמים למראה עינים זאת תערב לאזן כסיל: (כד) דבר כו׳ · גם בגדר העיוני, אם ישמע האויל דברים אין ענין וכונה להם יתפלא עליהם ויחפש תחתיהם סודות עמוקות, ואף כי לא ידע, סוד עמוק הוא, יחפה עליהם, ויבקש להם כונה לא כיון אומרם לה · וכל דבר אשר לא יבין מחסר שכלו יתגלגל לאמר סוד הוא — (כה) לחדשות · היסנות כבר נמאסות בעיניו, אך מה החדשות נשתיע? כן תמיד שאלתו: (כז) בכל הוא, כל חפציו יש להם יתרון מלד אשר השגחת עליהם: (לב) כל איש כו׳ · המנהג הזה נכון היה בעת שרבוי הנשים נהוג היה בישראל, כי אז היה הבחירה ביד האיש, והאשה אשר השיגה לקחה · ועתה אין כזאת בישראל:

לז (א) רע בשמו · ולא בלב כי אם בפיו: (ד) ערמה ותרמה · החכם יתרעם על רוע הדור, והמתמיה ישאל למה נבראו ואי מזה תבוא הרעה

ומרמה מלאה פני האדמה: (ה) אוהב שקר יקרב ביום
טובה ובאיד יתיצב מנגד: (ו) רע נאמן נלחם באויב
ובצרה הוא מחסהו: (ז) הצר בצרת רעו לא די ועוזרו
במאדו איש אמונים: (ח) הקשיב כל עצה והטובה מהן
בחר־לך: (ט) הועץ בלבך כי אין לך נאמן ממנו: (י)
כי הוא יתוה לך יותר משבעה צופים במרומי קרת: (יא)
דע יועצך ובין אל דעתו פן יכונן אל חפצו: (יב) אולי
ינסה בך מעשהו הטוב הוא אם רע: (יג) עשה כי טוב
יהוה לך והוא מנגד יתיצב לראות מה אחריתו: (יד) אל
תתיעץ עם צר עין והעלם מעשך מאיש קנאה: (טו) אל
תדרוש עצה מאשה על צרתה מרך לבב על מלחמה
מסוחר על מרכלתו מקונה על קנינו: (טז) לא מכילי על
נדיבות ומעצל על יגיעה: (יז) לא מאיש חמה על רחמים
ולא מנבל על יושר: (יח) בישרי לבב תועץ אשר לבם
כלבך

איין פֿאלשער פֿריינד העלט נור פֿריינדשאפֿט, זא לאנג עס גוט געהט, אונד אין דער נאהט ענטפֿערנט ער זיך: (ו) דער וואהרע פֿריינד פֿיכט פֿיר איהן מיט זיינען געגנערן, אונד בשיצט איהן אין דער נאהט: (ז) זיינען פֿריינד, אין דער נאהט בעדויערן, איזט ניכט הינרייכענד, בייסטאנד מיט פֿערמעגען איזט וואהרע פֿריינדשאפֿט: (ח) הערע יעדען ראהט, אונד וועהלע דען בעסטען: (ט) דיין הערץ זיהע צו ראהט, דען נימאנד איזט דיר זא טרייא אלס דיזעס: (י) עס פֿלעגט דיר בייווייلען מעהר צו פֿערקינדיגען, אלס זיבען וועכטער, דיא אויף דער וואכע שטעהן: (יא) זיהע דיך בייא איינעם ראהטגעבער פֿאר, פריפֿע ערשט זיינע אבזיכט, פֿיעלייכט ראהטעט ער דיר צו זיינעם פֿארטהייל: (יב) ער לעסט פֿיעלייכט אויף גוט גליק האנדלען, עס מאג גוט אדער שלעכט אויסשלאגען: (יג) מיט גוויסהייט שפריכט ער: דאס טוהעט וואהל דאראן, אונד שטעהט פֿאן פֿערנע דען ערפֿאלג אבצווארטען: (יד) בעראטשלאגע דיך ניכט מיט דעם ארגוועניטען, אונד פֿערבירג דיינע אנשלעגע פֿאר דעם ניידישען: (טו) פֿלעגע קיינען ראהט מיט איינעם ווייבע איבער איהרע נעבענבוהלערין, מיט איינעם פֿערצאגטען איבער קריג, מיט איינעם קויפֿמאן איבער זיינע וואהרע, אונד מיט איינעם קייפֿער איבער דאס געקויפֿטע: (טז) מיט איינעם גייצהאלז איבער מילדטהעטיגקייט, מיט איינעם טרעגען איבער עמזיגקייט אין געשעפֿטען: (יז) מיט איינעם יאהצארניגען איבער מיטליידען, אונד מיט איינעם בעטריגער איבער רעדליכקייט: (יח) אבער מיט דען רעדליכען

דיא

אתברירה אלא לממלא ארעא עבדא דעולא : (ה) ביש רהמא דקריב לפתורא ובעדן עקתא קאם מן קבול : (ו) טב רחמא דמתכתש לוקבל בעל דבבא ואחיד סכרא : (ז) לא תשבח רחמך בקורבא ולא תשלטיוהי בביתך : (ח) כל מלוכא חזי ברם אית מלכא דשפיר עביד : (יא) מן מלוכא עולא טר נפשך ורע לוקדם מנא בעא מטל דאף הו בנפשה הו מתרעא : (יב) דדלמא נרמא עליך תוכא בישא ונאמר מא טבא הו אורחך ונקום מן קבול ונחזא בצערך : (יד) לא תתמליך בסנאך ומנה כסא ראזא : (טו) עם אנתתא דלא דגורי ועם סנאא דלא תתכתש ועם תגרא על תאגורתה ועם מזבננא על זבנה : (טז) עם עולא למעבד דשפיר ועם אינא דלית לה רחמא למעבד רחמא : (יז) עם אגירא דמדגל בעבדה ועם אגירא עולא לא תקטור ראזא ועם עבדא דבעא למטלם מרוהי לא תהוא לה בעל מלכא : (יח) עם אנשא זדיקא הוית עמר דהנון דחלין למחטא קדם אלהא ולבהון שוא עם לבך ואן מבאש לך לנפשה הו מבאש ואן מטאב לך לנפשה הו מטבא מטל דהימנותה הי תחיוהי ואף הו מהימן הו אכותך : (*) לבא דבר אנשא נחדא באורחה יתיר מן עותרא דעלמא

זבנא

הרעה הזאת המופעת פני האדמה בערמה ותרמה? (ז) אגר כו' כקלת אומני פה תלמידים ודוהגים עם רעיהם בצרתו, אך עזור לא יעזרוהו, ומה לו תנחומי הבל, אך התשועה בכסף בעת היכלת ובגוף בעת הצורך הוא אהבת אמת, ובנוסחא הארמית במקום הזה כונה אחרת, **לא תהלל רע בפניו ואל תשליטהו בביתך**, ואף שהכוונה נגלה בלתי מבואר עוד בו טעם הענין: (ט) אתיען עם לבך כו'. והמליצה הזאת תובא גם בספר בן סירא הקטן, **שיתין מלובין יהון לך ומליכות נפשך לא תשבוק**: בסירא אדם לעשות דבר, יתיעץ תחלה ברעים ואעפ"כ עצת עצמו בל יעזוב, כי הוא אמונה לו, ועכ"ז בל ירחיק עצת אחרים, אך ישקול עצתו עם עצתם ויכריע הטובה מהם: (יא) ובין אל דעתו' כתרגומו ודע לוקדם מנא בעא, הבחין תחלה אם לא יבקש תועלת נפשו בעצתו, או שהוא בדבר אשר הוא מסופק עליו אם המעשה טוב או רע ויעשה בך הנסיון, ויראה מה אחרית המגיע לך בו, ומתוך יראה וכן יעשה: (יד) ברע עין (מרגוועניט) אשר ירא ליעץ טוב לך, פן יגיע על ידו נזק לו' והשקנאי עין רעה לו, אף שלא יזיק לו, מ"מ לא יכול לראות טובה בזולתו והפסוק שאחריו הוא פרט שאחרי הכלל כי כל אלה שמפרש הם תחת גדר הנוגעים בדבר: (כ) הועץ כו'' שלשה הכללים האלה נכונים מאד, הראשון לפני עשיית המעשה טובה דרישת העצה והתבוננות אם לעשות או לעזוב, ואחרי כלות אליו העצה' השני ראוי לעשות המעשה באמון הלב (ענטשלאססענהייט) ולא ברוח נבוך וספק (וואנקעלמוהט)'

כִּלְבָבְךָ בְּצָרָתְךָ צַר לָמוֹ וּבְטוּבְךָ יָגֵל לִבָּם: (יט) וְעַל אֵלֶּה
תִּשְׁפּוֹךְ שִׂיחֲךָ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְהוּא יְיַשֵּׁר אָרְחוֹתֶיךָ: (כ)
לִפְנֵי הַמַּעֲשֶׂה עֵצָה מִדֵּי עֲשׂוֹתָהּ אֹמֶץ לֵב וּבִכְלוֹת הַמַּעֲשֶׂה
בַּל תִּנָּחֵם: (כא) אַרְבָּעָה הֵמָּה מְשַׁנֵּי רָצוֹן בֶּצַע וָנֶזֶק חַיִּים
וָמָוֶת וּמֵהֵמָּה פִּתּוּי הַלָּשׁוֹן: (כב) אִישׁ חָכָם בְּעֵינָיו סָכָל
הוּא בְּעֵינֵי כֹּל: (כג) יֵשׁ מַשְׂכִּל לִיעַץ לַאֲחֵרִים וְלוֹ לֹא
יוֹעִיל: (כד) יֵשׁ מַשְׂכִּיל לְבִצְעוֹ וְלֹא יִסְכּוֹן לַעֲמִיתוֹ: (כה)
וְיֵשׁ מַשְׂכִּיל בְּפִיו וּפֹעַל יָדָיו לֹא יֵרָצֶה וְיִשָּׂנֵא: (כו) וְיֵשׁ
מַשְׂכִּיל יִכּוֹן לְנַפְשׁוֹ וְלַעֲמִיתוֹ וּבְטוּב אֲחֵרִים לִבּוֹ יָגִיל: (כז)
הוּא לְבַדּוֹ יִשְׂבַּע עֹנֶג כָּבוֹד בְּעַמּוֹ יִנְחָל וּשְׁמוֹ לְזֵכֶר עוֹלָם:
(כח) בְּנִי חֲקֹר גֵּוְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וַחֲדַל מִפִּיךָ כָּל אֲשֶׁר יַשְׁחִית
בְּרִיאָתֶךָ: (כט) כִּי לֹא כֹל מַאֲכָל יִכּוֹן לְכָל נֶפֶשׁ וְלֹא כָּל
נֶפֶשׁ תִּרְצֶה בַּכֹּל: (ל) אַל תְּפַנֵּק לִבְּךָ בְּמַעֲדַנִּים וּלְמַטְעַמִּים
אל

דיא זינדע טייען, בעראהטע דיך מיאמער, דיא איט דיר גלייכעס זיננעס
זינד, אונד גליק אונד אונגליק איט דיר טהיילען: (יט) פאר אללען פלעה'
צו גאט, דאס ער דיך אויף דען רעכטען וועג וואנדעלן לאססע: (כ) פאר
דער האנדלונג מוזט גוט בעראהטשלאגען, וועהרענד דער־עלבען ענטשלאס־
סענהייט, אונד נאך דער טאהט דארף דיך ניכטס מעהר רייען: (כא)
פיער דינגע פפלעגען דיא ענטשליסונג דעס הערצענס צו אנדערן, פארטהייל
אונד שאדען, לעבען אונד טאד, מעהר אלס אללעס אבר פערמאג דאס צו־
רעדען: (כב) וועֹר זיך זעלבסט ווייזע דינקט, ווירד מינסגאיין פיר איינען
טהָהרן געהאלטען: (כג) מאנכער מיזט ווייזע אונד וואהלערפאהרן אנדערן
צו ראהטען, אבר זיך זעלבסט מיזט ער אונניטץ: (כד) מאנכער מיזט ווי־
דערום נור צו זיינעם פארטהייל, אבר אונטויגליך פיר אנדרע: (כה) איין
אנדרער מיזט נור ווייזע אין ווארטען, ער ווירד אבר געהאססט, וויל זיינע
האנדלונגען קיינען בייפאלל פינדען: (כו) דער אנדערן זאוואהל אלס זיך
דורך זיינע וויזהייט ניצט, אונד אן דאס וואהל אנדרער אנטהייל ניאמט:
(כז) דער גיניסט פערגניגען אין איבראמאס, אונטער זיינען מיטברידערן
ווירד איהם עהרע צו טהייל, אונד זיין אנדענקען דויערט עוויג: (כח)
איין זאהן ערפארטע דיא נאטור דיינעס קערפערס, אונד ענטהאלטע דיך
פאן דעם וואס איהם שעדליך מיזט: (כט) דען אללעס דיהנט ניכט אללען,
אונד יעדער מענש האט ניכט אן אללעם געפאללען: (ל) ערגעצע דיך ניכט
אן לעקקערביסען, אונד זייא ניכט גיריג נאך שמאקהאפטען געריכטען:
דען

דלא מהימנא: (יט) ועם כלהין הלין הוית מצלא לאלהא
דהו נתקן אורחך בקושתא קדם בני אנשא וקדם כל־מדם:
(כ) מריא ברא כל טב וביש חיא ומותא ודשליט בלשנה
נתפצא מן בישא: (כא) וכל מן דחכים ברעינה הוית
סכלא: (כב) אית גיר דחכים ובשועיתה מסתנא ומן כל
איקר כלא נפשה: (כג) ואית חכימא דבכל עדן חכים
פאריהון דהכימא לנפשהון: (כד) ואית חכימא דלנפשה
חכים ופארא דעבדוהי מן חזוא דאפוהי: (כה) ודחכים
לנפשה נשבע תפניקא ונשבחינה כלהון חזוהי: (כו)
חכימא דעמא נארת איקרא ושמה קים להיא דלעלם:
(כח) ברי בחייך נסא נפשך וחזי מדם דביש לה לא תתל
לה: (כט) מטל דלא הוא כל מאכולתא טבא ולא כל
נפשא בקליל מתידעא: (ל) לא תסגא לה מאכולתא
דתפניקא

והשליטו אחרי כלות המעשה לא יתחרט עליו, ולא ינחם, כי אין היפול הדבר, ואף אם לא לפי חפצו טוב אין הלב והרחקת לב מורך ורפה רוח: (כא) ארבעה כו׳. החכם מונה ארבעה אבות התכלית המניעים לב אדם להתאמץ על דבר לעשות או למנוע, ריוח והפסד, חיים ומות. אך פתוי הלשון יכול יותר לפעמים מאלה, כי ע״י השפה רבה ורבוי דברים ורוב ההשתדלות יפותה האדם לעשות דברים נגד חפצו והפך תועלתו: (כב) איש חכם בעיניו ואמר אינני צריך לעצת אחרים הוא אויל, כי הגדול שבחכמים שוגה לפעמים, ותשועה ברוב יועץ: (כג) יש חכם. וונת כונת החכמים הנמצאים באנשים, יש איש משכיל וחכם, לאחרים ידע ליעץ להזהיר ולהודיע בכל ענין אופן המועיל, וכשיבוא בדבר ענין אשר מגיע לנפשו לא ידע להועיל והוא כרופא לאחרים ולא לו. וסבת הדבר הזה קל לפתור, כי בדבר המגיע לזולתו, לבו שקט ומחשבותיו סדורות, ויודע להתבונן הדבר איכה להועיל, ובהגיע הדבר ההוא לעצמו, והוא לב מורך, יתבלבלו חושיו ותחבולותיו ולא ידע מה לעשות. (אללע קענט־ניססע אונד געשיקליכקייט, ניטצען אהנע פארטרויערנדע אויפמערקזאמקייט אויף דיא קליינסטען אומשטענדע, אהנע זעלבסטאיבערווינדונג, אהנע געדולד אונד שטאנדהאפטיגקייט וועניג. דען איינדריקקען צו ווידערשטעהן, וועלכע איין געגענשטאנד דורך איבעררעשונג, דורך שרעקן, אדר אנגנעהמען רייטץ אויף אונזרע נערפען אונד אווקען הערפארברינגט, קאסטעט איינע גאנץ אייגנע שטערקע, דיא פאן דער פערשטאנדס־שטערקע אונטערשידען איזט. ביידע זינד אבער זא פערוואנדט, דאס דער זינגעלעהרער אהנע זיטטליכקייט אפט איין ווידרנאטירליכעס, פעראכטונגווירדיגעס וועזען ערשיינט): (כד) ויש חכם לנפשו. הוא הפך הראשון, כל עמלו לעצמו נאה דורש ונאה מקיים אך להועיל לזולתו בעצתו אין לאל ידו: (כה) בפיו כו׳. ר״ל נאה דורש ואינו נאה מקיים, כי אם אינו עושה לפי עצתו אשר נתן לאחרים נראה כי אין לבו תמים. והחכם (ד׳ לוטהר) הבין המקרא הזה על כונה אחרת. יש משכיל בזוצתו ושומע אין לו והוא גבר לא יצלח, כי יש אנשים דבריהם טובים ונכוחים והשומע אין להם, והם נבזים ובלתי

אַל תִּתֵּן עֵינֶיךָ: (לא) כִּי בְּרֹב אֹכֶל רַב מַכְאֹב וּפוֹשֵׁק
לוֹעוֹ יַרְבֶּה מַחֲלֵהוּ: (לב) שְׁנוֹת זוֹלֵל תִּקְצַרְנָה וּמְכַלְכֵּל
אֳרְחָתוֹ יַאֲרִיךְ יָמִים:

לח (א) כַּבֵּד הָרוֹפֵא טֶרֶם יְבַקֵּשׁ לָךְ כִּי מֵאֵל הוּא: (ב)
יְיָ יִתֵּן לָרוֹפֵא חָכְמָה וּמַשְׂאֵת מֵאֵת פְּנֵי מֶלֶךְ
יִקָּח: (ג) חָכְמַת הָרוֹפֵא תְּרוֹמְמֶנְהוּ גְּדוֹלִים עָלָיו יִתְפַּלָּאוּ:
(ד) אֱלֹהִים יָצַר סַמִּים לְמַרְפֵּא וְנֶפֶשׁ דַּעַת לֹא תָקוּץ בָּם:
(ה) הֲלֹא בְּעֵץ הִמְתִּיק יְיָ מַיִם הַמָּרִים לְמַעַן הַכִּיר כֹּחוֹ:
(ו) יְיָ חוֹנֵן לִבְנֵי אָדָם כֹּחַ מַרְפֵּא בּוֹ נִפְלְאוֹתָיו יְהַלֵּלוּ: (ז)
עִשְּׂבֵי מָזוֹר מֵאֶרֶץ הִצְמִיחַ בָּם יֵרָפְאוּ מַכְאוֹבוֹת: (ח)
הָרוֹקֵחַ יְמַלֵּחַ אוֹתָם מַעֲשֶׂה בְּלִילָה וּמְלַאכְתּוֹ לֹא תִכְלֶה:
(ט) בְּנִי אַל יֵרַךְ לִבְּךָ בְּמַחֲלָתֶךָ הַעְתֵּר לַיְיָ וְיִרְפָּאֶךָּ: (י)
עֲזוֹב עָוֹן וְהֵיטִיבָה דַּרְכְּךָ וְטַהֵר לִבְּךָ מִפֶּשַׁע: (יא) אָז שַׁלַּח
לָרוֹפֵא וּקְרָאֵהוּ כִּי בִמְלַאכְתּוֹ יְיָ יָבוֹא אֵלֶיךָ: (יב) כִּי
יבקש

(לא) דען פיל עסטן פערארזאכט טאערלען, אונד דורך אונערזעטטליכקייט
ענטטטעהן גראָסע קראנקהייטען: (לב) אונאעססינקייט פערקירלט דאס
לעבען, אעססיגקייט אבר פערלענגערט עס:

לח (א) עהרע דען ארלט, בעפאר דוא זיינער בענעטיגט ביזט,
דען זיין אאט איזט פאן גאט: (ב) גאט פערלייהט דעם
ארלטע וויזהייט, אונד קעניגע פערעהרן איהן איט געטנקען: (ג) דיא
געשיקליכקייט ערהעבט דען ארלט, פארנעהאע בעוואונדערן איהן: (ד)
גאט טוף דיא ארלנייאאיטטעל, אונד דער פערטטאנדיגע האט קיינען עקל
דאפאר: (ה) וואורדע ניכט דורך איין האלץ דאס ביטטרע וואססר זיטע? אום
גאטטעס אוואכט דארויס לו ערקעננען: (ו) גאט האט דען אענטען דיא
ארלנייאקונסט געהרט, דאס זיא איהן דאדורך לאבפרייזען זאללען: (ז) ער
ליס הייזונגסקרייטער אויס דער ערדע וואכסען, דער ארלט הייזט אונד
לינדערט קראנקהייטען דורך זיא: (ח) דער אפאטעקער ניאאט איט
דענזעלבען אללערלייא איטונג פאר, זיינע קונסט קאן אלזא ניא לור פאללענדונג
געלאנגען: (ט) ווירסט דוא קראנק איין זאהן: זא זייא ניכט קלייניהטיג,
זאנדערן בעטע לו גאט, זא ווירד ער דיך געזונד אאכען; (י) פערלאס
דיא זינדע, בעססרע דיינען וואנדעל, אונד רייניגע דיין הערץ פאן אללען
פעהלערן: (יא) דאן לאס דען ארלט האלען, ער קעאאט יא אוס גאנד=
טער גאטטעס לו דיר: (יב) ער ווירד גאט ביטטען, דורך איהן דיר גנע=
זונד=

דתפניקא ולא תבאש עינך על מאכולתא סגיאיתא: (לא) מטל דמן סגיאותא דמאכולתא הוא מרעא ודמסגא למאכל מתכרה: (לב) סגיאא גיר דמיתו מטל מאכולתא כגיאותא ודמזדהר מוסף חיא:

לח (א) יקר אסיא עד לא מתבעא לך מטל דאף לה אלהא בריהי: מן קדם אלהא נתחכם אסיא זמן מלכא נסב מוהבתה: (ג) מן תרעיתה דאסיא נרמרמונה וקדם מלכא נקימונה: (ד) אלהא מן ארעא ברא סממנא וגברא חכימא לא נבסא עליהון: (ה) בקיסא גיר חליו מיא מרירא מטל דנתידע חילה דאלהא: (ו) דיהב לבני אנשא חכמתא למשתבחו בגנברותה: (ז) בהון אסיא מניה מן כאבא: (ח) ואף בסמא מתקן בסמנא מטל דלא נבטל עבדא וחכמתא מן אפי ארעא: (ט) ברי אף במרעך צלא קדם אלהא דהויו מאסא: (י) אעבר עולא ושוקרא ומן כל הטהא דכא לבך: (יא) ואף לאסיא הב אתרא מטל דאף בה אית בה הנונא: (יב) מטל

דאית

ובלתי מגלחים, לתת לבריאים אזן שומעת: (כט) כי לא כל דבר כו׳· הוא דבר ידוע ומפורסם, כי לא כל הטבעים בבני אדם שוים, ולא כל המזגים שוים, יש אוכל זה יתענג בו, ואחר יקוץ בו, לזה מרפא, ולאחר מזיק· ואולת הוא לאיש המעריך מזג רעו עם מזגו· כי חוש הטעם הוא מתחלף בבני אדם, לפי חלוף טבעם ומזגם והרכבתם וכח גופם, וגדולם, והרגלם, זה יתענג במתוק וזה בחימוץ, זה בחריף, וזה ברפה, זה במליח וזה בתפל, זה יאהב משקה זה וזה שונא אותו, וכדומה, ולז״א החכם שראוי לאדם לחקור טבעו ומזגו, ומה שהיאה מזגו נוטה לו, והוא טוב ומועיל לו, יאכל וישתה, ומה שמזיק לו יחדיס: (ל) אל תפנק לבך כו׳· אזהרה כוללת היא לכל אדם שלא ירגיל פיו מתחלה אל מאכלי עונג, ותפנוקי מעדנים, כי המאכלים התפנוקים קשים לגוף להתעכל ומזיקים לכים: (לא) ופוסק לועו· איש נרגן ורעבתן ירבה תחלואים לגופו, ומסבה הוא מפי הרופאים, כי רוב התחלואים מרבוי אכילה: (לב) ומכלכל ארוחתו, לאכול במדה ובמשורה:

לח (א) טרם יבוקש· לא תחשבנהו לרעה מכרחת, לעת לרכך אליו אז תכבדנהו, ואחר תעזבנו, לא כן הדבר בבחינת עצמו ראוי הוא לכבדהו כי איש יקר הוא שליח השם באמצעותו יוכנו המממנים לרפואה, וחז״ל אמרו מאן דכתב ליה כאבא ליזל בית אסיא: (ב) ומשאת מאת כו׳· הוא נתינת טעם לכבוד הרופאים, כי גם המלך ראה האומה ורב בעושר, אין ביכלתו לפעמים לשלם לרופא שכרו לפי פעולתו די גמול, אך מתנה יוכל לתת לו ולא שכר, וכל עקר כוונתו לומר כי הרופא אינו כבעל מלאכה אחרת כחרש וחושב אשר לא יכבד רק לפי מלאכתו, אבל אתו חכמה ודעת ומלאכתו יקרה: (ט) לא ירך לבבך· אזהרה קלה אבל הכרחי, כי החולה הבטוח בי״י שירפאנו ע״י הרופא קרוב יותר להרפא מהמסופק: (ה) הלא בעץ כו׳· כוונתו, כי הקב״ה בגם הזה מורה לנו כח הסמים לרפא, כמו שרפא מים

יְבַקֵּשׁ לַיְיָ לְמַעַן תַּצְלַח מַעֲשֵׂהוּ לְחַיּוֹתְךָ מֵחֳלִי וְגוֹנֵךְ יַחֲלִים:
(יג) הַחוֹטֵא לֵאלֹהִים בְּיַד הָרוֹפֵא יִנָּתֵן וְשָׁב בְּלִבּוֹ יִמְצָא
מָזוֹר: (יד) בְּנִי לַמֵּת בְּכֵה תִּבְכֶּה וְהוֹרֵד דְּמָעוֹת עַל מוֹתוֹ:
(טו) אֱסֹף גְּוִיָּתוֹ כִּיקָרוֹ וּקְבֹר אוֹתוֹ לְפִי עֶרְכּוֹ: (טז) סְפוֹד
וְקוֹנְנָה עָלָיו יוֹם אוֹ יוֹמַיִם כִּכְבוֹדוֹ וְאַחַר תִּנָּחֵם: (יז) כִּי
בְּרוֹב יָגוֹן מַחֲלָה וּמִסְפַּד מַר יַעֲנֶה כֹּחַ: (יח) אַל תְּמַגֵּן
לַמְּרוּדָה לִבְּךָ וְהָסֵר תּוּגָה מִנַּפְשֶׁךָ: (יט) כִּי אֵין מִשְּׁאוֹל
הָשֵׁב וְלָמָּה תְּאַבֵּד חַיֶּיךָ בְּלֹא יוֹמוֹ: (כ) זְכוֹר כִּי אַחֲרִיתְךָ
כְּאַחֲרִיתוֹ הַיּוֹם זֶה מָחָר אַחֵר: (כא) לָכֵן בְּנוּחוֹ גַּם זִכְרוֹנוֹ
יָנוּחַ וּבְצֵאת נַפְשׁוֹ הַשְׁקֵט לִבֶּךָ: (כב) אַל תִּבְטַח בְּהוֹן
אֵין מִבְטָח בּוֹ כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם הוּא פּוֹרֵחַ אָנֶה וָאָנָה: (כג)
כִּדְבוֹרָה עוֹקֶצֶת לְאֶחָד וּלְאַחֵר תִּתֵּן דְּבַשׁ כֵּן הוֹן הָאֶחָד
יִשְׂמַח בּוֹ וְאַחֵר יֵעָצֵב בּוֹ:

לט (א) חָכְמַת סוֹפְרִים בְּלִמּוּד תִּמָּצֵא וְחָפְשִׁי מִמְּלָאכָה
יֶחְכָּם: (ב) אֵיכָה יֶחְכַּם חוֹרֵשׁ וְעוֹדֵר בְּפָרִים
מְלַאכְתּוֹ וְשִׂיחָתוֹ בִּבְנֵי בָקָר: (ג) זֶרַע מַעֲנִיתוֹ הֶגְיוֹן לִבּוֹ
ודאגתו

זונדהייט אונד שטערקע ווידער צו געבען: (יג) ווער געגען גאָט זינדיגט,
גרעהט אין דיא הענדע דעס ארצטעס: (יד) איין זאהן! וויינע איבר
דען פערשטארבענען, אונד פערגיסע טרעהנען איבר דיינען פערלוסט: (טו)
הערנאך בעשטאטטע זיינען לייכנאם, געביהרליך צור ערדע, אונד בעגראבע
איהן נאך זיינעם שטאנדע: (טז) קלאגע אונד טרויערע אום איהן, נאך
בשאפפנהייט, איין אדר צוויא טאגע, דערנאך זוכע דיך ווידער צו בערוהיגען:
(יז) דען טרויריגקייט פערמאורזאכט קראנקהייטען, אונד וועהקלאגען שוועכט
דיא קרעפטע: (יח) איבערלאסט דיך ניכט צו זעהר אין טאערלהאפטען
קלאגען, פערמיידע טרויריגקייט פאן דיינעם געמיהטע: (יט) דען אונ=
מעגליך איזט עס דיר, זיינע ריקקעהר אוס דעם גראבע צו בווירקען; אונד
ווארום ווילסט דוא דיר אזוא דאס לעבען מוטוואנסט פערקירצען? (כ) בע=
דענקע דאס זיין שיקזאל אויך דאס דייניגע איזט; היטע טריפט'ס דיזען,
מארגען יענען: (כא) מיט זיינער רוהע, רוהט אויך זיין אנדענקען;
אונד מיט זיינעם הינשיידען בערוהיגע דיך: (כב) פערטרויע אויף רייכ=
טוהם ניכט, וויל עס אונזיכר איזט, גלייך דעם געפליגל, דאס הין אונד הער
פליגט: (כג) וויא דיא ביענע, דען איינען שטיכט, אונד דעם אנדערן
האניג גיבט, זא רייכטוהם, דעם איינען פערשאפט ער פערגניגען אונד
דעם אנדערן קוממער: —

דיא

דאית זכנא ובאידה מצלחא אסיותה דנצלא לאלהא ונתל
באידה חולמנא ותאתא אסיותא באידה וחיא: (יג) מטל
דמן דהטא קדם אלהא מתיהב לאידא אסיא: (יד) ברי
על מיתא אסגא דמעא ונכאב לך ואמר אוליתא ואכמא
דולא לה כנוש פגרה ולא תכסי על קבורתה: (*) הכרא
וסיברתא לבני אנשא דמרקרין: (טז) ועבד אבלא בזדקא
יומא ותרין מטל בני אנשא ואתביא מטל חיא: (יז) מטל
דמן בריותא מתילדא עקתא: (יח) הכנא גיר לבא בישא
יתיר מן מותא תבר כצפתא למסכנא ומיתא עקתא מטל
דהיוהי דמסכנא ללוטתא דלבא: (יט) לא תתל לבך
למוכתא אתדכר עקתא ועבר חטהא: (כ) ואתדכר
דפוסקנא הו לך לה אתמל ולך יומתא: (כא) ואיך דבטל
מיתא הכנא בטל דוכרנה ואתביא עם מפקנא דנפשה:
(כב) ולא התכל על עותרא דלית בה סברא מטל דאיך
פרחתא דשמיא דפרחא ושכנא: (כג) הכנא הו עותרא
קדם בני אנשא לך מחרא ולאהרנא מבאש:

לט (א) הכמתה דכפרא תוספי לה חכמתא ודלא מפרק
סריקתא הו נתחכם: (ב) מנא גיר נתחכם
אחיד הרבא דפדנא ובתורא דבר ובתורא מתיר ושועיתה
עם בני תורא: (ג) ולבה רנא כלגתא דזרעה ושהרה
למגמרו

לט (א) דיא ווייזהייט דער געלעהרטען ערפאָרדערט מוסע, אונד
ווער פאָן געשעפטען בעפרייעט איזט, קאַן ווייזע ווערדען:
(ב) וויא קאַן דער אַקערמאַן, דער הינטערם פפלוגע געהט, ווייזע ווער-
דען, דער בלאָס מיט דעם אָכסען-געשפאַן זיך בעשעפטיגט, אונד נור פאָן
אָכסען צו רעדען ווייס: (ג) זיין דענקען געהט נור דאַהין, דיא פורכען
אויס

מים מרים ע"י כח העץ, ולז"א אחריו, אם שמוע תשמע כו' כי אני ה' רופאך, בלי
סמים, ואם לא תשמע סופך שתצטרך לסמים למרפא והבן: (טז) יום או יומים
בקרובים שארי בשר מדבר, אשר אין אבילותם דאורייתא, לפי כבודו, בת"א שלפון
מטול בני אנשא מטול חיא, הכוונה דעתו כת"ד כי ההספד הוא ליקרא דחייא כאחז"ל
(סנהדרין דף מו), ע"כ לא ירבה אבל יותר מדאי, אך למען הראות לבני חיים, כי
חסרון הנכבד גדול בעיניו:

לט (א) וחפשי ממלאכה: שאין לו עסקים ועניינים בחפצי העולם, הוא יהי'
לו פנאי ללמוד: וכאמרז"ל אי קפרא לא קייפא, ואי קייפא לא קפרא,
ואמרו

וְדאָגָתוֹ עַל בְּלִיל בְּקָרוֹ: (ד) הֶחָרָשׁ וְהַחוֹשֵׁב יוֹם וָלַיְלָה
יָגֵעַ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לִמְלֶאכֶת אָמָּן: (ה) חָרַשׁ אֶבֶן לְפִתּוּחֵי
חוֹתָם תַּחְבּוּלוֹתָיו עִם מַעֲשֵׂה יָדָיו לְהִתְפָּאֵר: (ו) חָרַשׁ
בַּרְזֶל עַל פַּטִּישׁוֹ נִצָּב נָחַר בְּשָׂרוֹ מִשְׁבִיב אִשּׁוֹ וּמֵהֲלוֹם פַּעֲמוֹ
תְּצִלֶּנָה אָזְנָיו: (ז) צוֹרֵף זָהָב יְרַקַּע פַּחוֹ לְצִיצִים וּפְרָחִים
לְהוֹצִיא כְּלִי לְמַעֲשֵׂהוּ: (ח) נָחַר גְּרוֹנוֹ מִמַּפּוּחַ וְעֵינָיו עַל
תַּבְנִיתוֹ: (ט) וְיוֹצֵר חֶרֶשׂ עַל גַּלְגִּלוֹ יֵשֵׁב כֵּלָיו בַּאֲבָנַיִם יָכִין
וּבְכִבְשָׁן יְצָרְפֵנוּ: (י) לְבַצַּע מְלַאכְתּוֹ כָּל דַּאֲגָתוֹ וְכָל
עִתּוֹתָיו שְׁקוּלוֹת לְפָנָיו: (יא) יוֹצֵר הַחוֹמֶר בְּיָד וּבְכֹבֶד
מַשָּׂאָהּ יָגֵעַ: (יב) כָּל אֵלֶּה בַּעֲמַל יָדָם יַעֲבוֹדוּ וְאִישׁ אִישׁ
בִּמְלַאכְתּוֹ יָבִין: (יג) אָמְנָם לֹא תִכּוֹן עִיר בִּלְעֲדֵיהֶם כִּי
כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשִׂים בִּמְלַאכְתָּם: (יד) אֶפֶס לְעֵצָה לֹא יִכּוֹן
לִבָּם וּבִקְהַל עַם לֹא יָרוּמוּ: (טו) עַל כִּסֵּא דִין לֹא יֵשֵׁבוּ
צֶדֶק וּמִשְׁפָּט בַּל יָדָעוּ: (טז) מַדָּע וָלֶקַח לֹא יְלַמֵּדוּ וּמִשְׁלֵי
חָכְמָה אֵין בְּפִיהֶם: (יז) כִּי בְּכִשְׁרוֹן מְלַאכְתָּם יָדָם גָּבְרָה
וְתַחְבּוּלוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם יָבִינוּ: (יח) אָכֵן אִישׁ תְּבוּנָה שָׂם
לִבּוֹ

אויסצופיהרן; אונד זיינע זארגע איזט דאס פיה צו פיטטערן: (ד) גלייכער
ארט זינד קינסטלער אונד האנדווערקער, דיא נאכט וויא טאג ארבייטען,
אונד איבר איהרע קונסטארבייט נאכדענקען: (ה) דער שטיינשניידער
דער זיך בעמיהט דען זיגלרינג צו שטעכען, דאס זיינע ארבייט איהם עהרע
מאכען מאג: (ו) זא דער שמידט אם אמבאס, דער מיט דעם שטארקען
אייזען האנדטיהרט: דיא פייערפלאממע צעהרט זיינען קערפער, אונד דער
האממערשלאג בעטייבט זיין אהר: (ז) זא דער גאלדשמידט, דער דיא
פלאטטע צו פערשידנען פיגורען אונד פערציהרונגען שלאגען מוס, אום דאס
גאנצע צור פאללקאממענהייט צו ברינגען: (ח) מיט דער עמסנהילע מוס
ער קעמפפען, אונד זיין אויגע איזט אויף דאז מאדעלל גריכטעט: (ט)
זא דער טעפפער, דער בייא זיינער טייבע זיצט, דאס גאנצע אין דיא פאר-
מע בילדעט, אונד עס איהם אפפען ברעננט: (י) דער היאאערדאר זייענס
ווערקס וועגען אין זארגען איזט, אבגוואגען איזט זיינע צייט: (יא) מיט
זיינער האנד בילדעט ער דען טאהן, אונד דיא שווערע לאסט ערמידעט
איהן: (יב) אללע דיזע האבען האנדע-ארבייט, אונד יעדער פערשטעהט
זיינע קונסט: (יג) אבצוואהר קיין שטאאט אהנע זיא בעשטעהן קאן, דען
דיא אבערייטונג אללער געשעפטע, קאממט פאן איהרער ארבייט: (יד)
גלייכ-

למגמרו עבדה: (ד) הכנא אף כלהון אומנא מתחזיין אכחדא ולילא ואימּמא בהון הו רנין: (ה) בעבדא דגלפן ודטבעא ודמרגניתא אף חושביהון לעבדא דאומנותהון מתבעין: (ו) למתב על כורא ולמתכלו במאנא מתקלא שלהביתא דנורא מפקען בסרה ויקד בחמתא דנורא: (ז) לוקבל סוכלא נרכן אידה ולוקבל צורתא דעבדה נצרן עינוהי: (ט) הכנא אף פחרא דיתב על גיגלא ומזיע בפרסתה מאנא עינוהי במאני כל עבדה: (י) ודרעוהי מפקעין טינא ועד לא מאת כפיף וגחין: (יא) ולבה סים למגמרה עבדה ושהרה למפנא אתונה: (יב) כלהון הלין מטל בסרהון וכל גבר בעבדא דאומנותהון נתחכמון: (יג) ובלעדיהון לא מתיתבא מדינתא ואתר דעמרין לא נכפנון: (יד) ברם למלכא דעמא לא נתבון ובכנושתא לא נהתרימון: (טו) ועל כורסיא דדינא לא נתבון וקימא ודינא לא נסתכלון: (טז) לא נתבינון יולפנא דחכמתא ובמלתא דחכימא לא נסתכלון: (יז) מטל דבעבידותה דעלמא הנון נהירין ורגיהון בעבדה דאומנותהון: (יח) ברם הו דיהב נפשה

למדחל

גלייכוואהל איזט דיא ראהטספעהיגקייט אין איהרעם הערצען ניכט, אונד קאָננען אין פאָלקספערזאמלונגען ניכט אויפגנאממען ווערדען: (טו) זיצען ניכט אויף דעם ריכטערשטוהל, פערשטעהן דיא רעכטסזאכע ניכט: (טז) וויססענשאפטליכע לעהרען קעננען זיא ניכט פארטראגען, נאָך וועניגער, ווייזע שפריכע אין איהרעם מונדע: (יז) זאנדערן אין דער צובערייטונג איה-רעס האנדווערקס בשטעהן איהרע קרעפטע, אונד איהר דיכטען געהט אויף איהרע קונסטגעשיקליכקייט: (יח) אנדערס אבר איזט עס מיט דעם

דענ-

ואמרו עוד, כל המקבל עליו עול תורה פורקים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ כו'· ובת"א ודלא מפרק סריקתא נתחכם, פי' שאינו מפנה לבו לבטלה, להוציא עתותיו לריק אך ישתדל בעיון הלמודים הוא יחכם: (יד) אפס לעמם כו'· כולל מה שפורט לפניו, מכל בעלי מלאכות הגסות מאכר העובד וחורש פולח ובוקע בארץ ועד כל בעלי אומנות הגסות, כנגר וחרש ויוצר וכדומה, כל אלה עבודתם כבדה ויגיעתם רבה ועמלם חזקה, ואין להם פנאי להשתדל בחכמה ולהשתכל בידיעות, ע"כ לבם לא נכון לממשלה, ואין אתם עצה ותושיה: (ועכ"ז בשנוי העת שנוי הדעות, והערורית מדינת צרפת הורה לנו נסיון כי גם בעלי אומנות כאלה יצליחו להיות גדולים חקרי לב —): (יח) איש תבונה· ר"ל איש אשר לו הכנות טבעיות, בעל שכל נח, ואחד המתבונן: שם לבו לחכמה· והם חכמה כולל כל חלקי חכמה (פילאזאפיא) המתחלקת

לכתה

לִבּוֹ לְחָכְמָה וּבְתוֹרַת יְיָ יֶהְגֶּה׃ (יט) חָכְמַת קַדְמוֹנִים יִדְרוֹשׁ
וּבִנְבִיאֵי יְיָ יִתְבּוֹנֵן׃ (כ) דִּבְרֵי אַנְשֵׁי הַשֵּׁם יַחְקוֹר וּבְמַעֲמַקֵּי
סוֹדָם יַשְׂכִּיל׃ (כא) בֵּין נְסִיכֵי אֶרֶץ יִתְהַלֵּךְ וְלִפְנֵי גְדוֹלִים
יִתְיַצָּב׃ (כב) מִשְׁלֵי חֲכָמִים יְאַלֵּף וּמֵבִין אֶל חִידוֹתָם׃
(כג) גְּלִילוֹת אֶרֶץ יְסוֹבֵב טוֹב וָרַע יְנַסֶּה׃ (כד) וְלִפְנֵי יְיָ
יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ וַחֲטָאָיו לְהֵיטִיב יְבַקֵּשׁ׃ (כה) לוֹ יִתֵּן יְיָ
חָכְמָה וּבְרוּחַ מַדָּע יְבוֹנְנֵהוּ׃ (כו) אִתּוֹ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה וּמִפִּיו
יָפִיק תְּבוּנָה׃ (כז) עַמִּים לוֹ יִשְׁמָעוּ וּמִפְּרִי שְׂפָתָיו יִשְׂבְּעוּ
לֶקַח׃ (כח) רַבִּים תְּהִלָּתוֹ יַגִּידוּ וּשְׁמוֹ יְגַדֵּל בָּאָרֶץ׃ (כט)
תִּפְאַרְתּוֹ לְעוֹלָם תִּהְיֶה וְזִכְרוֹ לְדוֹר דּוֹר׃ (ל) חָכְמָתוֹ יִתְּנוּ
בַּקָּהָל וּתְבוּנָתוֹ עַמִּים יְסַפֵּרוּ׃ (לא) בְּחַיָּיו יְהֻלָּל מֵאָלֶף
וּבְמוֹתוֹ שֵׁם עוֹלָם לוֹ׃

מ (א) שִׁמְעוּנִי כִּי עוֹד מִלִּים מָלֵאתִי כַּסַּהַר בַּחֲצִי חֹדֶשׁ׃
(ב) הַקְשִׁיבוּ בָנַי וְתִפְרְחוּ כְּשׁוֹשַׁנָּה בְּעֵמֶק הַמָּיִם׃
כלבונה

דענקענדען זאמנע, דער אויף וויססענשאפטען זיך לעגט, אונד אין דער
הייליגען שריפט נאכדענקט: (יט) זוכט דיא ווייזהייט אללער פארפאהרן
אויף, אונד אין דען ווייסאגונגען שטודירט: (כ) גיבט אויף דיא געשיכטע
בעריהמטער מאננער אכט, אונד בעטראכטעט איהרע געהיימניססע: (כא)
בייא דען פארנעהמען זיך אויפהעלט, אונד בעזוכט גראססע העררען: (כב)
וויזע שפריכע לערנט, אונד רעהטזעלהאפטע שפריכע ערפארשט: (כג)
דער אויף רייזען זיך בעגיבט, אונד האט ערפאהרונג פאן גוטען אונד בע=
זען: (כד) ער שיטט זיין געבעט פאר גאט אויס, אונד זוכט זיינע פעה=
לער צו בעססערן: (כה) דעם גיבט אויך גאט ווייזהייט, אונד בשענקט
איהן מיט איינעם איינזיכטספאללען גייסט: (כו) בייא דעם איזט ראהט
אונד הילפע אנצוטרעפען; אונד וויזע לעהרען קאממען אויס זיינעם מונדע:
(כז) נאציאנען געהארכען איהם, זיינע ווארטע זינד פאלל בעלעהרונג:
(כח) פילע ריהמען זיינען פערשטאנד, זיין נאמען ווירד אויסגעברייטעט:
(כט) זיין רוהם דויערט עוויג, זיין אנדענקען דורכלעבט אלע געשלעכטער:
(ל) אין עפענטליכען פערזאממלונגען פערקינדעט מאן זיינע ווייזהייט, אונד
זיינע איינזיכטען אונטער נאציאנען: (לא) ביים לעבען ערהעלט ער רוהם
פאן טויזענדען, שטירבט ער, זא בלייבט זיין נאמען אונשטערבליך:

מ (א) א הערט איך! נאך בין איך געדאנקענפאלל, וויא דער פאלל=
מאנד: (ב) הערט איך געליבטע קינדער, איהר גרינט
נאך

למדחל אלהא ולמסתכלו נמוסא דהיא : (יט) איך חכמתא דכלהון קדמיא נבעא ולות נביא קדמיא נתפנא : (כ) ושועיתא דכל אנשא דעלמא נאלף ובדעיקן נתחשב : (כא) חכמתא דמתלא נאלף ובכל סתירתא נסתכל : (כב) בינת שליטנא נהלך ובינת מלכא ורורבנא נשמש : (כג) במדינתא דעלמא נהלך טב וביש בעלמא ננסא : (כד) ובלבה נסים למצליה ומן קדם אלהא נבעא רחמא נפתח פומה בצלותא ועל חטהוהי נבעא טבתא: (כה) וברוחא דסכולתנותא נתחכם : (כו) הו מפק מתלא חד תרין ונורון לה בתרעיתדה : (כז) הוא נסתכל מתלא וחכמתא ונשתכל בסתירתא הוא נפק חכמתא דיולפנא ובנמוסי דהיא נשתכח : (כח) ונאלפון סגיאא מן חכמתה ובעלמא לא נתטעא שמה : (כט) ולא נבטל דוכרנה עד בא לעלם ושמה לא נתטעא מן דר לדר : (ל) חכמתה נתנין כנושתא ותשבחתה נאמר עמא : (לא) אן נצבא באלף נשתבח ואן נשתוק בעמא זעורא :

מ (א) אסתכלו ואמר יולפני איך סהרא ביומי תרעסרא : (ב) שמעוני זדיקא ונפרע בסרכון איך שושנא

ואיך

לכוה וכמה מינים, טבעית (פיזיטע), למודיות (אמטעאמטישע), ואלהית (מעטאפיזישע וויססענשאפטען) : ובתורת יי כו', ידיעת תורתיה (טעאלאגיא) : (יט) חכמת הקדמונים ידרוש, בקראו ספריהם ותולדותם וקורותם לדעת לדקתם וישרם ותנהגם ויהי לו למשל לעשות כמעשיהם ולהתנהג עפ"י מדותם : (כ) דברי אנשי השם יחקור, בחבורים ובספרים אשר חברו להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו : ובמעמקי סודותם, התלמודים אשר חברו בעניני חכמות הנסגבות : (כא) בין נסיכי ארץ כו'. נראה מדברי החכם, כי מאיש המנהיג המדיניי ידבר (פאן איינעם שטאטס = מאן) אשר יכין נפשו להיות מפנה או יועץ או מנהיג וומשל, ואיש כזה צריך שמוש לפני גדולים ללמוד מנהגם נמוסם וטכסיסי הממשלה (דיא פאליטיק). ולז"א אח"כ : (כג) גלילות ארץ יסובב כו' כתרגומו במדינתא דעלמא נהלך. כי איש המדיניי צריך לנסוע לארצות הרחוקות לראות התמורות במדינות והתחלפות המנהגים : טוב ורע ינסה. מלבד שידיעה ומלבד המאורעות המתחלפות אשר עברו עליו, הוא איש מנוסה (איין ערפאהרנער מאן) ויודע להבדיל בין האמת לשקר ובין הטוב לרע יבין הנאה למגונה, ובין היפה לחזיון (דאס וועזענטליכע פאן טיינבארען) : (לא) יהלל מאלף. הת"ה הוא מ"ש היתרון (קאמראטיך) יותר מאלף : ובמותו שם עולם לו. ערך איש הגדול נכר במותו יותר מבחייו כי אז כלם מרגישים חסרונם בו במקום שצריכים לו ואינו, ובת"א נוסח אין, גלבא באלף נשתבח ואין נשתוק בעמא זעורא, והכונה מבוארה, ואולי יאמר כי כשיש לו איזה מפלה ומנוי ושרים יש לו הכנה להראות כחו וחכמתו ומעלתו, לכן יהולל מהמון יגם אבר הוא מנהיגם, ואם יחיה חיי התבודדות

פרי

(ג) כִּלְבוֹנָה תִּתְּנוּ רֵיחַ כַּחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן תָּצִיצוּ: (ד) הָרִימוּ
קוֹל תְּהִלָּה יַחְדוּ הוֹדוּ לֵאלֹהִים עַל עֲלִילוֹתָיו: (ה) תְּנוּ
תוֹדָה וְכָבוֹד לִשְׁמוֹ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר זַמְּרוּ לוֹ לֵאמֹר: (ו) כָּל
מַעֲשֵׂי יְיָ טוֹבִים גַּם יַחַד לְתֻמָּם נוֹצְרוּ כֻּלָּמוֹ: (ז) וּמִי־זֶה
יֹאמַר מַה־זֶּה וְעַל־מַה־זֶּה כִּי חֵפֶץ לְכָל־דָּבָר: (ח) בִּדְבָרוֹ
תֵּצֵא הַשֶּׁמֶשׁ בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב הִיא בָאָה בִּדְבָרוֹ: (ט) בְּשִׂמְחָה
יַעֲשׂוּ חֶפְצוֹ וְאֵין מְאַחֵר פְּקֻדָּתוֹ: (י) מִצְעֲדֵי אִישׁ לוֹ נוֹדָעוּ
וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינָיו: (יא) לֹא יִפָּלֵא מֵאִתּוֹ דָּבָר קָטָן
וְגָדוֹל לְפָנָיו אָיִן: (יב) חַסְדּוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף וּמַשְׁקֶה כַּנָּהָר
תֵּבֵל: (יג) גַּם מִשְׁפָּטוֹ כְּשֶׁטֶף מַיִם לָשׂוּם אֶרֶץ פְּרִי
לִמְלֵחָה: (יד) יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְיָ לְצַדִּיקִים וּפוֹשְׁעִים בָּם
יִכָּשֵׁלוּ: (טו) מֵרֹאשׁ טוֹב לַטּוֹב הוֹכַן וְלָרְשָׁעִים רָעָה:
(טז) רָאשֵׁי צָרְכֵי אָדָם אֵשׁ וּמַיִם בַּרְזֶל וָמֶלַח יַיִן וְשֶׁמֶן דָּגָן
חלב

נאָך וויא ראָזען אויף וואססערבייכען בלאָרען: (ג) דופטעט וויא ווייהרויך,
אונד בלוהט וויא דיא ליליע אים טהאל: (ד) ערהעבט אייערע שטיממע
מיט לאָבגעזאנג, פרייזט דען שעפּפער אָב זיינע ווערקע: (ה) גיבט זיינעם
נאמען עהרע אונד דאנקזאגונג, שטיממט ליעדער אונד האַרפע צו זיינעם
לאָבגעזאנג אן: (ו) אללע ווערקע גאָטטעס זינד אינסגעזאממט זעהר גוט,
צור פאָללקאָממענהייט זינד זיא אללע ערשאַפפען וואָרדען: (ז) ווער דאַרף
וואָהל פראַגען: וואָס זאָל דאס? וואָזו דאס? דען יעדעס האט זיינע בע-
שטיממונג: (ח) דורך זיין געהייס געהט דיא זאָננע דעם מאָרגענס אויף,
אונד דורך זיין געהייס געהט זיא דעם אבענדס ווידער אונטער: (ט) מיט
פריידען בעפאָלגט אללעס זיינען ווילען, ניכטס פערלענגערט זיינע פער-
אָרדנונג: (י) דיא ווערקע דער מענשען זינד איהם אללע בעקאננט, ניכטס
בלייבט איהם פערבאָרגען: (יא) ניכטס איזט איהם צו וואונדערבאר,
וועדער צו קליין, נאָך צו גראָס, וועדער צו שטארק, נאָך צו מעכטיג: (יב)
זיינע גיטע פליסט דאהער וויא איין שטראָהם, אונד וויא איין פלוס
טרענקט זיא דיא וועלט: (יג) גלייכפאַללס שנעלל קאָמט זיינע שטראַפע
איבער דיא פעלקער, וויא איין רייסענדער שטראָהם, פערוואנדעלט דען
פרוכטבאָרן באָדען אין זאַלציגע איינאָדע: (יד) גאָטטעס וועגע זינד גע-
עבנעט פיר דען פראָממען, דעם רוכלאָזען אבער זינד זיא איין אנשטאָס:
(טו) גוטעס איזט פאָם אנפאַנג פיר דען גוטען בעשטיממט; זאָ וויא דאָס
בעזע פיר דען זינדער: (טז) דיא הויפּטבעדירפניססע אים מענשליכען לעבען
זינד, פייער, וואססער, אונד אייזען, זאַלץ אונד געטריידע, מעהל, מילך,
אונד

ואיך ארזא דשתילין על מיא : (ג) ואיך בסמא טבא נבסם
רוחכון איך ריחא דלבנן בארזוהי ואיך עקרא דשושנת
מלכא : (ד) ארימו קלכון ושבחו אכחדא ואודו אלהא על
כלהון עבדוהי : (ה) מנו גנברותה בתשבחתא ובתודיתא
ובקלא דכירא והכנא אמרו : (ו) כלהון עבדוהי דאלהא
יאין אכחדא וכלהון לצבותהון אתבריו : (ז) ולית דנאמר
הנא למנא והנא למנא מטל דכלהון בוליתא עבידין : (ח)
במאמרה מדנח שמשא ובמאמרה הוא מערב לה : (ט)
בהדותא צבינה מתעבד ולית דמשוחר לפוקדנה : (י)
עבדיהון דכל בני בשרא לקובלה ולית דטשא מן קדמוהי :
(יא) לית דקליל וסגי קדמוהי ולית דעשון וקשא לקובלה :
(יב) בורכתה איך נהרא רדיא ואיך נהרא עלמא משקיא :
(יג) הכנא רוגזה עממא דאן והפך ארעא דשקיהון למלהא :
(יד) ואורחתהון דזדיקא תריצן קדם אפוהי אף לרשיעא
הנין מתפנין : (טו) טבתא מן ברישית לטבא אתברית
ואף לעולא אן טב ואן ביש : (טז) ריש כלהון צבותא
דמתבעין להיא דבני אנשא מיא ונורא ופרזלא ומלחא וחטא
ותרבא והלבא ודבשא וענבא וחמרא ומשחא ותכסיתא
ולבושא

(פריפאטעטיכען) אז לא תצא חכמתו מכח אל הפועל:
מ (ז) נאוה גם יחד · בא להורות הענין אשר העיר עליה כבר בפרשה יח, כי העולם הנמצא הוא עולם הנבחר (דאס דיזע וועלט דיא בעסטע איזט כדעת החכם (לייבניץ)) · וכי כל חפצי הנמצאים לתכלית הטוב בעולם בכללי הבריאה, והרעה נמשכת מהם במקרה בפרטים מצד העדר הכרוך בעצמיהם: לתמה, בתכלות השלמות על האופן אשר הוא ראוי לו, וכפי כח קבול השלימות: (ט) לצבאו · כוונה המיוחדת בו (יעדער האנדעלט נאך זיינער בשטיממונג) ואין דבר משנה חקו וטבעו אשר נטוע עליו מבראשית, אם לא ע"ד נס: ומלת צבא כולל יעוד ורצון חפץ גבול ותכלית, ומזה הלא צבא לאנוש (איוב יד) · ולכן אמר כי לא תפול השאלה על דבר מן הנמצאים לאיזה תכלית הוא נמצא? כי כל דבר עושה הענין אשר מכוון בו לתכלית מה ואם נעלמה מהשגתנו: (יא) קטן וגדול כו' · כי הגדול הוא בערכו כקטן, ואין חזק ממנו מעשות, וכל החלוף והשנוי אשר יפול בעולם הגשמי או ברוחניי הוא לפי סדורו הקדוש: (יב) חסדו כו' · ירצה בזה כי מאתו לא תצא רעה, רק ברכה ושפע טוב, והרע הוא מצד המקבל בהיותו מעות דרכיו, ומשתמש בחפציו שלא על אופן המכון בם ממנו, וכמו שבאר זה בפסוק יז: (יד) דרכי ה', מנהגו אשר הוא נוהג העולם, ישרים לצדיקים, ובלתי מתרעמים על ההשגחה, כי אל אמונה הוא ואין עול, אבל הרשעים נכשלים בם מצד שהם מדמים, רוע הנהגה והשחתה בסדר הגמול, ויצאו לכפור בם: (כב) הן זאת מראש דברתי, החכם סיים במה שפתח, ואמר זה כונתי במה שהתחלתי (פסוק ו) כל פעל יי רק טוב, ובארתי וכתבתי בספר:

מיא

חָלָב וּדְבַשׁ כְּסוּת וָבֶגֶד: (יז) טוֹבִים הֵמָּה כָּל אֵלֶּה
לַטּוֹבִים וְלָרְשָׁעִים לְרָעָה יֵהָפֵכוּ: (יח) גַּם רוּחַ סַעַר
לְמִשְׁפָּט הוּכַן יַעֲקֵר הָרִים בְּעֹז אַפּוֹ לְנִקְמַת שׁוֹלְחוֹ: (יט)
בָּרָד וָרַעַם דֶּבֶר וְרָעָב שְׁלוּחֵי מִשְׁפָּט כָּל אֵלֶּה: (כ) שֵׁן
חַיָּה נָחָשׁ וְעַקְרָב שׁוֹט וָחֶרֶב לְכַלּוֹת פּוֹשְׁעִים: (כא) בְּיוֹם
פְּקוּדָה יְמַהֲרוּ פִּי שׁוֹלְחָם לֹא יַעֲבֹרוּ: (כב) הֵן זֹאת מֵרֹאשׁ
דִּבַּרְתִּי הִתְבּוֹנַנְתִּי וּכְתַבְתִּים בַּסֵּפֶר: (כג) כָּל פֹּעַל יְיָ רַק
טוֹב וְכָל דָּבָר לִצְבָאוֹ נוֹצָר: (כד) אַל תֹּאמַר זֶה טוֹב וְזֶה
רָע כִּי כֻלָּם חֲתוּמִים בְּאוֹצְרוֹתָיו וְכָל דָּבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב:
(כה) הָבִינוּ זֹאת בְּלִבְּכֶם בָּרְכוּ אֶת יְיָ וְהוֹדוּ שְׁמוֹ:

מא (א) מַה גָּדוֹל עֲמַל אֱנוֹשׁ וּמָה רַבָּה אֲסוֹן אָדָם מִיּוֹם
צֵאתוֹ מִבֶּטֶן אִמּוֹ עַד שׁוּבוֹ לְבֶטֶן אֲדָמָה אֵם
כָּל חָי: (ב) יָגוֹן וּמַכְאוֹב מְנָתוֹ כַּעַס וְעֶצֶב עִנְיָנוֹ הֶבֶל
וּרְעוּת רוּחַ עַד יוֹם מוֹתוֹ: (ג) מִמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְעַד
שׁוֹכְנֵי עָפָר וָאֵפֶר מִנּוֹשֵׂא נֵזֶר וְעַד לָבוּשׁ קְרָעִים: (ד) רֹגֶז
וָכַעַס קִנְאָה וְחֶמְדָּה פַּחַד וְאֵימָה שִׂנְאָה עֶצֶב וְחָרוֹן יַפְרִיעוּם
יומם

אונד האָניג, איינע דעקקע, אונד איין איבערקלייד: (יז) אללעס דיעס,
ווירד דעם גוטען ניטצליך, דעם זינדער אבער טעדליך: (יח) ביזווייען זינד
שטורמווינדע צור שטראפע בשטיממט, זיא רייסן בערגע מיט איהרער העפ־
טיגען וואוהט אויס, אום דען צארן איהרעס זענדערס צו שטיללען: (יט)
האגעל אונד געוויטטער, פעסט אונד הונגער, זינד אללע באטען דעם שטראפ־
געריכטס: (כ) צאהן דעס רויבטהיערעס, שלאנגען אונד סקארפיאנען,
שווערדט אונד רוהטען זינד בשטיממט צו פערטילגונג דער רוכלאזען: (כא)
שנעלל זינד זיא אם אהנדונגסטאגע, אונד איבערטרעטען דען בפעהל איהרעס
זענדערס ניכט: (כב) דיעסעס איזט וואס איך אנפאנגס זאגטע, דאכטע
דאריבער נאך, אונד טריב עס נידער: (כג) גאטטעס ווערקע זינד אללע
גוט, אונד יעדעס איזט צו זיינעם נוטצען ערשאפפען: (כד) מאן דארף
ניכט זאגען דיעסעס איזט גוט, אונד יענעס אבער איזט שלעכט, דען יעדעס
בוועהרט זיך צור בשטיממטען צייט אלס גוט; (כה) איבערלעגט דאס
וואהל אין אייערם הערצען, לאבט דען העררן, אונד דאנקט זיינעם נאמען:

מא (א) אך! וויא גראס איזט דיא איהזעליגקייט דעס מענשען, וויא
שוועהרס אונגליק טריפט דען זאהן אדם׳ס, זייט דעם
ער אויס מוטטערלייבע קאמט, ביז ער ווידער אין דיא ערדע, אונזער אללער
מוט־

ולבושא : (יז) כלהין הלין לטבא מטאבן ולבישא ללוטתא מתהפכן : (יח) אירת רוחא דלפרעא איתברי וברוגזהין טורא עקרן בעדן רוגזא חילהין מחוין ורוחא דמן דברא אנון צזיהן : (יט) נורא וברדא וכאפא דמותא כלהין הלין לדינא אתברי : (כ) חיות שנא ועקרבא וחוותא חרבא ופורענא למובדו לרשיעא : (כא) בעדנא דפקד להון חדין ובכל יומתהון לא מהפכין מלתה : (כב) מטל דמן ברישית אתבריו אסתכלו בני אנשא דבכתבא כתיבן כלהין הלין : (לג) וכלהין עבדוהי טבין צבו לזבנה אתבריתּ : (לד) וליר דנאמר דהנא ביש מן הנא מטל דכלהון קפיסין באוצרא ולעדנא זבנהון מתגנברין : (לה) מכיל בכלה לבכון ברכו לאלהא ושבחו לשמה :

מא (א) צבותא רורבאת ברא אלהא וגנסא תקיפא על בני אנשא מן יומא דנפקו מן כרסא דאמהון עד מא דסמכין לארעא דחיא : (ב) תשבוחתהון ותרעיתא דלבהון וחרתא דמליהון עד מא ליומא דמותהון : (ג) מן יתבי כורסותא דמלכא ועד מא ליתבי עפרא וכטמא ומן קטרי תגא ועד מא אלילין דלבישין לבושא דמסכנותא : (ד) רוגזא וכריותא וטננא ודחלתא ודחלרת מותא חרינא וכריא

אוטטער צוריקקעהרט : (ב) קוואַער אונד שמערצען, צאָרן אונד פערדרוס, אייטלע זאָרגע, אונד טעהריכטע אהנדונגען, קוועהלען איהן ביז אַנ'ס ענדע : (ג) פאָם קעניג דער אויף דעם טראָהן זיצט, ביז אויף דען אַראַמען אים שטויבע, פאָן דעם דער דיא קראָנע טרעגט, ביז אויף דען דער אין לומפען געהיללט איזט : (ד) צאָרן, פערדרוס, אייפערזוכט, נייד, ליידענשאַפטען, פורכט, אנגסט, האַס אונד גראַם, שטרייט אונד גראַם, פּלאַגען זיא דעם טאַגס, אונד ווען זיא זיך צור רוהע לעגען, שטערען זיא אים שלאַפע דורך טרעק=

מא (א) מה רבה כו', מכאן עד פסוק ח' מספר דרך כלל הבל חיי האדם כי כל ימיו מלאים עמל ומכאוב, דאגות וצרות כי אדם לעמל יולד קצר ימים ושבע רגז, אין טעם בלי רעם, ואין רגע בלי פגע׳ כי רוב מעשיו תוהו ויתר חייו הבל, ואם ישיג לפעמים כף נחת אצל מלא חפנים עמל ורעות רוח׳ וענין המאמר הזה עם הפרשה שלפניה מעידוני על מאמר החכם (לעססינג) דרך פליאה (אָ! דער מענש, וואַ מיזט ער הער, צו קליין פיר איינען גאָט, צו גראָס פירס אונגפעהר) : (יא) ומעט בוחן, כי המאמר הבא בזיעף רבה לא יתקיים זמן ארוך, אך תכף עבר

יומם ובנוחם עלי משכב עשתונות בלהות תנדמו : (ה)
ינפש אדם מעט בשנתו סעפים וחזיונות יבהלוהו : (ו) יקין
מתנוכה כפליט משדה קטל ויגל כי סר צל פחד : (ז) כל
אנוש נושא דאגתו בלבבו אם עשיר בעשרו ואם עני בעניו :
(ח) כל בשר מאדם ועד בהמה יגון ומכאובות ישיגו : (ט)
כל אשר מאדמה לאדמה ישוב וממרום למרום יעל : (י)
כל עול ורשע יהללו צדק ויושר לעולם נצבים : (יא) הון
עול נחל כוזב ומטר סוחף בצע שקר : (יב) אסף רשע
עב בלול ממים גפרית ורוח : (יג) גפרית בברק תעשן
מים נתך ארצה ורוח יעלה בתוהו ויאבד : (יד) חליפות
לרשע אין שרשו בל יכה גזעו בל יחליף כעץ שתול על שן
סלע : (טו) כקנה על שפת נחל ולפני עשות ירק יבש
מקורו : (טז) קלים הם כקצף על פני המים כרגע יהלמו
ואינם : (יז) ופעל צדיקים יברך וחפצם עומד לעד : (יח)
איש שפק ויגע ירגיע בחייו מהון עתק : (יט) ירושה
והצלחה יתנו הון ומשניהם שפק לב : (כ) כבוד ויקר יתנו
שם ומשניהם מוצא חכמה : (כא) בנין ובגד ירחיבו לב
ומשניהם אשת חן : (כב) יין וזמר ישמחו לב ומשניהם
אוהב

טרעקבילדער אונד טעהריכטע געדאנקען געאנגסטיגט : (ה) ווען דער
אבענד אויך איין וועניג שלוממערט, ערשריקט ער דורך פאלשע טרויאגעזיכ=
טער : (ו) שפרינגט אויס דעם שלאף, אלס איין פליכטלינג פאם שלאכט=
פעלדע, אונד פרייעט זיך, אלס דאס טרעקבילד פארמיבר איזט : (ז) יע=
דער מענש האט זיינע זארגע, זאוואהל דער רייכע מיט זיינעם רייכטוהם,
אלס דער ארמע מיט זיינער ארמוהט : (ח) יא אללע לעבענדיגע געשעפפע,
פאן מענשען ביז צום פיה, טריפט טרויערן אונד עלענד : (ט) וואס פאן
ערדע קאמט, קעהרט צור ערדע צוריק, וויא אללעס וואס פאם היממעל
קאמט, ווידער נאך דעם היממעל געהט : (י) זינדע אונד אונרעכט ווער=
דען פערניכטעט, טוגענד אונד רעדליכקייט אבער דויערן עוויג : (יא)
רייכטוהם דעס געשטאהלען פערזיגט וויא איין באך, אונרעכטער געווינסט
איזט וויא איין פלאץ=רעגען : (יב) צוזאממען געראפפטעט גוט דעס רוכ=
לאזען, גלייכט איינער וואלקע, דיא אויס וואססער, שוועפעלדינסטען, אונד
לופט בעשטעהט : (יג) דיא פייערדינסטע פערצעהרט דער בליטץ, דיא
וואס=

וכריא ובעדנא דמתתניחין על ערסתהון בשנתא דליליא מנד
להון : (ה) דמתמלך בהזוא דליליא איך גברא דערק מן
קדם רדופא : (ו) אן צביתא בלבה מתתעיר והזוא דלית
ליה מדם : (ז) עם כלהון בני בסרא צפתהון עמהון
ועותרא מנד שנתהון : (ט) כל מדם דמן ארעא הו לארעא
הפך ודמן רומא לרומא : (י) כל מן דחטא ומדגל נבטל
וכשירי עלמא אף הנון נתקימון : (יב) נכסא דשוקרא
איך נחלא נתגרפון ואיך נהרותא דמלין מן עננא קלילתא
כד הנון גליזין נגמרון : (יד) וחלפא לאנשא רשיעא לא
תהוא עקרהון גיר דחטיא איך שבלא דיערת על שנא
דשקיפא : (טו) ואיך חבלבלא דיעת על גדנפא דנחלא
וקדם כל יורק הי יבשא : (יז) ועברא דכאנא בעדנא
מתברכין ועבדא דזדיקא לעלם נתקימון ודמתקרב להון איך
אנש דמשכח סימתא : (יט) רבותא ואיקרא נקימון שמא
ומן תרויהון מן דמשכח חכמתא : (כא) בנינא ונצבתא
מחדתין שמא ומן תרויהון אנתתא חכימתא : (כב)
המרא עתיקא מחדא לבא וטבא מנה רחמותה דרחמא :
(כג)

וואסטערטהייאלע לעזן זיך אים הערבפאללענדען רעגנען אויף, אונד דיא לופט
פערפליגט אים דונסטקרייזע, אונד פערשווינדט : (יד) דער רובלאזע
ברינגט קיינע נאכקאמען, זיינע וואורצעל טרעגט ניכט אן, זיינע טפרעמ=
לינגע ברינגען קיינע צווייגע, ווי איין גפפלאנצטער בוים אויף שטיילען פעלזען :
(טו) ווי שילף אם אופער איינעס פלוססעס, וועלכער פערזיגט, בעפאר נאך
יענס צו גרינען אנפאנגט : (טז) נאך פערגענגליכער אלס וואסער=בלאזען,
וועלכע לייכט צערשלאגען, אונד קיינע שפור הינטער זיך לאססען : (יז)
דער פראמען האנדלונגען בלייבן גזעגנעט, אונד איהר וואוכס דויערהאפט :
(יח) דער ארבייטזאמע אונד צופרידנע לעבט פערגניגטער, אלס דער
גראססע שעטצע בזיצט : (יט) ערבשאפט אונד גליק פערשאפפען רייכטוהם,
אבער אלס ביידע איזט איין צופרידען הערץ: (כ) עהרע אונד ווירדע פער=
שאפפען ביינען נאמען, אבער אלס ביידע אבר וויססענשאפטליכע קענט=
ניססע: (כא) געביידע אונד קליידונגען ערהייטערן דאס גמיהט, אבער
אלס ביידע, איין האלדזעליגעס וייב: (כב) ויין אונד אוזיק ערפרייען
דאס

וחלף : (יב) עד סלב הים כו׳ כי סעניס הס האדים העולים מן הארץ והם
הרכבים, גזמים ומגפרית (עלעקטריטעס פייער) ותרות, וברדת המטר יתפרדו החלקים
האלה איש לתקומו ויאפסו, כן אוצרות רשע: (יח) וספק, המסתפק באשר יש לו,
כמו

אוהב נאמן: (כג) כנור ועוגב יערבו לאזן ומשניהם אמרי
שפר: (כד) תאר ויופי מחמדי עין ומשניהם שבלי
השדה: (כה) רע וחבר עוזרים בעתם ומשניהם אשה
טובה: (כו) אח וגואל מצילים בצרה ומשניהם צדקה:
(כז) הון ובצע מסעדי רגל ומשניהם עצה טובה: (כח)
חיל וחסן מאמצי רוח ומשניהם יראת יי: (כט) כי אין
ביראת יי מחסור ולא בעזרתה מגור ועל כל היא רוממה:
(ל) הדבק בה ואל תרפנה כי אין דומה לה ותפארתה
על כל כבוד: (לא) בני ועקרת מצוק בל תהדוף ולא
תהיה נבהל להמירת ונמהר להכות: (לב) בני הזהר
מבקש נדיבות כי טוב מות מחיי עני: (לג) גבר מצפה
לשלחן זרים חייו אינם חיים: (לד) מארוחת זר ישבע
קיקלון ואיש רוח ירחיק ממנה: (לה) לחם עני לנפש עזה
יערב ובקרבו נהפך למרורת פתנים:
מב (א) אי מות מה מר אתה לאיש עשיר שוקט על
נכסיו: (ב) לאיש חיל ומצליח דאגה ועצב
לבו

דאס הערץ, מעהר אלס ביידע, איין טרייער פריינד: (כג) פיאָלין אונד
הארפע טאָנען מעלאָדיש, מעהר אלס ביידע, פארטרעפליכע רעדען: (כד)
שענהייט אונד געשטאלט ערגעטצען דאס אויגע, מעהר אלס ביידע, דאס גרינע
דעם פעלדעס: (כה) פריינד אונד בעקאננטער שטעהן צור זייט בייא,
מעהר אלס ביידע, איינע טרייע פרויא: (כו) ברודער אונד פערוואנדטער
רעטטען אין דער נאהט, מעהר אלס ביידע, רעטטעט בארמהערציגקייט:
(כז) געלד אונד פערמעגען זינד מעכטיגע שטיצען, מעהר אלס ביידע, איין
גוטער ראהט: (כח) מאכט אונד שטארקע מאכען בהערצט, מעהר אלס
ביידע, דיא גאָטטעספורכט: (כט) איהר מאנגעלט אן ניכטס,
בייא איהרער הילפע איזט ניכטס צו בעפירכטען, אונד איבער אללען איזט זיא
ערהאבען: (ל) האלטע זיא פעסט אהנע אונטערלאס, דען ניכטס קאָמט
איהר גלייך, איהר רוהם איבערטריפט אללע עהרע: (לא) מיין זאָהן!
פערשמאָהע דען ניכט, דער צו דיר אום הילפע רופט, איבעראיילע דיך ביים
שטראפאורטהייל ניכט, אונד זייא ניכט פארשנעלל צו שטראפען: (לב)
מיין זאָהן! היטע דיך פאר דעם בעטטלער לעבען, דען דער טאָד איזט
בעססער אלס בעטטעלן איססען: (לג) איין מאן דער אויף איינעס אנדערן
טיש זעהן מוס, דעססען לעבען איזט גאר ניכט פיר לעבען צו רעכנען: (לד)
דורך

(כג) אבובא ואפודיא מבסמין זמרא ומן תרויהון לשנא דכיא: (כד) יאיותא ושופרא רגתא דעינא ומן תרויהון שבלא דחקלא: (כה) רחמא וחברא בעדנא נתברכון ומן תרויהון אנתתא טבתא: (כו) אחא ומעדרנא בעדנא דעקתא ומן תרויהון זדקתא פרקא: (כז) דהבא וסאמא מקימין רגלא ומן תרויהון מלכא טבא: (כח) חילא והוקפא מרימין לבא ומן תרויהון דחלתא דאלהא: (כט) לית בדחלתה דאלהא חוסרנא ולית למבעא עמה מעדרנא דחלתה דאלהא על כל מדם אתתריםא: (ל) אחודיה ולא תרפיה מטל דלית אכותה דחלתה דאלהא בעדנא מתברכא ולעל מן כל איקר הו משתבחא: (לא) ברי מן דשאג לך לא תכליוהי לא תהוא טב למקטל ולא הוי טב למאחיו: (לג) גברא דסבר על פתורא דאחרנא לא אנש נחשביוהי איך דחיא הו: (לה) סנא נפשה מן דרהם רגיגתא ולגברא דידע הלין כאבא אנין דמעיא: (*) בפומה דחציבא תבסמי שאלתה ואיך נורא יקדא בגוה:

מב (א) אי! מותא מא ביש אנת לגברא עתירא דיתב על נכסוהי: (ב) גברא דעשין ומצלח בכל ערן

דורך פרעמדע אמהלייטאן בשיאפפט מאן זיך, דער גפיהלפאללע מאן היט-
טעט זיך דאפיר: (לה) דעם אונפערשעהאטען טאנקט דאס בעטט-
ערברעך זיס, אבר אין זיינעם מאגען ווירד עס גיפט אונד גאללע פער-
וואנדעלט:

מב (א) א טאדט! וויא ביטטר איזט דיין אנדענקען דעם רייכען מאננע, דער רוהיג אים בזיצע זיינעס פערמעגענס לעבט:
(ב) דער בייא גוטען קראפטען איזט, אונד גליקליך; דען קוואמער אונד זארג·

כמו אם ישפוק עפר שומרון (מ"א כ)· כאמרז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו: (לא) נעתק מלות בל תסדור· כי הוא לפי ת"א, ומאן דשאג לך לא תכליוהי, לא תמנע את לשואג אליך, אך לפי נ"י, בני הזהר מבקש נדיבות כי טוב מות מחיי ענ: וה"א מתישב יותר לענין הסמוך: (לג) גבר אלפא כו' כאמרז"ל המצפה לשלחן אחרים העולם חשוך בעדו: (לד) ירחיק ממנה, כאמרז"ל, א"ל רב לרב כהנא הפוך בנבילתא ולא תהפוך במילי, פשוט נבלתא בשוק וטול אגרא, ולא תימא כהנא אנא וגברא רבא אנא וזילי בי מלתא (פסחים דף קיג) ועוד שם עשה שבתך חול ולא תצטרך לבריות (דף קיג):

לבו לא ילחצו וכל מאכל פיו יערב לו: (ג) הה מות מה
נעימת לאיש נשבר נכה רוח וחדל טוב: (ד) לאיש זקן
קשה רוח וחסר לחם וכח לעבוד אין: (ה) אל תירא
מות כי זה חלקך גם קדמונים גם אחרונים לך ידמו קץ כל
בשר הוא: (ו) הבחפץ יי תגעל ובשאול מי ישאל אם רב
ואם מעט ימיך: (ז) זרע שנוא בני בליעל כי בבית עוזבי
יי גדלו: (ח) אב בליעל בניו יבזוהו כי בגללו תקלל
חלקם: (ט) אוי לו לרשע כי עצב ילונו עד מות והקבר:
(י) שם רשעים לאבדון וזכר צדיק לעולם יהיה: (יא)
קנה לך שם טוב כי הוא ילוך מאלפי זהב וכסף: (יב)
לרעה נולד רשע חייו ביגון ואחריתו לאבדון: (יג) אם
רבה הצלחת אדם בימיו הלא קצרים המה ושם טוב עומד
לעד: (יד) אם רבו שנות זד מה כשרון לו והמה כלא
היו: (טו) ארוכים הם חיי ישר אם רב ואם מעט ימיו:
(טז) חכמה נסתרה ואוצר טמון מה יועילו גם שניהם:
(יז) טוב אויל המסתיר אולתו מחכם המסתיר חכמתו:
(יח) בני כטוב לך התאמץ ביראת יי פן תרום ותבעט:
(יט) עשה הטוב ומפני כל אל תבוש: (כ) יש בשת
לתהלה תהיה ויש בשת לא נאוה: (כא) יבושו אב ואם
מזנות שר ומושל מכחש: (כב) יבוש שופט מהטות
משפט

זארגע ניכט דריקקען, דעם דאס עססן נאך טאעקט: (ג) א טאדט!
ערוויגסט ביזט דוא, דעם דירפטיגען אונד קראפטלאזען: (ד) דעם אלטען
אבגלעבטען מאננע, דעססן זאפטע פערטראקנעט זינד, דער אין קוואער
לעבט, אונד קיינע קראפטע מעהר צו ארבייטען האט: (ה) טייע דעם
טאדס טיקזאל ניכט; דיס איזט יא דעם מענטען לאז, בעדענקע דאס דיא
פאר-אונד נאכוועלט מיט דיר גלייכעס שיקזאל האט, עס איזט דאס ענדע
אללעס פלייטעס: (ו) קאנסט דוא דעם וויללען גאטטעס צו ווידער זיין?
ווער בעקיאמערט זיך אים גראבע אב דיין לאנגעס לעבען? (ז) האסטענס-
ווערט זינד דיא קינדער דער רוכלאזען, דיא אים הויזע דער גאטטעס-
פעראכטער ערנאגן זינד: (ח) קינדער פעראכטען איינען גאטלאזען פאטער
דען זיינטוועגן זינד זיא פעראכטעט: (ט) וועהע דעם זינדער
קוואהר

עדן ותוב אית בה חילא למקבלו תפניקא : (ג) אי מותא
מא כשיר אנת לגברא דתביר וחסיר נפש : (ד) גברא
סבא דמתתקל בכל עדן והסיר מזונא ולית בה חילא
למפלח : (ה) לא תדהל מן מותא מטל דהויו מנתך
אתדכר דקדמיא ואחרא לותך אנון מטל דהדא הי חרתא
דכלהון בני אנשא קדם אלהא : (ו) זרעא מתליא
תולדתא דחטיא ושרבתא דוי לה תולדתא דעולא : (ז)
מן ברא עולא נאבד שולטנא ועם זרעה מנכיר הוסרנא :
(ח) לאבא עולא בנוהי כאנא נלוטונה דמטלתה הוו בסירא
בעלמא : (ט) וי להון לאנשא עולא דדוונא מלוא להון
עד מא ליומא דמותהון : (*) אנתתא ילדתא לחדותא
דעמה ואן נמות אבא עולא בנוהי כאנא לא נתאבלון עלוהי :
(י) רשיעא גיר חרתה לאבדנא חי ושמא דעבדי טבתא לא
נתעטא לעלם : (יא) כף על שנך דהו גליך מן אלפא
דסימתא — דעתא מטל דמבטל מוהבתא וקימא : (לב)
כל

קוואַער פﭏגט איהם ביז אינס גראב : (י) דעם רוכﭏזען נאמען ווירד
אויסגראָטטעט, דעם פראמטען אנדענקען בלייבט עוויג : (יא) ערוויר־ב
דיר איינען גוטען רוף, דען דיזעס איברוויעגט דיא ערוואַרבענע טויזענד ־ גאָלד־
אונד זילבר ־ שטיקע : (יב) צום אונגליק ווירד דער רוכﭏזע געבאָהרען, קוואַ־
אַער האט ער בייס לעבן, אונד שטירבט ער, זא ווירד ער פערדאַמט :
(יג) ווען דער מענש אויך גליקליך לעבט. זא וועהרט עס דאָך נור קורץ,
איין גוטער נאמע אבר דויערט עוויג : (יד) ווען דער פרעססער נאָך זא
לאַנג לעבט, וואס פראָמאַט עס איהם? ער פעהרט דאָהין אוט ווערע ער ניא
געוועזען: (טו) דעם רעדליכען לעבן מיזט לאַנגע, זיינע יאָהרע אעגן פיל
אדער וועניג זיין : (טז) פערשטעקטע ווייזהייט אונד פערבאָרגענע שעטצע,
וואָזו ניטצען ביידע ? (יז) דער טאָהר, דער זיינע טאָהרהייט פערשטעקט,
מיזט פאָרגﭏיהן, דעם וייזען וועלכער זיינע קענטניססע פערבירגט : (יח)
איין זאָהן ! ווען עס דיר וואָהל געהט, האַלטע פעסט אן גאָטטעספורכט,
דאס דוא ניכט אויס איבראוהט ווידערשפענסטיג ווערדעסט : (יט) טוהע
וואס רעכט איזט, זא ברויכסט דוא דיך פאָר ניאמאנד צו שעהאמען : (כ)
דען אמנﭏכע שמאָק מיזט לעבליך, אמנﭏכע אבר טמרﭏהﭏפט : (כא) עס
טעהאע זיך פﭏטר אונד אוטר דעם עהעברוכט, איין פירסט אונד פﭏר־
נעהאער הערר, דער ליגן : (כב) איין ריכטער דאס רעכט צו בייגן, דער
רﭏהט־

 (טז) חכמה מסתתרת כו׳ עיין לעיל (פרשה כ׳ פ׳ לו)׃

מִשְׁפָּט יוֹעֵץ מֵהַכְשִׁיל וְעַם מִמֶּרִי׃ (כג) יֵבוֹשׁ רֵעַ מִבְּגוֹד
בַּעֲמִיתוֹ וְשָׁכֵן מֵהַסִּיג גְּבוּל׃ (כד) יֵבוֹשׁ אִישׁ מִגְּמוֹל רָעָה
תַּחַת טוֹב וּמֵהַחֲרִישׁ לְדוֹרֵשׁ בִּשְׁלוֹמוֹ׃ (כה) יֵבוֹשׁ הַנּוֹדֵב
מֵהַכְלִים בְּמַתַּת יָדוֹ וְהַגּוֹאֵל מֵהַעֲלִים עַיִן מִשְּׁאֵרוֹ׃ (כו)
יֵבוֹשׁ אִישׁ מִגַּלּוֹת סוֹד רֵעֵהוּ וָרָשׁ מִנְּבָלָה וּמְסַפֵּר מִכָּזָב׃
(כז) אִם בְּאֵלֶּה תֵּבוֹשׁ וּמָצָאתָ חֵן בְּעֵינֵי כָל אָדָם׃ (כח)
אַךְ בְּאֵלֶּה אַל תֵּבוֹשׁ וְלֹא תִשָּׂא פְּנֵי כָל אִישׁ׃ (כט)
לִשְׁמוֹר מִצְוֹת יְיָ וְעֵדוֹתָיו וּלְהוֹכִיחַ נָבָל עַל פָּנָיו׃ (ל) לְיַסֵּר
בִּנְךָ בְּמוּסָר וּלְחַנֵּךְ אוֹתוֹ בְּמֵישָׁרִים׃ (לא) לָשֵׂאת לֶקַח
מֵחֲכָמִים וְלִשְׁמוֹעַ אֱמֶת מִפִּי אוֹמְרָהּ׃ (*) אַל תֵּבוֹשׁ כָּל
מְלָאכָה וּלְהַרְגִּיעַ בִּשְׂכָרָהּ אִם רַב וְאִם מְעָט׃ (לב) דָּרַשְׁתָּ
בִּשְׁלוֹם אִישׁ וּמַחֲרִישׁ אִישׁ חָכָם הוּא׃ (לג) שָׁלוֹם נָתַתָּ
לוֹ וְאֵינוֹ מֵשִׁיב כַּסְפְּךָ אֲשֶׁר תִּתֶּן־לוֹ אֵיכָה יָשִׁיב׃ (לד) בַּת
לְאָבִיהָ מַטְמוֹן שָׁוְא וּמִפַּחְדָּהּ לֹא יִישַׁן בַּלֵּילוֹת׃ (לה)
קְטַנָּה פֶּן תְּפֻתֶּה נַעֲרָה פֶּן תִּזְנֶה׃ (לו) גְּדֹלָה פֶּן תְּעֻגַּן
וְתַחַת בַּעְלָהּ פֶּן תִּשָּׂנֵא׃ (לז) אַל תַּבִּיט בְּאִישׁ אֶל הוֹד
מַרְאֵהוּ וּבְחֶבְרַת נָשִׁים לֹא תַמְתִּיק מִלִּים׃ (לח) כִּי סָס

מבגד

(כג) ראהטגעבר איינעס שלעכטען ראהטעס, דער בירגר דעס אויפרוהרס: דער פריינד שעהמע זיך דער טריילאזיגקייט, אונד דער נאכבאר דיא גרענ־צען אויסצורוקקען: (כד) דער גוטעס עמפפאנגען האט, שעהמע זיך דעס אונדאנקס; אונד דעם ניכט צו דאנקען, דער איהן גריסט: (כה) דער וואהלטהאטער שעהמע זיך פארווירפע צו מאכען בייא דער גאבע, אונד דאס אנגעזיכט פאן איינעם בלוטספריינדע הינוועג צו ווענדען: (כו) דעם איין געהיימניס אנפערטרויט, שעהמע זיך עס צו אפפענבארן, דער ארמע פאר בעטרוג, אונד דער עטוואס ערצעהלט ליגן נאכצוזאגן: (כז) ווען דוא דיך בייא זאלכען דינגען שעהמסט, ווירסט דוא בייא אללען בעליבט זיין: (כח) פאלגענדע דינגע אבער שעהמע דיך ניכט, אונד דארפסט ניעמאנד שאהנען: (כט) נעהמליך דיא געזעצע גאטטעס צו בעאבאכטען, אונד דען פרעפלער איינס געזיכט צו שטראפען: (ל) שעהמע דיך ניכט דיינען זאהן אין דער צוכט צו האלטען, אונד איהם איינע טוגענדהאפטע ערציהונג צו געבען: (לא) שעהמע דיך ניכט פאם ווייזען לעהרע אנצונעהמען, אונד דיא וואהרהייט פאן יעדעם אנצוהערן: (*) קיינע ארבייט זייא דיר איינע שאנדע פיל ווייניגער;

דער

כל דשאלין שלמה ושתיק הו הו גלווא רבא: (לג) שאלתא דשלמא דיהב אנת לה לא מפנא לך -- גועלנא דיהב אנת לה איכנא מפנא לך: (לד) ברתא על אבוה יקירא סגי וצפתה מפרדה שנתה: (לה) בתולותה דלא תצטהא ומן בעלה דלא תסתנא: (לו) בטליותה דלא תתפרסא ועל בעלה דלא תשטא במדעה ותאזל בתר גברא אחרנא: (*) ברי על ברתך אקים מטרתא דלמא תעבדך שמא בישא ושועיתא ורטוניא בעמא ובכנושתא דקריתך תבהתך ברטוניא דעמא אתר דעמרא לא תשבקיה נפקא ובבתא לא תהוא הדרא: (לז) לכל גבר לא תגל מא דבלבך ובינת נשא לא תשפר שועיתא: (לח) מטל דאבאנא דבלבושא נפל ססא הכנא טננא באנתתא מן בישותא דחברתה:

מג

דער לאהן, ווען ער אויך גרינגע איזט: (לב) גריסטט דוא איינען, אונד ער דאנקט ניכט, זא קאננסט דוא אהנע האס איהן אלס איינען רייבר בע-טראכטען: (לג) דער גרוס דען דוא איהם גיבסט, ערווידערט ער דיר ניכט, פיעלווייניגר דיא בעלאהנונג, ווען דוא איהם געלד לייהסט: (לד) איינע טאכטער מאכט איהרעם פאטער פיל קוממער, אונד זיינע זארגע פיר זיא, טויבט איהם דען שלאף: (לה) אלס קינד דאס זיא ניכט פערפיהרט ווערדע, אונד אלס מאדכען, דאס זיא ניכט זעלבסט דער אונשולד נאכגעהט: (לו) מיט זיא גראס, וויא ער זיא פערהייראטעט; אונד האט זיא איינען מאן, דאס זיא ניכט פאן איהם געהאססט ווערדע: (לז) זיהע ניכט אויף דיא שעהנהייט איינעס מאננעס, אונטער געזעללשאפט דער פרויענצימער זייא קיין היינלעריטער שוואטצער: (לח) וויא דיא מאטטע אויס דען קליידער:

(לד) בת לאביה כו'. הפסוקים האלה הובאו בתלמוד (סנהדרין דף ק) וז"ל בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא יישן בלילה, בקטנותה שמא תתפתה, בנערותה שמא תזנה, בגרה שמא לא תנשא, נשאת שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה שמא תעשה כשפים. והנכי העתקתי לפי הנוסח אשר לפני, והמאמר הזה מסכים למאמר ר"ל, נתן בגרה שחרר עבדך ותנה לה (פסחים דף קיג): (לו) אל תביט באיש אל יופי מראהו כו'. ולפי תרגום ארמית, לא תגל לבך לכל אדם ובקרב נשים אל תתן אמרי שפר: (לז) לא תהלל איש בתאר פניו, החכם מזהיר שלא למראה עיניו ישפוט על מעשה האיש ותכונתו, כאחז"ל אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו. וכבר שלחו אל החכם ר' יוסף קנדיא תלמידיו, לאמר בא אלינו איש תאר, זקנו גדול וכרסו עבה הנכבדהו ואם נחוש לדבריו? והשיב להם אל תביטו אל מראהו ואל גובה קומת זקנו, כי אם הכרס והזקן, אל כלי מלא וריקן, המה מעידים, אין חכמים כתישים ועתודים: ובחברת נשים לא תחליק לשון, כדרך האנשים הבחורים בהבאתם בחברת הבתולות

מִבֶּגֶד יָבוֹא וּבֹשֶׁת אִשָּׁה מֵחֶבְרְתָּהּ: (לט) נְצוֹר הוֹנְךָ מֵאִשָּׁה מְפַזֶּרֶת וּנְעַל בְּעַד חֲפָצֶיךָ כַּאֲשֶׁר חָלוּ יָדָיִם: (מ) שִׂימָה חֶשְׁבּוֹן לַאֲשֶׁר תּוֹצִיא וְתָבִיא מְנֵה וּסְפוֹר אֲשֶׁר תִּתֵּן וַאֲשֶׁר תִּקַּח וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בְּסֵפֶר יִכָּתֵבוּ:

מג (א) הַבְּרוּ לְבַבְכֶם עַבְדֵי יְיָ וַאֲשֶׁר חָזִיתִי תְּחַוֶּה פִּי:
(ב) כִּי יְיָ צִוָּה וְנִבְרָאוּ וִיצוּרָיו חֶפְצוֹ יַעֲשׂוּ:
(ג) כַּשֶּׁמֶשׁ מֵאִיר לַכֹּל כֵּן רַחֲמֵי יְיָ עַל כָּל מַעֲשָׂיו:
(ד) גָּדְלוֹ יָעִידוּ הַשָּׁמַיִם וְחַסְדּוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ:
(ה)

מג (א) אתדכרו מכיל עבדוהי דאלהא ומן מא דחזית אנא מתנא: (ב) במלתה אתבריו עבדוהי וכלהין בריתה צבינה עבדן: (ג) איך שמשא דדניח על כל אתגליו ורחמוהי דמריא על כלהון עבודוהי: (ד) לא נופון קדישוהי דמריא למנא גנברותא דפרישותה לא יהב לדהלוהי למקם קדם איקרה:
(ה)

קלײדערן קװאַט, זאָ קאָמט ליטט פֿאָם װײבע: (לט) בװאַהרע דײן פֿערמעגען פֿאָר אײנעם פֿערשװענדריטען װײבע; אונד װאָ פֿילע צוגרײפֿען קאָננען, פֿערשליסע: (מ) האַלטע רעכנונג בײא דײנען אױסגאַבען אונד אײננאַהמען; צעהלע אונד װיגע צו, װאָס דו אַנדערן איבערגיבסט, אָדר פֿאָן איהנען ניהאָמסט, אונד צײכנע אַללע דײנע האַנדלונגען אין אײנעם בוכע אױף:

מג (א) אָ! זײד גוטעס מוהטעס, דיהנער דעם עװיגען:
ערטײנונגען דיא איך זאַהע פֿערקינדעט אײן אונד:
(ב) אױף גאָטטעס בעפֿעהל ענטשטאַנד אַללעס;
דיא געשעפֿע אַללע, בעפֿאָלגען זײנע פֿעראָרדנונג:
(ג) װיא דאָס זאָננענליכט, איבר אַללעס זיך פֿערברײטעט;
זאָ זײנע גיטע איבר זײנע װערקע אַללע:
(ד) יענע היממעל זינד בװײזע זײנער מאַיעסטעט;
אונד זײנע גיטע ערפֿיללעט דיא גאַנצע ערדע:
(ה)

הבתולות, מאריכים לשון בשפתי חלקות ובדברי חנף בדברי דלוי והתגדלות למשוך לבן, והנם מרגילים לדבר ערוה: והיא אזהרה נוספת על ארז"ל אל תרבה שיחה עם האשה: (לט) נצור הונך מאשה מפזרת, המרבה בקבוע ותכשיט, כי ברוב קניתה תחריב בעלה: באשר חלו ידים, במקום שידי רבים מוגשים, ונטל דבר ואינו יודע מי הוא, יגשים לידי חפד: (מ) ונלג אשה ערמה, ע"כ לא יועילו לו שפתי חלקות כי בכל אלה תריאה אותן, ולמה תיפה לה דברים, ולפי ת"א כן קנאת אשה מרעיתה, ואם מהללים את תתקנא בה חברתה ותפיל מריבה ותגרום היזק לבניהן:

(ה) גַּם קְדֹשָׁיו לֹא יְכִילוּהוּ
לְהָבִין עֶרְכּוֹ לֹא יַעַצְרוּ כֹחַ:
(ו) תְּהוֹם וָלֵב הוּא חוֹקֵר
וְתַעֲלוּמוֹת בְּנֵי אָדָם יָבִין:
(ז) אֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינָיו וְכָל
חֻקֵּי עוֹלָם נִגְלוּ לְפָנָיו:
(ח) קַדְמוֹנִיּוֹת וַחֲדָשׁוֹת יוֹדֵעַ
וְכָל צָפוּן הוּא חוֹשֵׂף:
(ט) לֹא נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ כָּל חָכְמָה
וְכָל רָז לֹא סָתוּם לוֹ:
(י) כָּל מַעֲשָׂיו בְּדַעַת כִּלָּמוֹ
וְלָעַד צְבָאָם יִשְׁמוֹרוּ:
(יא) הַיִּים וְקַיָּמִים כֻּלָּהֶם
וְאֶת גָּדְלוֹ כֻּלָּם יְהַלֵּלוּ:
(יב) שְׁנַיִם שְׁנַיִם זֶה לְעֻמַּת זֶה
לֹא לְמַחְסוֹר וְלֹא לְמוֹתָר:
(יג)

(ו) תהום ולבא הו בדק וכלהון כסיתהון דבני אנשא איך שמשא גלין קדמוהי: (ו) מטל דלא כסא קדם אלהא מדם וגלין קדמוהי כל דאתין לעלמא: (ז) דעברין ודעתידין וכלון כסיתא גלין קדמוהי: (ח) ולא ענדא מן קדמוהי כל חכמא ולא טשא מן קדמוהי כל ראזא: (ט) גנברתא והכמתא קדמוהי קימא לעלמין: (י) וכלהון עבדוהי לעלם בקושתא משרא בקדישותא משבחין כלחון: (יא) וחיין וקימין לעלם ולכלהון צבינוהי כלהון ערתירין ומסרהבין טב בשולטניהון: (יב) וכלהון תרין תרין חד לוקבל חד ולא ברא חד מנהון בטלאית: (יג)

(ה) זעלבסט דען הייליגען איזט'ס פֿערזאגט, זיין וועזען צו בעגרייפֿן;
זיינען אינבעגריף צו פֿאססען, האבן זיא ניכט פֿעהיגקייט גנוג:
(ו) אבגרונד אונד דאס מענשענהערץ ערגרינדט ער;
ער קעננט דער מענשען געהיימניססע:
(ז) ניכטס בלייבט זיינעם אללזעהענדען אויגע פֿערבארגען;
דיא גאנצע וועלט־פֿערפֿאססונג ליגט פֿאר איהם אָפֿפֿען:
(ח) ער קינדיגט דאס פֿערגאנגענע אונד צוקינפֿטיגע אן;
אונד דעקט דיא פֿערבאָרגענסטע שפורען אויף:
(ט) קיינע וויססענשאפֿט איזט איהם ענטגאנגען;
קיין געהיימניס בלייבט איהם אונבעקאַננט:
(י) ער אָרדנעטע זיינע ווערקע אללע מיט ווייזהייט;
דיזע בעאָבאכטען איהרע בעשטיממונג אין עוויגקייט:
(יא) אללעס לעבט אונד דויערט איממערדאר;
אונד פרייזען זיינע אללמאכט אללצומאל:
(יב) אללעס איזט צווייא אונד צווייא, איינס דעם אנדערן ענטגעגען געשטעלט;
ניכטס פֿעהלט, ניכטס איבערפֿליסיג: (יג)

(יג) אֵלֶּה לָאֵלֶּה לֹא יַשְׁבִּיתוּ
וְדָבָר לָרִיק אֵין בָּמוֹ:
(יד) דָּבָר דָּבָר עַל אוֹפַנָּיו
וְלִרְאוֹת יְקָרָם לֹא תִשְׂבַּע עָיִן:

מד

(א) שָׁמַיִם הָרָמִים מַה נִּשְׂגָּבוּ
כִּגְזֶרֶת הַסַּפִּיר לָטֹהַר:
(ב) זֹהַר הַשֶּׁמֶשׁ גָּדְלוֹ יְבַשֵּׂר
הוֹד אוֹרוֹ יַגִּיהַּ תֵּבֵל:
(ג) יְיַבֵּשׁ אֶרֶץ בְּצָהֳרָיִם
וְלִפְנֵי חֻמּוֹ מִי יַעֲמוֹד:
(ד) כְּתַנּוּר בּוֹעֵר מֵאֵשׁ צוֹרֵף
כִּפְלַיִם יְלַהֵט שֶׁמֶשׁ הָרִים:
(ה) יָפִיק קִיטוֹר לוֹהֵט
וּבְנֹגַהּ הַצִּיץ יְעַוֵּר עָיִן:
(ו) גָּדוֹל וְרַב כֹּחַ עֹשֵׂהוּ
וּבְרוּחַ פִּיו יָרוּץ אֹרַח:

(יג) אלא הנא עם הנא זוגין זוגין ומנו נסבע למחזא ליקרהון:

מד (א) עבד שמשא למחזא ולמשבחו
מאנא דתדמורתא עבדה דמרימא: (ב) במצעתה דטהרא מוקד לה לארעא וקדם חומרה מנו משכח למקם: (ג) על כורא דנפח בעבדא דקיניא חד תלתא עלוהי שמשא מוקד טורא להנא איך עטרא דנורא ומנהר זליקוהי ומשרג עינא: (ו) רב הו מריא דעבדה ובמלי קדישא סרהב הלכתה: (ז) וסהרא קאם לזבנא תחויתא דזבנא ואתא דמן עלם: (ח) מן סהרא גיר אתותא

(יג) איינס הינדערט דען אנדערן ניכט;
ניכטס אהנע ענטצוועק:
(יד) יעדעס אן זיינער שטעללע פאססענד;
ניא ווירד דאס אויגע זאטט, איהרע פראכט צו שויען:

מד (א) דיא ערהאבנע היממעל! או וויא מאיעסטעטיש;
קלאר וויא דער שענסטע סאפיר:
(ב) דיא גלאנצענדע זאננע, פערקינדעט גרעססע;
איהר הערליכער אנבליק, בעלייכטעט דיא וועלט:
(ג) איהרע מיטטאגס-שטראהלן, טראקנען דיא ערדע אויס;
איהרע היטצע אללעס דורכדרינגענד:
ד פאסט פייער דעם גלאס-ארבייטערס ווירד דער אפען גליהענד;
מעהר אבר דער בערגע שטילע פאן דער זאננען-גלוהט:
(ה) לאדערנדען דאמפף ברינגט זיא הערפאר;
איהר גלענצענדער שטראהל בלענדעט דאס אויגע:
(ו) דער מייסטער, גראס אונד אללמעכטיג;
אויף דעססען ווינק דורכלייפט זיא איהרע באהן:

(ז)

(ז) וְיָרֵחַ עָשָׂה לְמוֹעֲדִים
עִתּוֹת מַחֲלִיפוֹת יוֹדִיעַ׃
(ח) אוֹתוֹת וּזְמַנִּים בּוֹ יְמַנּוּ
וְאוֹרוֹ יְמַעֵט וְיַרְבֶּה בַּחֹדֶשׁ׃
(ט) כּוֹכָבִים יַזְהִירוּ הָרָקִיעַ
גְּדוּדִים אֵין מִסְפָּר יַעֲדוּ מָרוֹם׃
(י) עַל מִשְׁמַרְתָּם יַעֲמוֹדוּ
וְתַפְקִידָם לֹא יַעֲבוֹרוּן׃
(יא) מָה אַדִּירִים שְׁחָקִים
הָאֵלֶּה מָה רָמוּ גָּבְהָם
לְאֵין חֵקֶר׃
(יב) שׁוּר מַרְאֵה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן
מַה נִּפְלְאוּ צְבָעָיו לָעָיִן׃
(יג) הַפּוֹתֵחַ אוֹצָרוֹ עָבִים
יְמַהֲרוּ כָּעוֹף עַל כַּנְפֵי רוּחַ׃
(יד) הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתֶּעֱשַׁן
וַיָּשֶׂם עֲרָפֶל חֶתְלָתָהּ׃

אתותא דארעא׃ (ז) נהירא דגמר לאחריתא ירחא איך שמה איתוהי ומתרבא מרמרמאית בשוחלפא׃ (ח) מאנא דמשריתא דרומא ומנהר ברקיעא דשמיא׃ (ט) צבאת דשמיא ותשבוחתא דכוכבא׃ (י) במלי קדישא נקומהון איך דינהון וברהטהון לא נשתחלפון׃

(מכאן עד סוף ספרסס חסר בארמית)

(טו) מה

(ז) דער מאנד פאן איהם איינגזעצט, צו פעסטטאגען;
אונד דען וועכסעל דער צייט צו בשטיאאען:
(ח) דורך איהן בעערקט מאן יאהרסצייטען: זיין ליכט מיאאט אב
אונד צו, ביים וועכסעל זיינעס שטאנדפונקטס:
(ט) אם פירמאמענט גלענצט דיא הייטרע שטערנען=ביהנע;
שאאדען אהנע צאהל צירן דען האריזאנט:
(י) אויף זיינען בפעהל שטעהן זיא אויף איהרער וואכט;
פערענדערן ניא דיא פאן איהם פעסטגזעצטע ארדנונג:
(יא) א וויא פראכטפאלל יענע סאפירנע געוועלבר;
האך ערהאבן אין איינעם אונראעסליכען קרייזע:
(יב) זיהע דען רעגענבאגן דארט, וויא הערליך;
זיינע שפילענדע פארבען, דעם אויגע ערגעצענד:
(יג) ער עפנעט זיינע פארראהטס=קאאמערן, וואלקען איילען,
אויף דיא פיטטיגע דעס ווינדעס ציהן זיא הין:
(יד) בליקט אויף דיא ערדע, רויך שטייגט הערפאר;
נעבל=דאאפף אומהיללעט זיא וויא געוואנד:

(טו)

(טו) הַצּוֹר מַיִם בַּשִּׂמְלָה
וַיְצַו עֲלֵיהֶם לָרֶדֶת אַרְצָה:
(טז) בְּעֻזּוֹ יִצְבּוֹר הַרְרֵי עָנָן
וּבִרְקֵי זַעַם לַמִּשְׁפָּט יְשַׁלֵּחַ:
(יז) מֵרַעַם וְרוּחַ מְסוֹעָה וָסַעַר
תָּנוּט אֶרֶץ וְהָרִים יִרְגָּזוּן:
(יח) יָפִיץ שֶׁלֶג כַּצֶּמֶר
בָּהִיר לַבְנָתוֹ יָשִׂישׂ לֵב:
(יט) הַמְזָרֶה כְּפוֹר כַּמֶּלַח
וּמַשְׁלִיךְ קָרְחוֹ כְּפִתִּים:
(כ) יָשֵׁב רוּחַ מִצָּפוֹן
וַיָּשֶׂם מַיִם כְּעֵין הַבְּדֹלַח:
(כא) יַקְפִּיא כַּנֵּד אֲגַם וְנַחַל
וַיַּעֲטוּ מְעִיל קֶרַח כַּשִּׁרְיוֹן:
(כב) יַהֲפוֹךְ רוּחַ מַיִם
יַמְסֶה קֶרַח וָשָׁלֶג:
(כג) רֻטְפַּשׁ הַשָּׁרוֹן מִטָּל
וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי הָאֲדָמָה:
(כד) יַרְטִיב צְחִיחַ הָאָרֶץ
שִׂיחַ וְנֶטַע יַחֲלִיפוּ כֹחַ:
(כה) הַשָּׂם חֹק גְּבוּל לַיָּם
וַיִּטַּע אִיִּים בְּתוֹכוֹ:
(כו)

(טו) ער באנד וואססר אין איהם וויא אין איינעם קליידע ;
גבּיטעט דיזען, זיא שטירצטען צור ערדע :
(טז) מיט זיינער מאכט פרעסט ער וואָלקען=געבירגע צוזאממען ;
לעסט אויס, דראָהענדע בליטצע פֿאָם שטראפגעריכטע :
(יז) דאס בריללען דעם דאָננערס, דאס זויזען דעס ווינדס, דאס
קרייזען דער שטירמע, ענגסטיגען דיא ערדע, אונד ערשיטטערן
דיא בערגע :
(יח) עס שטיבּערט שנעעפֿלאָקקען, וויא גלענצענדע וואָללע ;
דאס פֿונקעלנדע ווייס ערפֿרייעט דאס הערץ :
(יט) מיט רייף אלזעס בשטרייעט, וויא פֿאָם זאלצע ;
אונד ווען עס גפֿרירט שטעהן אייזצאפֿפֿען דא :
(כ) דער קאלטע נאָרדווינד בלעזט ;
דאס וואססער פֿרירעט, וויא דער שענסטע קריסטאלל :
(כא) זעע אונד באך שטעהן פֿעסט וויא מויער ;
אונד ציהן אייז וויא איינען פאנצער אן :
(כב) ער לעסט דען ווינד זיך ווענדען, פֿאָן וועסטען הער ;
דער אייז אונד שנעע אין וואססער, צערשמעלצט :
(כג) קעמט איין טויא בפֿייכטעט דען באָדען ;
דעם ערדען=פֿלור נייע קרעפֿטע גיבּט :
(כד) בוואָססערט אויסגעטראָקנעטען באָדען ;
גראז אונד פֿפֿלאנצע געדייהען ווידער :
(כה) ער, דער דעם מעערע גרענצען אנגעוויזען ;
אונד אינזעלן אין דעסזעלבען איינגעזענקט :

(כו)

(כו) יַשְׁקִיט בְּגַעֲרָתוֹ גַּלָּיו
וְכָל מִשְׁבְּרֵי יָם יְפַצֵּץ:
(כז) יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת
הֵמָּה נִפְלְאוֹתָיו יְסַפֵּרוּ:
(כח) שָׁם יִרְאוּ גְּדוֹלִים מַעֲשָׂיו
הַתַּנִּינִים וּדְגֵי הַיָּם:
(כט) מָה אַדִּיר מַעֲשֶׂיךָ יְיָ
בְּרוּחֲךָ לִמְחוֹז חֶפְצָם יֵלֵכוּ:
(ל) מִי יַעֲצֹר כֹּחַ לְהַגִּיד
פְּעָלֶיךָ וּלְבַשֵּׂר נִפְלְאוֹתֶיךָ
מִי יוּכָל:
(לא) וְאִם עָצַמְנוּ לְסַפֵּר
כַּדֹּק מֵחֹל וְכַמָּר מִיָּם:
(לב) מִי רָאָהוּ כִּי יַגִּיד גָּדְלוֹ
וּמִי הִשִּׂיגוֹ כִּי יְחַוֶּה עֶרְכּוֹ:
(לג) אֶפֶס קָצֵה רָאִינוּ
וּמְעַט מִזְעֵיר יָדַעְנוּ:
(לד) תַּכְלִית תְּהִלָּתְךָ אֵל
אַתָּה הוּא כֹּל:
(לה) מִי חָכָם וְיָבֵן זֹאת
נָבוֹן וְיֵדָעֶנָּה:
(לו) יְיָ עוֹשֵׂה כֹּל וְלִירֵאָיו יִתֵּן
חָכְמָה:
(לז) אִישׁ כִּלְבָבוֹ יַשְׂכִּיל וְאָדָם
כשכלו

(כו) טטיללעט דורך זיין דראָהן דיא טאָבענדע וואגען;
דיא אויפבראוזענדע וועללען נערטמעטטערט ער:
(כז) דיא ערטטוינענדע זעע־פאהרער נו טיפפע;
דיזע ערנעהלען זיינע וואונדערטאהטען:
(כח) וואונדערדינגע דיא זיא דא זעהן;
גראָסע פיטע, אונד מעער־אונגהייער:
(כט) וויא בוואונדרונגסווירדיג זינד דיינע ווערקע, אָ עוויגער!
דיין וויללע פיהרט זיא נור בטטיאונג אללע:
(ל) ווער מיזט פערמעגענד, דיינע ווערקע אויסנוטפרעכען?
דיינע וואונדער נו פערקינדען, ווער מיזט מיך טטאנדע?
(לא) ווען וויר זיא אויך אהנע אונטערלאס ערנעהלען, גלייכט עס דאָך
נור איינעם טטייבכען זאנד, איינעם טראָפפען אויס דער זעע:
(לב) ווער זאה איהן, דאס ער זיינע גרעסטע בטטיאוען קאן?
פאסטע דעססען איינבעגריף? דאס ער איהן אנגעבע?
(לג) איין וויניגס נור, וואס וויר זעהן;
דאס וויססען — אך וויא איינגטרענקט:
(לד) דיינעס לאָבעס העכסטער אנפאנג, אָ אללמעכטיגער!
דוא זעלבסט ביזט אללעס,
(לה) דער וויזע אערקט דיזעס,
דער פערנינפטיגע דענקט נאך:
(לו) דער עוויגע טאפט אללעס,
זיינען פערעהרערן טענקט ער וויזהייט;
(לז) דענקע נור, קראפט דיינעס פערשטאנדס (לח)

בשכלו יתבונן כי רב
ממך לא בקש:
(לח) משכילים ישכילו בם
ובוערים ישעו עיניהם:
(לט) ואני יהושע בן סירא
מילידי ירושלים חכמה
מלבי הוצאתי:

(מ) משלי חכמים וחידותם
כתבתי בספר להורותם:
(מא) אשרי הגבר יהגה בם
ישכיל ויעשה אותם:
(מב) כי עושה אלה אשריו
ואור יי יאיר על נתיבתו:

מה (א) ואף תהלת אבותי אשירה איש איש בדורו:
(ב) יקר רב נתן למו ותפארתם לבאי עולם:
(ג) בנבואתם הגידו אותות ובתבונתם עצה: (ד)
בחכמה משלו בעם ובדעת נהו מלכים: (ה) כבוד
בימיהם נחלו ואחריתם לזכר עולם: (ו) עצמותם בשלום
ינוחו על משכבם ושמם חי לדור ודור: (ז) נח איש צדיק
תמים בדורותיו היה: (ח) בבוא המבול לשחת כל בשר
וינצל הוא לפלטת עולם: (ט) וישבע יי לבלתי היות
עוד מים למבול ברית כרת אתו לבלתי השחית כל בשר:
(י) אברהם אב המון גוים התהלך לפני אלהים בתמים:
(יא) בריתו שם בבשרו ולבו נאמן בנסיונות: (יב) לכן
נשבע לו יי כי יתברכו בזרעו כל גויי הארץ: (יג) להרבות
זרעו

דיינער איינזיכט גאטעס, פארשע נאך,
אונד ווירד פאן דיר ניכט פערלאנגט:
(לח) העלדענקענדע בעטראכטען זיא (דיא ווערקע גאטטעס)
טאהרען אבער טוישטען דיא אויגן צו:
(לט) איך יהושע זאהן סירא, פאן דען איינגעבאהרנען
ירושלים'ס, גאנגטע דורך זעלבסטדענקען צו ווייזהייט:
(מ) דיא שפריכע דער ווייזען, טרוג איך אין דיזעם בוכע פאר,
צור בעלעהרונג אנדרער:
(מא) הייל דענען דיא דאראוס לערנען, זיא נאך דענקען;
אונד דארנאך איהרע האנדלונגען איינריכטען:
(מב) ווער זא האנדעלט, ווירד גליקליך געפריזען;
דעם עוויגען ליכט בעלייכטעט זיינע באהן;

מח (א) ואף אנא אשבח לאנשא דטיבותא לאבהון דהוו בדריהון: (ב) סגי איקרא נפלוג להון וכלה רבותהון על דרא דעלמא: (ג) וחויו בנביותהון אתותא ומלכא בסכולנותהון: (ד) חכימא ילפו בחכמתהון ושליטנא בדקו בתושבחתהון על אידא קיתרא וכנרא ואמרי מתלא בכתבא דאנשא דתוקפא ובסמיכי חילא ושלין על דתוקנהון: (ה) כלהין הלין בדריהון הוא להון איקרה וביומתהון תשבחתהון: (ו) פגריהון בשלמא אתכנשו ושמהון חי מן דר לדר ותשבחתהון נשתעא עמא: (ז) נוח זדיקא אשתכח בדרה שלם: (ח) כזבנא דטופנא הוא חלפתא לעלמא ומטלתה הות משוזבותא: (ט) וימא אלהא דלא נהוא תוב טופנא מומתא דימא לה בשדרא דלא נאבד כל בסר: (י) אברהם אבא דכנושתא דעממא ולא אתיהב מומא באיקרה ועבד פתגמוהי דעליא ועל בקימא עמה: (יא) בבסרה אתתקים לה קימא ובנסיונה אשתכח מהימן: (יב) מטל הנא במומתא ימא לה אלהא דנתברכון בזרעה כלהון עממא: (יג) למסגיו זרעה איך חלא דימא ולמתל זרעה לעל מן כלהון עממא למורתא אנון מן ימא לימא ומן פרת עד מא לסופיה דארעא: (יד) אף ליסחק ימא מטל אברהם אבוהי ובורכתא קדמייא מתתניחא על רישה דיסראיל דקריוהי ברי בוכרי יסראיל: (טו) ויהב יורתנא ואיקימה אבא לשבטא ונפק ואפלג לתר עסר שבטין:

מו (א) ונפק מנה גברא זדיקא ומשכח רחמא בעיני כלהון חיא ורחים קדם אלהא ואף בעיני בני אנשא מושא דוכרנה לבורכתא: (ב) ורביא בבורכתא ותקפא לדחלולין ואקימה קדם מלכין ופקדה על עמא וחויה איקרה ואשמעה קלה: (ג) בהימנותה ובמכיכותה גביהי מן כלהון בני אנשא: (ד) וקרבת לערפלה וסדר קדמוהי נמוסא דחיא ובורכתא למלפו לבית יסראיל נמוסוהי וקימוהי ודינוהי ליעקוב: (ה) ואריס אבותה קדישא לאהרון מן

זַרְעוֹ כְּחוֹל הַיָּם וּלְהוֹרִישׁ לָהֶם מִיָּם וְעַד יָם וּמִנָּהָר פְּרָת עַד
אַפְסֵי הָאָרֶץ׃ (יד) אַף לְיִצְחָק נִשְׁבַּע בַּעֲבוּר אַבְרָהָם אָבִיו
וּבִרְכוֹת אֲבוֹתָיו שָׂם עַל רֹאשׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר קָרָא בְּנִי בְכוֹרִי׃
(כו) וַיָּקֶם בְּרִיתוֹ אִתּוֹ לָרֶשֶׁת אֶרֶץ מְגוּרוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אָב לִשְׁנֵים
עָשָׂר שָׁבֶט׃

מו (א) וַיֵּצֵא מִמֶּנּוּ אִישׁ צַדִּיק אָהוּב בְּעֵינֵי כָּל חָי וְנָשׂוּא
חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם מֹשֶׁה זִכְרוֹ לִבְרָכָה׃ (ב)
גָּדְלוֹ וְעֻזּוֹ רַבָּה לִפְנֵי מְלָכִים נִצָּב בְּעַמִּים רָדָה יְקָר יְיָ רָאָה
וְקוֹלוֹ שָׁמֵעַ׃ (ג) כִּי נֶאֱמָנָה רוּחוֹ עִם אֵל וְעַנְוָתוֹ רַבָּה מִכָּל
אָדָם׃ (ד) וְנִגַּשׁ לָעֲרָפֶל תּוֹרַת חַיִּים וְחֻקִּים יְשָׁרִים שָׂם
בְּפִיו לְלַמֵּד עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפָּט לְיַעֲקֹב׃ (ה) וַיָּרֶם
קָדוֹשׁ כָּמוֹהוּ אַהֲרֹן מִשֵּׁבֶט לֵוִי לְשַׁלִּיחַ עַמּוֹ שָׂמוֹ וּמֵהוֹדוֹ אָצַל
עָלָיו׃ (ו) בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם נָתַן לוֹ וּבְבִגְדֵי תְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
הִלְבִּישׁוֹ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ (ז) וַיְמַלֵּא מֹשֶׁה אֶת יָדָיו
וּבְשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ מְשָׁחוֹ׃ (ח) וְהָיְתָה לוֹ כְּהֻנָּה בְּרִית עוֹלָם
לוֹ וּלְזַרְעוֹ כִּמְשַׁמֵּשׁ עוֹמֵד לְפָנָיו לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וּלְבָרֵךְ אֶת
עַמּוֹ׃ (ט) לְהַקְרִיב עוֹלָה וָזֶבַח וּלְהַקְטִיר קְטֹרֶת לְכַפֵּר עַל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (י) וַיִּתֶּן־לוֹ מִשְׁמֶרֶת פְּקֻדָּתוֹ לְהוֹרוֹת לְעַמּוֹ
חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים׃ (יא) וַיִּנָּצוּ בוֹ אֲנָשִׁים זָרִים וַיְקַנְאוּ בוֹ
דָּתָן וַאֲבִירָם וְרֻבּוֹ עִמּוֹ קֹרַח וַעֲדָתוֹ׃ (יב) וַיַּרְא יְיָ וַיִּנְאַץ
וַיְכַלֵּם בְּאֵשׁ אַפּוֹ׃ (יג) וַיָּשֶׂם יְקָרוֹ עַל אַהֲרֹן וְרֵאשִׁית
הַקֹּדֶשׁ נָתַן לוֹ׃ (יד) אַךְ בָּאָרֶץ נַחֲלָה לֹא יִירַשׁ וְלֹא חֵלֶק
בְּעַמּוֹ יִקַּח׃ (טו) כִּי יְיָ חֶלְקוֹ וּבֵית יִשְׂרָאֵל נַחֲלָתוֹ׃ (טז)
וְאַף פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר שְׁלִישִׁי לִיקָר בְּקִנְאָתוֹ אֲשֶׁר קִנֵּא
בַּמַּחֲנֶה בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל׃ (יז) לָכֵן נִשְׁבַּע לוֹ יְיָ לָתֵת לוֹ
בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם׃ (יח) כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְדָוִד בֶּן יִשַׁי
לְבִלְתִּי הָסִיר שֵׁבֶט מִזַּרְעוֹ כֵּן נָתַן לְאַהֲרֹן כְּהֻנָּה לוֹ וּלְזַרְעוֹ׃
(יט) בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם חָכְמַת לֵב
לִשְׁפּוֹט אֶת עַמּוֹ׃ (כ) שְׁמָם לֹא יִשָּׁכַח לָנֶצַח וּמֶמְשַׁלְתָּם
לְדוֹרוֹת עוֹלָם׃

שבטא דלוי וסמה לשדרא דעמה ויהב עלוהי מן איקרה
ושובחה: (ו) וגביהי ברומא דאיקרה ואלבשה נהתא
דתוכלתא ויקרה במאנא דתוקפא: (ז) וסם עלוהי אידה
מושא ומשחה משחא דקודשא: (ח) והות לה לקימא
דלעלם ולזרעה איך יומתא דשמיא למשמשוהי ולמברכי
לעמא בשמה: (ט) וגביהי מן כלהון היא למקרבת עולתא
ודבחא ובסמא ולמחסיו על כלא ישראיל: (י) ויהב לה
פוקדנא ואשלטה בקימא ודינא: (יא) ואתחריו עמה
נוכריא וכנו בה במדברא אנשי דתן ואבירם וכנושתא דקורח
בתוקפא: (יב) וחזא אלהא ורגז ואובד להן בנורא וכרא
להון מחותא ואסיף אנון בתוקפא דרוגזא: (יג) וסם על
אהרון איקרא ויהב לה יורתנה רישיתא דקודשא וסדרא
דלחמא לה ולזרעה: (יד) בלחוד בארעיהון לא ירת
יורתנא ולא פלג פלגותא עמהון: (טו) מטל דמריא
מנתה ויורתנה בית ישראיל: (טז) ואף פינחס בר אליעזר
בגנבורותה נסב תלתא איקרין בטננא דטן במדיניתא ובבר
ישראיל ודקם בתורעתא דעמה ובעא על ישראיל: (יז)
מטל הנא ימא לה אלהא דנבנא לה מדבחא ותהוא לה
ולזרעה כהגותא רבתא לעלם: (יח) ואף דויד בר אישי
יורתנא דמלכא ירת בלחודוהי ויורתנא דאהרון לה ולזרעה:
(יט) מכיל ברכו לאלהא דיהב לכון חכמתא דלבא למדן
לעמה בשמה: (כ) מטל דלא נתטעא טובהון ושולטנהון
לכל דרא דעלמא:

מז (א) גברא דחילא ישוע בר נון בנביותא אתנטר
לנתוא איך מושא רבא: (ב) למיתיה
באידיה פורקנא לרחמוהי ולמתפרעה מן גברא סנאא
ולמורתא לבני ישראיל ארעא דמולכנא: (ג) מא יאא לה
כד מרים כניזכא דבאידיה וכד מניף על מדינתא: (ד) מנו
משכח למקם קדמוהי מטל דקרבה דמריא הו עבד: (ה)
מטל דבאידה קם שמשא והוא יומא חד תרין יומין: (ו)
מטל דצלי קדם מריא ועניהו ויהב באידה תוקפא ועניה

מז (א) אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָלַךְ בְּדַרְכֵי מֹשֶׁה
אֲדוֹנָיו׃ (ב) בְּיָדָיו נָתַן יְיָ תְּשׁוּעָה לִבְחִירָיו
צָרָיו הִכְנִיעַ וְהוֹרִישׁ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ חֶמְדָּה׃ (ג) מֶה עֹז
חֵילוֹ כַּאֲשֶׁר נָטָה הַכִּידוֹן אֲשֶׁר בְּיָדוֹ עַל עָרֵי הָאוֹיֵב׃ (ד)
מִי יָכֹל לְהִתְיַצֵּב אִתּוֹ כִּי יְיָ עוֹבֵר לְפָנָיו׃ (ה) בִּדְבַר פִּיו
יְדוֹם הַשֶּׁמֶשׁ וַיְהִי יוֹם אֶחָד יוֹמָיִם׃ (ו) כִּי הִתְפַּלֵּל אֶל יְיָ
וַעֲנָהוּ וַיַּמְטֵר עַל שׂוֹנְאָיו בָּרָד וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ׃ (ז) וַיֵּדְעוּ כָּל
הָעַמִּים יַד יְיָ כִּי הוּא נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל׃ (ח) גַּם בִּימֵי מֹשֶׁה
טוֹב בְּעַמּוֹ עָשָׂה הוּא וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה לְשַׁכֵּךְ תְּלוּנוֹת הָעָם
וַיַּהַפְכוּ לְטוֹבָה רָעַת מוֹצִיאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ׃ (ט) וְהֵם לְבַדָּם
נִשְׁאֲרוּ מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ׃ (י) וַיִּתֵּן לְכָלֵב כֹּחַ וָחַיִל עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה לִלְכֹּד
הָרִים לָרֶשֶׁת אֶרֶץ לְבָנָיו׃ (יא) לְמַעַן יֵדַע זֶרַע יַעֲקֹב כִּי
יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְיָ וּמִשְׁפָּטָיו׃ (יב) גַּם הַשּׁוֹפְטִים אִישׁ אִישׁ
בִּשְׁמוֹ אֲשֶׁר לֹא נִפְתָּה לִבָּם לָסוּר מֵאַחֲרֵי יְיָ זִכְרָם לִבְרָכָה׃
(יג) שְׁמוּאֵל בְּחִיר יְיָ וּנְבִיא נֶאֱמָן בִּדְבַר פִּיו הֵקִים מְלָכִים
בְּיִשְׂרָאֵל וּמוֹשְׁלִים בְּעַמּוֹ מָשַׁח׃ (יד) מִשְׁפַּט אֱלֹהָיו הוֹרָה
לְיַעֲקֹב וְלֶקַח טוֹב הִבִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל׃ (טו) גַּם הוּא הִכָּה
שׂוֹנְאָיו בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה לְעֵת הַעֲלוֹתוֹ טְלֵה חָלָב׃ (טז)
וַיַּרְעֵם מִן הַשָּׁמַיִם יְיָ וּבַחֲזִיזִים נוֹרָאִים קוֹלוֹ הִשְׁמִיעַ׃ (יז)
וַיַּךְ כָּל מוֹשְׁלֵי צוֹר וְכָל סַרְנֵי פְּלֶשֶׁת הִכְרִית׃ (יח) וּלְעֵת
מוֹתוֹ הֵעִיד נֶגֶד יְיָ וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ כִּי שֹׁחַד וְכֹפֶר מֵאִישׁ לֹא לָקָח
וְצִדְקָתוֹ עָנוּ בוֹ׃ (יט) גַּם אַחֲרֵי מוֹתוֹ קוֹלוֹ מֵאֶרֶץ הִשְׁמִיעַ
לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ דַּרְכּוֹ וּלְהַזְהִיר עָם עַל חֲטָאָיו׃

מח (א) וַיָּקָם אַחֲרָיו נָתָן הַנָּבִיא לְשָׁרֵת לִפְנֵי דָוִד׃ (ב)
כַּאֲשֶׁר הוּרַם חֵלֶב מִזֶּבַח הוּרַם דָּוִד מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ (ג) אַרְיֵה הָרַג כִּגְדִי וְדוֹב כְּכֶבֶשׂ׃ (ד) בִּנְעוּרָיו
הָרַג אִישׁ גִּבּוֹר וְעָשָׂה תְּשׁוּעָה לְעַמּוֹ׃ (ה) הֵנִיף יָדוֹ בַּקֶּלַע
וַיְשַׁבֵּר גְּאוֹן גָּלְיָת׃ (ו) כִּי פִּלֵּל לַיְיָ וַיִּתֵּן עֹז בְּיָדוֹ לַהֲרֹג אִישׁ
לֶחֶם לְהָרִים קֶרֶן עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ (ז) עַל כֵּן נָשִׁים בִּמְחֹלוֹת

בכאפא דברדא וכבריתא מן שמיא אחת וחבט על עמא
סנאא ואובד לכלהון : (ז) וידעו כלהון עממיא חרמא
דאלהא הו אקרב עמהון ואף הו שלם בתר אלהא : (ח)
וביומה מושה עבד טיבותא הו וכלב בר יפונא למקם
בתורעתא דעמא למהפכו כנושתא ולמבטלו טבא ביתא מן
ארעא דמולכנא : (ט) והנון בלחודיהון אתפציו מן שת
מאא אלפין למעלו אנון לירתותהון לארעא דמרדיא חלבא
ודבשא : (י) ויהב לכלב תוקפא ועד מא לסיבותה אתקים
עמה למשלטותה על תוקפה דארעא ואף זרעה נארת
יורתנא : (יא) מטל דנדע זרעה דיעקב דשלם נמוסה
דאלהא ודינוהי : (יב) גבר גבר בשמה כל דלא טעא
לבהון ולא הפכו מן נמוסה דאלהא נהוא דוכרנהון לבורכתא
ונאהרון גרמיהון איך שושנא ונשבקון שמהון טבא לבניהון
ולכלה עמא תשבחתהון : (יג) ורחים לבריה מן דאשתאל
מן כרסא דאמה נזירא בנביותא שמואיל דינא וכהנא
דבמלתה תקנת מלכותא ומשח שליטנא ומלכא לעמא :
(יד) בנמוסה פקד כנושתא איכנא דפקד מרא דיעקב :
(טו) ואף הו תבר סנאא מן כלהון חדרוהי במסקה אמרא
דחלבא : (טז) ורעם מן שמיא מריא ובפקעא חסינא
אשמע קלה : (יז) תבר כלהון שליטנא דצור ואובד כלהון
טרונא דפלשתיא : (יח) ובזבנא דמתתניח על ערסה
אסהד קדם מריא וקדם משיחה דשוחדא וקורבנא מן אנש
לא נסב וכל בסר לא אסהד עלוהי : (יט) ומן בתר מותא
אשתאל והוי למלכא אורחה ואריס מן ארעא קלה בנביותא
למבטלו חטהא :

מח (א) ובתרה קם נתן נביא למשמעו קדם דויד : (ב)
איכנא גיר דרם תרבא מן קודשא הכנא רם דויד
מן יסראיל : (ג) אריותא איך גדיא קטל ודאבא איך
אמרא : (ד) בטליותה קטל לגנברא ועבד חסד דעמה :
(ה) אניף אידה בקלעא ותבר כלה שבהרנותה דגולית :
(ו) מטל דצלי קדם אלהא ויהב באידה תוקפא למקטל

לגנברא

עָנוּ לוֹ הִכָּה דָוִד בְּרִבְבוֹתָיו׃ (ח) אוֹיְבָיו מִסָּבִיב הִכְנִיעַ
וְצָרֵי פְלִשְׁתִּים הִכְרִית׃ (ט) וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו תּוֹדָה לֵאלֹהִים
נָתַן כָּבוֹד וְהָדָר לָאֵל הַמְאַזְּרוֹ חָיִל׃ (י) אָהַב עוֹשֵׂהוּ בְּכָל
לִבּוֹ וְשִׁירָיו יוֹם יוֹם יְהַלֵּל לִפְנֵי מִזְבְּחוֹ׃ (יא) וַיִּתֵּן בִּלְשׁוֹנוֹ
נְעִימֵי זֶמֶר תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל עַם הִשְׁמִיעַ׃ (יב) גַּם יְיָ הֶעֱבִיר
פְּשָׁעָיו וַיָּרֶם קַרְנוֹ לְעוֹלָם וְכִסְאוֹ לְדֹר וָדֹר׃ (יג) וַיָּקָם אַחֲרָיו
מֶלֶךְ חָכָם וְאַדִּיר שְׁלֹמֹה בְּנוֹ׃ (יד) וַיְיָ הֵנִיחַ לוֹ מִכָּל אוֹיְבָיו
מִסָּבִיב לְמַעַן יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמוֹ לְעוֹלָם׃ (טו) מֶה חָכַמְתָּ
שְׁלֹמֹה בִּנְעוּרֶיךָ שְׂפָתֶיךָ הִבִּיעוּ שֵׂכֶל כַּנָּהָר׃ (טז) מֶמְשַׁלְתְּךָ
עַל כָּל הַמְּלָכִים הוּרָמָה וְשִׁמְךָ עַד קַצְוֵי אֶרֶץ הִגִּיעַ וּלְשֵׁמַע
שִׁמְעֲךָ תָּמְהוּ׃ (יז) מִשְׁלֵי חָכְמָה וּמְלִיצָה וְחִידָה כְּתֹבֶת
יַעַל בִּינָתְךָ עַמִּים מִמֶּרְחָק הִתְפַּלָּאוּ׃ (יח) וַתִּתֵּן בְּיָמֶיךָ
כֶּסֶף כְּעֹפֶרֶת וְזָהָב כַּעֲפַר חוּצוֹת׃ (יט) אַךְ לְנָשִׁים נָתַתָּ
חֵילֶךָ וַעֲצָבֶיךָ לְנָכְרִיָּה׃ (כ) בִּיקָרְךָ נָתַתָּ דוֹפִי וְקָלוֹן עַל
צֶאֱצָאֶיךָ וּפְרִי אִוַּלְתְּךָ בְּנֵי בָנֶיךָ אָכָלוּ׃ (כא) וַתְּהִין
מַלְכוּתְךָ לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת וּמֵאֶפְרַיִם קָם שֵׁבֶט רֶשַׁע׃ (כב)
וּבְכָל זֹאת לֹא עָזַב יְיָ חַסְדּוֹ מֵאִתּוֹ וּדְבָרָיו לֹא הִפִּיל אַרְצָה׃
(כג) זֶרַע אוֹהֲבוֹ לֹא הֶאֱבִיד וּשְׁרִיד צַדִּיקָיו לֹא כִלָּה׃ (כד)
וַיִּתֵּן לְיַעֲקֹב מוֹשִׁיעַ וּלְדָוִד מֶמְשָׁל רָב׃ (כה) וַיִּשְׁכַּב
שְׁלֹמֹה וַיָּקָם אַחֲרָיו בֶּן סָכָל וַחֲסַר דַּעַת רְחַבְעָם הִפְרִיד עַמּוֹ
בַּעֲצַת אִוֶּלֶת׃ (כו) אַל יְהִי שֵׁם וּשְׁאֵרִית לְיָרָבְעָם בֶּן נְבָט
אֲשֶׁר חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן מִכְשׁוֹל לְבֵית אֶפְרָיִם׃
(כז) לְהַגְלוֹתָם מֵעַל אַדְמָתָם וְעָוֹן עַל כָּל פֶּשַׁע לְהַרְבּוֹת
עֲוֹנָם לְכַלֵּה׃

מט (א) אָז יָקוּם נָבִיא בְּעַם כְּאוֹר נֹגַהּ וּדְבָרָיו כְּאֵשׁ
לָהֵט׃ (ב) וַיָּבֵא עֲלֵימוֹ רָעָב וּבְקִנְאָתוֹ
לֵאלֹהָיו הֲרָגָם׃ (ג) בִּדְבָרָיו עָצַר שָׁמַיִם מִגֶּשֶׁם וַיּוֹרֶד אֵשׁ
מִמָּרוֹם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעַל הָרְשָׁעִים׃ (ד) מַה
נּוֹרָא אַתָּה אֵלִיָּהוּ וּמִי יְהַלֵּל תִּפְאַרְתֶּךָ׃ (ה) מֵתִים מִי

שְׁאוֹל

לגנבריא דידע קרבא למרמה קרנא דעמא ישראל: (ז) כמטלהנא שבחיהו נשא ברכותא: (ח) קליל אתכתש ותבר סנאא מן כלהון חדרוהי ואתפרע מן פלשתיא ואף עדמיא ליומנא תבר קרניהון: (ט) כמטל הנא יהב הוא מלא וקלא דתודיתא ודאיקרא: (י) ובכלה לבה רחם בריה וכל יום אמינאית תשבחתה אמר הוא קדם מדבחא: (יא) יהב תשבחתא ורבתא בלשנא בשנא: (יב) ואף אלהא שבק לה חמדוהי וארים לעלם קרנה ויהב לה כורסיא דמלכותא על ישראל: (יג) וקם מן בתרה מלכא תקיפא שרא בשליא שלימון: (יד) ואלהא אניח לה מן כלהון הדרוהי מטל דנבנא ביתא לשמה לעלם: (טו) כמא חכים הוית בטליותך שלימון ומליפת איך נהרא חכמתא בכולך: (טז) וברומיא דאיקרא דמלכא עד מא לגזרתא רחיקתא מטא שמך ומסכין לשמעך: (יז) פשר מתלא דחכמתא בכתבא ובנביותא אתמהרת עממא: (*) ואתקרית בשמה דאלהא דדילה הו איקרא דאתקרי על ישראל: (יח) ומנשרת איך אברא דהבא וסאמא איך עפרא: (יט) ויהבת לנשא תוקפך ואשלטת אנון בפגרך: (כ) ויהבת מומא באיקרך וצערא תשויתך למיתיה עולא על בני בניך דנתתנחון על משכבהון: (כא) למתפלגו לתרתין מלכון מן דבית אפרים מלכותא חנפיתא: (כב) ואף אלהא לא שבק טיבותה ולא נרמא מלוהי על ארעא: (כג) ולא נובד זרעא דרחמוהי ובני זר קוהי לא נגמר: (כד) ונתל ליעקוב מישוזבותא ולדויד מלכותא רבתא: (כה) ושכב שלימון וקם בתרה מסגא סכלותא וחסיר חכמתא רחבעם דבר בתרעיתה לעמה: (כו) ולא נהוא לה דוכרנא לירבעם בר נבט דחמא ואחטי לישראל וי"ב לדבית אפרים תוקלתא: (כז) למגליה אנון מן ארעהון ואסגי חטהיהון טב ועל כל בישתא אתמלך:

מ״ח (א) עד מא דקם נביא דדמא לנהורא ומלתה יקרא איך תנורא דמשתגר: (ב) ואיתי עליהון

כפנא

שְׁאוֹל הֶחֱיֵיתָ בְּחֵפֶץ אֱלֹהִים: (ו) הוֹרִיד מְלָכִים מִכִּסְאוֹתָם
וּמוֹשְׁלִים עַל פְּנֵיהֶם הוֹכִיחַ: (ז) שׁוֹמֵעַ נִקְמַת יְיָ מִסִּינַי
וּמִשְׁפָּטוֹ מֵחוֹרֵב: (ח) מָשַׁח מְלָכִים עַל תַּגְמוּל יָדָם וְנָבִיא
תַּחְתָּיו הֵקִים: (ט) בְּסַעַר עָלָה מְרוֹמִים וּבְרֶכֶב אֵשׁ
שָׁמַיִם: (י) וְהוּא עָתִיד לָבוֹא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה לְהָשִׁיב
לֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם וּלְבַשֵּׂר שִׁבְטֵי יַעֲקֹב: (יא) אַשְׁרֵי
אִישׁ רוֹאֶה פָּנֶיךָ וָמֵת כִּי לֹא מֵת הוּא כִּי אִם חָיֹה יִחְיֶה:
(יב) אֵלִיָּהוּ נֶאֱסַף בִּצְרוֹר הַחַיִּים הַשָּׁמַיְמָה וּפִי שְׁנַיִם בְּרוּחוֹ
לֶאֱלִישָׁע הִשְׁאִיר: (יג) אוֹתוֹת רַבּוֹת עָשָׂה בְּעַמּוֹ פְּנֵי
מְלָכִים לֹא נָשָׂא וּבְרוּחוֹ לֹא שָׁלַט כָּל בָּשָׂר: (יד) כָּל דָּבָר
לֹא נֶעְלָם מִמֶּנּוּ נִפְלָאוֹת בְּחַיָּיו עָשָׂה וּבְמוֹתוֹ מֵת הֶחֱיָה:
(טו) בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב הָעָם מִדַּרְכָּם וּמֵרָעָתָם לֹא סָרוּ:
(טז) עַד אֲשֶׁר גָּלוּ מֵאַרְצָם וְנָפוֹצוּ בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם: (יז)
וַיִּשָּׁאֵר יְהוּדָה לְבַדּוֹ נִיר קָטָן לְבֵית דָּוִד: (יח) אֵלֶּה בְּדֶרֶךְ
הַטּוֹב הָלְכוּ וְאֵלֶּה יָסְפוּ לְהַרְשִׁיעַ: (יט) חִזְקִיָּהוּ בָּנָה
חוֹמוֹת הָעִיר וַיָּבֵא מֵי גִיחוֹן הָעִירָה: (כ) בְּיָמָיו עָלָה סַנְחֵרִיב
וְשָׁלַח עָלָיו רַבְשָׁקֵה וַיָּנֶף בְּצִיּוֹן יָדוֹ וְאֶת אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הֵרֵף:
(כא) וַיִּפְרוֹשׂ חִזְקִיָּהוּ כַּפָּיו אֶל אֱלֹהִים וַיַּצֵּל אוֹתוֹ בְּיַד
יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא: (כב) וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מַכָּה רַבָּה יַעַן
עָשָׂה חִזְקִיָּהוּ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי דָוִד כַּאֲשֶׁר פָּקַד עָלָיו
יְשַׁעְיָהוּ נְבִיא הַנְּבִיאִים: (כג) כִּי עַל פִּיו שָׁב הַשֶּׁמֶשׁ
אֲחוֹרַנִּית וַיָּמִים עַל יְמֵי מֶלֶךְ הוֹסִיף: (כד) בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ
חָזָה חֲדָשׁוֹת וַאֲבֵלֵי צִיּוֹן נִחַם: (כה) אוֹתוֹת מִלְּפָנִים הִגִּיד
וַחֲדָשׁוֹת טֶרֶם תָּבֹאנָה: (כו) שֵׁם יֹאשִׁיָּה כְּרֵיחַ בֹּשֶׂם כִּצְרִי
וּכְשֶׁמֶן הַטּוֹב: (כז) כִּי בְנִפְלָאוֹת נִצַּל בְּהֵחָבְאוֹ וְדַרְכֵי
אֲבוֹתָיו עָזָב: (כח) וַיְשַׁלֵּם לִבּוֹ אֶל אֱלֹהָיו וֶאֱמֶת עָשָׂה
בְּיָמָיו: (כט) מִלְּבַד דָּוִד חִזְקִיָּהוּ וְיֹאשִׁיָּה כָּל מַלְכֵי יְהוּדָה
הֵרֵעוּ לַעֲשׂוֹת: (ל) וַיִּתְּנוּ הוֹדָם לְזָרִים וְתִפְאַרְתָּם לְעַם
נָכְרִי: (לא) וַיַּחְרִיבוּ עִיר הַקֹּדֶשׁ וְנָשַׁמּוּ חוּצוֹתֶיהָ כִּדְבַר

כפנא ובטננא בזע אנון : (ג) במלתה דמריא כלא שמיא
ואחת תלת זבנין נורא מן שמיא על מדבחא ועל אנשא
רשיעא : (ד) מא דחיל אנת אליא ומן דאכותך הו
נשתבח : (ה) דאחי מיתא מן שיול איך צבינה דמריא :
(ו) מסחף יקירא מן כורסותהון ואשמע בנסיונה מכסנותהון :
(ח) דמשח מלכא למרמיה חובלא ונביא דהוא בתרה :
(ט) ואתחטף בעלעלא לעל ברכשא דנורא לשמיא : (י)
והו עתיד דנאתא קדם דנאתא יומא דמריא למהפכו בניא
על אבהא ולמסברו לשבטי יעקב : (יא) טובוהי למן דחוך
ומית ברם דין לא מאת אלא מחא חיא : (יב) אליא
באוצרא אתכנש לשמיא וקבל נביותא אעפא אלישע : (יג)
סגי נסיונא מלל פומה מן יומוהי לא זע מן בר אנשא ולא
שלט בה כל בסר : (יד) וכל מלא לא אתכסית מנה עבד
פרישתא בחיוהי ובמותה אחי מיתא : (טו) ובכלהין הלין
לא תב עמא ולא פרקו מן עבדיהון בישא : (טז) עד מא
דגלו מן אתרהון ואתבדרו בכל מדינתא : (יז) ויתיר
יהודא בלהודוהי זעור שולטנא לדבית דויד : (יח) אית
מנהון דעבדו טיבותא ואית דאוספו חטהא : (יט) חזקיא
בני מדינתא ואעל לגוה מיא : כ) ביומוהי סלק סנחריב
ושדר עלוהי לרב שקא וארים אידה בצהיון וגדף במרחותא
על אלהא : (כא) ופרס חזקיא קדם מריא אידוהי אף
אלהא בעגל שמע צלותה ופרק אנון ביד אשעיא נביא :
(כב) ותבר משריותה דאתוריא ומחא אנון מחותא רבתא
מטל דעבד חזקיא דטב והלך באורחתה דדויד דפקדה
אשעיא נביא משבחא דנביא : (כג) מטל דבאידה קם
שמשא ואתתוסף על חיוהי דמלכא : (כד) וברוחא
דגנברותא חזא הרתתא ונחם לאבילא דצהיון : (כה) וכד
בעלמא הו חזא אתותא ונסיונא עד לא נאתון : (כו) שמה
דיושיא איך פירמא ובסמא רחליט בסגיאותא ובסמנא :
(*) איך דבשא לחכא חלא דוכרנה ואיך תשבוחתא על
משתיא דחמרא : (כז) מטל דאתטשי מן נסיונא ובטל

עבדא

יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ (לב) כִּי נָבִיא מִבֶּטֶן אִמּוֹ הָיָה וּמֵרֶחֶם נִקְדַּשׁ לִנְתוֹשׁ לִנְתוֹץ וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ (לג) וִיחֶזְקֵאל רָאָה מַרְאֵה הַמֶּרְכָּבָה וּדְמוּת אֱלֹהִים חָזָה׃ (לד) וְעַל אִיּוֹב אָמַר כִּי כָּל אָרְחוֹתָיו יְשָׁרִים׃ (לה) וְאַף שְׁנֵים עָשָׂר הַנְּבִיאִים עַצְמוֹתָם כַּדֶּשֶׁן תִּפְרַחְנָה כִּי רִפְּאוּ לְיִשְׂרָאֵל וּבִשְּׂרוּ תְּשׁוּעוֹת לָמוֹ׃ (לו) מִי יְהַלֵּל אֶת זְרֻבָּבֶל אֲשֶׁר הוּשַׂם כַּחוֹתָם עַל יַד יָמִין׃ (לז) וְאַף יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק בִּמְצוֹק הֵקִים מִזְבֵּחַ וּבָנָה אֶת הֵיכַל הַקֹּדֶשׁ לְתִפְאֶרֶת עוֹלָם׃ (לח) נְחֶמְיָה יִשְׂגֶּא שְׁמוֹ כִּי הָיָה חוֹמוֹת הָעִיר מֵעֲרֵמַת הֶעָפָר וְחִזֵּק אוֹתָם בִּדְלָתַיִם וּבְרִיחַ׃ (לט) מְעַטִּים נִמְצָאִים בָּאָרֶץ כַּחֲנוֹךְ וּמִצְּעָרִים נוֹלְדוּ כְּיוֹסֵף מְכַלְכֵּל אֶחָיו וּמַצִּיל עַמִּים׃ (מ) שֵׁת שֵׁם וֶאֱנוֹשׁ תִּפְאַרְתָּם לְהַלֵּל מְאֹד בְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה וְעַל כָּל אֵלֶּה יִגְדַּל תְּהִלַּת אָדָם רֹאשׁ הַיְצוּרִים׃

נ (א) רַב אֶחָיו וּכְלִיל עַמּוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן חוֹנִיו הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל׃
(ב) בְּיָמָיו נִבְנָה הַבַּיִת וְיִסַּד הַהֵיכָל וְהוּרַם הַחוֹמָה׃
(ג) וְהֶחֱזִק הַמִּלּוֹא וְחָפַר מַעְיְנוֹת מַיִם וַיַּצֵּל עַמּוֹ מִיַּד אוֹיְבָיו׃
(ד) מַה הוֹד וְהָדָר לוֹ בְּצֵאתוֹ מֵהֵיכָל בְּהִגָּלוֹתוֹ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת
כְּנֹגַהּ בֵּין הֶעָבִים כְּיָרֵחַ בִּימֵי הָאָבִיב׃ (ה) כְּשֶׁמֶשׁ זוֹרֵחַ עַל
הָרֵי עֹפֶר וּכְקֶשֶׁת בֶּעָנָן כְּשִׁבֹּלֶת הַשָּׂדֶה וְכַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן
עַל מִבּוּעֵי מַיִם וְכָעֵץ לְבָנוֹן בִּימֵי הַבָּצִיר׃ (ו) כְּרֵיחַ הַלְּבוֹנָה
בְּבִיחוֹתַת הַקְּטֹרֶת וְכַתַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כָּסֶף׃ (ז) כְּגֶפֶן
הָדָר הִרְחִיבוּ דָלִיּוֹתָיו וּכִבְרוֹשׁ הֶאֱרִיכוּ עֲנָפָיו׃ (ח) בְּלָבְשׁוֹ
בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּבְהִתְעַטְּפוֹ כְּסוּת תִּפְאָרֶת׃ (ט) בְּבוֹאוֹ אֶל
הַקֹּדֶשׁ לְשָׁרֵת בַּעֲבוֹדָתוֹ פְּנִימָה׃ (י) בְּשֵׂאתוֹ דַּם הַזֶּבַח
מִידֵי אֶחָיו וְהוּא בְּרֹאשָׁם נִצָּב׃ (יא) וְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים
בְּנֵי אַהֲרֹן כֻּלָּם לְבוּשֵׁי יְקָר׃ (יב) וּבִידֵיהֶם הִקְרִיבוּ קָרְבָּן
לְעֵינֵי כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יג) עַד אֲשֶׁר כִּלָּה לְשָׁרֵת בַּמִּזְבֵּחַ
וּלְפָאֵר אוֹתוֹ בְּהַדְרַת הַקֹּדֶשׁ׃ (יד) וַיִּשְׁלַח יָדוֹ אֶל הַנֶּסֶךְ

ויקח

עבדא דטליותא: (כח) ואשלם לאלהא לבה וביומי
הטהא עבד קושתא: (כט) בלחוד לבר מן דויד וחזקיא
ויושיא כלהון חבלו: (ל) ושבקו נמוסא מלכא דבית
יהודא עד כא לאחריתא ויהבו עושנהון לאחרנא ואיקרהון
לעמא נוכריא: (לא) ועקרו קורית קודשא ואצדיו כלהין
חרבתה ביומי ארמיא דהווא נביא מן כרסא דאמה: (לג)
והזקיאל הוי גנסא דמרכבתא וחזא חזוא: (לד) ואף על
איוב אמר דכלהין אורחתה זדיקתא הוי: (לה) אף
תרעסר נביין נהון גרמיהון מזהרין תהותיהין דאסיו ישראל
ואתכלו אנון דמתפרקין: (לו) מנא נשבח לזרובבל דהווא
איך חתמא על אידא דימינא: (לז) ואף ישוע בר יוזדק
דבכהנותהון אקימו מדבחא ובנו היכלא קדישא דעתיד
לאיקרה דלעלם: (לח) נחמיא נסגא דוכרנה דאקים
חרבתן ובני מסחפתן ועבד תרעין וסוכרין: (לט) זעורין
אתבריו על ארעא איך חנוך ואמא איך יוסף לא ילדת ואף
פגרה בשלמא אתכנש: (מ) שית ושים ואנוש באנשא
אתבריו ועל כלהון הלין תשבחתה דאדם:

נ (א) רב אחוהי וכלילא דעמה שמעון בר נתניא כהנא
רבא: (ב) דביומוהי אתבני ביתא ואתתסים
שורא ועעיתא: (ג) ואתבנית חדרתא וחפר מבועא ופצי
עמה מן סנאא: (ד) מא יאא לה במפקח מן היכלא כד
מהחזא מן תחית פריסא איך כוכב נוגהא בינת עננא ואיך
סהרא ביומי ניסן: (ה) ואיך שמשא דדניח על עפרנא
ואיך קשתא בעננא ואיך שבלא דחקלא ואיך שושנת מלכא
במבועי מיא ואיך אילנא דלבנן ביומי קטפא: (ו) ואיך
ריחא דלבונתא על פירמא: (ז) ואיך עסא דדהבא
דמפתך שפיר ומצברת בכאפא טבתא: (ח) ואיך זיתא
הדירא דרורבן סוכוהי ואיך אילנא דמשחא דמכבע בעופוהי
במלבשה מאנא דקודשא ובמעטפה מאנא דאיקירא: (ט)
במפקה למקבלו תשבוחתא ביאותא דתוקפא דמקדשא:
(י) במקבלותה הדמא דבסרא מן אידא דאחוהי והו קאם
לעל

וַיִּקַּח יַיִן וְשֵׁכָר וַיְנַסֵּךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ׃ (טו) אָז
תָּקְעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן בַּחֲצוֹצְרוֹת לִפְנֵי כָל עַם יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ קוֹל
חָזָק לְבָרֵךְ אֶת הָעָם׃ (טז) וַיִּפְּלוּ כָל הָעָם עַל פְּנֵיהֶם
אַרְצָה וַיָּרֹנּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהִים׃ (יז) וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם בְּתוֹדָה
וּבְשִׁיר בְּהַלֵּל וּבִתְפִלָּה זַמְּרוּ לוֹ׃ (יח) שִׁירוּ כָל יוֹשְׁבֵי
תֵבֵל לֵאלֹהִים הָעוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת בָּאָרֶץ׃ (יט) הַבּוֹרֵא אֶת
הָאָדָם מִמְּעֵי אִמּוֹ וּמַנְהִיג אוֹתוֹ בְּחֶפְצוֹ וּמְמַלֵּא אֶת לִבּוֹ
חָכְמָה וָדָעַת׃ (כ) יְהִי נָא שָׁלוֹם בְּאַרְצֵנוּ וְהָקֵם חַסְדְּךָ
עִם שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְעִם זַרְעוֹ כִּימֵי הַשָּׁמָיִם׃ (כא) בִּשְׁנַיִם
עַמִּים קָצָה נַפְשִׁי וְהַשְּׁלִישִׁי עַם לֹא הָיָה׃ (כב) יוֹשְׁבֵי גְבָל
וּפְלֶשֶׁת וְעַם סָכָל הַיּוֹשֵׁב בִּשְׁכֶם׃

נא (א) אוֹדְךָ אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ בְּכָל יוֹם׃
(ב) אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ בִּתְהִלָּה וִיכָלְתְּךָ מָרוֹם לְעוֹלָם׃
(ג) כִּי הִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת חָשַׂכְתָּ מִשְּׁאוֹל חַיָּי׃
(ד) מִלַּטְתָּ רַגְלִי מִדֶּחִי וְנַפְשִׁי מִשַּׁחַת גָּאָלְתָּ׃
(ה) פְּרַקְתַּנִי מִיַּד מְבַקְשֵׁי רָעָתִי וּמִמּוֹקְשֵׁי בְלִיַּעַל דִּלִּיתָנִי׃
(ו) כִּי כָמְטָה לַמָּוֶת נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁאוֹל הִגִּיעוּ׃
(ז) פָּנִיתִי לְמוֹשִׁיעַ וְאַיִן לְסוֹמֵךְ וְלֹא מָצָאתִי׃
(ח) חַסְדֵי יְיָ זָכַרְתִּי וְטוּבוֹ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה׃
(ט) הַפּוֹדֶה כָל הַבּוֹטְחִים בּוֹ וּמַצִּילָם מִיַּד חָזָק מֵהֶם׃
(י) מִן הַמֵּצַר הֲרִימוֹתִי קוֹלִי שִׁוַּעְתִּי לֵאלֹהֵי מָרוֹם׃

אל

(כא) והשלישי עם לא יזי', בו ירמז החכם על ג' אומות אשר היו לישראל בתחלת בנין בית שני לשכים בעיניהם ולצנינים בצדיהם, והם פלשתים ארם ואדום, כמבואר קצת מזה בעזרא ובנחמי', בכתבם שטנ' על יהודה וירושלים להשבית אותם ממלאכת הבנין, והשאר בדברי הימים למלכי בית שני, כי אחר מ' שנה לבנין הבית עבר אלכסנדר מוקדון דרך ירושלים לעמון ללכת להלחם עם דריוש מלך פרס, וילך אליו סנבלט ויבקש מאתו לתת לו רשיון לבנות בית המקדש בהר גריזים ויתן לו המלך שאלתו; והאשדודים והערבים והאדומים, ורבים מבני ישראל זנו אחרי הבית ההוא כמו ר' שנה׃ וכן בימי אנטיוכס עפיפאנעס היה עת צרה לישראל: (כב) יושבי גבל, היא עיר במדינת צור׃ ועם סכל בו' רומז לכותים ושמרונים, כי בין שומרון לשכם הוא הר גריזים: ובהעתקה האשכנזית כתוב שומרון במקום גבל: ועיין ביוסיפון פרק ה', וביוחסין דף קד ע"ב, ובצמח דוד תמח לאלף הרביעי ובסדר הדורות דף לח:

לעל מן סדרא: (יא) וכריכין לה איך כלה אחוהי כלהון בני אהרון באיקריהון: (יב) וקורבנא באידוהן ליקבל כלה עמא דיסראיל: (יג) עד מא דגמר למשמשו מדבחא ולמשמלוי בחדותא דקודשא: (יד) אושט על קסטא אידה ונסב חמרא עתיקא ונסך על גב מדבחא לריחא דניחא: (טו) והי דין יבבו בני אהרון בקרנתא קדם כלה עמא דיסראיל ואשמעו קל תקיפא למברכו קדם כלה עמא: (טז) ונפלו על אפיהון על ארעא אכחדא כלה עמא למסגד לאלהא: (יז) ויהבו לתודיתא קלהון ואתבסמו אכחדא בצלותא: (יח) ושבחו עמא דארעא לאלהא דעבד פרישתא בארעא וברא בני אנשא מן כרסא דאמהון ומדבר להון איך צבינה למתל להון חכמתא דלבא: (כ) ונהוא שלמא בינתהון ונתקים עם שמעון חסדא ועם זרעה איך יומתא דשמיא: (כא) בתרין עממין אתתעיקא נפשי ודתלתא לא הוא: (כב) יתבי גבל ופלשתיא ועמא סכלא דיתב בשכים: (כג) כל מתלי דחכימא ואוהדתהון כתיבין בספרא הנא: (כד) טובוהי לגברא דבהלין נרנא ונאלף אנין ונחכם אנין ונעבד אנין: (כה) רומא דדחלתה על כל מדם אתתרימת חזיה ברי ולא תשבקיה:

נא (א) אודא לך מריא מלכא ואשבח שמך מריא כל ביום: (ב) ואשתעא שמך בתשבחתא חוכלנא דמן עלם מרימא: (ג) דפרקת נפשי מן מותא והסכרת נפשי מן חבלא: (ד) מן יד שיול פרקת רגלי ופרקתני בסגואותא דרחמך: (ה) מן תוקלתא ואבדנא שוזבתני ומן אידא דבעו נפשי פרקתני ומן סוגאא דעקתי שוזבתני ומן שלהבותא דנורא החדרתני: (ו) ומטת לשיול נפשי ורוחי למותא אתקרבא: (ז) ואתפנית לבסתרי דאתעדר וסכית לדסמך ולית: (ח) ואתדכרת חסדוהי דמריה וטיבותה דמן עלם: (ט) דמשזב לכל דתכילין עלוהי ופרק להון מן מן דתקיף מנהון: (י) וארימת מן ארעא קלי וצלית וקרית לאבי מן מרומא: (יא)

מריא

(יא) אֵל אַדִּיר וּמַצִּיל אַל נָא תַּעַזְבֵנִי בְּיוֹם צָרָתִי׃
(יב) אֲהַלֵּל שִׁמְךָ מֵאֵין דּוּמִיָּה וְחַסְדְּךָ אַזְכִּיר תָּמִיד׃
(יג) כִּי שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל שַׁוְעִי וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרָעָה וּמִיָּגוֹן׃
(יד) עַל כֵּן אוֹדֶה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וְחַסְדְּךָ אַזְכִּיר יוֹם יוֹם׃
(טו) אָנֹכִי בִּנְעָרַי בִּקַּשְׁתִּי חָכְמָה מִימֵי עֲלוּמַי דָּרַכְתִּי
בִּנְתִיבוֹתֶיהָ׃ (טז) נַעַר הָיִיתִי אֶל הַחָכְמָה הִתְפַּלַּלְתִּי
וְלִפְנֵי הֵיכַל יְיָ שָׁפַכְתִּי שִׂיחִי׃ (יז) חִפַּשְׂתִּיהָ עַל כָּל דְּרָכַי
וְלֹא נַחְתִּי עֲדֵי מְצָאתִיהָ׃ (יח) כְּעַל בִּכּוּרֵי עֲנָבִים שָׂשׂ לִבִּי
עָלֶיהָ וְעַד עוֹלָם לֹא אֶעֶזְבֶנָּה׃ (יט) דָּבְקָה נַפְשִׁי בָּהּ וְעֵינַי
לֹא נָטוּ מִמֶּנָּה׃ (כ) וַתְּהִי לִי לְמוֹרָה לֶקַח טוֹב בָּהּ מָצָאתִי׃
(כא) כִּי בְּכָל כֹּחִי עֲבַדְתִּיהָ דָּרַשְׁתִּי חָקַרְתִּי וּמְצָאתִיהָ׃
(כב) וַיְיָ נָתַן לִי לָשׁוֹן לְמוֹדִים חֵלֶף עֲמָלִי וּבָהּ אֲהַלְלֶנְהוּ׃
(כג) שְׁעוּ אֵלַי בַּחוּרִים הַטּוּ לִבְּכֶם אֶל לִקְחִי׃ (כד) עַד
אָנָה תַּעַזְבוּ חָכְמָה וְנַפְשְׁכֶם צְמֵאָה אֵלֶיהָ׃ (כה) הָבִיאוּ
צַוְּארְכֶם בְּעֻלָּהּ אָז תִּמְצָאוּהָ׃ (כו) כִּי קְרוֹבָה הִיא
לִמְשַׁחֲרֶיהָ וְתִמָּצֵא לְכָל דּוֹרְשֶׁיהָ׃ (כז) שְׂאוּ נָא עֵינֵיכֶם
וּרְאוּ כִּי מְעַט עָמַלְתִּי בָּהּ וּפְרִי רַב עוֹלַלְתִּי׃ (כח) שִׁמְעוּ
לִקְחִי בִנְעוּרֵיכֶם כִּי מַטְמוֹנֵי זָהָב תִּקְנוּ בִי׃ (כט) עִבְדוּ
עֲבוֹדַתְכֶם בְּעִתָּהּ וְתִמְצְאוּ שָׂכָר טוֹב בְּאַחֲרִית׃ (ל) בָּרוּךְ
יְהוָה לְעוֹלָם וּמְהֻלָּל שְׁמוֹ לְדוֹר וָדוֹר׃

מריא גנברא ופורקא לא תשבקני ביומא דמעיקא : (יב)
אשבח שמך בכל זבן ואתדכרך בתשבחתא : (יג) דין
שמעו מריא בקלי וצת לתחננתי ושזבני מן כל עקא : (יד)
ומטלהנא אזדא אשבח ואברך שמה קדישא : (טו) אנא
טליא ואצטבית בה ובעיתה : (טז) דרכת רגלי בקושתא
מרי ומן טליותי ידעית יולפנא : (יח) וצלית צלותה כד
זעור אנא וסגי אשכחת יולפנא נירה הוא ליאיקרא ולמלפני
אתל תודיתא : (יט) אתחשבת למטאבו ולא אהפוך כד
אשכחיוהי : (כ) אתדבקרת נפשי בה ואפי לא אהפכת
מנה : (כא) יהבת נפשי בתרה ולעלם עלמין לא אטעיוהי :
(כב) אידי פתחרת תרעה ואתחדרת לה ואסתכלה בה
ובדכיותא אשכחתה : (כג) ולבא קניא לי מן רישיתא
מטלהנא לא אשבקיוהי : (*) מלי יקרין איך נורא למרקו
בה מטלהנא קניתה קנינא טבא : (*) יהב מרי ללשני
אגרא ובספותי אשבחיוהי : (כד) סטו לותי סכלא ובספותי
בית יולפנא : (כה) עד אמתי תחסרון מן הלין ונפשכון
תהוא צהיא להדא : (כו) פתחת פומי ומללת בה סבו
לכון חכמתא דלא כספא : (כז) וצורכון אעלו בנירה
ותקבלי נפשכון מרדיתא : (כח) קריבא הי למן דבעא
לה ודיהב נפשה משכה לה : (כט) חזו בעיניכון מטל
דזעור הו עמלת בה ואשכחתה סגי : (ל) שמעו יולפני כד
זעור וסאמא ודהבא תקנון בי : (*) תחדא נפשכון
בתיבותי ולא תבהתון בתשבחתי : (לא) עבדו עבדיכון
דלא בעדנה ונתיהב אגרכון בעדנה בריך לאלהא לעלם
ומשבח שמה לדר דרין :

ס ל י ק

הספריה הלאומית
S 22 A 6909
חכמת יהושע בן סירא /
C.3
1923242-30
W-X